ORLANDAS

VIRGINIA WOOLF

Alma littera

Pats šviesiausias V. Woolf kūrinys, romanas „Orlandas“, skirtas neeilinei asmenybei ir artimai draugei Vitai Sackville-West iš esmės yra biografinio žanro parodija. Autorė sukūrė charakterį, nepavaldų laiko ar lyties suvaržymams. Pasakojimo pradžioje Orlandas – karalienės Elžbietos I amžiuje gimęs, turtingas, veržlus ir kūrybingas didikas. Po trijų amžių jis virsta moterimi. Romano veikėjas-veikėja regi, kaip keičiasi valdovai, bičiuliaujasi su kiekvieno šimtmečio žymiausiais literatais, seka madas. Karalienės Viktorijos amžiuje ji klusniai vilki gausybę apatinių sijonų, išteka, pagimdo vaiką. XX a. vairuoja automobilį ir išleidžia poemą, rašytą nuo vaikystės. Autorė atsisveikina su ja „šią akimirką“. Jai trisdešimt šešeri.

„Orlandas“ – Europos istorijos, visuomeninio ir literatūrinio gyvenimo karnavalinė eisena, be to, – sąmojingas lyčių prigimties ir paskirties perkainojimas.

„Tad būk pasveikinta, laime, bet po laimės tebūna pasveikinti ne tie sapnai, kurie kaip dėmėti smuklės svečių kambario veidrodžiai užtemdo ryškų atvaizdą; sapnai, kurie sutraiško visumą, sugildo širdį, suluošina mus, kurie sudrasko į gabalus naktimis, kai turim miegoti“...

VIRGINIA WOOLF

ORLANDAS

Iš anglų kalbos vertė
Irena Marija Balčiūnienė

Alma littera

UDK 820-3
Vo-145

Versta iš:
Virginia Woolf
ORLANDO
Harcourt Brace
Jovanovich, Inc.
New York, 1956

ISBN 9955-08-798-6

SKIRIU
VITAI SACKVILLE-WEST

Orlandas vaikystėje

ĮŽANGA

Daug draugų padėjo man parašyti šią knygą. Kai kurie jau mirę ir tokie įžymūs, kad vos drįstu išvardyti jų pavardes, tačiau neįmanoma nei skaityti, nei rašyti nejaučiant nuolatinės skolos Defoe, serui Thomasui Browne'ui, Sterne'ui, serui Walteriui Scottui, lordui Macaulay, Emily Brontë, De Quincey arba Walteriui Pateriui, – paminėjau pirmus atėjusius į galvą. Kiti dar gyvi, ir, nors kiekvienas savaip gerai žinomas, jų didybė ne tokia bauginanti. Ypač esu skolinga ponui C. P. Sangeriui, be kurio išmanymo apie nekilnojamąjį turtą ši knyga niekada nebūtų buvusi parašyta. Viliuosi, kad pono Sydney-Turnerio išsamus ir ypatingas mokytumas išgelbėjo mane nuo apgailėtinų klaidų. Nemažai naudos – jos mastą tik aš viena tegaliu įvertinti – man davė pono Arthuro Waley Kinijos pažinimas. Ponia Lopokova (ponia J. M. Keynes) visada buvo pasirengusi pataisyti mano žinias apie Rusiją. Jei ką nors išmanau apie tapybą, turiu būti dėkinga lygių neturinčiam pono Rogerio Fry prielankumui ir kūrybinei fantazijai. Taip pat viliuosi, kad mano sūnėno, pono Juliano Bello, neapsakomai įžvalgi, gal net rūstoka kritika praturtino mane kitoje srityje. Panelės M. K. Snowdon nenuilstamas triūsas Herougeito ir Čeltnemo archyvuose, kad ir bergždžias, pareikalavo daug pastangų. Visokiais įmanomais, tačiau per daug skirtingais būdais, kad juos būtų galima tiksliai nusakyti, prisidėjo ir kiti drau-

gai. Turiu pasitenkinti paminėdama poną Angusą Davidsoną; ponią Cartwright; panelę Janetę Case; lordą Bernersą (jo žinios apie Elžbietos laikų muziką buvo neįkainojamos); poną Francissą Birrellį; savo brolį, dr. Adrianą Stepheną; poną F. L. Lucasą; poną ir ponią Desmondus Maccarthy; labiausiai įkvepiantį kritiką, mano sesers vyrą, poną Clive'ą Bellą; poną G. H. Rylandsą; ledi Colefax; panelę Nellie Boxall; poną J. M. Keynesą; panelę Violetą Dickinson; gerbiamąjį Edwardą Sackville'į Westą; poną ir ponią St. Johnus Hutchinsonus; poną Duncaną Grantą; poną ir ponią Stephenus Tomlinus; poną Morellį ir ledi Ottoliną Morrell; savo anytą, ponią Sidney Woolf; poną Osbertą Sitwellą; ponią Jacques Raverat; pulkininką Cory Bellą; panelę Valerie Taylor; poną J. T. Sheppardą; poną ir ponią T. S. Eliotus; panelę Ethelę Sands; panelę Nanę Hudson; savo sūnėną, poną Quentiną Bellą (seną ir didžiai vertinamą pramanų kūrėją); poną Raymondą Mortimerį; panelę Emphie Case; ledi Gerald Wellesley; poną Lyttoną Strachey; vikontienę Cecil; panelę Hope Mirrlees; poną E. M. Forsterį; gerbiamąjį Haroldą Nicolsoną; savo seserį Vanessą Bell – tačiau sąrašas darosi grėsmingai per ilgas ir pernelyg garbingas. Ir nors man jis kelia pačius maloniausius prisiminimus, skaitytojui, be jokios abejonės, gali sužadinti lūkesčių, kuriuos pati knyga tik nuvils. Todėl baigsiu padėkodama Britų muziejaus ir Valstybės archyvo tarnautojams už įprastinį paslaugumą; savo dukterėčiai, panelei Angelicai Bell, už paslaugą, kurią tik ji tegalėjo suteikti; ir savo vyrui už kantrią ir nuolatinę pagalbą renkant faktinę medžiagą ir išsamias istorines žinias, kurių dėka pasiektas vienoks ar kitoks šių puslapių tikslumas. Galiausiai aš padėkočiau, jei nebūčiau pametusi pavardės ir adreso, ponui iš Amerikos, didžiadvasiškai ir be atlyginimo ištaisiusiam ankstesnių mano darbų skyrybą, chronologiją, taip pat botanikos, entomologijos, geografijos žinias, be to, tikiuosi, kad jis nepašykštės savo paslaugų ir šį kartą.

V. W.

PIRMAS SKYRIUS

Jis – kadangi dėl lyties nė menkiausios abejonės negalėjo būti, nors tų laikų mada ją šiek tiek slėpė – švytravo kardu prieš mauro galvą, kabalduojančią ant gegnės. Šios galvos spalva ir net forma priminė seną futbolo kamuolį, išskyrus įdubusius skruostus ir kelias sruogas šiurkščių, perdžiūvusių kaip kokoso plaušai plaukų. Orlando tėvas, o gal senelis nušniojo ją pagoniui, kurių be skaičiaus priviso po stabmeldiškų Afrikos tyrų mėnuliu; ir dabar ją visą laiką švelniai sūpavo vėjelis, niekada nesiliaujantis pūsti pagonį nudobusio lordo neaprėpiamų namų pastogės kambariuose.

Orlando protėviai šuoliavo raiti per narcizais sužydusius laukus, per akmenimis nusėtus laukus, keistų upių drėkinamus laukus, jie nušniojo nemenką skaičių galvų nuo nemenko skaičiaus įvairiaspalvių pečių ir parsigabenę sukabino ant gegnių. Orlandas davė įžadą elgtis taip pat. Tačiau buvo tik šešiolikos metelių, – per jaunas joti su protėviais į Afriką ar Prancūziją, – todėl slapčiomis pasprukdavo nuo motinos, nuo povų parke, užlipdavo į palėpės kambarį, o čia jau badydavo, smaigydavo, kapodavo ašmenimis orą. Kartais iš netyčių perkirsdavo virvę ir kaukolė bumbtelėdavo ant grindų; tada tekdavo ją vėl rišti, riteriškai pakeliant į nepasiekiamą aukštį, taigi priešas pergalingai šiepdavo dantis tarp pajuodusių, perdžiūvusių lūpų. Kaukolė sūpavosi, nes namas, kurio

viršutiniame aukšte gyveno Orlandas, buvo toks milžiniškas, kad atrodė įkliuvęs į tiek žiemą, tiek vasarą pučiančio tai į vieną, tai į kitą pusę vėjo spąstus. Žalias gobelenas su jame išaustais medžiotojais niekada nesiliovė bangavęs. Orlando protėviai buvo kilmingi nuo pradžių pradžios. Iš šiaurės ūkų jie išniro jau su perų arba kunigaikščių karūnėlėmis. Argi saulės spinduliai, krintantys pro neaprėpiamą lango vitražo herbą, neišmargino kambario tamsiais ruožais ir geltonomis dėmėmis? Orlandas kaip tik stovėjo geltoname heraldinio leopardo viduryje. Norėdamas atidaryti langą, jis padėjo ant palangės ranką, ir ji kaipmat, nelyginant drugelio sparnas, nusidažė raudonai, mėlynai ir geltonai. Taigi tie, kurie mėgsta simbolius ir yra linkę ieškoti jų prasmės, galėjo pastebėti, kad nors grakščias kojas, dailų kūną ir tvirtus pečius išdabino visi heraldinės šviesos atspalviai, Orlando veidą, jam atlapojus langą, apšvietė tik saulė. Vargiai būtum radęs atviresnį ir tuo pat metu labiau neįžvelgiamą veidą. Laiminga jį pagimdžiusi motina, bet dar laimingesnis biografas, aprašinėjantis tokio asmens gyvenimą! Jai niekada neteks nerimauti, o jam – šauktis romanisto ar poeto pagalbos. Nuo žygdarbio prie žygdarbio, nuo šlovės prie šlovės, nuo posto prie posto jam lemta žengti, o raštininkui – skubėti iš paskos, kol pagaliau pasieks – nesvarbu kokią – troškimų viršūnę. Vieno žvilgsnio pakako išsklaidyti abejonėms, jog kaip tik toks greitas kilimas skirtas Orlandui. Rausvus jo skruostus dengė persikų pūkelis, virš lūpų šiek tiek tankesnis negu skruostų apačioje. Burna buvo siaura, o po šiek tiek pakilusia viršutine lūpa matėsi nuostabaus migdolinio baltumo dantys. Niekas netrikdė strėliškos nosies trumpo ir įtampaus polėkio; plaukai buvo tamsūs, ausys nedidukės, prigludusios. Bet gaila, kad šio jaunatviškų grožybių sąrašo negalima baigti neužsimenant apie kaktą ir akis. Kaip gaila, kad žmonės retai gimsta be šių trijų dalykų; nes štai mes žvelgiam į prie lango stovintį Orlandą ir turim pripažinti, kad jo akys kaip permirkusios žibuoklės, tokios didžiulės, kad, regis, sklidinos vandens, nuo kurio dar platesnės; o kakta kaip marmuro kupolas, suspaustas dviejų lygių medalionų, tai yra smilkinių. Mes pažvelgiam

tiesiai į akis ir kaktą ir imam gražbyliauti. Mes pažvelgiam tiesiai į akis ir kaktą ir turim pripažinti tūkstančius nemalonių dalykų, kurių kiekvienas geras biografas privalėtų nepastebėti. Malonūs reginiai Orlandą išmušdavo iš vėžių, pavyzdžiui, vaizdas motinos, nepaprastai gražios, žaliai vilkinčios prakilnios ponios, einančios lesinti povų su tarnaite Tvičet iš paskos; malonūs reginiai sukeldavo jam beribį džiugesį – paukščiai, medžiai; tada jis pamildavo mirtį – dėl vakario dangaus, dėl parskrendančių kovų; ir, kildami suktiniais išties erdvaus jo proto laiptais, visi šie vaizdai, dar su sodo garsais, plaktuko kaukšėjimu, malkų kapojimu, sukeldavo jam tokį jausmų sąmyšį, įsukdavo tokį aistrų verpetą, kokio neapkenčia joks geras biografas. Bet tęskime pasakojimą... Orlandas pamažu įtraukė į pečius galvą, atsisėdo prie stalo, beveik nejučia, lyg atlikdamas visą gyvenimą tą pačią dienos valandą kartojamą veiksmą, išsiėmė storą sąsiuvinį su priklijuotu užrašu „Etelbertas. Penkių veiksmų tragedija“ ir pamirkė seną dėmėtą žąsies plunksną į rašalą.

Netrukus dešimt ar daugiau puslapių buvo prirašyti poezijos. Tikra tiesa, Orlandui eilės liejosi sklandžiai, tačiau nestokojo abstraktybių. Dramoje veikė Blogis, Piktadarystė, Kančia; joje nestigo nebūtų kraštų karalių ir karalienių; baisingi sąmokslai griovė jų planus; juos užplūsdavo kilnūs jausmai; jie niekada neištardavo žodžių, kokius pats Orlandas būtų ištaręs, bet viskas liejosi taip sklandžiai, buvo taip maloniai išdailinta, kad, atsižvelgiant į jo metus – neturėjo nė septyniolika – ir dar į tai, kad šešiolikto amžiaus atsargoje buvo likę vos keleri metai, kėlė tikrą pasigėrėjimą. Pagaliau vis dėlto Orlandas stabtelėjo. Kaip ir visi jauni poetai, jis aprašinėjo gamtą ir, norėdamas pasitikslinti žalumo atspalvį, pažvelgė (parodydamas kur kas daugiau drąsos už kitus) į patį daiktą – šį kartą tai buvo po langu augantis lauro krūmas. Žinoma, po to jis nebeparašė nė žodžio. Mat žaluma gamtoje yra viena, o literatūroje – visai kas kita. Tarsi gamta ir literatūra būtų iš prigimties nesuderinamos; tik pabandyk jas suvesti, ir jos sudraskys viena kitą. Tas žalumos atspalvis, kurį dabar išvydo Orlandas, ga-

dino rimą ir skaldė metrą. Be to, gamta dar turi savų gudrybių. Tik dirstelk pro langą į bites tarp gėlių, į žiovaujantį šunį, į sėdančią saulę, tik pagalvok: „Kiek saulėlydžių dar man skirta regėti?", ir t. t., ir t. t. (visa tai per daug gerai žinoma, kad vertėtų aprašinėti), ir jau dedi plunksną, imi apsiaustą, žengi iš kambario, ir koja užkliūva už ištapytos skrynios. Mat Orlandas buvo nerangokas.

Jis stengėsi su niekuo nesusidurti. Takeliu žingsniavo sodininkas Stabzas. Orlandas užlindo už medžio ir palaukė, kol šis praeis. Tada nėrė pro vartelius sodą juosiančioje sienoje. Pakraščiu apėjęs arklides, šunides, alaus daryklas, dailidžių dirbtuves, skalbyklas, vietas, kur liejamos lajinės žvakės, skerdžiami galvijai, kalamos arkliams pasagos, siuvamos odinės striukės, – mat namai buvo ištisas miestas, pilnas skambesio, kurį kėlė į visokius darbus ir amatus įnikę žmonės, – Orlandas, niekieno nepastebėtas, pasiekė paparčiais apaugusį į kalvos viršūnę per parką vedantį takelį. Ko gera, tarp būdo savybių esama kažkokios giminystės: viena savybė atsitempia kitą; ir šioje vietoje biografas turi atkreipti dėmesį į tai, kad nerangumas dažnai į porą renkasi vienumos pomėgį. Jei jau užkliuvo už skrynios, tai, savaime suprantama, Orlandas mėgo nuošalias vietas, neaprėpiamus vaizdus ir jausmą, kad esi amžinai, amžinai, amžinai vienišas.

– Aš esu vienišas, – po ilgos tylos sušnabždėjo jis, pirmą kartą šioje istorijoje praverdamas lūpas.

Pro paparčius ir gudobelių krūmus, gąsdindamas elnius ir laukinius paukščius, jis labai greitai užkopė į kalvos viršūnę, vainikuojamą vienišo ąžuolo. Kalva buvo aukšta, po teisybei, tokia aukšta, kad apačioje nesunku buvo įžiūrėti devyniolika Anglijos grafysčių, giedrą dieną – trisdešimt, o jei oras būdavo puikus, gal net keturiasdešimt. Kartais galėdavai pamatyti net Lamanšą, kur banga kartojo bangą. Matėsi upės, jomis plaukiojančios iškylautojų valtys; ir į jūrą susirengę galeonai; ir dūmus leidžiančios armados, iš kurių sklido slopus patrankų dunksėjimas; ir tvirtovės pakrantėje; ir pilys vidur pievų; vienur sargybos bokštas; kitur tvirtovė; ir vėl kažkokia akim neužmatoma, panaši į Orlando tėvo, buveinė,

tankiai užstatyta, apjuosta sienų nelyginant miestas slėnyje. Rytuose dūlavo Londono bokštų smailės ir rangėsi iš kaminų dūmai; o ten, kur susieina dangus su žeme, papūtus reikiamos krypties vėjui, tarp debesų pasirodydavo gūbriuoto Snoudeno dantyti šlaitai ir stati ketera. Valandėlę Orlandas stovėjo įdėmiai stebėdamas, skaičiuodamas, atpažindamas. Štai čia jo tėvo namai; tenai dėdės. Jo tetai priklauso antai tie trys dideli bokštai tarp medžių. Viržynai ir miškai; fazanai ir elniai, lapės, barsukai ir drugeliai – viskas priklauso jiems.

Iš pačios gilumos atsiduséęs, Orlandas parkrito – jo judesiai buvo kupini vertos šio žodžio aistros – ant žemės ąžuolo papėdėje. Jis mėgo už šio vasaros trumpalaikiškumo jausti po savimi žemės nugarkaulį – juo jis laikė kietą ąžuolo šaknį – arba, kadangi vaizdinys sekė vaizdinį, tai buvo didžiulio žirgo, kuriuo jis jojo, nugara; arba bangų svaidomo laivo denis – bet kas, svarbiausia, tai turėjo būti kieta, nes Orlandui kažko reikėjo nepastoviai širdžiai pritvirtinti; širdžiai, suspurdė jusiai šone; širdžiai, kuri kiekvieną vakarą, maždaug tuo pat metu jam išėjus pasivaikščioti, tarsi prisipildydavo meilingo ir gundančio vėjelio dvelksmo. Pririšęs ją prie ąžuolo, jis atsigulė, ir pamažėle virpesys viduje ir plazdėjimas aplinkui aptyko; lapeliai ramiai nukaro; elniai stabtelėjo; blyškūs vasaros debesys sustingo; Orlando rankos ir kojos apsunko; jis gulėjo ant žemės taip ramiai, kad pamažu elniai prisiartino, kovai ėmė sklandyti aplinkui, kregždės nardyti ir sukti ratus, laumžirgiai šaudyti pro šalį, tarytum susitvenkęs vasaros vakaro derlumas ir meilingas gyvumas būtų lyg voratinkliu apkėtę jo kūną.

Maždaug po valandos – saulė leidosi greitai, balti debesys paraudo, kalvos virto violetinėmis, miškai purpuriniais, slėniai juodais – suskardėjo trimitas. Orlandas pašoko. Veriamas garsas atsklido iš slėnio. Jis ataidėjo iš tamsios vietos ten, apačioje; tankios ir suplanuotos dėmės; labirinto, miesto, net apjuosto sienomis; atsklido iš paties didžiausio namo slėnyje, tamsaus tamsutėlio tada, kai žvelgė į jį, bet dabar, vienišam trimitui tiksliai ir ne vieną kartą pakartojus šaukinį, prisidėjus kitiems, šaižesniems garsams,

nebetekusio tamsumo ir šviesų suskvarbyto. Vienos švieselės buvo mažos ir skubrios, tarytum iškviesti tarnai būtų skuodę koridoriais; kitos šviesos buvo aukštos ir tvaskios, lyg įžiebtos tuščiose pokylių menėse, parengtose priimti kol kas neatvykusiems svečiams; dar kitos lingavo ir siūbavo, kilo ir leidosi, tarytum būtų laikomos nesuskaitomų patarnautojų, kurie lankstosi, klaupiasi, stojasi, sutinka, sergsti ir, laikydamiesi deramo orumo, lydi į vidų karaliaus dukterį, išlipusią iš iškilmių vežimo. Karietos įsukdavo į pilies kiemą ir nuriedėdavo. Arkliai kresnojo plunksninius pakinktų papuošalus. Atvyko karalienė.

Orlandas ilgiau nebesidairė. Jis pasileido nuo kalvos žemyn. Į vidų įsmuko pro mažas dureles. Užlėkė suktiniais laiptais. Pasiekė savo kambarį. Sviedė kojines į vieną kampą, berankovę odinukę – į kitą. Maktelėjo galvą į vandenį. Nusiplovė rankas. Apsikarpė nagus. Tenkindamasis sprindžio dydžio veidrodėliu ir pora senų žvakių, mažiau nei per dešimt minučių pagal arklidžių laikrodį įsispraudė į tamsiai raudonas žemiau kelių susegamas kelnes, užsidėjo nėrinių apykaklę, apsivilko taftinę liemenę, apsiavė kurpes su roželėmis, dusyk didesnėmis už jurginus. Jis pasirengęs. Užraudęs. Susijaudinęs. Tačiau siaubingai vėluoja.

Tik jam vienam žinomu trumpiausiu keliu, pro nenusakomą gausybę kambarių ir laiptų Orlandas nuskubėjo į pokylių menę, esančią kone už mylios, kitoje namo pusėje. Tačiau pusiaukelėje, užpakalinėse tarnų patalpose, jis stabtelėjo. Durys į Stiukli svetainę buvo praviros – ji tikriausiai su visais raktais išėjusi patarnauti savo poniai. Tačiau čia, prie tarnų pietų stalo, šalimais pasistatęs alaus bokalą, o priešais pasidėjęs popieriaus lapą, sėdėjo tuklokas, ganėtinai apskuręs žmogus, kurio rauktinė apykaklė buvo, švelniai sakant, purvina, o drabužiai – rudo šiurkštaus vilnonio audinio. Rankoje jis laikė plunksną, tačiau nerašė. Atrodė, jog ridinėja galvoje mintį aukštyn žemyn, pirmyn atgal, kol ji įgauna pavidalą arba prikaupia varomosios jėgos tiek, kiek jam norėtųsi. Jo akys, apvalios ir drumstos nelyginant keistos sandaros žalias akmuo, buvo įsmeigtos į vieną tašką. Orlando jis nematė. Kad ir kaip sku-

bėjo, Orlandas sustojo lyg įkastas. Nejaugi čia poetas? Nejaugi jis rašo eiles? „Papasakokit man viską apie viską pasaulyje", – norėjo pasakyti jis. Mat jo supratimas apie poetus ir poeziją buvo pernelyg įmantrus, kvailas ir beprotiškas... bet kaip prakalbinti žmogų, kuris tavęs nemato? kuris regi ne tave, o žmogėdras, satyrus, gal net jūros gelmes? Taigi Orlandas stovėjo ir žiūrėjo, kol vyriškis ir šiaip, ir taip sukiojo pirštais plunksną; stebeilijo į vieną tašką ir mąstė; paskui labai greitai brūkštelėjo keletą eilučių ir pakėlė akis. Tada, baisingai susidrovėjęs, Orlandas leidosi į kojas ir, pribėgęs pokylių menę, spėjo pačiu laiku suklupti ant kelių ir, iš sutrikimo nuleidęs galvą, paduoti rožių vandens didžiajai karalienei.

Orlandas taip susidrovėjo, kad matė vien žiedais apmaustytą ranką vandenyje, tačiau to pakako. Tai buvo įsimintina ranka; laiba, ilgais, visada tarytum rutulį su kryžiumi arba skeptrą sugniaužusiais pirštais; dirgli, irzli, liguista; ranka, kurią tereikia kilstelėti, kad lėktų galvos; ranka, kaip numanė Orlandas, priklausanti senam kūnui, atsiduodančiam spinta, kurioje laikomi kamparu įkvepinti kailiai; o tas kūnas dar buvo išpuikintas visokiais brokatais ir brangakmeniais; ir – gal dėl sėdmens nervo skausmų – tiesut tiesutėlis, ir niekada nesuvirpėdavo, nors tūkstančio baimių varstomas; ir karalienės akys buvo šviesiai gelsvos. Visa tai Orlandas pajuto, kol didžiuliai žiedai blykčiojo vandenyje, o tada kažkas prispaudė jam plaukus – tai tikriausiai ir buvo toji priežastis, kodėl jis nepamatė nieko, kas labai praverstų istorikui. Tiesą sakant, jo galvoje buvo tokia priešybių maišatis, – nakties ir skaisčiai liepsnojančių žvakių, nuskurusio poeto ir didžios karalienės, tylių laukų ir patarnautojų klegesio, – kad jis nematė nieko; teisingiau, matė tik ranką.

Tiesa, ir karalienė matė tik jo galvą. Bet jeigu įmanoma iš rankos spręsti apie kūną, apdovanotą visomis didžios karalienės savybėmis: irzlumu, drąsumu, trapumu ir baime, savaime suprantama, kad galva galėjo būti tokia pat dosni, žvelgiant žemyn nuo karališko sosto akimis, kurios visada, – jei galima pasitikėti Vestminsterio vienuolyno vaško figūromis, – buvo plačiai atmerktos. Ilgi garba-

noti plaukai ir taip pagarbiai, taip nekaltai prieš karalienę nulenkta tamsi galva leido įsivaizduoti ir porą grakščiausių kojų, ant kokių tik kada nors buvo tiesiai stovėjęs jaunas didikas; dar – mėlynas akis; ir aukso širdį; ir ištikimybę, ir vyrišką žavesį – visas tas savybes, kurias senoji juo labiau mėgo, juo labiau jos apvildavo ją. Nes ji be laiko seno, kriošo ir linko. Ausyse jai be perstojo griaudėjo pabūklai. Ji visą laiką regėjo žvilgantį nuodų lašą ir ilgą durklą su tribriaune geležte. Sėdėdavo prie stalo suklususi; ir girdėdavo šaudant Lamanšo sąsiauryje; ir baiminosi – ar čia jau tikra nelaimė, ar tik vėjo šlamesys? Naivumą, paprastumą ji ypač brangino, nes lygino juos su tamsiu fonu. Ir tą pačią naktį, – taip pasakoja legenda, – Orlandui kietai miegant, ji atliko reikiamus formalumus: pasirašė ir uždėjo antspaudą ant pergamente surašyto dokumento, kuriuo Orlando tėvui dovanojo didžiulį vienuolijos namą, priklausiusį arkivyskupui, o vėliau karaliui.

Nieko apie tai nenutuokdamas, Orlandas pūtė į akį visą naktį. Net nepajuto, kad buvo karalienės pabučiuotas. Ir tikriausiai todėl, kad moterų širdys nenuspėjamos, kaip tik šis nežinojimas ir krūptelėjimas prisilietus jos lūpoms karalienei atgaivino prisiminimus apie jauną pusbrolį (nes jie buvo kraujo giminės). Šiaip ar taip, nepraėjo nė dveji ramaus gyvenimo užmiestyje metai, Orlandas tespėjo sukurti tik kokias dvidešimt tragedijų, tuziną istorinių dramų ir kelias dešimtis sonetų, kai atkeliavo žinia, jog jis privalo prisistatyti pas karalienę į Vaitholą.

– Štai, – tarė ji, stebėdama, kaip ilga galerija prie jos artinasi Orlandas, – ateina mano nekaltybė!

(Orlandą visada gobė romi giedra, kažkuo primenanti nekaltybę, nors, techniškai kalbant, šis žodis jau netiko.)

– Prieik! – tarė karalienė.

Tiesi kaip styga, ji sėdėjo prie židinio. Sustabdžiusi Orlandą per žingsnelį nuo savęs, nužvelgė nuo galvos iki kojų. Ar lygino anos nakties svarstymus su dabar regima tiesa? Ar pasiteisino jos spėlionės? Akys, burna, nosis, krūtinė, šlaunys, rankos – karalienė perleido jas akimis; buvo matyti, kaip trukčioja jos lūpos; bet, pa-

žvelgusi į Orlando kojas, ji garsiai nusijuokė. Orlandas buvo liete nulietas didikas. Bet ar toks pat jo vidus? Tarsi skverbdamasi į jo sielą, karalienė pervėrė jį geltonomis vanago akimis. Jaunas vyras žvilgsnį atlaikė, tik nuraudo kaip skaisčiai raudona rožė, bet jam be galo tiko. Stiprybė, grakštumas, tobulybės siekimas, kvailystės, poezija, jaunystė – karalienė skaitė kaip iš rašto. Staiga ji nusitraukė nuo piršto žiedą (sąnarys buvo gerokai patinęs) ir, užmaudama jį Orlandui, paskyrė jį iždininku ir ceremonimeistru; paskui įteikė valdžios simbolius; ir, įsakiusi priklaupti, užrišo ant laibiausios kojos dalies brangakmeniais nusagstytą Keliaraiščio ordiną. Po to joks Orlando prašymas nebūdavo atmetamas. Kai karalienė važiuodavo į iškilmes, jis jodavo šalia karietos durelių. Ji pasiuntė jį į Škotiją su liūdnu pavedimu pas nelaimingąją karalienę. Orlandas jau ruošėsi plaukti ir dalyvauti Lenkijos karuose, bet karalienė atšaukė jį. Negi būtų ištvėrusi žinią apie sudarkytą švelnų kūną arba dulkėse besivoliojančią garbiniuotą galvą? Karalienė laikė jį sau prie šalies. Didžiausios šlovės valandą, kai Taueryje griaudėjo pabūklai, o ore buvo taip tiršta nuo parako, kad net čiaudulys pjovė, ir už langų valiavo žmonės, ji parvertė Orlandą ant pagalvių, kur ją buvo paguldžiusios tarnaitės (buvo visiškai sukriošusi), ir privertė jį įsikniaubti į stulbinantį mišinį, – ji nebuvo persivilkusi suknelės ištisą mėnesį, – atsiduodantį viskuo pasaulyje (sukylant atmintyje vaikystės prisiminimams, pamanė jis), panašiai kaip sena jo namų komoda, kurios stalčiuose buvo laikomi motinos kailiai. Vos neuždusintas glamonės, jis atsistojo.

– Tai, – sušvokštė karalienė, – manoji pergalė! – Ir tą akimirką į viršų nuskriejusi raketa raudoniu nudažė jai skruostus.

Mat senoji mylėjo Orlandą. Ir karalienė, išsyk atpažindavusi tikrą vyrą, – nors, kalbama, ne visai įprastu būdu, – suplanavo jam nuostabią, svaiginančią karjerą. Apdovanojo žemėmis, davė namų. Orlandas turėsiąs būti jai senatvėje sūnus, ligoje paspirtis; ąžuolas, paremsiantis jos dūlėjimą. Ji išgergždė šiuos pažadus ir keistas valdingas švelnybes (tuo metu jie buvo Ričmonde) sėdėdama tiesi

kaip žvakė standžiuose brokatuose prie židinio, kuris, kad ir kiek būdavo prikraunamas pliauskų, niekada jos nebesušildydavo.

O tada prasidėjo ilgi žiemos mėnesiai. Visi parko medžiai apšerkšnijo. Upė tekėjo vangiai. Vieną dieną, kai žemė buvo užklota sniego, o tamsiomis plokštėmis apmušti kambariai pilni šešėlių, kai elnių patinai maurojo parke, karalienė veidrodyje, su kuriuo niekada nesiskirdavo bijodama būti sekama, išvydo pro duris, kurias, saugodamasi žudikų, visada laikė praviras, jaunuolį – ar tai galėjo būti Orlandas? – bučiuojantį merginą – koks, velniai rautų, gali būti tos įžūlios ištvirkėlės vardas? Stvėrusi kardą paauksuota rankena, karalienė atsivėdėjusi trenkė į veidrodį. Pažiro stiklai; subėgo žmonės; ją pakėlė ir vėl pasodino į krėslą; bet ji jau buvo palaužta ir iki pat dienų galo nesiliovė dejavusi dėl vyrų klastos.

Galbūt Orlandas ir prasižengė, bet ar galim jį kaltinti? Tai buvo Elžbietos amžius, jų dorovės normos – tai ne mūsų normos; kaip ir jų poetai, kaip ir jų klimatas, netgi jų daržovės. Skyrėsi viskas. Net oras, net vasaros karštis arba žiemos šaltis buvo, galit patikėt, visai kito pobūdžio. Spindinti, kupina meilės diena taip aiškiai skyrėsi nuo nakties, kaip žemė nuo vandens. Saulėlydžiai buvo ryškesni ir raudonesni; aušros – baltesnės ir spindulingesnės. Apie mūsų drumzlinas prieblandas ir gaišuojančias sutemas jie girdėt nebuvo girdėję. Lydavo kaip iš karties arba visiškai nelydavo. Arba liepsnodavo saulė, arba būdavo tamsu. Perkėlę, kaip įpratę, visa tai į dvasios lygmenį, poetai gražiai giedojo, kaip vysta rožės ir byra žiedlapiai. Akimirka trumpa, suokė jie; akimirka baigiasi; ir ilgą naktį visi mes miegosim. Naudotis visokiomis šiltnamių ar oranžerijų išmonėmis, kad prailgintų ar išsaugotų rožių ir gvazdikų gaivumą, jiems buvo nebūdinga. Mūsų tolygiau kintančio, linkusio labiau abejoti pasaulio liguistos gudrybės ir dviprasmybės buvo jiems nepažįstamos. Vyravo galia. Gėlės pražysdavo ir nuvysdavo. Saulė tekėjo ir leidosi. Mylimasis pamyluodavo ir nueidavo. Tai, ką poetai surimuodavo, jaunieji pritaikydavo tikrovėje. Mergaitės buvo rožės, ir joms skirtas laikas buvo trumpas kaip gėlių. Reikdavo jas nuskinti prieš sutemstant, nes diena būdavo trumpa ir

diena būdavo viskas. Taigi, jei Orlandas pasielgė taip, kaip reikalavo klimatas, poetai, net pats amžius, ir nuskynė gėlę ant sofos prie lango, nors tuo metu žemę dengė sniegas, o karalienė akylai stebėjo koridorių, mums sunku prisiversti jį apkaltinti. Orlandas buvo jaunas, vaikėziškas; elgėsi taip, kaip spyrė prigimtis. O dėl merginos, mes, kaip ir karalienė, nežinom jos vardo. Gal ji buvo Dorisė, Klorisė, Delija ar Diana, nes Orlandas kūrė eiles visoms; ji galėjo būti ir rūmų dama, ir paprasčiausia kambarinė. Orlandas nebuvo išrankus, mėgo ne tik darželio gėles; jį žavėjo ir laukinės gėlės, net piktžolės.

Šioje vietoje – biografo valia – mes šiurkščiai atskleidžiam neįprastą Orlando savybę, kurią, matyt, galėtų paaiškinti tikras įvykis: viena jo prosenelė vilkėjo trinyčius ir tampė pieno kibirus. Kelios Kento ar Sasekso žemės smiltelės susimaišė su lengvais, subtiliais, iš Normandijos į jį atitekėjusiais fluidais. Paties Orlando manymu, juodos žemės ir mėlyno kraujo mišinys – nuostabiausias dalykas. Be jokios abejonės, jį visada – tarytum juos būtų siejusi kraujo bendrystė – traukė žemos kilmės, tačiau išprusę žmonės, kuriems šmaikštus protas trukdo iškilti. Šiuo savo gyvenimo tarpsniu, kai galva buvo sklidina eilių, Orlandas niekada neguldavo greitomis nesukūręs savotiško palyginimo, nes smuklininko dukters skruostas jam atrodė skaistesnis, o jėgerio dukterėčia nuovokesnė negu visos tos rūmų damos. Todėl jis ėmė dažnai naktimis lankytis Vopingo „Senųjų laiptų“ aludėje* ir panašiose vietose įsisupęs į pilką apsiaustą, kad nesimatytų ant kaklo kybančios žvaigždės, o ant kelio – Keliaraiščio ordino. Ir čia su alaus bokalu tarp smėliuotų kėglių takų, tarp pievelių žaisti rutuliais ir panašios neįmantrios šių vietų architektūros jis klausydavosi jūreivių pasakojimų apie siaubus, žiaurumus ir negandas toje Karibų jūros dalyje, kur kryžiavosi ispanų laivų keliai; kaip vieni neteko kojų pirštų, kaip kiti prarado nosį – nes sakytinės istorijos niekada nebūna tokios

* Viena seniausių Temzės paupio aludžių, šalia kurios tebėra stulpas, prie jo būdavo prirakinami pakarti piratai. Jie išbūdavo, kol juos nusinešdavo trečias potvynis.

sklandžios arba taip nudailintos kaip rašytinės. Ypač Orlandas mėgo klausytis, kaip jie plėšia dainas apie Azorus, o iš ten atsivežtos ilgauodegės papūgos tuo metu kapnodavo į ausis įvertus žiedus, kietais gobšiais snapais taukšindavo rubinus ant pirštų ir keikdavosi begėdiškai kaip ir jų šeimininkai. Moterų liežuviai buvo ne mažiau palaidi, o elgesys ne labiau suvaržytas negu paukščių. Jos sėsdavosi jūreiviams ant kelių, apsivydavo rankomis kaklą ir nujausdamos, jog kažkas nepaprasta slypi po bruzguliais susegamais vilnonio bajaus apsiaustais, nekantriai, kaip ir Orlandas, skubėdavo sužinoti tiesą.

Galimybių tą padaryti išties nestigo. Upėje nuo ankstybių iki vėlumos knibždėjo įvairiausių valčių, baržų, laivelių. Kasdien į jūrą išplaukdavo ištaigus laivas, vykstantis į Vest Indiją; o kitas, vargais negalais atsikapstęs iki kranto, pajuodęs ir audrų apdaužytas, pilnas gauruotų, nežinomų žmonių, išmesdavo inkarą. Niekas nepasigesdavo merginos ar vaikino, jeigu jie užgaišdavo laive po saulėlydžio; niekas nė antakio nekilsteldavo pasklidus kalboms, jog matė jį ar ją kietai miegant kažkieno glėbyje tap lobių pilnų maišų. Labai panašiai atsitiko ir Orlandui, Sakei bei Kamberlando grafui. Diena buvo kaitri, jų meilė aistringa; ir jie užmigo tarp rubinų. Vidury nakties grafas, kurio turtai buvo tvirtai susiję su ispaniškomis avantiūromis, atėjo pats vienas, nešinas žibintu, patikrinti prisiplėšto turto. Jis nukreipė šviesą į statinę. Ir nusikeikęs atšoko. Susirangiusios aplink statinę miegojo dvi būtybės. Iš prigimties prietaringas, gausybės nusikaltimų slegiama sąžine, grafas porelę – jie buvo susisupę į raudoną apsiaustą, ir Sakės krūtinė buvo beveik tokia pat balta kaip amžinieji Orlando poezijos sniegynai – palaikė vaiduokliais, it gyvas priekaištas pakilusiais iš paskendusių jūreivių kapų. Grafas Kamberlandas persižegnojo. Pasižadėjo atgailauti. Elgetyno namų eilė Šino gatvėje buvo regimas tos akimirkos išgąsčio vaisius. Dvylika nuskurdusių parapijos senių šiandien geria arbatą ir šiąnakt dėkoja jo šviesybei, kad turi stogą virš galvos; taigi ta užginta meilė lobių laive... bet apsieisim be pamokymų.

Tačiau netrukus Orlandui pabodo ne tik tokio gyvenimo nepatogumai ir klaidžios to kvartalo gatvelės, bet ir primityvus žmonių elgesys. Reikia atminti, kad skurdas ir nusikaltimai Elžbietos laikų žmonėms tikrai nebuvo tokie patrauklūs kaip mums. Jiems buvo visiškai svetimas šiuolaikinis mūsų gėdijimasis, jog esi išsimokslinęs; jie nė iš tolo netikėjo, kad gimti mėsininko sūnumi – palaima, o nesugebėti skaityti – dorybė; tais laikais niekas nemanė, jog tai, ką vadinam „gyvenimu" ir „tikrove", kažkaip susiję su neišprusimu ir žiaurumu; tiesą sakant, net atitikmens tiems dviem žodžiams išvis nebuvo. Visai ne trokšdamas patirti, kas yra „gyvenimas", Orlandas sukiojosi tarp jų; ir ne ieškodamas „tikrovės" paliko juos. Bet kai dešimt kartų išklausė, kaip Džeiksas neteko nosies, o Sakė nekaltybės – nors, reikia pripažinti, pasakojo jie pasigėrėtinai, – jam ėmė pabosti kartojimasis, nes nosis nukertama tik taip, o skaistybė prarandama tik anaip, – bent jau Orlandas šitaip manė, – o menas ir mokslas pasižymi įvairove, kuri jam kėlė neapsakomą smalsumą. Todėl, sukrovęs viską į nuostabių prisiminimų skrynelę, Orlandas liovėsi lankęsis aludėse ir kėglinėse, pakabino į spintą pilkąjį apsiaustą, žvaigždė vėl sužibo jam po kaklu, o Keliaraiščio ordinas sublyksėjo ties keliu, jis vėl ėmė rodytis karaliaus Jokūbo dvare. Orlandas buvo jaunas, turtingas, gražus. Audringesnių sveikinimų tikrai niekas nebūtų sulaukęs.

Tikra tiesa, kad nemažai damų buvo pasirengusios apdovanoti jį savo prielankumu. Bent trys vardai buvo siejami su Orlando vedybomis: Klorindos, Favilos, Eufrozinės – šitaip jis vadino jas savo sonetuose.

Taigi iš eilės: Klorinda buvo švelnaus būdo, pakankamai kilminga; Orlandas šešis ir pusę mėnesio buvo pametęs dėl jos galvą; tačiau jos blakstienos buvo bespalvės ir ji negalėjo žiūrėti į kraują. Jeigu ant jos tėvo stalo būdavo patiekiamas keptas kiškis, ji apalpdavo. Be to, didžiai sugraudinta kunigų, taupė drobės apatinius, kad galėtų sušelpti vargšus. Ji pasiryžo ištaisyti Orlando ydas, bet nuo to jam darėsi bloga, todėl vedybų data vis tolo ir jis labai neapgailestavo, kai neilgai trukus Klorinda pasimirė nuo raupų.

Antra iš eilės – Favila – buvo tikra pirmosios priešingybė. Ji buvo prakilnaus, bet nepasiturinčio Somersetšyro pono duktė; pasitelkusi atkaklumą ir pasidarbavusi akimis, prasiskverbė į rūmus, kur jos įvaldytas jojimo menas, daili keltis ir grakštus šokis pelnė visų susižavėjimą. Tačiau kartą Favila tiesiai po Orlando langu, gerai nepagalvojusi, kone mirtinai sučaižė rimbu spanielį, perplėšusį šilkinę jos kojinę (teisybės dėlei reikia pripažinti, kad Favila turėjo vos kelias poras kojinių, ir tos pačios buvo prastos vilnos). Orlandas, aistringas gyvūnų mylėtojas, netruko pastebėti, jog Favilos kreivi dantys ir du priekiniai palinkę į vidų, o tai, anot žmonių, aiškiai byloja apie užsispyrimą bei žiaurumą, todėl tą patį vakarą neatšaukiamai nutraukė sužieduotuves.

Trečioji, Eufrozinė, buvo pati rimčiausia Orlando aistra. Ji buvo kilusi iš Airijos Desmondų, todėl jos šeimos medis buvo toks pat senas ir taip pat giliai įsišaknijęs kaip ir Orlando. Tai buvo daili, rausvaskruostė, bet šaltoka mergina. Sklandžiai kalbėjo itališkai, turėjo dailius viršutinius dantis, bet apatiniai buvo juostelėję. Prie jos kojų visada gulėdavo skalikas arba spanielis; ji juos šerdavo balta duona iš savo lėkštės; gražiai dainavo pritardama spinetu; iki vidudienio niekada nespėdavo apsirengti, nes didžiai rūpinosi savo išvaizda. Žodžiu, būtų buvusi puiki tokio didiko kaip Orlandas žmona, ir santykiai taip toli pažengė, kad abiejų pusių juristai jau rengė vedybų sutarties sąlygas, skaičiavo našlei paliekamos dalies dydį, rūpinosi turto padalijimu paveldėtojams, trobesiais ir žeme, išnuomotomis žemėmis ir viskuo, ką reikia atlikti prieš vienam milžiniškam turtui susijungiant su kitu, kai netikėtai ir nuožmiai, – tokia jau buvo skiriamoji tuometinio Anglijos klimato žymė, – užėjo Didysis Šaltis.

Didysis Šaltis, kaip pasakoja istorikai, buvo žiauriausias iš visų, ištikusių šias salas. Paukščiai sustingdavo ore ir krisdavo ant žemės nelyginant akmenys. Žmonės matė, kaip Noridže jauna kaimietė, pradėjusi eiti per kelią sveikut sveikutėlė, visų akyse subyrėjo į dulkes ir it miltų debesėlis buvo nupūsta virš stogų, kai ties gatvės kampu į ją bloškėsi ledinis vėjo šuoras. Avys ir galvijai krito

kaip lapai. Lavonai suledėdavo gatvėse, ir jų nebūdavo galima nutempti. Nieko nestebino kelyje užtikta tvirtai įšalusi kiaulių banda. Laukai buvo pilni piemenų, artojų, arklių kinkinių ir paukščius baidančių berniukų – visi tokie, kokie buvo sušalimo akimirką: vienas pridėjęs ranką prie nosies, kitas priglaudęs butelį prie lūpų, trečias iškėlęs akmenį sviesti į kranklį, kaip iškamša tupintį ant tvoros vos už kokio jardo. Neapsakomas šalčio atšiaurumas kartais sukeldavo kažką panašaus į suakmenėjimą; buvo manoma, kad akmenų kai kuriose Derbišyro vietose labai pagausėjo ne ugnikalniui išsiveržus, nes ten nieko panašaus neįvyko, o sustingus nelaimingiems pėstiems keliauninkams, tai yra virtus akmenimis ten, kur tuo metu stovėjo. Bažnyčia mažai kuo galėjo padėti, ir, nors kai kurie dvarininkai bandė pasirūpinti palaikų pašventinimu, dauguma pavertė juos riboženkliais, įkasė kaip stulpelius avims pasikasyti, arba, jei akmens forma būdavo tinkama, panaudojo kaip lovius galvijams girdyti, ir labai dažnai jie iki šiol sėkmingai tarnauja šioms reikmėms.

Bet, kol kaimo žmonės kentė didžiausią vargą ir stygių, o krašto prekyba buvo apmirusi, Londonas džiaugėsi neapsakomo spindesio karnavalu. Karaliaus dvaro rūmai buvo Grinviče, ir naujasis karalius pasinaudojo karūnavimo suteikta proga įsiteikti piliečiams. Jis įsakė savo sąskaita nušluoti po šešias ar septynias mylias į abi puses dvidešimt pėdų įšalusią upę, išpuošti ją kaip parką ar pramogų aikštelę, įrengti pavėsines, labirintus, alėjas, pastatyti palapines su gėrimais ir t. t. Sau ir dvariškiams pasiliko plotą tiesiai prieš rūmų vartus; nuo kitų lankytojų atskirtas tik šilkine virve, jis išsyk tapo pačios spindulingiausios Anglijos aukštuomenės traukos centru. Po tamsiai raudona Karališkosios pagodos stogine didieji valstybės vyrai su barzdomis ir rauktinėmis apykaklėmis išsijuosę tvarkė valstybės reikalus. Dryžuotose pavėsinėse, vainikuotose stručių plunksnomis, kareiviai kūrė maurų užkariavimo ir turkų sužlugdymo planus. Su stiklais rankose, žvelgdami į akiratį ir pasakodami istorijas apie šiaurės vakarų jūrų kelią ar Ispanijos armadą, siaurais takeliais vaikštinėjo admirolai. Ant sofų, užklotų

sabalų kailiais, burkavo įsimylėjėliai. Karalienei su savo damomis išėjus pasivaikščioti, jas apipildavo sušalusių rožių lietus. Spalvoti balionai nejudėdami kybojo ore. Šen bei ten, gausiai padruskinti, kad liepsnos būtų žalios, oranžinės ir purpurinės, degė milžiniški kedro ir ąžuolo malkų laužai. Bet kad ir kaip pašėlusiai liepsnojo, jų kaitros nepakako ištirpdyti ledui, kuris, nors permatomas, buvo kietas kaip plienas. Jis buvo toks skaidrus, kad galėjai įžiūrėti kelių pėdų gylyje įšalusį tai delfiną, tai plekšnę. Ungurių guotai gulėjo nejudrūs, sustingę, bet ar tai buvo mirtis, ar tik neveiklumo būsena, kurią įveiks šiluma, mąstytojai laužė sau galvas. Prie Londono tilto, kur upė buvo įšalusi kone iki dvidešimties sieksnių, ant dugno, ten kur nugrimzdo pereitą rudenį, buvo aiškiai matoma obuolių perkrauta sudužusi valtis, pristatinėjusi į laivus šviežią maistą. Senutė, gabendavusi į turgų vaisius Sario pusėje, sėdėjo ten su languota vilnone skara ir pilnu skraitu obuolių, tarytum pasiruošusi aptarnauti pirkėją, tačiau pamėlusios lūpos sakė, kaip yra iš tiesų. Tai buvo reginys, kurį ypač mėgo karalius Jokūbas, jis atsivesdavo net pulką dvariškių kartu paspoksoti. Žodžiu, niekas negalėjo pranokti reginio spindesio ir linksmumo dieną. Bet tik naktį įsišėldavo karnavalas. Šaltis nesiliovė spiginęs; naktys buvo neapsakomai tylios; mėnulis ir žvaigždės priminė kietą, nekintamą deimantų spindesį, ir, skambant melodingai fleitų ir trimitų muzikai, dvariškiai šokdavo.

Tiesą sakant, Orlandas buvo ne iš tų, kurie lengvai skrieja greito šokio – koranto ar lavoltos – sūkuryje; jis buvo nevikrus ir šiek tiek išsiblaškęs. Jam geriau tiko paprasti savojo krašto šokiai, kuriuos šoko būdamas vaikas, o ne šis įmantrus užsienietiškas staipymasis. Vos baigęs kažkokį kadrilį ar menuetą, jis pristatė koją prie kojos apie šeštą valandą vakaro sausio septintą dieną, kai išvydo iš maskvėnų pasiuntinybės paviljono išeinančią labai įdomią figūrą, bet rusiškas dukslus apsiaustas ir kelnės neleido atspėti, ar tai vaikinas, ar mergina. Būtybė, – nesvarbu, kuo vardu ar kokios lyties, – buvo vidutinio ūgio, labai grakšti, nuo galvos iki kojų apsidariusi austrių spalvos aksomu, apvedžiotu kažkokiu nežinomu

žalsvo atspalvio kailiu. Bet visas šias smulkmenas temdė kažkokia neapsakoma vilionė, kurią ji tiesiog spinduliavo. Neįprasti posakiai ir įmantrios metaforos ėmė suktis pintis Orlando galvoje. Per tris sekundes jis spėjo pavadinti ją melionu, ananasu, alyvmedžiu, smaragdu ir lape sniege; jis nesuprato, ar ją išgirdo, išvydo, pajuto jos skonį, ar patyrė visa tai iškart. (Ir, nors šiame pasakojime neturi būti stabčiojimų, šioje vietoje galime skubiai įterpti, kad tuo metu visi Orlando palyginimai buvo patys paprasčiausi, atitinkantys jo jausmus ir daugiausia vardijantys dalykus, kuriuos mėgo būdamas berniukas. Nors ir paprasti, jausmai buvo be galo stiprūs. Todėl šioje vietoje delsti ir ieškoti priežasčių nėra reikalo.) ...Melionas, smaragdas, lapė sniege – šitaip svaičiojo Orlandas, šitaip ją vadino. Kai vaikinas, deja, tikriausiai vaikinas, – nes jokia moteris nebūtų galėjusi taip greitai ir energingai čiuožti, – prašvilpė kone ant pirštų galelių pro jį, Orlandas vos nenusirovė plaukų iš apmaudo, kad asmuo tos pačios lyties, todėl apie kokius nors apsikabinimus negalėjo būti nė kalbos. Tačiau čiuožėjas pričiuožė artėliau. Kojos, rankos, laikysena buvo vaikino, bet joks vaikinas nebuvo turėjęs tokios burnos; joks vaikinas nebuvo turėjęs tokių krūtų; joks vaikinas nebuvo turėjęs tokių akių, tarsi sužvejotų iš jūros dugno. Pagaliau stabtelėjusi, be galo grakščiai ir pagarbiai nusilenkusi ir tūptelėjusi prieš karalių, kuris čiūžino pro šalį įsikibęs kažkokiam jo dėmesį atkreipti norėjusiam lordui į parankę, nepažįstamoji čiuožėja sustojo. Tiesiog ranka pasiekiama. Tai buvo moteris. Orlandas pažvelgė išplėstomis akimis; jį nukrėtė šiurpas; išpylė karštis; perliejo šaltis; užėjo noras lėkti per vasarišką orą; traiškyti kojomis giles; iškelti rankas kartu su bukmedžiais ir ąžuolais. Tokių jausmų perimtas, jis kilstelėjo lūpą virš smulkių baltų dantų; šiek tiek pravėrė burną tarsi ketindamas įkąsti ir staigiai susičiaupė, lyg būtų tai padaręs. Garbioji Eufrozinė įsikibo jam į parankę.

Orlandas sužinojo, kad nepažįstamoji yra kunigaikštytė, vardu Maruša Stanilovska Dagmara Nataša Ilijana Romanova, kad atvyko su maskvėnų pasiuntinio – gal savo dėdės, o gal tėvo – svita

dalyvauti karūnavimo iškilmėse. Apie maskvėnus mažai kas buvo žinoma. Barzdoti, kailinėmis kepurėmis, jie sėdėdavo beveik žodžio netardami; gerdavo kažkokį juodą skystį, kurį kartkartėm išspjaudavo ant ledo. Nė vienas nešnekėjo angliškai, o prancūzų kalba, kurią keli šiek tiek išmanė, tuo metu retai skambėjo Anglijos karaliaus rūmuose.

Per šį atsitiktinumą Orlandas ir susipažino su kunigaikštyte. Jie buvo pasodinti vienas priešais kitą prie didžiulio įžymių žmonių vaišėms skirto stalo, padengto po milžiniška stogine. Kunigaikštytė buvo įtarpuota tarp dviejų ponaičių; vienas buvo lordas Fransis Vijė, o kitas – jaunasis grafas Morėjus. Net juokas ėmė matant, į kokią keblią padėtį ji netrukus pateko, nes, nors abu vaikinai buvo saviškai puikūs, tačiau naujagimis geriau už juos šnekėjo prancūziškai. Kai, prasidėjus pietums, kunigaikštytė pasigręžė į grafą ir su taktu, pavergusiu Orlando širdį, ištarė:

– *Je crois avoir fait la connaissance d'un gentilhomme qui vous était apparenté en Pologne l'été dernier* (Man regis, aš susipažinau su kilmingu vyriškiu, kuris jums buvo artimas praėjusią vasarą Lenkijoje) arba: – *La beauté des dames de la cour d'Angleterre me met dans le ravissement. On ne peut voir une dame plus gracieuse que votre reine, ni une coiffure plus belle que la sienne* (Anglijos dvaro damų grožis kelia man susižavėjimą. Nepamatysi grakštesnės damos už jūsų karalienę, nei šukuosenos – už jos šukuoseną), – tiek lordas Fransis, tiek grafas visiškai sutriko.

Vienas padaugino jai užpilti krienų padažo, kitas, švilptelėjęs šuniui, privertė jį prašyti kaulo su čiulpais. Po viso šito kunigaikštytė jau nebegalėjo sutramdyti juoko, ir Orlandas, pagavęs jos žvilgsnį virš šernų galvų ir kimštų povų, taip pat prasijuokė. Tačiau juoką jo lūpose sustingdė nuostaba. Ką iki šiol jis mylėjo perimtas jausmų sąmyšio, paklausė savęs Orlandas – kokius žmones? Senę, atsakė pats sau, kaulų ir odos maišą. Išsidažiusias prostitutes, kurių ir skaičiaus neprisiminė. Verkšlenančią vienuolę. Kietaširdę, negailestingą nuotykių ieškotoją. Linkčiojančią, eti-

ketui vergaujančią nėrinių krūvą. Meilė jam tebuvo pjuvenos ir pelenai. Meilės suteikti džiaugsmai – lėkšti. Orlandas nusistebėjo, kaip visa tai ištvėrė be žiovulio. Ir, jam nenuleidžiant akių nuo kunigaikštytės, kraujo įšalas ėmė tirpti; ledas gyslose virto vynu; pasigirdo upelių čiurlenimas, paukščių ulbėjimas; į atšiaurų, žiemišką kraštovaizdį įsiveržė pavasaris; nubudo jo vyriškumas; jis stvėrė kardą; puolė narsesnį priešininką nei lenkas arba mauras; nėrė į juodas vandenų gelmes; siaurame uolos plyšyje išvydo pavojaus gėlę; siekė jos... tiesą sakant, ėmė berti vieną aistringiausių savo sonetų, o tuo metu kunigaikštytė kreipėsi į jį:

– Gal malonėtumėt paduoti druskinę?

Orlandas skaisčiai nuraudo.

– Mieliau už viską pasaulyje, ponia, – tobula prancūziška tartimi atsakė Orlandas.

Tebūnie pašlovinti dangūs, kad prancūziškai Orlandas kalbėjo ne prasčiau negu gimtąja kalba; to jį buvo išmokiusi motinos kambarinė. Nors, ko gera, būtų buvę daug geriau, jei jis niekada nebūtų pramokęs šios kalbos; niekada neatsiliepęs šiam balsui; niekada nenusekęs paskui šių akių šviesą...

Kunigaikštytė kalbėjo toliau. Kas tie du greta jos sėdintys stuobriai su arklininkų manieromis, – paklausė jinai. Kas tas koktus maišalas, kurio jie šliūkštelėjo į jos lėkštę? Negi Anglijoje šunys ėda prie to paties stalo, prie kurio valgo žmonės? Ar ta juokinga baidyklė galustalėje su nežinia kuo apkarstytais it gegužės medis plaukais (*une grande perche mal fagotée,* prastai apsirengusi mergšė) – tikrai karalienė? Ir ar visada karalius taip seilėjasi? Ir kuris iš šitų saloninių lėlyčių yra Džordžas Viljerzas? Nors iš pradžių šie klausimai Orlandą gerokai suglumino, tačiau jie buvo pateikti taip grakščiai ir sąmojingai, kad jis negalėjo sulaikyti juoko; ir, iš sutrikusių svečių veidų pamatęs, kad niekas nesuprato nė žodžio, atsakė jai taip pat laisvai, kaip ji paklausė, tokia pat kaip jos, tobula prancūzų kalba.

Taip užsimezgusi jų draugystė netrukus virto viešu karaliaus rūmų skandalu.

Netrukta pastebėti, kad maskvėnei Orlandas skiria kur kas daugiau dėmesio, negu reikalauja paprasčiausias mandagumas. Buvo prie jos lipte prilipęs, ir, nors kiti nesuprato, apie ką juodu kalbasi, pašnekesys būdavo toks gyvas, lydimas tokio nuoraudžio ir juoko, kad jo tema ir nenuovokiausiam nebuvo mįslė. Be to, ir pats Orlandas neatpažįstamai pasikeitė. Dar niekas nebuvo matęs jo taip pagyvėjusio. Per vieną vakarą dingo berniukiškas nevikrumas; iš paniurusio jaunikaičio, kuriam nepavykdavo įeiti į moterų kambarį nenumetus nuo stalo pusės puošmenų, jis virto puikių manierų ir vyriško mandagumo kupinu didiku. Matyti, kaip jis padeda maskvėnei (taip ją visi vadino) įlipti į roges arba ištiesia ranką kviesdamas šokti, arba pagauna taškuotą jos nosinę, kurią ji iš netyčių numeta, arba atlieka įvairiausius pavedimus, kuriuos klusniai vykdyti reikalauja įžymioji dama, o mylimasis skuba juste nujausti, buvo reginys, nuo kurio užsidegdavo senų žmonių akys ir greitas jaunų žmonių pulsas sutvinkčiodavo dar smarkiau. Tačiau visa tai slėgė sunkus debesis. Senimas gūžčiojo pečiais. Jaunimas kikeno pro pirštus. Visi žinojo, kad Orlandas susižiedavęs su kita. Ledi Margaretė O'Brajen O'Deja O'Raili Tirkonel (nes toks buvo tikrasis sonetų Eufrozinės vardas ir pavardė) ant kairės rankos bevardžio mūvėjo nuostabų Orlando dovanotą safyrą. Ir jai turėjo būti skiriamas didžiausias Orlando dėmesys. Tačiau ji galėjo numesti visas turimas nosines (jų buvo net keli tuzinai) ant ledo, tačiau Orlandas nebūtų net stabtelėjęs jų pakelti. Galėjo ji net dvidešimt minučių laukti, kad jis padėtų jai įlipti į roges, tačiau vis tiek jai tekdavo tenkintis savojo juodaodžio paslaugomis. Kai ji čiuoždavo, – o čiuožė ji gana nerangiai, – šalia nebūdavo nieko, kas padrąsintų ją pargriuvusią, – o griūdavo ji gana sunkiai, – niekas nepadėdavo jai atsistoti, niekas nenupurtydavo sniego nuo apatinių sijonų. Nors iš prigimties šaltakraujė ir neįžeidi, ir nelinkusi, kaip daugelis žmonių, tikėti, kad kažkokia svetimšalė galėtų atšaldyti Orlando meilę, pagaliau net ledi Margaretė ėmė įtarinėti, jog kažkas kėsinasi į jos dvasios ramybę.

Ir tikrai, dienos bėgo, o Orlandas vis mažiau stengėsi slėpti savo jausmus. Prasimanęs vienokią ar kitokią dingstį, vos papietavęs palikdavo svečius prie stalo arba slapčiomis pasprukdavo nuo kadriliui besirikiuojančių čiuožėjų. Po akimirkos dingdavo ir maskvėnė. Bet didžiausią dvariškiams pasipiktinimą kėlė, jautriausią vietą – tai yra tuštybę – užgaudavo tai, kad porelę jie dažnai matydavo praneriant po šilkinėmis virvėmis, skiriančiomis karališkąją ir viešąją upės dalis, ir įsimaišant į paprastų žmonių minią. Tada, ūmai treptelėjusi koja, kunigaikštytė sušukdavo:

– Išvesk mane iš čia! Kaip nekenčiu tų tavo prasčiokų! – turėdama galvoje Anglijos karaliaus dvarą.

Ji ilgiau negalinti jų pakęsti. Čia, tvirtino ji, pilna visur nosį kišančių senių, spoksančių tau į veidą, ir jaunų pasipūtėlių, mindančių tau kojų pirštus. Nuo jų sklindantis blogas kvapas. Jų šunys šmaižantys jai tarp kojų. Jausmas, lyg būtum narve. Pas juos, Rusijoje, upės dešimties mylių pločio ir galima pasikinkius šešetą arklių pasileisti šuoliais ir visą dieną nesutikti nė gyvos dvasios. Ir dar jai norėtųsi pamatyti Londono Tauerį, jo sargybinius, prie Templ Baro pamautas galvas ir miesto auksakalių krautuvėles. Taigi Orlandas nuvežė ją į miestą, aprodė Tauerio sargybinius ir maištininkų galvas, nupirko viską, ko tik ji užsigeidė, Londono biržoje. Bet to nepakako. Abu vis labiau geidė likti vieni visą dieną, ir kad niekas jais nesistebėtų, kad nespoksotų į juos. Todėl pasuko ne keliu į Londoną, o kita kryptimi ir netrukus jau buvo toli nuo minios užšalusios Temzės žemupyje, kur, išskyrus jūrinius paukščius ir kelias kaimo moterėles, bergždžiai kapojančias ledą, kad pasemtų pilną kibirą vandens, arba renkančias pagalius ir sausus lapus ugniai susikurti, kelyje nesutiko nė gyvos dvasios. Vargetos glaudėsi trobelėse, o labiau pasiturintieji, galintys sau tai leisti, ieškodami šilumos ir linksmybių plūdo į miestą.

Taigi upė priklausė Orlandui ir Sašai, kaip sutrumpintai ją vadino, be to, tai buvo jo vaikystėje turėtos rusiškos lapės vardas, – švelnaus kaip sniegas padaro plieniniais dantimis, kartą taip žiauriai įkandusio, kad tėvui teko ją nudobti, – taigi upė pri-

klausė jiems vieniems. Įkaitę nuo čiuožimo ir meilės, jie griūdavo kokioje nors nuošalioje vietelėje, gelsvais gluosniais apaugusioje pakrantėje, ir, susisupstęs kailiniu apsiaustu, Orlandas apkabindavo Sašą ir sumurmėdavo, jog pirmą kartą gyvenime patiria meilės džiaugsmus. Paskui, kai dvasios pakilimas atlėgdavo ir jie aprimę, svaigulio užliūliuoti gulėdavo ant ledo, Orlandas imdavo pasakoti Sašai apie kitas meiles, sakyti, jog, lyginant su josios, anos buvusios kaip iš medžio, iš kilto maišams siūti, iš pelenų. Ir, juokdamasi iš jo įkarščio, Saša dar kartą apsigręždavo jo glėbyje ir leisdavosi, meilės dėlei, dar kartą apkabinama. Ir jie imdavo stebėtis, kodėl jų karštis neištirpdo ledo, ir gailėtis vargšės senutės, neturinčios gamtos dėsnius atitinkančių priemonių ledui ištirpdyti ir priverstos kapoti jį šalto plieno kirviu. O tada, įsisupę į sabalo kailius, jie kalbėdavosi apie viską pasaulyje: apie įžymybes ir keliones; apie maurus ir stabmeldžius; apie to vyro barzdą ir anos moters odą; apie žiurkę, kuri ėdė jai iš delno prie stalo; apie amžinai siūbuojančius gobelenus jo namų galerijoje; apie veidą; apie plunksną. Tokiam pašnekesiui nebuvo nei per menkų, nei per didingų temų.

Po to Orlandui netikėtai užeidavo liūdnumas; priežastis galėdavo būti ledu kūprinanti senutė, galėdavo nebūti jokios priežasties; tada jis virsdavo kniūbsčias, žvelgdavo į sušalusius vandenis ir galvodavo apie mirtį. Neklydo išminčius, teigęs, jog ne platesnis už peilio ašmenis tarpelis skiria laimę nuo gėlos, o vėliau pridūręs, kad jos kaip seserys dvynės, ir iš to padaręs išvadą, jog visi jausmų kraštutinumai artimi beprotybei; todėl galų gale liepęs ieškoti prieglobsčio teisingoje bažnyčioje (jo nuomone, anabaptistų), kuri esanti vienintelis uostas, prieglobstis, patikima atrama ir t. t. tiems, kuriuos, jo žodžiais tariant, svaido šita jūra.

„Visų laukia mirtis", – sakydavo tada Orlandas, atsisėsdamas tiesut tiesutėlis, rūškanos apniauktu veidu. (Nes tokia tuo metu buvo jo proto darbuotė, aistringai lekiant tai aukštyn, tai žemyn, nuo gyvenimo prie mirties, be stabtelėjimo jokioje tarpinėje stotelėje, todėl ir biografas privalo nesustoti, bet skuosti kiek įkabindamas, kad spėtų su neapgalvotais, ugningais, kvailais poelgiais

ir netikėtais, perdėtais žodžiais, kuriais – paneigti to neįmanoma – šiuo gyvenimo tarpsniu mėgavosi Orlandas.)

„Visų laukia mirtis“, – sakydavo Orlandas, atsisėsdamas tiesut tiesutėlis ant ledo. Bet Saša, neturinti nė lašo angliško kraujo ir kilusi iš Rusijos, kur saulėlydžiai daug ilgesni, aušros ne tokios staigios, o sakiniai dažniausiai nutrūksta dvejojant, kaip geriausiai juos pabaigti, – Saša žvelgdavo į Orlandą, gal net pasišaipydavo, nes turbūt jis atrodė jai vaikiškas, ir nieko nesakydavo. Tačiau pamažu ledas po jais pasidarydavo šaltas, o Sašai tai nepatikdavo, todėl, truktelėjusi ir pastačiusi Orlandą ant kojų, ji imdavo kalbėti taip žaviai, sąmojingai, išmintingai (deja, visada prancūziškai, o ši kalba, kaip visiems puikiai žinoma, išversta praranda aromatą), kad jis pamiršdavo užšalusius vandenis, artėjančią naktį, senutę, pamiršdavo viską pasaulyje ir bandydavo pasakyti jai, – skęsdamas ir taškydamasis tarp tūkstančių įvaizdžių, blankių kaip juos įkvėpusios moterys, – ką ji jam primenanti. Sniegą, grietinėlę, marmurą, vyšnias, alebastrą, auksinį retežėlį? Ne, ne tai. Jinai esanti kaip lapė arba kaip alyvmedis; kaip jūros bangos, žvelgiant į jas nuo aukštumos; kaip smaragdas; kaip saulė pro debesis ant žalios kalvos – kaip kažkas, ko jis niekada neregėjo ir nežinojo esant Anglijoje. Nors naršyte naršė kalbą, jam stigo žodžių. Reikėjo kitokio kraštovaizdžio, kitokios kalbos. Sašai anglų kalba buvo pernelyg atvira, pernelyg tiesi, pernelyg saldi. Už kiekvieno jos žodžio, – kad ir kokia atvira ar meili ji atrodė, – kažkas slėpėsi; nes visi jos poelgiai, – kad ir kokie drąsūs, – turėjo kažką paslaptinga. Taip smaragdas tarytum paslepia savyje žalią liepsną arba kalva įkalina saulę. Aiškumas buvo tik išorėje; viduje klaidžiojo liepsnelės. Jos suplevendavo, užgesdavo, Saša niekada nespinduliavo tolygiai kaip anglų moterys – tačiau šioje vietoje, prisiminęs ledi Margaretę ir jos apatinius sijonus, Orlandas pajuto nesuvaldomą įkarštį ir nurūko su Saša ledu, vis greičiau ir greičiau, prisiekinėdamas, kad nusivys liepsną, kad ieškodamas perlo paners į gelmes, ir taip toliau, ir panašiai, sulig kiekvienu atsikvėpimu sušukdamas aistringai kaip poetas, spauste spaudžiantis iš savęs poeziją.

Tačiau Saša tylėjo. Kai Orlandas, baigęs vardyti, kad ji lapė, kad ji alyvmedis ar kad žalia kalvos viršūnė, ir išklojęs visą savo šeimos istoriją; kad jų namas – vienas seniausių Britanijoje; kad jie atvykę iš Romos su cezariais ir turį teisę būti nešiojami po Korsą (tai esanti pagrindinė Romos gatvė) kutais apvedžiotu palankinu, o tai, anot jo, privilegija, suteikiama tik turintiems imperatoriško kraujo (išdidi jo lengvatikybė buvo gan miela), stabtelėjo ir paklausė: o kur jos pačios namai? Kas esąs jos tėvas? Ar turinti brolių? Kodėl ji čia viena su savo dėde? Ir nors Saša atsakė noriai ir gan greitai, tarp jų perbėgo kažkoks šešėlis. Iš pradžių Orlandui kilo įtarimas, kad ji ne tokios aukštos kilmės, kokios norėtų būti, arba gėdijasi laukinių savo tautos papročių, nes buvo girdėjęs, jog maskvėnės moterys nešiojančios barzdas, jog vyrai žemiau juosmens apsigobę kailiais, o norėdami nesušalti, tiek vyrai, tiek moterys išsitepantys taukais, kad jie plėšantys mėsą pirštais ir gyvenantys lūšnose, kuriose anglų didikai nesiryžtų nė galvijų laikyti; todėl susilaikė ir daugiau nebekvotė jos. Tačiau pasvarstęs nutarė, kad Sašos tylėjimo priežastis turi būti kitokia; juk jai pačiai ant smakro nesimatė nė plaukelio; ji vilkėjo aksomais, buvo pasidabinusi perlais ir elgėsi tikrai ne kaip moteris, išauklėta tvarte.

Tad ką gi ji slėpė nuo jo? Dvejonė, įsiskverbusi po galinga jausmo jėga, buvo nelyginant lakusis smėlis po paminklu, kuris netikėtai pajudėjęs sudrebina visą statinį. Jausmų proveržis Orlandą ištikdavo staigiai. Jis suliepsnodavo tokiu įpykiu, kad Saša nenumanydavo, kaip jį numaldyti. Ko gera, ji ir nenorėjo maldyti; tikriausiai Orlando šėlsmas jai patiko, net tyčia jį kurstė – mat toks nukrypęs nuo tiesaus kelio buvo jos maskvėniškas temperamentas.

Bet tęskime pasakojimą: nučiuožę tą dieną toliau negu paprastai, jie pasiekė tą vietą, kur, įšalę upės viduryje, stovėjo išmetę inkarus laivai. Tarp jų buvo maskvėnų pasiuntinybės laivas; iškelta ant didžiojo stiebo, plevėsavo jų vėliava su juodu dvigalviu ereliu ir nukarusiais dvimetriais ledo varvekliais. Saša buvo palikusi denyje kažkokį savo apdarą, ir, manydami, kad laivas tuščias, jie

Rusų kunigaikštytė vaikystėje

užkopė ant denio ir nuėjo ieškoti. Turėdamas galvoje tam tikrus praeities įvykius, Orlandas visiškai nebūtų nustebęs, jei, prieš jiems ateinant, čia būtų radę prieglobstį keli gerieji miestelėnai; spėlionė pasirodė esanti teisinga. Dar nepradėjus rizikingo žygio, gražus jaunas vyras, metęs kažkokį užsiėmimą už suringuoto lyno ritinio, pašoko ir, tikriausiai sakydamas (nes kalbėjo rusiškai) esąs vienas iš įgulos narių ir padėsiąs kunigaikštytei rasti ko ji norinti, uždegė žvakigalį ir pradingo su ja apatinėse laivo patalpose.

Laikas bėgo, paskendęs svajose Orlandas mąstė tik apie gyvenimo malonumus: apie savąjį brangakmenį; apie tai, kokia retenybė jo Saša; apie priemones nebeatšaukiamai ir visam laikui padaryti ją savą. Teks rasti būdą, kaip įveikti visas kliūtis, visus sunkumus. Saša ketino gyventi Rusijoje, kur upės užšalusios, kur arkliai laukiniai, o vyrai, anot jos, perrėžinėja vienas kitam gerklę. Tiesą sakant, pušų ir sniego kraštovaizdis, įpročiai tenkinti geidulius ir žudyti Orlando visai neviliojo. Nelabai jis troško atsisakyti gyvenimo užmiestyje, kur galima maloniai sportuoti ir sodinti medelius; nesiekti postų; nesivaikyti karjeros; medžioti šiaurės elnius, užuot šaudžius triušius; vietoj maderos gerti degtinę ir vaikščioti įsikišus į rankovę peilį – o kam, jis net pats nežinojo. Tačiau dėl Sašos ketino padaryti ne tik visa tai, bet ir dar daugiau. O apie numatytas po savaitės vedybas su ledi Margarete, kaip apie pernelyg akivaizdžią beprasmybę, Orlandas nė nemąstė. Jos giminės apkaltins jį pametus kilnią damą, draugai išjuoks paleidus vėjais puikiausią karjerą dėl moters kazokės ir sniego tyrlaukių – lyginant su Saša, tai neturėjo nė menkiausios reikšmės. Pirmą tamsią naktį jie pabėgs į šiaurę, o iš ten – į Rusiją. Taip svarstė Orlandas, tokius rezgė planus vaikštinėdamas po denį.

Kai pasigręžė į vakarus, į tikrovę jį grąžino saulė, lyg apelsinas pakibusi ant Šv. Povilo katedros kryžiaus. Saulė buvo raudona kaip kraujas ir greitai leidosi. Jau beveik vakaras. Sašos nebuvo gal valandą, gal daugiau. Apimtas blogos nuojautos, temdančios net patį didžiausią pasitikėjimą, Orlandas puolė tuo pačiu keliu, kuriuo matė ją dingstant apatinėse laivo patalpose; jis klupinėjo

tamsoje kliūdamas už skrynių ir statinių, kol blankus spingsėjimas kampe jam parodė, kad jie sėdi tenai. Akimirką jis išvydo Sašą: ji sėdėjo jūreiviui ant kelių; Orlandas pamatė, kaip ji pasilenkė prie jo; pamatė, kaip jie apsikabino, o tada šviesą užtemdė raudonas įniršio debesis. Baisaus sielvarto pervertas, Orlandas taip sustūgo, kad suskardėjo visas laivas. Saša puolė tarp jųdviejų, nes jūreivis, nespėjęs net abordažinio kardo išsitraukti, būtų buvęs pasmaugtas. Paskui Orlandą apėmė baisus šleikštulys, teko jį paguldyti ant grindų ir sugirdyti konjako, kad atsigautų. Atitokęs buvo pasodintas ant maišinio audinio krūvos denyje, palinkusi prie jo Saša ėmė atsargiai vinguriuoti prieš apsiblaususias akis, kaip vaikystėje įkandusi lapė, tai meilikaudama, tai viską neigdama, ir galiausiai Orlandas suabejojo tuo, ką buvo išvydęs. Argi ne žvakė blėsčiojo, argi ne šešėliai judėjo? Dėžė buvusi sunki, pasakė Saša; tas vyras tik padėjęs ją pakelti. Akimirką Orlandas net patikėjo, – nes kas gali būti tikras, kad įniršis nenutapė to, ko jis labiausiai bijojo? – bet staiga jį pagavo dar nirtesnis pyktis dėl jos suktumo. Tada jau Saša liko balta kaip popierius; treptelėjo koja į denį; pareiškė išvyksianti šią pat naktį ir ėmė reikalauti savo dievų, kad nutrenktų ją skradžiai, jeigu ji, Romanovų giminės palikuonė, leistųsi glėbesčiuojama kažkokio eilinio jūreivio. Ir tikrai, pažvelgęs į juos abu (jam sunku buvo prisiversti tai padaryti), Orlandas buvo priblokštas savo vaizduotės nešvankumo, gebėjimo įsivaizduoti tokią trapią būtybę gauruoto jūrų baisūno letenose. Vyras buvo tikras milžinas: beveik dviejų metrų ūgio tik su puskojinėmis; į ausis, kaip įprasta, įsivėręs vielinius auskarus; ir priminė į vežimą pakinkytą arklį, ant kurio trumpam nutūpė karetaitė ar liepsnelė. Taigi Orlandas pasidavė; patikėjo Saša; paprašė jos atleidimo. Tačiau, kai jie – vėl meilingai – ėjo palei laivo bortą, Saša stabtelėjo uždėjusi ranką ant turėklo, atsigręžė ir pažėrė tam įrudusiam, plačiaskruosčiam baisūnui visą papliūpą rusiškų linkėjimų, pokštų, meilybių, kurių Orlandas nė vieno nesuprato. Tačiau kažkas pačiame jos balso skambesyje (dėl to tikriausiai buvo kalti rusų kalbos priebalsiai) priminė Orlandui prieš kurį

laiką matytą vaizdą, kai užtiko ją slapčiomis kampe žiaumojančią nuo grindų pakeltą žvakigalį. Tiesa, jis buvo rausvas; buvo paauksuotas; ir buvo nuo karaliaus stalo; tačiau tai buvo lajus, o Saša jį žiaumojo. Ir, padėdamas jai nulipti ant ledo, Orlandas svarstė, ar tai glūdi jos prigimtyje – kažkas nešvankaus, storžieviško, kažkas savo esme mužikiško? Todėl, nors Saša buvo liauna kaip nendrelė, Orlandas vaizduotės akimis išvydo ją griozdišką keturiasdešimtmetę, ir, nors buvo linksma kaip vyturėlis, visiškai apsnūdusią. Bet ir vėl, čiuožiant Londono link, visi krūtinėje susikaupę įtarimai ištirpo ir jis pajuto, kad pakliuvo ant kabliuko ir yra tempiamas vandenimis kaip didelė žuvis.

Buvo neapsakomo grožio vakaras. Saulei sėdant, visi Londono kupolai, smailės, bokšteliai ir bokštelyčiai vis labiau juodavo siautulingame saulėlydžio debesų raudonyje. Štai ten gaubtinių formų ornamentu puoštas kryžius ties Čeringo sankryža; ten – Šv. Povilo katedros kupolas; anava ten – didžiulis Tauerio mūrų kvadratas; ten – kaip visiškai nuogų medžių guotas, išskyrus bumbulą gale, ant iečių pamautos galvos prie Templ Baro. Vestminsterio vienuolyno langai jau švietė ir tviskėjo lyg nuostabus, įvairiaspalvis skydas (Orlando vaizduotėje); jau visi vakarai buvo it auksinis langas, o pulkai angelų (vėlgi Orlando vaizduotėje) be perstojo kilo ir leidosi dangiškais laiptais. Atrodė, juodu su Saša visą laiką čiuožia bedugne oro gelme, nes taip buvo pamėlęs ledas; ir dar jis buvo lygus kaip stiklas, todėl jie lėkė vis greičiau ir greičiau miesto link, o baltos žuvėdros suko apie juos ratus ir raižė orą sparnais tuo pačiu taktu, kaip jie raižė pačiūžomis ledą.

Saša, tarsi norėdama nuraminti Orlandą, buvo meilesnė negu paprastai ir net daug labiau kerinti. Ji retai kalbėdavo apie buvusį gyvenimą, tačiau dabar papasakojo, kaip žiemą Rusijoje klausydavusis vilkų staugimo stepėse, ir tris kartus, kad jis įsivaizduotų, sulojo kaip vilkas. Tada ir Orlandas papasakojo jai apie elnius sniege prie savo gimtųjų namų ir kaip jie ateidavę į didžiulę menę pasišildyti arba kad senis pašertų juos koše iš kibiro. Tada Saša pagyrė Orlandą: už žvėrių meilę; už labai mandagų elgesį; už ko-

jas. Svaigdamas nuo liaupsių ir gėdydamasis prisiminti, kaip ją apjuodino įsivaizduodamas ant paprasto jūreivio kelių, paskui išstorėjusią ir apsnūdusią keturiasdešimtmetę, Orlandas pareiškė nerandąs žodžių jai išliaupsinti; tačiau tuoj pat sugalvojo, kad ji panaši į pavasarį, į žalią žolę, į almantį srautą, ir, prispaudęs ją taip tvirtai kaip dar niekad, apskriejo ratu pusę upės, o žuvėdros ir jūrvarniai skriejo kartu su jais. Kai pagaliau visai netekę kvapo sustojo, Saša šiek tiek dusdama pasakė, kad jis esąs kaip kalėdinė eglutė su milijonu žvakelių (tokia, kokios būna pas juos Rusijoje), nukabinėta geltonais bumbulais; taip ryškiai spindinti, kad galėtų apšviesti visą gatvę; kad degančiais skruostais, juodu ir tamsiai raudonu apsiaustu, Orlandas tarsi pats spindįs apšviečiamas viduje degančios lempos.

Netrukus visos spalvos, išskyrus Orlando skruostų raudonį, išblėso. Atėjo naktis. Išnykusią oranžinę saulėlydžio šviesą pakeitus stulbinamai baltam, akinamam žibintų, laužų, skaisčiai liepsnojančių deglų ir kitų upę apšviečiančių įtaisų spindėjimui, įvyko nepaprastai keisti pokyčiai. Įvairios bažnyčios ir didikų rūmai balto akmens fasadais virto ore plaukiančiais ruožais ar dėmėmis. Nieko neliko iš Šv. Povilo katedros – tik paauksuotas kryžius. Vestminsterio vienuolynas dūlavo kaip pilkas lapo skeletas. Viskas išseko, pakito. Net garsai tarsi užsivėrė, susispaudė. Artindamiesi prie tos vietos, kur vyko karnavalas, Orlandas ir Saša išgirdo žemą garsą, koks pasigirsta užgavus kamertoną; gaudesys stiprėjo, kol pagaliau virto triukšmu. Kartkartėm ištrūkdavo garsūs šauksmai, paskui į orą išlėkdavo raketa. Pamažu jie pradėjo įžiūrėti mažas nuo didžiulės minios atskylančias figūrėles, besisukiojančias įvairiomis kryptimis, lyg virš upės čiulkinį grūdantys uodai. Iš visų pusių ir iš viršaus šį spindintį ratą kaip tamsos dubuo buvo apvožusi tiršta žiemos nakties juoduma. Paskui į šią tamsą su pertrūkiais, – kad laukimas būtų nekantrus, o burnos pravertos, – ėmė kilti ore pražystančios raketos; pusmėnuliai; gyvatukai; ir karūna. Akimirką miškai ir tolimos kalvos sužaliuodavo kaip vasaros dieną, o jau kitą – vėl visur karaliaudavo žiema ir juoduma.

Tuo metu Orlandas ir kunigaikštytė jau prisiartino prie karališkojo aptvaro ir pamatė, jog kelią jiems užtvėrė didžiulė prastuomenės minia, taip arti prisispaudusi prie šilkinių virvių, kaip išdrįso. Dar nenorėdama prarasti atskirumos ir susidurti su jų tykančiomis, viską pastebinčiomis akimis, porelė kurį laiką ten ir pasiliko įsispraudusi tarp pameistrių, siuvėjų, žuvų pardavėjų, arklių pirklių, triušių gaudytojų, badmiriaujančių studentų, tarnaičių su vienuoliškais galvos dangalais, apelsinų pardavėjų, užvažiuojamųjų kiemų arklininkų, rimtų miestelėnų, nešvankių padavėjų ir minios mažų driskių, visada besimalančių minios pakraščiuose, spygaujančių ir šmaižančių žmonėms tarp kojų – čia buvo išties visos Londono gatvių sąnašos; juokaudami ir rungtyniaudami, žaisdami kauliukais, burdami ateitį, stumdydamiesi, kutendamiesi, gnaibydamiesi; vienur triukšmingi, kitur paniurę; vieni iki bambos nukarusiais žandikauliais; kiti pagarbūs kaip kuosos ant namo kraigo; visi skirtingai, pagal piniginės storį ar rangą išsipustę; čia apsidarę kailiais ir prašmatniais juodais audiniais, o tenai – vienais skarmalais ir kojas apsivyturiavę tik nuo ledo saugančiais autais. Paaiškėjo, kad didžiausia žmonių spūstis susitelkusi priešais mūsų lėlių teatrą primenančią palapinę ar pakylą, ant kurios vyko kažkoks spektaklis. Juodaodis mostagavo rankomis ir šūkalojo. Ant lovos gulėjo moteris baltais apdarais. Nors vaidyba buvo prastoka: aktoriai tai užbėgdavo laipteliais aukštyn, tai nulėkdavo žemyn kartais suklupdami, nors minia trypė kojomis ir švilpė, o jei nusibosdavo, sviesdavo į aktorius apelsino žievę, dėl kurios susiriedavo šunys, tačiau stulbinanti, ringuojanti it muzika žodžių melodija Orlandą sujaudino. Tariami nepaprastai greitai, su tokiu gyvumu ir drąsa, kad priminė jam Vopingo aludėse dainuojančius jūreivius, žodžiai, net ir nepagaunant jų prasmės, buvo tarsi vynas. Bet kartkartėm virš ledo Orlandą pasiekdavo vienas kitas žodžių junginys, tarsi plėšte išplėštas iš pačių jo širdies gelmių. Atrodė, kad mauro įsiūtis buvo jo paties įsiūtis, ir kai mauras pasmaugė lovoje gulinčią moterį, atrodė, jog ten buvo Saša, ir ją jis pribaigė savo paties rankomis.

Pagaliau vaidinimas baigėsi. Viską apgobė tamsa. Ašaros sruvo Orlando veidu. Jis pakėlė akis į dangų, bet ir ten nebuvo nieko – vien juoduma. Žlugusios viltys ir mirtis, pamanė jis, užkloja viską. Gyvenimo gale mūsų laukia kapas. Kirminai sugraužia mus.

Dingojas man, turėtų būt dabar didžiulis užtemimas
Saulės ir mėnesio, o išgąsčio ištiktas Žemės rutulys
Turėtų prasiverti...

Vos tai ištarus, atmintį tarsi nušvietė kažkokios žvaigždės švitesys. Naktis tamsi; ji juoda kaip anglis, bet juk kaip tik tokios nakties jie ir laukė; juk kaip tik tokią naktį jie ir ketino bėgti. Orlandas prisiminė viską. Išmušė valanda. Staigios aistros pagautas, jis prisitraukė Sašą ir šnipštelėjo jai į ausį:

– *Jour de ma vie!* Mano gyvenimo diena!

Tai buvo sutartinis ženklas. Vidurnaktį jie susitiks užeigoje prie Blekfrajerso. Arkliai jau tenai. Viskas parengta pabėgimui. Taigi jie išsiskyrė: Orlandas į savo palapinę, Saša į savo. Dar valandą reikės laukti.

Gerokai prieš pusiaunaktį Orlandas jau stovėjo sutartoje vietoje. Nakties juodybė buvo tokia, kad žmogus užlipdavo ant tavęs prieš tau jį pamatant, bet tai buvo tik į gera, be to, viešpatavo tokia didinga tyluma, jog arklio kanopos kaukštelėjimas ar vaiko verksmas buvo girdėti už pusės mylios. Ne kartą ir ne kitą Orlandui, vis minančiam po kiemelį, širdis sustingdavo išgirdus ritmingą arklio kanopų bilsnojimą grindinio akmenimis arba moters suknelės šiugždesį. Bet keliauninkas būdavo koks nors pirklys, nakties užkluptas kelionėje į namus, arba kokia nors šio kvartalo moteriškė, vykstanti ne itin dorybingu tikslu. Jiems nutolus, gatvė likdavo dar tylesnė. Paskui švieselės, degančios apačioje, mažose sausakimšose patalpose, kur gyveno miesto vargšai, persikėlė į miegamuosius, dar vėliau – viena po kitos užgeso. Gatvių žibintų šiame miesto pakraštyje buvo vos keli ir dėl panaktinio aplaidumo jie išsikvėpdavo gerokai prieš aušrą. Tada tamsa dar labiau sutirš-

tėdavo. Orlandas patikrino žibinto dagtį, apžiūrėjo balno pavaržas, užtaisė pistoletus, ištyrė dėklus ir visa tai pakartojo mažiausiai dešimt kartų, kol nebeliko kuo rūpintis. Nors dar buvo dvidešimt minučių iki pusiaunakčio, jis negalėjo prisiversti įeit į užeigos svečių kambarį, kur šeimininkė vis dar nešė į stalą baltąjį sausą vyną ir pigesnį, iš Kanarų salų atvežtąjį, keliems jūreiviams, sėdintiems ir paeiliui dainuojantiems šmaikščius kupletus bei pasakojantiems istorijas apie Dreiką, Hokinsą ir Grenvilį, kol, nuvirtę nuo suolų, jie nusirito ir užmigo ant pabarstytų smėliu grindų. Tamsuma ne taip skaudino sprogte sprogstančią ir šėlstančią Orlando širdį. Jis suklusdavo išgirdęs bet kokį žingsnių aidą, per spėlionių sietą perleisdavo kiekvieną garsą. Girtuoklio šūktelėjimas, ant šiaudų tysančio ar kitokios bėdos ištikto nelaimėlio aimana nuverdavo jį iki širdies gelmių, nelyginant blogas ženklas jo pavojingam sumanymui. Tačiau dėl Sašos nesibaimino. Jos drąsos būtų pakakę ir ne tokiam žygiui. Ji atvyks viena, apsigobusi apsiaustu, mūvėdama vyriškomis kelnėmis ir avėdama vyriškais batais. Lengvutį jos žingsnių aidą bus sunku išgirsti netgi tokioje tyloje.

Taigi Orlandas laukė patamsy. Staiga smūgis į veidą, lengvas, bet smarkus, tiesiai į skruostą. Buvo toks įsitempęs, jog krūptelėjo ir sugniaužė kardą. Smūgiai į kaktą ir skruostus pasipylė vienas po kito. Sausas šaltis truko taip ilgai, kad Orlandui prireikė ištisos valandėlės suvokti, jog krinta lietaus lašai; smūgiai buvo lietaus lašų kirčiai. Iš pradžių lašnojo lėtai, atsargiai, lašas po lašo. Bet netrukus šeši lašai virto šešiomis dešimtimis, paskui šešiais šimtais, o tada lietus pasipylė tolygia vandens srove. Tarytum atšiaurus, sukietėjęs dangus išsipylė viena gausia liūtimi. Gal po penkių minučių Orlandas kiaurai peršlapo.

Nuvedęs arklius į priedangą, Orlandas pasislėpė po durų sąrama, kad galėtų toliau stebėti kiemelį. Oras buvo tirštas kaip niekada, o liūtis sukėlė tokį garavimą ir vienodą gaudesį, kad per jį nebūtum išgirdęs nei žmogaus, nei žvėries žingsnių aido. Pilni baisių duobių keliai tikriausiai bus apsemti ir neišvažiuojami. Tačiau kaip visa tai atsilieps jų pabėgimui, Orlandas beveik

nesvarstė. Visi jo jausmai buvo ištisinis žiūrėjimas į grįstą kelią, blykčiojantį žibinto šviesoje, ir laukimas Sašos pasirodant. Kartais tamsoje jam pasivaidendavo, kad mato ją apsigobusią įstrižomis lietaus čiurkšlėmis. Tačiau regimybė išsisklaidydavo. Staiga baisiai, lyg pranašaudamas nelaimę, siaubo ir panikos kupinu balsu, nuo kurio visi plaukai pasistojo Orlando sieloje, Šv. Povilo katedros varpas išmušė pirmą pusiaunakčio dūžį. Po to negailestingai dar keturis kartus. Prietaringai kaip įsimylėjėlis Orlandas nutarė, jog sulig šeštu dūžiu Saša pasirodys. Bet nutolo ir šešto dūžio aidas, pasigirdo septintas, aštuntas, ir nuogąsčio apimtam jo protui jie pasirodė kaip pranašai, pirma paskelbę, paskui paliudiję mirtį ir negandą. Kai išmušė dvyliktą kartą, Orlandui tapo aišku, kad nuosprendis pasirašytas. Nebereikia ieškoti protingų paaiškinimų, esą ji galėjusi pavėluoti; jai galėję kas sutrukdyti; ji galėjusi pasiklysti. Jautri ir įsimylėjusi Orlando širdis suprato tiesą. Vidurnaktį ėmė mušti ir kiti laikrodžiai, nedarniai, vienas po kito. Atrodė, jog visas pasaulis skamba skelbdamas jos apgavystę ir jo pažeminimą. Seniai viduje knibždėję įtarimai išsiveržė iš slaptavietės. Orlandą sugėlė visas gyvačių kamuolys – kiekviena vis nuodingesnė. Jisai stovėjo tarpduryje siaubingai pliaupiant lietui ir nejudėjo. Bėgo laikas, jam net sulinko keliai. Vandens srautai griūte griuvo. Per pačią tirštymę pasivaideno, jog ėmė griaudėti patrankos. Traškėjo ąžuolai tarsi su šaknimis raunami ir skylantys. O dar kraupūs klyksmai ir siaubingos, nežmogiškos dejonės. Bet Orlandas stovėjo kaip įkastas, kol Šv. Povilo katedros laikrodis išmušė antrą, o tada išsišiepęs ir garsiai, su siaubinga ironija sušukęs: „*Jour de ma vie!*“ trenkė žibintą į žemę, šoko ant arklio ir nušuoliavo kur akys mato.

Tikriausiai kažkokia akla nuojauta, nes protauti Orlandas nepajėgė, nuvedė jį prie upės, tekančios į jūrą. Mat kai ėmė aušti, – o viskas vyko nepaprastai staigiai, dangų užliejo blyškus geltonis, lietus beveik liovėsi, – Orlandas pamatė esąs ant Temzės kranto už Vopingo. Prieš akis atsiskleidė netikėčiausias reginys. Ten, kur tris, o gal daugiau mėnesių buvo ištisinis ledas, toks storas,

jog atrodė amžinas kaip akmuo, o ant jo dangos buvo išsistatęs visas linksmybių miestas, dabar smarkiu srautu plūdo šėlstantys geltoni vandenys. Per vieną naktį upė išsilaisvino. Tarytum sieros versmė (šią nuomonę linkę palaikyti daugelis mąstytojų) būtų prasimušusi iš apatinių vulkaninių klodų ir taip suaižiusi ledus, kad milžiniški nesuskaičiuojami luitai išsilakstė į visas puses. Jau vien nuo vandenų reginio svaigo galva. Tvyrojo siautulys ir sumaištis. Upė buvo nusėta ledkalniais. Kai kurie buvo tokio pločio kaip pievelė žaisti rutuliais ir aukšti kaip namas; kiti – ne didesni už skrybėlę, bet neįtikėtinai išsivinguriavę. Staiga užplaukdavo ištisa ledo luitų vilkstinė ir paskandindavo viską, kas tik pasitaikydavo kelyje. Arba vėl, sūkuriuodama ir vartydamasi it kankinama gyvatė, upė nerdavo tarp nuolaužų ir taip blaškydavosi nuo kranto prie kranto, jog net buvo girdėti, kaip ledkalniai lūžinėja daužydamiesi į uosto pylimus ir atramas. Bet didžiausią siaubą ir klaikumą kėlė neįsivaizduojamų dvasios kančių draskomų žmogiškų būtybių, pakliuvusių į nakties spąstus ir dabar svirduliuojančių ant besikraipančių ir nesaugių salelių, vaizdas. Nesvarbu, ar būtų šokę į vandenų srautą, ar likę ant ledo, – jų likimas abejonių nekėlė. Kartais pulkelis tų nelaimingų padarų susiburdavo draugėn, vieni suklaupdavo, kiti žindydavo vaikus. Atrodė, jog vienas senukas garsiai skaito šventą knygą. O dar kitais kartais, siaubingiausios lemties ištiktas, apleistas nelaimėlis vienut vienutėlis žirgliodavo po siaurą savo buveinę. Galėjai išgirsti, kaip nešami į jūrą žmonės bergždžiai šaukiasi pagalbos, it paklaikę žada pasitaisyti, išpažįsta nuodėmes, prisiekinėja altoriais ir turtais, jei Dievas išklausys jų maldas. Kiti, siaubo pernelyg apsvaiginti, sėdėjo nejudėdami, įbedę žvilgsnius tiesiai prieš save. Viena, sprendžiant iš livrėjų, jaunų valtininkų ar laiškanešių šutvė visa gerkle plėšė nešvankiausias smuklių dainas tarytum girdamiesi savo drąsa, todėl atsidūrė mirties glėbyje ir nuskendo su šventvagystėmis lūpose. Senas didikas – tą bylojo pamuštas kailiu apsiaustas ir aukso grandinė – nuėjo į dugną netoli tos vietos, kur stovėjo Orlandas, šaukdamasis keršto airių maištininkams, kurie, – kaip išrėkė su paskutiniu atodūsiu, – ir

surengę šitą šėtonišką sąmokslą. Daugelis žuvo spausdami prie krūtinės sidabrinį puodelį ar kitokią brangenybę, o mažiausiai tuzinas nelaimėlių nugarmėjo į dugną per godumą, nes patys puolė nuo kranto į srautą nenorėdami paleisti iš rankų aukso taurės arba matyti, kaip vanduo pasiglemžia pamuštą kailiu mantiją. Mat ledkalniai pasiglemžė ir nešėsi baldus, brangenybes ir visokį turtą. Tarp keisčiausių reginių buvo katė su žindomais kačiukais, prabangiai dvidešimčiai asmenų padengtas vakarienės stalas, gulinti lovoje pora ir begalinis skaičius virtuvės rykų.

Priblokštas ir apstulbintas Orlandas kurį laiką tegalėjo stebeilyti į baugią pro jį kliokiančią tėkmę. Pagaliau tarsi atsitokėjęs jis spustelėjo pentinais ir nušuoliavo kiek įkerta upės krantu jūros link. Apjojęs upės linkį atsidūrė priešais tą ruožą, kur mažiau nei prieš dvi dienas mirtinai įšalę stūksojo pasiuntinių laivai. Skubiai juos suskaičiavo: Prancūzijos, Ispanijos, Austrijos, Turkijos. Visi tebesisūpavo, tik Prancūzijos laivo lynai buvo atitrūkę, o turkų laivui šone pramušta nemenka skylė ir į jį sparčiai plūdo vanduo. Tačiau rusų laivo niekur nesimatė. Akimirką Orlandui toptelėjo, kad jis nugrimzdo į dugną, tačiau, pasistojęs balnakilpėse ir prisidengęs akis, kurių žvilgsnis buvo aštrus kaip vanago, ten, kur jūra susieina su dangaus skliautu, įžiūrėjo laivo apybrėžas. Ant stiebo viršūnės plevėsavo juodas erelis. Maskvėnų pasiuntinybės laivas tolo nuo kranto.

Įsiutęs Orlandas pulte nupuolė nuo arklio ir, atrodo, ketino krūtine praskirti jūrą. Brydodamas ligi kelių vandenyje, jis apibėrė neištikimą moterį visomis užgaulėmis, kokios tik buvo tekusios jos lyčiai. Neištikima, nepastovia, žodlauže vadino jis ją, nelabąja, svetimautoja, klastūne; ir sūkuringi vandenys nusinešė jo žodžius, o jam prie kojų išmetė sudužusią puodynę ir šiaudagalį.

ANTRAS SKYRIUS

Dabar biografui iškyla keblumas, kurį tikriausiai geriau pripažinti negu bandyti jo išvengti. Iki šios vietos, pasakojant Orlando gyvenimo istoriją, tiek asmeniški, tiek istoriniai dokumentai suteikė galimybę atlikti svarbiausią biografo pareigą, tai yra pėdinti nesižvalgant nei į kairę, nei į dešinę neišdildomais tiesos pėdsakais; atsispiriant gėlių vilionėms; nekreipiant dėmesio į pavėsį; vienodu greičiu pirmyn ir pirmyn, kol įvirsim tiesiai į kapą ir užrašysim *finis* ant antkapio virš mūsų galvų. Bet štai skersai kelio guli įvykis ir nekreipti į jį dėmesio niekaip negalim. Jis keistas, paslaptingas, dokumentais nepatvirtintas, todėl paaiškinti jo neįmanoma. Tomų tomus galima prirašyti jį aiškinant; jo prasmė pagrindžia ištisas religines sistemas. Mūsų pareiga paprasta – pateikti žinomus faktus ir leisti skaitytojui suprasti juos kaip nori.

Tą vasarą, atėjusią po pragaištingos žiemos, regėjusios speigą, potvynį, tūkstančius mirčių ir visišką Orlando vilčių žlugimą, – nes jis buvo ištremtas iš karaliaus rūmų; pateko į galingiausių to meto didikų nemalonę; airiškoji Desmondų giminė buvo visai teisėtai įniršusi; karaliaus, jau ir taip turėjusio bėdų su airiais, nepradžiugino papildomi nemalonumai, – tą vasarą Orlandas pasitraukė į savo didžiulius užmiesčio namus ir gyveno nuo visų atsiskyręs. Birželio rytą – tai buvo aštuoniolikta diena,

šeštadienis – jis nenubudo įprastą valandą, ir jo kviesti atėjęs rūmininkas rado jį kietai įmigusį. Pažadinti buvo neįmanoma. Jis gulėjo tarytum apimtas transo, nesijautė net kvėpavimo; nors po langu buvo lodomi šunys; kambaryje nuolat barškinamos lėkštės, būgnai, kastanjetės; po pagalve pakištas dygliakrūmis; pėdos tepamos garstyčių aliejumi, Orlandas vis tiek ištisas septynias dienas nepabudo, nepalietė maisto, neparodė jokių gyvybės ženklų. Septintą dieną nubudo įprastu laiku (tiksliai be penkiolikos aštuntą), išgujo iš kambario tuntą kniaukiančių bobšių ir kaimo pranašautojų; jokios nuostabos tai nesukėlė, tačiau buvo keista, jog jis ne tik neatrodė suvokiantis apie kažkokį transą, bet apsirengė ir liepė atvesti arklį lyg nubudęs po vienos nakties miego. Vis dėlto įtarimai, jog kažkoks pasikeitimas įvyko jo proto gelmėse, neišsisklaidė, nes, nors elgėsi protingai ir atrodė liūdnesnis bei ramesnis, paaiškėjo, kad prisiminimuose apie praeitą gyvenimą žioji didelės spragos. Žmonėms šnekant apie didįjį šaltį, čiuožyklą arba karnavalą, jis klausydavosi, bet niekada jokiu ženklu, išskyrus kad persibraukdavo ranka kaktą tarsi nugindamas kažkokį debesį, neišsiduodavo buvęs tų įvykių liudytoju. Kai būdavo aptarinėjami pastarųjų šešių mėnesių įvykiai, jis atrodydavo ne tiek susisielojęs, kiek suglumęs, tarytum jį būtų neraminę rizgūs seniai praėjusių laikų prisiminimai ar būtų bandęs prisiminti kažką, ką kiti jam pasakojo. Buvo pastebėta, kad, paminėjus Rusiją, kunigaikštytę arba laivus, jis kažkaip nerimastingai suniurdavo, atsistodavo, pažvelgdavo pro langą arba pasišaukdavo kurį nors šunį, arba paėmęs peilį imdavo drožinėti kedro pliauską. Vargu ar anų laikų gydytojai buvo išmintingesni už dabartinius, todėl, paliepę miegoti ir mankštintis, badauti ir gerai maitintis, svečiuotis ir niekur nesilankyti, nurodę kiaurą dieną gulėti lovoje, o nuo priešpiečių iki pietų nujoti keturiasdešimt mylių, vienu metu gerti migdomuosius ir dirginamuosius įvairinant, pagal įgeidį, karštu pieno ir vyno gėrimu su tritono seilėmis rytais ir povo tulžies mauku vakarais, jie leido jam elgtis kaip tinkamam pareiškę nuomonę, jog visą aną savaitę jis išmiegojęs.

Bet jeigu tai buvo miegas, sunku susilaikyti nepaklausus, ką toksai miegas reiškia? Ar tai gydomoji priemonė – transas, kurio metu tamsus sparnas nubraukia apmaudžiausius prisiminimus arba įvykius, galėjusius amžinai sugadinti gyvenimą, ištrina jų šiurkštumą ir net bjauriausiems bei niekingiausiems suteikia blizgesio, įkaitina iki baltumo? Ar todėl mūsų gyvenimo sumaištį kartais turi paliesti mirties pirštas, kad nebūtume suplėšyti į gabalus? Negi mes taip sukurti, jog kasdien po lašelį turim ragauti mirties, antraip neįstengtume vykdyti pareigos gyventi? Ir pagaliau kas tos keistos jėgos, prieš mūsų valią perprantančios slapčiausius mūsų įpročius ir pakeičiančios tai, ką labiausiai branginam? Ar, kraštutinės kančios išsekintas, Orlandas savaitę buvo miręs, o paskui vėl grįžo į gyvenimą? Jei taip, ką reiškia mirtis ir ką reiškia gyvenimas? Gerą pusvalandį palaukę atsakymo į šiuos klausimus, bet nieko neišgirdę tęskime mūsų pasakojimą.

Dabar Orlandas ėmė gyventi kaip tikras atsiskyrėlis. Iš dalies tai lėmė karaliaus dvaro rūmų nemalonė ir beribė širdgėla, bet kadangi jis nė nemanė teisintis ir retai ką nors pakviesdavo pas save (nors turėjo nemažai draugų, kurie mielai būtų jį aplankę), atrodė, kad buvimas vienam didžiuliuose tėvo namuose jį tenkino. Vienatvę pats pasirinko. Niekas gerai nenumanė, kaip jis leidžia laiką. Pulkas tarnų, – kurių vienintelis darbas buvo šluostinėti dulkes tuščiuose kambariuose ir lyginti lovatieses ant lovų, kuriose niekas nemiegodavo, – sėdėdami tamsiais vakarais prie paplotėlių ir alaus matydavo švieselę, slenkančią galerijomis, pokylių menėmis, laiptais į viršų, į miegamuosius, ir žinodavo, kad šeimininkas vienas vaikšto po namus. Niekas nedrįsdavo sekti jam įkandin, nes namai buvo pilni vaiduoklių, ir jų buvo tiek, kad lengvai galėjai pasiklysti, nudardėti nuo slaptų laiptų arba praverti duris, kurios, vėjui papūtus, užsitrenktų ir niekada nebeatsidarytų, – o kad panašūs atvejai nereti, liudijo dažnai atrandami baisių kančių sudarkyti žmonių ir gyvulių griaučiai. Paskui švieselė dingdavo, ir ūkvedė, ponia Grimsdič, imdavo aiškinti kapelionui, ponui Daperiui, kaip labai ji viliasi, kad jo šviesybės neištiks kas

nors baisaus. Ponas Daperis pareikšdavo manąs, kad jo šviesybė tikriausiai klūpo tarp savo protėvių kapų koplyčioje, esančioje Biliardinės rūmuose už pusės mylios į pietus. Mat ponas Daperis nujaučiąs, kad Orlando sąžinę slegia nuodėmės; tada ponia Grimsdič atšaudavo, ir gan griežtai, kad nuodėmių beveik visi turim; po to jau ir ponia Stiukli, ir ponia Fild, ir senoji auklė Karpenter – visos imdavo vienu balsu šlovinti jo šviesybę; ir arklininkai, ir prievaizdai imdavo prisiekinėti, kad nieko nėra liūdnesnio, kaip regėti tokį šaunų didiką liūdnai slankiojantį po namus, kai galėtų medžioti lapes arba gainioti su šunimis tauriuosius elnius; net mažosios skalbinių tvarkytojos ir indų plovėjos, džudės ir feitės, išnešiojančios alaus bokalus ir paplotėlius, cypiais balseliais paliudydavo, koks meilus su visais jo šviesybė; mat pasaulis nebuvo regėjęs meilesnio prakilnaus pono, dosniai apdalijančio smulkiais sidabriniais, už kuriuos galima nusipirkti kaspinėlį arba įsisegti į plaukus gėlių puokštelę; kol pagaliau net negrė, kurią visi vadino Greise Robinson, šitaip ją sukrikščionindami, pradėjusi nutuokti, apie ką visi šneka, taip pat pritarė, vieninteliu įmanomu būdu, tai yra plačiai išsišiepdama ir parodydama visus savo dantis, kad Jo Šviesybė – dailus, malonus, labai mielas ponas. Žodžiu, visi Orlandui patarnaujantys vyrai bei moterys jautė jam didžią pagarbą ir keikė užjūrio kunigaikštytę (vadindami ją daug nepadoresniu vardu), pavertusią jį tokiu, koks dabar buvo.

Nors tikriausiai tik bailumas arba karšto alaus pomėgis vertė poną Daperį nepagrįstai manyti, kad jo šviesybė saugus kapų rūsyje ir eiti jo ieškoti nėra jokio reikalo, visai galimas daiktas, jog ponas Daperis neklydo. Pastaruoju metu Orlandas patirdavo keistą malonumą galvodamas apie mirtį ir puvėsius ir, peržingsniavęs ilgas galerijas bei pokylių sales su plona žvake rankoje, nužvelgęs portretą po portreto, tarsi ieškodamas čia nesamo atvaizdo, atsisėsdavo į šeimos klauptą ir valandų valandas žiūrėdavo, kaip juda iš mūšių parkeliavusios protėvių vėliavos, plevena mėnesiena, kartu su šikšnosparniu arba naktiniu drugiu. Bet ir to jam nepakakdavo, jis nulipdavo į laidojimo kriptą, kur rietuvėmis, karstas ant

karsto, gulėjo protėvių kartos – ne mažiau dešimties. Ši vieta buvo taip retai lankoma, kad žiurkės atklabeno švininę karstų apkalą, todėl, kai Orlandas eidavo pro šalį, jo apsiaustas užsikabindavo už šlaunikaulio, jis suknežindavo pasiritusią po kojomis kokio nors sero Maliso kaukolę. Baugus buvo tas laidojimo rūsys; gilus, iškastas po namo pamatais, lyg pirmasis šeimos lordas, atvykęs iš Prancūzijos su Vilhelmu Užkariautoju, būtų norėjęs pareikšti, jog didybė laikosi ant trūnėsių; jog kūniškas apvalkalas dengia griaučius; jog mes, dainuojantys ir šokantys viršuje, atgulsim apačioje; jog tamsiai raudonas aksomas virsta dulkėmis; jog iš žiedo (šioje vietoje Orlandas paprastai nuleisdavo žibintą, pakeldavo į kampą nuriedėjusį aukso lankelį be brangakmenio) iškrenta rubinas, jog akys, kadaise tokios žvilgios, praranda blizgesį.

„Nieko nelieka iš visų tų kunigaikščių, – sakydavo Orlandas, mėgaudamasis atleistinu jų kilmės perdėjimu, – išskyrus vieną pirštą. – Ir, paėmęs griaučių ranką, palankstydavo per sąnarius. „Kieno buvo ši ranka? – vėl klausdavo jis. – Ar kairė, ar dešinė? Vyro ar moters? Senio ar jaunuolio? Ar ji ragino karo žirgą, ar darbavosi adata? Ar skynė rožę, ar gniaužė šaltą plieną? Ar..."

Bet šioje vietoje Orlandas arba pristigdavo išradingumo, arba – panašiau į tiesą – jį užplūsdavo tokia galybė pavyzdžių, ką būtų galėjusi nuveikti ranka, jog jis pamiršdavo patį svarbiausią kūrybos dėsnį, tai yra trumpinimą, paskui padėdavo ją prie kitų kaulų prisiminęs rašytoją, vardu Tomas Braunas, daktarą iš Noridžo, kurio rašiniai apie panašius dalykus buvo didžiai sujaudinę jo vaizduotę.

Taigi, paėmęs žibintą ir patikrinęs, ar kaulai guli tvarkingai, nes, nepaisant romantiško polėkio, buvo labai praktiškas ir nekęsdavo nukritusio ant grindų raištelio, jau nekalbant apie prosenelio kaukolę, Orlandas vėl grįždavo prie to keisto ir niūraus žygio galerijomis kažko ilgesingai ieškodamas tarp portretų, kol pagaliau viską nutraukdavo raudos protrūkis sustojus prie nežinomo olandų dailininko tapyto snieguoto kraštovaizdžio. Tada jam imdavo rodytis, kad gyventi neverta. Pamiršęs protėvių kaulus ir tai, jog gyvenimas

remiasi į kapą, jis stovėdavo raudos purtomas, o dėl visko kalta buvo aistra kelnėtai rusei įkypomis akimis, patemptomis lūpomis ir su perlais ant kaklo. Jinai išvyko. Paliko jį. Jis jau niekada jos nebematys. Štai kodėl Orlandas raudojo. Štai kodėl pasuko atgal į kambarius; ir ponia Grimsdič, pamačiusi lange šviesą, atitraukė alaus bokalą su dangteliu nuo lūpų ir padėkojo Viešpačiui, kad Jo Šviesybė saugiai grįžo, nes ją visą laiką kankino mintis, kad jis niekšiškai nužudytas.

Tuo metu Orlandas pritraukė kėdę prie stalo; atsivertė sero Tomo Brauno kūrybos tomą ir įniko tyrinėti vieną iš daktaro ilgiausių, tiesiog neprilygstamai suraizgytų apmąstymų.

Nors tai ne tie dalykai, kurie leidžia biografui sėkmingai įsismaginti, tačiau pakankamai aišku, jog atliekantiems skaitytojo vaidmenį ir iš skurdžių, šen bei ten pabertų užuominų bandantiems nustatyti gyvo žmogaus ribas, apibrėžti jo pažinumo perimetrą; išgirsti tame, ką ištarėm pašnabždomis, gyvą balsą; pamatyti, mums apie tai nieko nepasakant, kaip jis iš tiesų atrodė; ir žinoti, be jokių tikslesnių nuorodų, ką jis mąstė ir jautė, – ir vis dėlto vien tokiam skaitytojui mes ir rašome, – tada tokiam skaitytojui aišku, kad Orlandas keisčiausiu būdu susidėjo iš daugybės nuotaikų: iš melancholijos, vangumo, aistringumo, vienumos pomėgio, jau nekalbant apie visas tas būdo keistenybes ir įmantrybes, suminėtas pirmame puslapyje, kai švytravo kardu prieš negyvo negro galvą; perkirto virvę; riteriškai pakabino galvą taip, kad negalėtų jos pasiekti, o tada įsitaisė su knyga ant sofos prie lango. Knygas Orlandas pamėgo anksti. Dar vaikystėje pažas neretai užeidavo jį vidurnaktį tebeskaitantį. Žvakė būdavo išnešama, bet jis įsiveisdavo jonvabalių. Išnešus jonvabalius, jis vos nesudegino namų pintimis. Trumpai sakant, – ir paliekant romanistui lyginti šilko raukšles ir narplioti potekstes, – Orlandas buvo didikas, kamuojamas literatūros meilės. Nemažai to meto žmonių, ypač jo kilmės žmonių, išvengė šio užkrato, todėl galėjo laisvai, kada tik panorėję, jodinėti ar mylėtis. Tačiau buvo keli, anksti užsikrėtę mikrobu, kilusiu iš geltonųjų narcizų žiedadulkių ir atpūstu iš Graikijos

bei Italijos, tokiu mirtinu mikrobu, kad užsimojus smogti ranka imdavo drebėti; žvilgsniui ieškant grobio, migla aptraukdavo akis, o prisipažįstant meilę liežuvis imdavo kliūti. Liga buvo tokia pragaištinga, kad pakeisdavo tikrovę iliuzija, taigi tereikėjo Orlandui, dosniai likimo apdovanotam – sidabriniais indais, skalbiniais, namais, tarnais, kilimais, lovomis – atsiversti knygą, kad šie milžiniški turtai virstų migla. Devyni akrai mūrų – jo namai – išnykdavo; šimtas ir penkios dešimtys rūmininkų garuote išgaruodavo; aštuoniasdešimt jojimo žirgų tapdavo nematomi; sunku būtų ir išskaičiuoti visus tuos kilimus, sofas, puošnias gūnias, porcelianą, sidabrinius stalo įrankius, padėkliukus su prieskonių indeliais, kilnojamąsias viryklėles maistui šildyti ir kitą kilnojamąjį turtą, dažniausiai pagamintą iš kaltinio aukso, kuris išsisklaidydavo, kaip išsisklaido ne menkesnis jūros rūko sukeltas miazmų skaičius. Štai kaip nutikdavo, ir Orlandas sėdėdavo vienas ir skaitydavo – nuogas žmogus.

Dabar, kai liko vienišas, liga jį galutinai įveikė. Dažnai jis skaitydavo šešias valandas, iki vėlumos, o kai tarnai ateidavo nurodymų apie gyvulių skerdimą arba javapjūtę, jis atstumdavo foliantą ir pažvelgdavo lyg visiškai nesuprasdamas, apie ką šnekama. Tai buvo negerai, ir visiems – sakalininkui Holui, arklininkui Džailzui, rūmų ūkvedei, poniai Grimsdič, kapelionui, ponui Daperiui, – suspausdavo širdį. Ir kam, sakydavo jie, tokiam šauniam ir prakilniam ponui reikia tų knygų. Tepalieka jis jas, sakydavo jie, paralitikams arba mirštantiesiems. Bet grėsė dar blogesni dalykai. Mat jei skaitymo liga išplinta, ji taip žmogų nualina, kad jis tampa lengvu grobiu kitos nelaimės, tūnančios rašalinėje ir kirmijančios plunksnoje. Nelaimėlis pradeda rašyti. Tai ganėtinas blogis vargšui, kurio vienintelis turtas – po kiauru stogu stovintys kėdė ir stalas, nes jis nelabai turi ką prarasti, – tačiau turtingo žmogaus, turinčio namų ir gyvulių, tarnaičių, asilų ir skalbinių ir vis dėlto rašančio knygas, padėtis tiesiog apverktina. Jam viskas tampa nemiela; jį degina vidinė ugnis, graužia kirminas. Jis atiduotų viską (toks piktybiškas tas mikrobas), kad parašytų nors ploniausią kny-

gelę ir taptų garsus; tačiau net už visą Peru auksą jis nenusipirks vykusios eilutės lobio. Taigi jis gauna džiovą, nudega sparnus, žudyte žudosi ir kulnus į duris atsuka. Jam visiškai vis tiek, kokios nuotaikos apimtą jį randame. Jis jau įžengė pro mirties vartus, jau pajuto pragaro liepsnas.

Laimė, Orlando organizmas buvo tvirtas ir liga (dėl priežasčių, kurias netrukus išvardysim) niekada nepalaužė jo taip kaip daugelio likimo brolių. Bet kad stipriai jį pakirto, rodo tolesnė įvykių eiga. Maždaug valandą paskaitęs serą Tomą Brauną ir iš elnio maurojimo bei panaktinio šūksnių supratęs, kad jau labai vėlu ir visi kietai miega, Orlandas perėjo kambarį, išsiėmė iš kišenės sidabrinį raktą ir atrakino didžiulės kampe stovinčios inkrustuotos spintos duris. Joje buvo ne mažiau kaip penkiasdešimt kedrinių stalčių ir prie kiekvieno pritvirtinta paties Orlando padaryta kortelė su užrašu. Jis stabtelėjo tarsi dvejodamas, kurį stalčių praverti. Ant vieno galėjai perskaityti „Ajakso mirtis“, ant kito – „Piramo gimimas“, dar ant kito – „Ifigenija Aulidėje“, toliau – „Ipolito mirtis“, tada – „Meleagras“ ir „Odisėjo sugrįžimas“ – tiesą sakant, vargu ar buvo stalčius, neskirtas kokiam nors mitologiniam veikėjui, ištiktam karjeros krizės. Kiekviename stalčiuje pūpsojo storokas rankraštis, visas Orlando ranka prirašytas. Tikra tiesa buvo tai, kad Orlandas šitaip kamavosi jau daugelį metų. Joks berniukas taip nekaulijo obuolių, kaip Orlandas maldaudavo popieriaus; niekas taip neprašė saldėsių, kaip jis prašydavo rašalo. Nepastebimai palikęs pašnekesius ir žaidimus, jis pasislėpdavo už užuolaidų, katalikų kunigams įrengtose slaptavietėse arba bufete už motinos miegamojo, kuriame buvo didelė skylė grindyse ir baisiai dvokė varnėnų išmatomis, su rašaline vienoje rankoje, plunksna kitoje ir popieriaus ritinėliu ant kelių. Taip, kol jam sukako dvidešimt penkeri, buvo parašyta apytikriai keturiasdešimt septynios pjesės, istorinės dramos, riterių romanai, poemos; kai kurie proza, kai kurie eilėmis; kai kurie prancūziškai, kai kurie itališkai; visi kupini romantikos, visi labai ilgi. Vieną išspausdino Džonas Bolas iš „Plunksnų ir karūnėlės“ priešais Šv. Povilo kryžių Čipsaide; bet

nors matyti knygelę jam buvo neapsakomai džiugu, jis niekada neišdrįso jos parodyti net motinai, nes puikiai žinojo, kad rašyti, o juo labiau būti išspausdintam didikui reiškė užsitraukti nenuplaunamą gėdą.

Dabar, kadangi pačiame nakties gūdyje nieko aplinkui nebuvo, Orlandas išsirinko iš saugyklos storą rankraštį, pavadintą „Ksenofila, tragedija“ ar panašiai, ir vieną ploną, pavadintą paprastai – „Ąžuolas“ (tai buvo vienintelis trumpas pavadinimas), paskui prisitraukė rašalinę, pačiupinėjo plunksną ir atliko kitus rankų judesius, be kurių šios ydos vergai nepradeda savo ritualo. O tada stabtelėjo.

Orlando istorijoje ši pauzė buvo tokia reikšminga, tiesą sakant, netgi pranokstanti daugybę veiksmų, priverčiančių žmones pulti ant kelių arba paplūsti krauju, todėl mums dera paklausti, kodėl jisai stabtelėjo; ir, tinkamai apsvarsčius, atsakyti, jog tai nutiko štai dėl kokios priežasties. Gamta, iškrėtusi mums daugybę keisčiausių pokštų, taip nevienodai nulipdžiusi mus – vienus iš molio, kitus iš deimantų arba vienus iš vaivorykštės, kitus iš granito – ir įspraudusi į dažniausiai visai netinkamą dėžę, nes poetas gauna mėsininko veidą, o mėsininkas – poeto; gamta, taip mėgstanti painiavas ir paslaptis, kad net dabar (tūkstantis devyni šimtai dvidešimt septintų metų lapkričio pirmą dieną) mes nežinome, kodėl lipame į viršų arba kodėl kulniuojame vėl žemyn, ir dauguma mūsų kasdienių veiksmų primena laivo kelionę per nežinomą jūrą, kai jūreiviai stiebo viršūnėje, nukreipdami žiūronus į akiratį, klausia: ar ten yra žemė, ar jos nėra? ir mes, jeigu esame pranašai, atsakome „taip“, o jeigu gerbiame tiesą –„ne“; gamta, kuri, ir be šito griozdiško sakinio, už labai daug ką turi atsakyti, dar labiau apsunkino sau užduotį ir visai mus suglumino aprūpindama ne tik tobulu maišeliu visokių galų niekniekiams ir mažmožiams, – kur policininko kelnių skiautė guli šalia karalienės Aleksandros šydo, – bet ir įsigudrino visą šią įvairovę sudaigstyti vienu siūlu. Atmintis yra siuvėja, ir užgaidi. Atminties adata nardo į vidų ir

į išorę, aukštyn žemyn, šen ir ten. Mes nežinom, nei kas bus toliau, nei kas po to. Todėl kasdieniškiausias pasaulyje veiksmas, pavyzdžiui, atsisėsti prie stalo ir prisitraukti rašalinę, gali atgaivinti tūkstantį keisčiausių, niekaip nesusijusių nuotrupų, kartais ryškių, kartais blausių, tai kyburiuojančių, tai striuoksinčių, nukarusių arba išdidžiai plevėsuojančių kaip ant virvės gūsingame vėjyje išdžiaustyti keturiolikos asmenų šeimos apatiniai. Užuot buvę aiškūs, tiesūs, taškas į tašką, tokie, kurių žmogus neturėtų gėdytis, įprasčiausi mūsų veiksmai prasideda sparnų plazdenimu ir virpėjimu, šviesų ryškėjimu arba blausimusi. Taip ir nutiko, jog Orlandas, pamirkęs plunksną į rašalą, išvydo pašaipų prarastos kunigaikštytės veidą ir išsyk davė sau milijoną klausimų, kurie priminė į tulžį padažytas strėles. Kur ji dabar; kodėl jį paliko? Ar pasiuntinys yra jos dėdė ar meilužis? Ar jie rengė sąmokslą? Ar ji buvo kieno nors verčiama? Ar ištekėjusi? Gal jau negyva? Ir visi šie klausimai įliejo tiek nuodų, kad, norėdamas duot valią jį draskantiems jausmams, Orlandas taip giliai maktelėjo plunksną į rašalinę, jog rašalas ištiško ant stalo, o šis poelgis, aiškinkit jį kaip tinkami (bet tikriausiai joks paaiškinimas neįmanomas, nes atmintis nesuvokiama), kaipmat pakeitė kunigaikštytės veidą kitu veidu. Kam jis priklausė, klausė savęs Orlandas? Bet turėjo palaukti, tikriausiai pusę minutės, žvelgdamas į naują paveikslą, dūluojantį per senąjį, lygiai kaip per vieną žibinto stiklą persišviečia kitas, o tada ištarė pats sau:

– Tai veidas to įsiganiusio apšepėlio, sėdėjusio Tvičet kambaryje prieš daugelį metų, kai karalienė Elžbieta atvyko į jai surengtą vakarienę; ir aš jį pamačiau, – kalbėjo Orlandas, nusitverdamas kitos spalvotos skiautelės, – sėdintį prie stalo, kai dirstelėjau į svetainę lipdamas žemyn, o jo akys buvo nuostabiausios, – kalbėjo Orlandas, – kokias tik man teko regėti. Bet kas, velniai rautų, jis buvo? – paklausė Orlandas, nes dabar atmintis prie kaktos ir akių vaizdinio dar pridūrė iš pradžių šiurkščią, taukiną klostėtą apykaklę, paskui rudą liemenę ir galiausiai storaodžius batus, kokiais

avi Čipsaido gyventojai. – Tikrai ne didikas; ir ne mūsiškis, – tarė Orlandas (savaime suprantama, mintyse, nes buvo mandagumo įsikūnijimas; vis dėlto tai parodo, kokią įtaką protui daro aukšta kilmė ir kaip, beje, didikui sunku būti rašytoju). – Manyčiau, poetas.

Atsižvelgiant į visus dėsnius, Atmintis, gerokai sudrumstusi jam ramybę, dabar privalėjo arba paslėpti šį dalyką, arba pakišti ką nors tokio kvailo ir visai netinkamo, – tarkim, šunį, besivejantį katę, arba senę, besišnirpščiančią nosį į raudoną medvilninę nosinę, – kad, beviltiškai bandydamas neatsilikti nuo jos užgaidų, Orlandas būtų turėjęs smarkiai pasidarbuoti plunksna. (Mes galim, jei tik nepristingame ryžto, išvaryti akiplėšą Atmintį su visomis jos atmatomis ir sąvalkomis iš namų.) Bet Orlandas delsė. Atmintis teberodė jam nuskurėlio gyvomis akimis vaizdą. Jis vis žiūrėjo; vis dar delsė. Bet kaip tik šitokia delsa ir yra mūsų pražūtis. Kaip tik tada maišto užkratas patenka į tvirtovę ir mūsų karo pulkai sukyla. Kartą Orlandas padelsė, ir su baisingu triukšmu, su fleitomis, cimbolais ir nukirstomis nuo pečių galvomis kruvinais plaukų kuokštais įsiveržė meilė. Per meilę jis iškentė prakeiktiesiems skirtas kankynes. Dabar vėl padelsė, ir pro atsiradusią spragą įšoko bobpalaikė Ambicija, ragana Poezija ir kekšė Garbėtroška; visos susitvėrė už rankų ir pavertė Orlando širdį šokių aikštele. Stovėdamas kambario vienumoje, Orlandas prisiekė, kad taps pirmuoju aukštakilmiu poetu ir pelnys savo vardui nemirtingą šlovę. Jis pasakė (išvardydamas protėvius bei jų žygdarbius), kad seras Borisas kovojo ir žudė stabmeldžius; seras Gaveinas – turkus; seras Mailzas – lenkus; seras Endrius – frankus; seras Ričardas – austrus; seras Džordanas – prancūzus, o seras Herbertas – ispanus. Bet kas liko iš visų šitų žygių ir žudynių, iš visų šitų gėrynių ir meilių, iš tų švaistynių, medžioklių, jodinėjimų ir valgymų? Kaukolė; pirštas.

– O juk... – tarė pasigręždamas į sero Tomo Brauno puslapį, kaip tik atverstą ant stalo – ir vėl sustojo.

Kaip burtažodžiai, kylantys iš visų kambario vietų, iš naktinio vėjo ir mėnesienos, atvilnijo nuostabi melodija žodžių, kuriuos, kad nepriblokštų skaitančių šį puslapį, paliksime ten, kur jie guli palaidoti, tačiau ne mirę, o veikiau balzamuoti, nes jų spalvos tokios gaivios, jų alsavimas toks sveikas, – ir Orlandas, lygindamas šį pasiekimą su tuo, ką pasiekė protėviai, sušuko, kad ir jie, ir jų žygiai tėra tik dulkės ir pelenai, o šis žmogus ir jo žodžiai nemirtingi.

Orlandas netruko suvokti, kad mūšiai, kuriuose seras Mailzas ir kiti kovojo su šarvuotais riteriais trokšdami laimėti karalystę, toli gražu nepareikalavo tiek pastangų, kiek dabar prireiks jam, kad, susigrūmęs su anglų kalba, laimėtų nemirtingumą. Kiekvienam, bent kiek susipažinusiam su kūrinio komponavimo taisyklėmis, nereikia dėstyti tokių smulkmenų: kaip rašant viskas atrodė gerai; kaip perskaičius viskas atrodė bjauru; kaip jis taisė ir plėšė; braukė; įterpinėjo; kaip puldavo į ekstazę; krisdavo į neviltį; išgyvendavo nuostabias naktis ir nykius rytmečius; stverdavo idėjas, vėliau blokšdavo jas į šalį; kaip aiškiai regėdavo knygą ir kaip vėl viskas dingdavo; kaip valgydamas vaidindavo veikėjų vaidmenis; vaikštinėdamas be garso kalbėdavo už juos; kaip čia verkdavo, čia juokdavosi; svyruodavo tarp vieno stiliaus ir kito: rinkdavosi tai išpūstą ir herojišką, o netrukus – aiškų ir paprastą; tai Tempio slėnius; tai Kento ar Kornvalio laukus; ir negalėdavo nuspręsti, ar jis neprilygstamas genijus, ar didžiausias kvailys pasaulyje.

Tad po kelių mėnesių karštligiško triūso Orlandas nusprendė, kad reikia atsakyti į pastarąjį klausimą, pralaužti daugybės metų vienatvę ir pabendrauti su išoriniu pasauliu. Londone jis turėjo draugą, tokį Džailzą Aišemą iš Norfolko, kuris, kad ir būdamas aukštos kilmės, pasižino su rašytojais ir tikrai galėjo padėti jam užmegzti ryšį su kokiu nors tos palaimintos, teisingiau – šventos brolijos nariu. Mat šiuo metu Orlandui kiekvienas žmogus, parašęs ir išleidęs knygą, atrodė apgaubtas šlovės, spindulingesnės už aukštos kilmės arba padėties švytėjimą. Jam net dingojosi, kad

tokių nuostabių minčių kupini kūnai turėtų būti kitokie. Vietoj plaukų jiems turėtų spindėti aureolės, vietoj kvapo iš burnos sklisti smilkalai, tarp lūpų augti rožės – bet, žinoma, to nebūtų galima pasakyti nei apie jį, nei apie poną Daperį. Pati didžiausia laimė Orlandui būtų buvę sėdėti už užuolaidos ir klausytis jų pašnekesio. Pakako vien įsivaizduoti šį drąsų ir įvairialypį pokalbį, kad tai, apie ką jis ir jo karališkojo dvaro draugai paprastai šnekėdavosi, – apie šunis, žirgus, moteris, kortas, – pasirodytų neapsakomai šiurkštu. Apie save Orlandas didžiuodamasis manė, kad visada buvo vadinamas mokslinčiumi ir pajuokiamas dėl vienumos bei knygų meilės. Malonybių žarstymas niekada nebuvo stiprioji jo pusė. Paprastai stovėdavo kaip mietas, rausdavo ir žirgliodavo kaip grenadierius per damų saloną. Du kartus, vien per išsiblaškymą, Orlandas nukrito nuo arklio. Kartą, ieškodamas tinkamo rimo, sulaužė ponios Vinčilsės vėduoklę. Nekantriai prisimindamas šiuos ir kitus nepritapimo prie aukštuomenės gyvenimo atvejus, jis kurstė savyje neišreiškiamą viltį, kad nerami jo jaunystė, nevikrumas, nuoraudžiai, ilgi pasivaikščiojimai, pomėgis gyventi užmiestyje įrodo, jog priklauso šventai, o ne tituluotai padermei – kad iš prigimties yra rašytojas, o ne aristokratas. Pirmą kartą po didžiojo potvynio nakties Orlandas jautėsi laimingas.

Jis pavedė ponui Aišemui iš Norfolko įteikti Klifordo užeigos namuose ponui Nikolui Grinui laišką, kuriame buvo išreiškęs susižavėjimą jo kūryba (nes Nikas Grinas tuo metu buvo labai garsus rašytojas) ir troškimą susipažinti; pernelyg drąsus prašymas, nes neturįs kuo atsilyginti, bet jeigu ponas Grinas maloniai sutiktų jį aplankyti, ketvertu pakinkyta karieta lauktų jo prie Feterio skersgatvio kampo tą valandą, kurią ponas Grinas teiktųsi nurodyti, ir saugiai nugabentų jį į Orlando namus. Kiekvienas gali įterpti po to sekusius bereikšmius žodžius; ir įsivaizduoti Orlando džiaugsmą, kai išties labai greitai ponas Grinas pranešė sutinkąs priimti kilniojo lordo kvietimą; atvažiavo karieta ir buvo pasodintas salėje į pietus nuo pagrindinio pastato tiksliai septintą valandą, pirmadienį, balandžio dvidešimt pirmą dieną.

Daugybei karalių, karalienių ir pasiuntinių čia buvo rengti priėmimai; čia buvo stovėję orūs teisėjai baltais šermuonėlių kailiais. Dailiausios šalies moterys buvo viešėjusios čia, kaip ir rūsčiausi kariūnai. Čia kabojo vėliavos, pabuvusios Flodene ir Aženkūre. Čia buvo tapyti šarvai, su jų herbų liūtais bei leopardais ir kunigaikščių karūnėlės. Čia stovėjo ilgi stalai su sidabriniais ir auksiniais stalo įrankiais bei indais; čia buvo didžiuliai židiniai, puošti itališku marmuru, kur per naktį visas ąžuolas su milijonais lapų, su kovų ir karetaičių lizdais virsdavo pelenais. Dabar čia stovėjo Nikolas Grinas, poetas, kukliu apdaru, – plačia skrybėle nuleistais kraštais ir juoda liemene, – laikydamas rankoje mažą maišelį.

Kad, skubiai jį pasveikinęs, Orlandas pajus šiokį tokį nusivylimą, buvo iš anksto aišku. Ūgio poetas buvo tik vidutinio; menko sudėjimo; liesas ir pakumpęs; kai įeidamas užkliudė anglų dogą, šuo jam įkando. Be to, nors ir gerai išmanydamas apie žmones, Orlandas nenutuokė, kur jį sodinti. Turėjo jis kažko tokio, kas neleido priskirti jo nei tarnams, nei dvarininkams, nei didikams. Galva su išgaubta kakta ir snapo formos nosimi buvo graži, bet smakras nusklembtas. Akys blizgančios, bet lūpos seilėtos. Svarbiausia – visa veido išraiška kėlė nerimą. Nebuvo nė pėdsako santūrumo, dėl ko taip malonu žvelgti į didžiūnų veidus, tačiau nesimatė ir oraus nuolankumo, tvyrančio gerai išmokyto namų tarno veide; tai buvo raukšlių išvagotas, surauktais antakiais, perkreiptas veidas. Nors ir būdamas poetas, atrodė labiau linkęs plūstis negu meilikauti; kivirčytis negu burkuoti; peštis negu jodinėti; grumtis negu ilsėtis; nekęsti negu mylėti. Apie tai bylojo ir judesių mitrumas, ir ugningas, įtarus žvilgsnis. Orlandas jautėsi užkluptas. Tačiau jie nuėjo pietauti.

Ir pirmą kartą Orlandas, – visada laikęs tai savaime suprantamu dalyku, – nežinia kodėl pasijuto susigėdęs dėl begalės tarnų ir stalo prabangos. Dar keisčiau, su pasididžiavimu – o paprastai ši mintis būdavo labai nemaloni – prisiminė proprosenelę Molę, kadaise melžusią karves. Jis jau ketino kažkaip užsiminti apie tą varganą

moterį ir pieno kibirus, kai poetas užbėgo jam už akių pareikšdamas, esą keista, kad Grinų pavardė tokia dažna, jei prisimeni, jog šeima atkeliavo su Vilhelmu Užkariautoju ir priklausė pačiai Prancūzijos diduomenės grietinėlei. Deja, šiame pasaulyje juos ištikęs nuosmukis ir jie nenuveikę nieko ypatingo, tik įamžinę savo vardą Grinvičo – karališkojo miestelio – pavadinime. Tokios ir panašios kalbos apie prarastas pilis, herbus, pusbrolius, buvusius baronetais šiaurėje, santuokas su kilmingomis šeimomis vakaruose, kaip kai kurie Grinai rašę savo pavardę su „a" gale, o kiti su „as", truko tol, kol ant stalo buvo elnienos. Po to Orlandas kažkaip įsigudrino užsiminti apie proprosenelę Molę bei jos karves ir šiek tiek palengvinti širdies skausmą, kol bus patiekti laukiniai paukščiai. Bet tik tada, kai buvo imta dosniai pilstyti saldųjį maderos vyną, Orlandas išdrįso tarstelėti, kad negalįs susilaikyti negalvojęs apie daug svarbesnį dalyką negu Grinai arba karvės; kitaip tariant, apie šventąją poeziją. Vos paminėjus šį žodį, poeto akys plykstelėjo; akimoju dingo tobulos išauklėto pono manieros; jis trenkė taurę į stalą ir leidosi į vieną ilgiausių, painiausių, ugningiausių ir kandžiausių kalbų, kokias Orlandas buvo girdėjęs, nebent apie savo pjesę iš beširdės koketės lūpų; iš kito poeto; ir iš kritiko. Apie pačią poeziją Orlandas tesuvokė tiek, kad ją sunkiau parduoti negu prozą ir kad, nors eilutės trumpesnės, jų rašymas trunka ilgiau. Taigi pašnekesys vyko su begaliniais nuvinguriavimais, kol Orlandas išdrįso užsiminti pats buvęs neapdairus ir šį bei tą rašinėjęs, – bet tuo metu poetas stryktelėjo nuo kėdės. Už sienų panelio sucypė pelė, pasakė jis. Tiesą sakant, paaiškino, jo nervų būklė tokia, kad pelės cyptelėjimas gali sutrikdyti jį porai savaičių. Nėra abejonių, kad namuose knibžda visokių kenksmingų padarų, tačiau Orlandas jų niekada negirdėdavo. Tada poetas pateikė Orlandui išsamią pastarųjų dešimties metų savo sveikatos ataskaitą. Ji buvusi tokia prasta, kad tik stebėtis galėjai, kaip išvis dar gyvas. Jis buvo persirgęs paralyžiumi, podagra, maliarija, vandenlige ir trimis karštinės rūšimis iš eilės; dar turėjo išsiplėtusią širdį, padidėjusią blužnį ir nesveikas kepenis. Bet svarbiausia, pareiškė jis Orlandui, jį vars-

tantys tokie stuburo skausmai, kurių apsakyti žodžiais neįmanoma. Prie trečio nuo viršaus slankstelio išaugęs gumbas, kuris dega kaip ugnis; o kitas, prie antro nuo apačios slankstelio, esąs šaltas kaip ledas. Kartais nubudus galva būnanti tiesiog švininė; kitais kartais atrodo, lyg viduje degtų tūkstantis plonų vaško žvakių, o žmonės svaidytų fejerverkus. Rožės žiedlapį jis lengvai galėtų užuosti per savo čiužinį, o po Londoną galėtų nepasiklysdamas keliauti vien čiuopdamas grindinio akmenis. Apskritai esąs taip subtiliai pagamintas mechanizmas ir jo dalių sutvarkymas toks nepaprastas (šioje vietoje jis tarsi netyčia pakėlė ranką, kuri išties buvo gražiausių, kokias galima įsivaizduoti, formų), kad jį stulbina mintis, jog jam tepavykę parduoti tik penkis šimtus savo eilių egzempliorių, bet, žinoma, kaltas prieš jį suregztas sąmokslas. Todėl viskas, ką galima pasakyti, trenkdamas kumščiu į stalą, padarė išvadą Grinas, kad poezijos menas Anglijoje miręs.

Kaip visa, kas pasakyta, būtų galima taikyti dabar kuriantiems ar ką tik kūrusiems Šekspyrui, Marlou, Benui Džonsonui, Braunui, Donui, – greitomis išvardijęs savo numylėtinių vardus, – Orlandas negalėjo įsivaizduoti.

Grinas pašaipiai nusijuokė. Taip, Šekspyras, pripažino jis, yra parašęs keletą neblogų scenelių; bet dažniausiai jis jas pasiskolino iš Marlou. Marlou buvęs daug žadantis bernelis, bet ką galima pasakyti apie vaikiną, kuris numiršta nesulaukęs trisdešimties? O dėl Brauno, tai jam šovę į galvą rašyti poeziją proza, tačiau žmonės greitai pavargę nuo tokių įmantrybių. Donas – paprasčiausias akių muilintojas, prasmės stygių slepiantis sunkiai suprantamais žodžiais. Mulkiams apsisuko galvos, tačiau po dvylikos mėnesių toks stilius nebebus madingas. O dėl Beno Džonsono... Benas Džonsonas jo draugas, o draugų jis niekada neapšneka.

Ne, padarė išvadą Grinas, didysis literatūros amžius jau praeityje; didysis literatūros amžius – tai graikai; Elžbietos laikų literatai jokiais atžvilgiais jiems neprilygsta. Anuomet žmonės puoselėję nuostabią svajonę, kurią jis pavadintų *la gloire* (jis ištarė *glor*, todėl Orlandas ne iš karto suprato, jog turima omeny šlovė). Dabar visi

jauni rašytojai parsisamdę knygų pardavėjams ir pyškina bet kokį paklausų šlamštą. Šekspyras buvęs pirmas šios padermės nusikaltėlis ir jau susilaukęs atpildo. Jų amžius, anot Grino, pasižymi perdėta stiliaus puošyba ir beprotiškais įmantravimais – graikai viso šito nė akimirkos nebūtų pakentę. Ir nors skaudu sakyti, – nes mylįs literatūrą kaip savo paties gyvenimą, – nieko gero nematąs dabartyje ir visiškai nieko nesitikįs iš ateities. Ir Grinas prisipylė dar vieną stiklą vyno.

Orlandą pribloškė tokios griežtos išvados; ir vis dėlto pro akis neprasprūdo, kad kritikas visiškai neatrodo prislėgtas. Priešingai, kuo labiau koneveikė savo amžių, tuo labiau jam taisėsi nuotaika. Jis gerai prisimenąs, pasakė Grinas, vakarėlį „Gaidžio" smuklėje Flito gatvėje, kai ten buvęs Kitas Marlou ir dar keli. Kitas Marlou buvęs kaip mėnuliukas, gerokai įkaušęs, – o tai nesunkiai įvykdavę, – ir tokios nuotaikos, kai pliauškiami visokie niekai. Kaip dabar matąs jį mojuojantį stiklu sugėrovams ir per žagsulį rėkiantį:

– Kad mane kur velniai nujotų, Bilai (taip jis kreipęsis į Šekspyrą), atsirita didžiulė banga, o tu – ant jos keteros.

Tai reiškę, paaiškino Grinas, kad jie virpa apimti nuojautos, jog stovi ant didingo anglų literatūros amžiaus slenksčio ir kad Šekspyras būsiąs ganėtinos svarbos poetas. Marlou laimė, kad po dviejų parų buvęs nužudytas girtų peštynėse ir nepamatęs, kuo virto jo pranašystės.

– Bėdinas kvailelis, – pasakė Grinas, – ir sugalvok tu man tokį dalyką. Didis amžius, kurgi ne – didis Elžbietos amžius! Taigi, brangus pone, – toliau plėtojo savo mintį patogiau įsitaisęs kėdėje ir trindamas pirštais vyno taurę, – mes turim pasiimti iš jos tai, kas geriausia, branginti praeitį, gerbti rašytojus, – keli dar likę, – pavyzdžiu pasirenkančius antiką ir rašančius ne dėl atlygio, o dėl *la gloire*. – Orlandui būtų buvę mieliau girdėti gerėlesnę tartį. – *La gloire*, – pareiškė Grinas, – tai nelyginant pentinas kilniems protams. Jeigu man kas ketvirtį būtų mokama trijų šimtų svarų metinė pensija, aš gyvenčiau vien dėl *la gloire*. Rytais nelipčiau iš lovos ir skaitYčiau Ciceroną. Ir taip įvaldyčiau jo stilių, kad neatskirtu-

mėt, kur mano, kur jo. Štai ką aš vadinu puikiu rašymu, – pabrėžė Grinas. – Štai ką vadinu *la gloire*. Tačiau norint to siekti būtina gauti pensiją.

Tuo metu Orlandas jau buvo praradęs viltį pašnekėti su poetu apie savo kūrinius; bet nebebuvo svarbu, nes iš kalbos išėjo tokie gyvenimai ir tokios asmenybės kaip Šekspyro, Beno Džonsono ir kitų, su kuriais Grinas labai artimai pasižino ir galėjo papasakoti tūkstančius juokingiausių istorijų. Dar niekada Orlandas nebuvo tiek juokęsis. O juk laikė juos dievais! Paaiškėjo, jog pusė jų girtuokliai ir visi greit įsimylintys. Dauguma vaidijosi su žmonomis; nebuvo nė vieno niekingai neapsimelavusio arba neįsivėlusio į slaptus meilės nuotykius. Savo eiles jie paskubomis keverzodavo kitoje skalbinių sąskaitų pusėje ir įduodavo jas spaustuvininkų pameistriams prie lauko durų. Taip į spaudą pateko „Hamletas"; panašiai „Otelas". Ir nieko keista, Grino žodžiais tariant, kad iš pjesių kyšo begalė trūkumų. Mat likęs laikas būdavo praūžaujamas ir prageriamas smuklėse bei aludėse, kur buvo laidomi tokie neprilygstami sąmojai ir išdirbinėjami tokie dalykėliai, kad, lyginant su jais, pasiučiausios dvariškių išdaigos atrodo visai prėskos. Visa tai Grinas papasakojo taip įkvėptai, kad sukėlė beribį Orlando susižavėjimą. Grinas buvo apdovanotas tokiu mėgdžiotojo talentu, jog būtų galėjęs prikelti ir negyvėlį; jis pažerdavo subtiliausių samprotavimų apie knygas, jeigu jos buvo parašytos prieš tris šimtus metų.

Taigi laikas bėgo, o svečias kėlė Orlandui keistai prieštaringus jausmus: palankumą ir panieką, susižavėjimą ir gailestį, taip pat kažką (per daug neapibrėžtą), ką sunku apibūdinti vienu žodžiu, tačiau sklidiną ir kažkokios baimės, ir kerų. Grinas nesiliovė kalbėjęs vien apie save, tačiau buvo toks puikus pasakotojas, kad galėjai amžinai klausytis tų jo istorijų apie drugį ir maliariją. Be to, buvo labai šmaikštus; be to, niekam nejautė pagarbos; be to, paleisdavo liežuvį kalbėdamas apie Dievą ir moteris; ir dar buvo pilnas rečiausių gudrybių, apdovanotas keista išmintimi; mokėjo sutaisyti mišrainę trimis šimtais būdų; žinojo viską, kas įmanoma,

apie vynų maišymą; grojo pustuziniu muzikos instrumentų, buvo pirmas – ir tikriausiai paskutinis – žmogus, skrudinantis sūrį didžiuliame itališkame židinyje. Tai, kad neskyrė pelargonijos nuo gvazdiko, ąžuolo nuo beržo, anglų dogo nuo kurto, pirmametės avies nuo antrametės, kviečių nuo miežių, arimo nuo pūdymo; nieko nenutuokė apie sėjomainą; manė, kad apelsinai auga po žeme, o ropės ant medžių; teikė pirmenybę bet kokiam miesto vaizdui, o ne kaimo gamtovaizdžiui, – visa tai ir dar daug kas stebino Orlandą, niekada nepažinusį į jį panašaus žmogaus. Net tarnaitės, niekinančios Griną, kikeno iš jo sąmojų, o tarnai, besibjaurintys juo, trynėsi netoliese, kad pasiklausytų jo pasakų. Iš tiesų niekada namuose nebuvo taip gyva, kaip jam atvykus, – visa tai suteikė Orlandui daug peno apmąstymams, privertė palyginti dabartinį gyvenimą su ankstesniuoju. Jis prisiminė šnekas, prie kurių buvo pratęs: apie Ispanijos karaliaus apopleksiją arba kalės kergimą; atkūrė atminty dienas, slinkusias tarp arklidžių ir drabužinės; jam akyse stojosi, kaip lordai knarkdavo prie vyno taurės ir niršdavo, jei kas juos pažadindavo. Į galvą atėjo, kokie veiklūs ir narsūs būdavo jų kūnai, bet kokia tingi ir baikšti dvasia. Šių minčių išmuštas iš vėžių ir neįstengdamas rasti aukso vidurio, Orlandas nusprendė, kad į namus įsileido ramybės neduosiantį kipšą ir amžinai atsisveikino su kietu miegu.

Tuo pat metu Nikas Grinas padarė visai priešingą išvadą. Gulėdamas rytą lovoje ant minkščiausių pagalvių, ant glotniausių paklodžių ir žvelgdamas pro erkerio langą į lygią veją, kurioje ištisus tris šimtus metų nebuvo išdygusi nei kiaulpienė, nei rūgštynė, jis nusprendė, kad jeigu kaip nors iš čia neištrūks, trokšte užtrokš. Keldamasis ir girdėdamas balandžius burkuojant, rengdamasis ir girdėdamas fontanus čiurlenant, jis pamanė, kad jei neišgirs ratų dardesio Flito gatvės grindiniu, niekada nebeparašys nė vienos eilutės. Jeigu taip dar ilgiau tęsis, pamanė jis, klausydamasis, kaip gretimame kambaryje liokajus meta į židinį daugiau malkų ir si-

dabriniais indais dengia stalą, aš užmigsiu (jis plačiai nusižiovavo) ir numirsiu miegodamas.

Taigi suradęs Orlandą jo kambaryje, Grinas paaiškino, kad tyla neleidusi jam per visą naktį bluosto sudėti. (Iš tiesų namą penkiolikos mylių perimetru supo parkas ir juosė dešimties pėdų aukščio siena.) Tokios tylos, pareiškė Grinas, jo nervai visiškai negalintys pakelti. Orlandui leidus, jis baigsiąs viešnagę šį pat rytą. Išgirdęs šiuos žodžius, Orlandas pajuto savotišką palengvėjimą ir kartu nenorą išleisti Griną. Namai, pamanė jis, taps be galo nuobodūs. Kai atėjo laikas skirtis (kadangi iki šiol Orlandas nedrįso paliesti šitos temos), sukaupęs beatodairišką drąsą, jis įbruko poetui į kišenę savo dramą „Heraklio mirtis" ir pasakė norįs išgirsti poeto nuomonę. Poetas paėmė dramą; sumurmėjo kažką apie *la gloire* ir Ciceroną, bet Orlandas kaipmat jį nutraukė pažadėdamas kas ketvirtį mokėti pensiją; tuoj po to, kartodamas apie savo atsidavimą, Grinas įšoko į karietą ir išdardėjo.

Niekada didžioji salė neatrodė tokia milžiniška, prašmatni ir tokia tuščia, kaip nuriedėjus karietai. Orlandas puikiai žinojo, kad niekada nesiryš vėl pasiskrudinti sūrio itališkame židinyje, niekada nesugebės šaipytis iš italų tapybos; jam niekada nepavyks sumaišyti punšo taip, kaip turėtų būti maišomas; kad tūkstančiai puikių šmaikštybių ir keisčiausių prasimanymų jam bus prarasti. Tačiau kaip gera nebegirdėti zirzlaus balso, kokia palaima vėl būti vienam – tokių minčių jis negalėjo sulaikyti paleisdamas anglų dogą, kuris šešias savaites išbuvo pririštas, nes, pamatęs poetą, nesusilaikydavo nekandęs jam.

Tą patį apyvakarį Nikas Grinas jau sėdėjo ties Feterio skersgatvio kampu, radęs viską daugmaž taip, kaip buvo palikęs. Žodžiu, ponia Grin viename kambaryje gimdė vaiką; Tomas Flečeris kitame gėrė džiną. Ant grindų mėtėsi knygos; pietūs – šiokie ar tokie – buvo patiekti ant tualetinio stalelio, kur vaikai kepė purvo bandeles. Tačiau Grinas jautė, kad tai tinkamiausia aplinka kūrybai; čia jis galėjo rašyti ir tuoj pat to ėmėsi. Tema jo laukė.

Kilmingas lordas savo namuose. Apsilankymas pas didiką užmiestyje – jo naujasis eilėraštis vadinsis taip ar panašiai. Stvėręs plunksną, kuria jo mažasis sūnelis kuteno katei ausis, ir pamirkęs ją rašalinę atstojančiame kiaušinio indelyje, Grinas kaipmat išvedžiojo labai drąsią satyrą. Ji taip puikiai nusisekė, kad buvo aišku kaip dieną, jog išjuokiamas jaunasis lordas – tai Orlandas; būdingiausi jo posakiai ir poelgiai, aistringiausi susižavėjimai ir kvailiausi įnoriai, netgi plaukų spalva ir skardus „r" – viskas buvo kaip gyva. Nepalikdamas abejonių, Grinas užbaigė reikalą be jokių užuolankų ar priedangų įdėdamas ištraukas tos aristokratiškos tragedijos „Heraklio mirtis", kuri, jo manymu, buvo neapsakomai daugiažodė ir išpūsta.

Pamfletas, kurio iškart pasirodė keli leidimai, padengė ponios Grin dešimto gimdymo išlaidas ir netrukus buvo draugų, – kurie tokiais dalykais visada pasirūpina, – nusiųstas Orlandui. Su mirtinu šaltakraujiškumu nuo pradžios iki galo perskaitęs kūrinį, jis paskambino liokajui; suėmęs žnyplių galais įteikė jam spaudinį; ir įsakė įmesti į visame dvare bjauriausiai dvokiančios atmatų krūvos purviniausią vidurį. Kai tarnas jau gręžėsi eiti, Orlandas jį sustabdė.

– Paimk iš arklidžių eikliausią žirgą, – paliepė jis, – jok kiek žirgas įkerta į Harvičą. Tada sėsk į Norvegijon plaukiantį laivą. Nupirk man karaliaus šunidėje pačius puikiausius grynaveislius norvegiškus briedšunius, patiną ir kalę. Nedelsdamas atgabenk juos. Nes, – pasigręždamas į knygas vos girdimai sušnabždėjo jis, – žmonių man jau gana.

Puikiai išmokytas liokajus nusilenkė ir išėjo. Jis taip stropiai atliko užduotį, kad lygiai po trijų savaičių jau stovėjo prieš šeimininką laikydamas už pasaito puikiausius norvegiškus briedšunius, kurių vienas, kalė, tą pat naktį atsivedė po valgomuoju stalu aštuonis puikius šunyčius. Orlandas paliepė juos atnešti į miegamąjį.

– Nes, – pasakė jis, glostydamas mažiesiems gyvūnėliams galvas, – žmonių man jau gana.

Tačiau pensiją mokėjo kiekvieną metų ketvirtį.

Taigi, būdamas trisdešimties ar panašiai, jaunasis didikas buvo išbandęs viską, ką gali pasiūlyti gyvenimas, ir patyręs viso to bergždumą. Meilė ir svajos, moterys ir poetai – viskas buvo tuštybė. Literatūra – gryniausias farsas. Tą naktį, kai perskaitė Grino „Apsilankymą pas didiką užmiestyje“, Orlandas sudegino didžiuliame lauže penkiasdešimt septynis poetinius kūrinius, tepasiliko „Ąžuolą“ – savo jaunatvišką svajonę, be to, labai nedidelės apimties. Taigi liko du dalykai, kuriais šiek tiek pasikliovė: šunys ir gamta; briedšunis ir rožės krūmas. Štai kas teliko iš be galo įvairaus pasaulio ir neapsakomai sudėtingo gyvenimo. Šuo ir krūmas – tik tiek. Jausdamasis nusimetęs siaubingą iliuzijų kalną ir likęs nuogut nuogutėlis, Orlandas pasišaukė šunis ir nuėjo per parką.

Jis tiek daug laiko praleido vienas, rašydamas ir skaitydamas, kad kone visai pamiršo gamtos malonumus, o birželį jie dažnai būna tiesiog neprilygstami. Kai Orlandas užkopė į aukštą kalvą, nuo kurios giedromis dienomis galėjai matyti pusę Anglijos su įsiterpusiomis Velso ir Škotijos teritorijomis, jis griuvo ant žemės po numylėtuoju ąžuolu, ir jį apėmė jausmas, kad net jeigu iki pat dienų galo jam nebetektų šnekėtis nei su vyru, nei su moterimi; jeigu jo šunys neišsiugdytų gebėjimo kalbėti; jeigu jis niekada nebesutiktų nei poeto, nei kunigaikštytės, vis dėlto visai neblogai praleistų jam likusius metus.

Ir Orlandas ėmė ateidinėti čionai diena po dienos, savaitė po savaitės, metai po metų. Jis matė, kaip auksu dažosi bukmedžiai; kaip skleidžiasi jauni paparčiai; regėjo, kaip mėnulio jaunatis pereina į pilnatį; jis akimis pagaudavo... bet tikriausiai skaitytojas pats puikiai gali įsivaizduoti, kokia dabar bus pastraipa ir kaip kiekvienas apylinkių medis arba augalas bus aprašytas – pirmiausia žalias, paskui auksinis; kaip naktis eis paskui dieną, o diena – paskui naktį; kaip iš pradžių bus audringa, o paskui išsigiedrys; kaip daiktai išliks tokie, kokie yra, du ar tris šimtus metų, nebent juos šiek tiek nuklos dulkės arba voras numegs kelis voratinklius, kuriuos senutė gali per pusvalandį nušluostyti; numanoma išvada gali būti padaryta daug greičiau, tiesiog pareiškiant, kad „Laikas

bėgo“ (tikslesnis metų skaičius gali būti įvardytas skliausteliuose), o visiškai nieko neįvyko.

Deja, nors Laikas stulbinamai tiksliai priverčia augalus ir gyvūnus pražysti ir nuvysti, jis negali taip paprastai paveikti žmogaus proto. Be to, žmogaus protas taip pat keistai veikia laiko apimtį. Valanda, radusi prieglobstį keistame žmogaus dvasios gaivale, gali būti penkiasdešimt ar šimtą kartų ilgesnė, negu rodo laikrodis; kita vertus, proto laikmatis gali neklystamai pristatyti valandą kaip vieną sekundę. Šis keistas laikrodžio ir proto laiko neatitikimas yra per menkai žinomas ir vertas išsamesnio tyrinėjimo. Tačiau biografas, kurio domėjimosi sritis, kaip jau minėjom, labai suvaržyta, turi pasitenkinti paprastu teiginiu: trisdešimties metų sulaukusiam vyrui – kaip tik toks dabar buvo Orlandas – mąstant laikas neapsakomai prailgsta, o ką nors veikiant be saiko sutrumpėja. Taigi Orlandas davinėjo įsakymus ir tvarkė milžiniško dvaro reikalus žaibiškai, bet vos atsidurdavo vienas ant kalvos po ąžuolu, sekundės pradėdavo apvalėti, brinkti ir atrodydavo, kad jos niekada nenukris. Be to, jos pritvinkdavo keisčiausių dalykų. Orlandas ne tik pasijusdavo kaktomuša susidūręs su sunkiausiais, išmintingiausius žmones kankinančiais klausimais, tokiais kaip: Kas yra meilė? Arba kas yra draugystė? Kas yra tiesa? – bet ir pats imdavo narplioti juos, o visa praeitis, atrodžiusi be galo ilga ir įvairi, įsiskverbdavo į krintančią sekundę, dar dešimt kartų ją padidindavo nuspalvindama visais vaivorykštės atspalviais ir pripildydama begalinės visatos nuotrupų ir nuolėkų.

Šitaip mąstydamas (ar kaip kitaip šį veiksmą pavadintume) Orlandas praleido ne vieną savo gyvenimo mėnesį ir ne vienus metus. Visiškai neperdėsim sakydami, kad jis išeidavo po pusryčių būdamas trisdešimtmetis, o ateidavo pietauti mažiausiai penkiasdešimties. Kartais kelios savaitės pasendindavo jį visu šimtmečiu, o kartais – ne daugiau kaip trimis sekundėmis. Apskritai užduotis išmatuoti žmogaus gyvenimą (apie gyvūnų gyvenimą verčiau nešnekėsim) pranoksta mūsų galias, nes, vos pasakome, jog tai truko

amžius, mums primenama, jog neprireikė nė tiek laiko, kiek rožės lapui nukristi ant žemės. Kadangi dvi jėgos – laikinumas ir amžinybė – pakaitomis, o kad būtų painiau, tuo pat metu valdo kvailas mūsų smegenines, Orlandas kartais paklusdavo dievybei dramblio kojomis, o kartais – uodo sparnais. Jam atrodė, kad gyvenimas beribis. Net jei taip, skriejo jis žaibiškai. Ir vis dėlto, kai ištįsdavo į begalybę, kai akimirkos brinkte išbrinkdavo ir jam atrodydavo, kad klaikina vienut vienutėlis beribės amžinybės plynėmis, nebuvo laiko lyginti ir šifruoti tų gausiai pastabomis išmargintų pergamento ritinių, kuriuos trisdešimt tarp vyrų ir moterų praleistų metų standžiai susuko jo širdyje ir galvoje. Gerokai anksčiau, nei liovėsi mąstęs apie meilę (per tą laiką ąžuolas bent dešimt kartų sulapojo ir vėl numetė lapus), garbės troškimas išstūmė ją iš akiračio ir jos vietą užėmė draugystė arba literatūra. Ir kadangi nebuvo atsakyta į pirmą klausimą – Kas yra meilė? – dėl menkiausios arba išvis be jokios dingsties jis grįždavo ir nubrukdavo knygas arba metaforas, arba „Dėl ko mes gyvename?" į pašalį, kur jie laukdavo progos vėl įsiveržti. Visa tai truko tuo ilgiau, nes buvo gausiai iliustruota ne tik paveikslais, – kaip tas, vaizduojantis senąją karalienę Elžbietą, gulinčią ant gobelenu apmuštos sofos, išsipuošusią rožinės spalvos brokatais, su dramblio kaulo tabakine rankoje ir kardu auksine rankena prie šalies, – bet ir kvapais, – ji buvo stipriai išsikvepinusi, – ir garsais: tą žiemos dieną Ričmondo parke maurojo elniai. Taigi mintis apie meilę būdavo gausiai inkrustuota sniegu ir žiema; degančių rąstų liepsnojimu; rusėmis, auksiniais kardais ir elnių maurojimu; senojo karaliaus Jokūbo jausmingais tauškalais, fejerverkais ir lobių maišais Elžbietos burlaivių triumuose. Vos Orlandui pabandžius ištraukti iš atminties kurį nors vieną dalyką, paaiškėdavo, jog jį apsunkina kiti dalykai, panašiai kaip stiklo gabalas, metus pagulėjęs jūros dugne, apauga kaulais ir laumžirgiais, monetomis ir paskendusių moterų garbanomis.

– Kad tave ugnis, dar viena metafora! – sušukdavo Orlandas (o tai bylojo apie pakriką, aplinkkeliais besibraunantį jo protą ir

paaiškino, kodėl ąžuolas dažniausiai sužydėdavo ir nuvysdavo, kol jis prieidavo prie kokios nors išvados apie meilę).

– Ir koks jos tikslas? – klausdavo jis savęs. – Ir kodėl nepasakius paprastai, bet žodingai... – Tada jis imdavo ištisą pusę valandos, o gal net dvejus su puse metų, svarstyti, kaip paprastai, bet žodingai išreikšti, kas yra meilė.

– Ši stiliaus priemonė akivaizdžiai melaginga, – įrodinėjo jis, – nes joks laumžirgis, – nebent kokiomis nors išskirtinėmis aplinkybėmis, – negalėtų gyventi jūros dugne. Ir jeigu literatūra nėra tiesos Sužadėtinė ir Sugulovė, tai kas ji tada? Mat jį dievai! – sušuko jis. – Kam sakyti Sugulovė, jeigu jau pasakei Sužadėtinė? Kodėl nepasakius paprastai, ką turi galvoje, ir baigta?

Tada jis pabandė sakyti, kad žolė žalia, o dangus mėlynas, ir taip suminkštinti griežtą poezijos dvasią, kurios, nors ir kaip atitolęs, negalėjo liautis garbinęs.

– Dangus mėlynas, – ištarė jis, – žolė žalia.

Pakėlęs akis pamatė, kad, visiškai priešingai, dangus – kaip šydai, slystantys nuo tūkstančių madonų plaukų, o žolė greitai bėga ir juosvėja kaip pulkas merginų, besigelbstinčių nuo glamonių gauruotų satyrų iš užkerėtų girių.

– Kaip kažin ką, – tarė Orlandas (įgijęs blogą įprotį šnekėti balsu), – nemanau, jog katras nors pasakymas artimesnis tiesai. Abu visiškai klaidingi.

Ir, netekęs vilties įminti mįslę, kas yra poezija ir kas tiesa, jis labai nusiminė.

Šioje vietoje mes galim pasinaudoti pačiam sau sakomos kalbos pertrauka ir pamąstyti, kaip keista birželio dieną matyti Orlandą parimusį ant alkūnės, pamąstyti, kad šaunus jaunas vyras, apdovanotas įvairiais gebėjimais ir sveiku kūnu, – apie tai byloja jo skruostai, rankos, kojos, – vyras, kuris nė akimirkos nedvejodamas imtųsi vadovauti staigiam antpuoliui arba susikautų dvikovoje, bus toks pavaldus visiškam minčių sąstingiui, taip nuo jo priklausys, jog, iškilus klausimui apie poeziją arba nusimanymą šioje srityje, bus nedrąsus kaip maža mergytė, besislapstanti už motinos

trobelės durų. Mūsų manymu, Grino pasityčiojimas iš tragedijos įskaudino jį taip pat kaip ir kunigaikštytės pasityčiojimas iš jo meilės. Bet grįžkime...

Orlandas tebemąstė. Žvelgė į žolę, į dangų ir bandė įsivaizduoti, ką tikras poetas, išspausdinęs savo eilėraščius Londone, būtų apie tai pasakęs. Atmintis (kurios ypatybes ką tik aprašėme) neleido Nikolo Grino veidui išnykti Orlando vaizduotės akyse, tarsi tas pašaipus palaidaliežuvis – dar ir išdavikas – būtų įsikūnijusi mūza ir kad jį, o ne ką kitą Orlandas turėtų pagerbti. Todėl tą vasaros rytą Orlandas pasiūlė daugybę posakių, paprastų ir vaizdingų, bet Nikas Grinas vis purtė galvą, šaipėsi, niurnėjo kažką apie *la gloire,* Ciceroną ir poezijos mirtį mūsų laikais. Pagaliau, pašokęs nuo žemės (buvo žiema ir labai šalta), Orlandas ištarė keisčiausią savo gyvenimo priesaiką, kuri pasmerkė jį pačiai rūsčiausiai vergovei.

– Tegul mane skradžiai, – ištarė jis, – jei kada nors bent žodį parašysiu arba pabandysiu parašyti, kad įtikčiau Nikui Grinui arba mūzai. Gerai, blogai ar vidutiniškai, bet nuo šiol rašysiu tik tam, kad įtikčiau sau pačiam. – Ir jis padarė judesį tarytum perplėšdamas šūsnį popierių ir sviesdamas juos į veidą pašaipiajam palaidaliežuviui.

Ir tada, – kaip kiemsargis šuo staiga tūpteli vengdamas smūgio, jeigu jūs pasilenkiat norėdami sviesti į jį akmenį, – Atmintis, vengdama smūgio, išmetė nekenčiamo Niko Grino atvaizdą iš akių ir pakeitė jį... visiškai niekuo.

Tačiau Orlandas nepaleido minties gijos. Jam išties reikėjo daug ką apsvarstyti. Kadangi, kai perplėšė rankraščius, tuo pačiu moju perplėšė ir pilną liaupsių pergamento ritinį, kurį teikėsi sukurti savo malonumui kambario vienumoje ir paskirti save, – kaip karalius paskiria pasiuntinius, – pirmuoju savo tautos poetu, pirmuoju savo amžiaus rašytoju, suteikdamas sielai amžiną nemirtingumą ir apdovanodamas kūną kapu tarp laurų bei amžinais tautos pagarbos ženklais. Kad ir kokių gražbylysčių ten buvo, dabar jis viską suplėšė ir įmetė į šiukšlių dėžę.

– Garbė, – tarė Orlandas (kadangi čia nebuvo Niko Grino, galėjusio jį sustabdyti, pasipylė vaizdingi palyginimai, iš kurių parinksim vieną kitą santūresnį), – tai juostele apsiūtas apsiaustas, varžantis judesius; sidabro švarkas, pažabojantis širdį; ištapytas skydas, pridengiantis kaliausę, ir t. t., ir t. t.

Jo posakių šerdis buvo tai, kad šlovė varžo ir kliudo, o buvimas niekuo apgaubia žmogų kaip rūkas; buvimas niekuo tamsus, erdvus, kupinas laisvės; jis nekliudo žmogaus protui rinktis kelią. Žmogų, kuris yra niekas, užlieja gailestinga tamsa. Niekas nežino, nei kur jis eina, nei iš kur grįžta. Jis gali ieškoti tiesos ir ją išsakyti; tik jis yra laisvas; tik jis sako tiesą; tik jis visada sutaria su savimi. Taigi Orlandą apėmė ramybė po ąžuolu, kurio į žemės paviršių prasimušusių šaknų kietumas rodėsi veikiau patogus, o ne atvirkščiai.

Ilgokai skendėjęs filosofiniuose apmąstymuose apie buvimo niekuo vertę ir malonumą, kad neturi vardo, o esi it banga, grįžtanti į jūros gelmę; mąstydamas, kaip buvimas niekuo išvaduoja protą iš įkyraus pavydo ir pagiežos; kaip leidžia gyslomis tekėti laisviems kilnumo ir didžiadvasiškumo srautams; ir suteikia galimybę imti bei duoti, bet apsieiti be dėkojimų imant ir liaupsių duodant; tokia, jo manymu, turėjo būti visų didžių poetų laikysena (nors jo graikų kalbos žinių nepakako šiai minčiai patvirtinti), tikriausiai taip, mąstė jis, rašė Šekspyras, taip tikriausiai darbavosi bevardžiai bažnyčių statytojai, netrokšdami nei padėkų, nei savo vardų išgarsinimo, o tik dieną darbo ir vakare – bokalo alaus... „Kaip nuostabu šitaip gyventi, – mąstė Orlandas, rąžydamasis po ąžuolu. – Kodėl negaliu pradėti tuo džiaugtis nuo pat šios akimirkos?“ Mintis pervėrė kaip kulka. Garbės troškimas nukrito lyg plunksninis galvos dangalas. Atsikratęs atstumtos meilės kartėlio ir tuštybės priekaištų, o sykiu visų nudilginimų ir nudeginimų, patirtų įpuolus į gyvenimo dilgėlių ežią, kol troško garbės, tačiau visiškai negalinčių įskaudinti to, kuriam garbė nerūpi, Orlandas atmerkė akis, nors jos visą laiką buvo plačiai atmerktos, tačiau regėjo vien mintis, – ir išvydo apačioje, dauboje, savo namą.

Namas maudėsi ankstyvoje pavasario saulėje. Veikiau primenantis miestą, o ne namą, tačiau ne be tvarkos, kažkieno įgeidžiu išsistačiusį miestą, bet apgalvotai, vieno architekto, pagal vientisą planą. Kiemai ir statiniai – pilkos, raudonos, tamsiai violetinės spalvos – buvo išdėstyti tvarkingai ir darniai; kai kurie kiemai buvo stačiakampiai, kai kurie kvadratiniai; viename buvo fontanas; kitame – skulptūra; kai kurie pastatai buvo neaukšti, kai kurie – išsistiebę į viršų; vienur buvo matyti koplyčia, kitur – varpinė; tarp kedrų guotų ir margų gėlių lysvių plytėjo žaliausios žolės vejos; viskas buvo tvirtai apglėbta, – tačiau išdėliota taip išmoningai, jog atrodė, kiekviena dalis turi pakankamai vietos plėstis, – didžiulio sienos ritinio; ir dūmai iš nesuskaičiuojamų kaminų be perstojo kilo raitydamiesi į dangų. Šį milžinišką, bet tvarkingą statinį, galintį suteikti pastogę tūkstančiui žmonių ir tikriausiai dviem tūkstančiams arklių, pastatė darbininkai, kurių vardai nežinomi, mąstė Orlandas. Čia daugiau šimtmečių, negu galiu suskaičiuoti, gyveno niekam nežinomos mano šeimos kartų kartos. Nė vienas tų ričardų, džonų, anių, elizabetų nepaliko atpažinimo ženklo, tačiau visi, darbuodamiesi kastuvais ir adatomis, mylėdamiesi ir gimdydami vaikus, paliko visa tai.

Dar niekada namas neatrodė toks kilnus ir žmogiškas.

Tai kodėl jam taip norisi iškilti aukščiau už kitus? Juk be galo niekinga ir pasipūtėliška bandyti pranokti šią bevardę kūrybą; šį išnykusių rankų triūsą. Daug kilniau iškeliauti iš šio pasaulio nežinomam ir palikti arkinį skliautą, puodų dirbtuvę, sieną, ant kurios noksta persikai, negu sudegti kaip krintančiai žvaigždei ir net dulkių nepalikti. Juk pagaliau, tarė Orlandas, įsijausmindamas ir žvelgdamas į didžiulį namą ant žalio pakloto apačioje, ten gyvenę nežinomi lordai ir damos niekada nepamiršdavo palikti ko nors ir vėliau ateisiantiems: tai prakiurusį stogą, tai virstantį medį. Virtuvėje visada būdavo šiltas kampas piemeniui, maisto išalkusiam; jų taurės būdavo blizginamos, nors jie negaluodavo; jų languose visada degdavo šviesa, nors jie gulėdavo mirties patale. Kad ir būdami lordai, jie tenkinosi išėjimu į nežinomybę su

kurmių gaudytoju arba mūrininku. Nežinomi didikai, pamiršti statytojai – taip šiltai kreipėsi į juos Orlandas, visiškai paneigdamas nuomonę tų kritikų, kurie vadino jį šaltu, abejingu, vangiu (tiesa, kad ieškoma savybė dažnai tiesiog guli kitoje sienos pusėje); taip jis kreipėsi į namą ir aukštakilmius protėvius tiesiog už širdies griebiančiais žodžiais, bet kai atėjo metas baigti – o kas yra prakalba be pabaigos? – Orlandas užsikirto. Jam norėjosi įmantriai ir įspūdingai pareikšti, kad seks jų pėdomis ir įmūrys dar vieną akmenį į jų statinį. Bet kadangi statinys jau dabar užėmė devynis akrus, net ir vienas akmuo atrodė visiškai nereikalingas. O ar galima užbaigti prakalbą paminint baldus? Ar galima šnekėti apie kėdes, stalus ir prie lovų patiestus kilimėlius? Mat ką reikėjo paminėti pabaigoje, to labiausiai stigo ir namui. Tad, palikęs valandėlei prakalbą nebaigtą, Orlandas nuskubėjo žemyn pasiryžęs nuo šiol atsidėti rūmų apstatymui. Naujiena, – kad turinti tučtuojau visur jį lydėti, – išspaudė ašaras gerajai poniai Grimsdič, šiuo metu jau kiek nukaršusiai. Ji kartu su Orlandu apėjo visus namus.

Rankšluosčių kabyklai karaliaus miegamajame („Tai buvo karalius Jokūbėlis", – pasakė ji, darydama užuominą, kad daug vandens nutekėję nuo tada, kai karalius miegojęs jų pastogėje; tačiau nepakenčiamas parlamentinis valdymas pasibaigęs ir į Angliją vėl grįžusi karūnos valdžia) stigo kojos; didiesiems ąsočiams mažojoje drabužinėje priešais kunigaikštienės pažo laukiamąjį trūko stovų; rūkydamas tą savo bjaurią pypkę, ponas Grinas buvo ištepęs kilimą, ir nei ji, nei Džudė, kad ir kaip trynusios, niekaip neįstengusios dėmės išvalyti. Iš tikrųjų, kai Orlandas ėmė skaičiuoti, kiek atsieitų apstatyti palisandrinėmis kėdėmis ir kedrinėmis komodomis, aprūpinti sidabro dubenimis, porceliano vazomis ir iškloti persiškais kilimais kiekvieną iš trijų šimtų šešiasdešimt penkių miegamųjų, pamatė, kad darbas iš tiesų bus nelengvas; o jei dar liktų keli tūkstančiai svarų iš dvaro gaunamų pajamų, jų pakaktų gal tik pakabinti keliose galerijose naujus gobelenus, apstatyti valgomajam dailiai drožinėtomis kėdėmis ir parūpinti gryno sidabro

veidrodžių bei to paties metalo (kuriam jautė besaikę aistrą) kėdžių apstatyti karališkiems miegamiesiems.

Kaip uoliai Orlandas ėmė darbuotis, mes galime patvirtinti pažvelgę į jo sąskaitų knygas. Permeskime akimis tuo metu nupirktų daiktų aprašą su paraštėje susumuotomis išlaidomis... kurių tačiau neminėsime.

„Plius penkiasdešimt porų ispaniškų apklotų, tiek pat tamsiai raudonos ir baltos taftos užuolaidų; ir balto atlaso baldų užtiesalų, išsiuvinėtų tamsiai raudonais ir baltais šilkiniais siūlais..."
„Plius septyniasdešimt geltono atlaso kėdžių ir šešiasdešimt pakojų su priderintais kolenkoro apmušalais..."
„Plius šešiasdešimt septyni riešutmedžio stalai..."
„Plius septyniolika tuzinų dėžučių, po penkis tuzinus venecijietiško stiklo taurių kiekvienoje..."
„Plius šimtas du trisdešimties jardų ilgio dembliai..."
„Plius devyniasdešimt septynios tamsiai raudono damasto sofos pagalvėlės, apsiūtos sidabriniais nėriniais, ir suoleliai kojoms, apmušti plonu audiniu, ir kėdės, skirtos..."
„Plius penkiasdešimt žvakidžių, į kurių kiekvieną įstatomas tuzinas žvakių..."

Jau – tokį poveikį mums daro sąrašai – mes pradedam žiovauti. Bet jeigu sustosim, tai tik todėl, kad inventoriaus išskaičiavimas varo nuobodį, o ne todėl, kad jis baigtas. To sąrašo dar dvidešimt devyni puslapiai ir bendra apmokėta suma siekia ne vieną tūkstantį, o mūsų pinigais – milijonus. Orlandas šitaip leido dienas, o naktimis lordą galėdavai rasti skaičiuojantį, kiek atsieitų milijono kurmiarausių išlyginimas, jeigu žmonėms būtų mokama po dešimt pensų už valandą; arba kiek šimtų svarų vinių po penkis ir pusę penso už ketvirtį pintos reiktų suremontuoti parką supančiai sienai, kurios perimetras siekia penkiolika mylių. Ir taip toliau, ir taip toliau.

Nuobodi istorija, pasakytume, nes viena spinta panaši į kitą, o vienas kurmiarausis nelabai skiriasi nuo milijono kitų. Tvarkant šiuos reikalus, Orlandui teko leistis į kelias malonias keliones ir

patirti kelis puikius nuotykius. Pavyzdžiui, kai susodino visą miestą aklų moterų netoli Briugės siuvinėti sidabrinių lovos baldakimo užuolaidų; arba tikrai verta papasakoti jaudinantį nuotykį su Venecijos mauru, iš kurio nusipirko (bet tik pagrasinęs ginklu) lakinę spintelę, vos nenukeliavusią į kitas rankas. Tikra tiesa, ši veikla nebuvo vienpusė, nes čia atkeliaudavo kinkiniais iš Sasekso didžiuliai rąstai, kuriuos reikėjo skerspjūkliais supjauti ir iškloti galerijų grindis; čia didžiulė skrynia iš Persijos, prikimšta vatos ir pjuvenų, iš kurios Orlandas išimdavo vieną vienintelę lėkštę arba topazo žiedą.

Pagaliau galerijose nebeliko vietos nė vienam stalui; ant stalų nebūtum daugiau pastatęs nė vienos spintelės; spintelėje nebebūtum įspraudęs nė vienos vazos rožėms pamerkti, o vazoje neliko vietelės net saujai išdžiovintų lapelių arba kvapiam žiedlapių mišiniui; niekam niekur nebeliko vietos; žodžiu, namas buvo galutinai apstatytas. Sode snieguolės, krokai, hiacintai, magnolijos, rožės, lelijos, astrai, visų rūšių jurginai, kriaušės, obelys, vyšnios, šilkmedžiai, galybė retų rūšių žydinčių krūmų ir amžinai žaliuojančių ilgaamžių medžių augo taip tankiai susipynę šaknimis, kad nebūtum radęs nežydinčio žemės plotelio arba pavėsiu neuždengto vejos lopinėlio. Dar Orlandas įsivežė margaplunksnių laukinių paukščių; ir dvi malajų meškas, kurių niaurus būdas – tuo buvo tvirtai įsitikinęs – slėpė ištikimas širdis.

Pagaliau viskas buvo baigta; ir kai ateidavo vakaras, kai būdavo uždegamos nesuskaičiuojamos sieninės sidabro žvakidės ir švelnus vėjelis, visada pūtęs galerijose, sujudindavo mėlynus ir žalius gobelenus ir atrodydavo, kad medžiokliai joja, o Dafnė bėga; kai sidabras spindėjo, lakas tviskėjo, medis švytėjo; kai drožinėtos kėdės kvietė į savo glėbį, o ant sienų plaukė delfinai su undinėmis ant nugarų; kai visa tai ir daug daugiau buvo baigta ir atitiko jo skonį, Orlandas eidavo per namus lydimas briedšunių ir jautėsi patenkintas. Dabar, manė jis, jau pakaktų medžiagos gražbylingai baigti kalbą. Tik gal geriausia ją būtų pradėti iš naujo. Tačiau, iš-

kilmingai žingsniuodamas galerijomis, vis dėlto jautė, jog kažko trūksta. Vien kėdžių ir stalų, kad ir kaip ištaigiai nuauksintų ir išdrožinėtų, ant liūtų letenų stovinčių sofų su žemyn nulenktais gulbių kaklais, pūkinių lovų – vien jų nepakanka. Tik ant jų sėdintys žmonės, tik ant jų gulintys žmonės stulbinamai padidina jų vertę. Todėl Orlandas ėmė rengti prašmatnius pobūvius savo apylinkių kilmingai ir netituluotai diduomenei. Trys šimtai ir šešiasdešimt penki miegamieji būdavo užpildomi visam ateinančiam mėnesiui. Svečiai susidurdavo vieni su kitais penkiasdešimt dviejose laiptinėse. Trys šimtai tarnų triūsė podėlyje. Kone kas vakarą vyko pokyliai. Šitaip per kelerius metus nusitrynė Orlando aksomai, jis iššvaistė pusę turto, tačiau pelnė kaimynų akyse gerą vardą, ėjo dvi dešimtis pareigų grafystėje ir kasmet nuo dėkingų poetų gaudavo mažiausiai tuziną šleikščiai perdėtais žodžiais jo šviesybei dedikuotų knygų. Nors tuo metu stengėsi nebendrauti su poetais ir visada laikėsi atokiai nuo svetimšalių moterų, vis dėlto buvo be saiko dosnus tiek moterims, tiek poetams, todėl ir vieni, ir antri dievino jį.

Pokyliui įsisiūbavus, o svečiams įsiūžus, Orlandas dažniausiai vienas išeidavo į savo kambarį. Ten, sandariai užvėręs duris ir įsitikinęs, kad niekas nesutrukdys, išsitraukdavo seną kietais viršeliais užrašų sąsiuvinį, susiūtą šilkiniu siūlu, nugvelbtu iš motinos rankdarbių dėžutės, ant kurio apskrita, mokiniška rašysena buvo užrašyta „Ąžuolas, poema“. Į tą sąsiuvinį jis rašydavo, kol išmušdavo pusiaunaktį ir dar ilgai po to, bet, kadangi išbraukdavo tiek pat eilučių, kiek parašydavo, dažniausiai jų suma metų pabaigoje būdavo net mažesnė negu metų pradžioje ir atrodė, kad šitaip rašoma poema niekada nebus baigta. Tačiau šioje vietoje literatūros istorikui dera pastebėti, jog Orlando stilius neatpažįstamai pasikeitė. Įmantrybės buvo supaprastintos, žodingumas pažabotas; prozos amžius sustingdė karštuosius fontanus. Net ir kraštovaizdžio jau nebepuošė tokios pynės, o erškėtrožės nebuvo tokios dygliuotos ir susiraizgiusios. Tikriausiai pojūčiai šiek tiek atšipo, o medus ir grietinėlė nebe taip gundė gomurį. Nekyla abejonių,

kad stiliui įtakos turėjo pagerėjusi gatvių kanalizacija bei namų apšvietimas.

Vieną dieną, liedamas prakaitą, kad pridurtų eilutę ar dvi prie poemos „Ąžuolas", Orlandas akies krašteliu pamatė šešėlį. Netrukus paaiškėjo, kad tai ne šešėlis, bet labai aukšta moteris jojimo apsiaustu ir galvos dangalu, einanti skersai keturkampio kiemo, į kurį žvelgė jo kambario langai. Kadangi kiemas buvo nuošaliausias, o moteris nepažįstama, Orlandas labai nustebo, kaip ji čia pateko. Praslinkus trims dienoms, ta pati šmėkla vėl pasirodė; trečiadienio popietę – dar sykį. Šį kartą Orlandas pasiryžo ją pasekti, tačiau pasirodė, kad ji ir nesibaimino būti užklupta, nes, jam prisiartinus, sulėtino žingsnį ir pažvelgė tiesiai į veidą. Bet kuri kita moteris, šitaip užklupta asmeninėse lordo valdose, būtų išsigandusi; bet kuri kita moteris tokiu veidu, tokiu galvos dangalu ir tokios išvaizdos būtų nusitraukusi nuo pečių apsiaustą ir puolusi visa tai slėpti. Mat gal užvis labiau ši moteris priminė kiškį, išgąsdintą, bet užsispyrusį kiškį; tokį, kurio baikštumą įveikė kvailas įžūlumas; kiškį, kuris tupi tiesutėlis ir rūsčiai dėbso į savo persekiotoją didžiulėmis, išverstomis akimis; jo ausytės stačios, bet virpa, noselė atkišta, bet trukčioja. Be to, šis kiškis šešių pėdų, su puošniu senamadžiu galvos dangalu, kuris jį daro dar aukštesnį. Šitaip susidūrusi su Orlandu, moteris įrėmė į jį žvilgsnį, kuriame buvo labai keistai sumišę drovumas ir ryžtas.

Pirmiausia, kaip dera, pagarbiai nusilenkusi ir nevikriai tūptelėjusi, ji paprašė Orlandą atleisti, jog įsibrovė nekviesta. Paskui, atsitiesusi visu ūgiu, viršijančiu šešias pėdas ir du colius, pasisakė, – bet taip nervingai sukudakuodama, su tokiais chi chi chi ir cha cha cha, kad Orlandas palaikė ją pasprukusia iš beprotnamio, – esanti Finster-Aarhorno ir Skendop Bumo erchercogienė Harietė Grizelda iš Rumunijos. Ir pareiškė, kad jos didžiausias troškimas buvęs susipažinti su Orlandu. Ji apsistojusi virš duonos parduotuvės prie Park Geito. Mačiusi jo portretą, ir jis jai priminęs sesers atvaizdą, – šioje vietoje ji šiurkščiai nusikvatojo, – seniai mirusios sesers. Ji atvyko su vizitu į karaliaus dvarą. Karalienė

Erchercogienė Harietė

esanti jos pusseserė. Karalius – neblogas vyrukas, bet retai einąs gulti blaivus. Po to vėl chi chi chi ir cha cha cha. Žodžiu, neliko nieko kito, kaip pakviesti ją į vidų ir pavaišinti taure vyno.

Viduje Harietė Grizelda atgavo rumunų erchercogienei būdingą išdidumą; ir jeigu nebūtų parodžiusi moteriai nebūdingo vynų išmanymo, nebūtų padariusi kelių pastabų – tikrai nuovokių – apie šaunamuosius ginklus bei savo šalies medžiotojų papročius, pašnekesys nebūtų buvęs toks sklandus. Pagaliau, staigiai atsistojusi, ji pareiškė užeisianti kitą dieną, dar kartą pagarbiai nusilenkė grakščiai pritūpdama ir pasišalino. Kitą dieną Orlandas išjojo pajodinėti. Dar kitą jis pabėgo; trečią – užtraukė užuolaidą. Ketvirtą lijo, todėl jis negalėjo palikti moters lauke, be to, nebuvo labai nusiteikęs prieš jos draugiją, taigi pasikvietė į vidų ir pasiteiravo, ar proseneliui priklausę šarvai, jos nuomone, esantys Džekoubio ar Topo darbo. Jis manąs, kad Topo. Harietė Grizelda buvo kitokios nuomonės – nelabai svarbu kokios. Tačiau mūsų pasakojimui svarbiau tai, kad, aiškindama teiginį, kažkaip susijusį su jungėmis, erchercogienė Harietė paėmė auksinį antblauzdį ir pridėjo jį prie Orlando kojos.

Kad Orlando kojos buvo pačios dailiausios, ant kokių kada nors buvo stovėjęs Didikas, mes jau minėjom.

Tikriausiai Harietės Grizeldos judesys susegant kulkšnies sagtį arba jos sulinkusi kūno padėtis; arba ilga Orlando vienatvė; arba įgimta lyčių trauka; arba burgundiškas vynas; arba ugnis – bet ką galima apkaltinti; ir iš tiesų kalta viena arba kita pusė, jeigu Didikas, išauklėtas kaip Orlandas, priima savo namuose moterį, ir dar ne vienais metais vyresnę, jardo ilgumo veidu, išverstomis akimis, be to, su juoką tokiu šiltu oru keliančiu apsiaustu, – kaltės esama, jeigu Didikas taip ūmai ir galingai užsiliepsnoja tam tikra aistra, kad net turi išbėgti iš kambario.

Žinoma, gali kilti klausimas, kas tai per aistra? Atsakymas dvilypis kaip ir pati meilė. Nes meilė... bet palikim kol kas meilę šone, nes iš tikrųjų įvyko štai kas.

Kai erchercogienė Harietė Grizelda pasilenkė susegti sagties, Orlandas ūmai ir nepaaiškinamai išgirdo tolimą meilės sparnų plastėjimą. Vos girdimas šių plunksnų šlamesys pažadino tūkstančius prisiminimų apie plūstančius srautus, meilybes snieguose ir neištikimybę per potvynį; garsas vis artėjo; Orlandą išpylė raudonis, jis ėmė virpėti; ir susijaudino taip, kaip nesitikėjo būsiąs sujaudintas; jau baudėsi iškelti rankas ir leisti grožio paukščiui nutūpti ant peties, kai – o siaube! – nuaidėjo gergždžiantis garsas, toks kaip varnoms tūpiant į medžius; oras pajuodo nuo šiurkščių juodų sparnų; pasigirdo krankimas; ėmė kristi šiaudagaliai, šakelės, plunksnos, ir ant jo peties nudribo sunkiausias ir šlykščiausias paukštis, kitaip tariant, maitvanagis. Tada Orlandas puolė iš kambario ir pasiuntė liokajų palydėti erchercogienės iki karietos.

Mat meilė, prie kurios dabar galime grįžti, turi du veidus: vieną baltą, kitą juodą; du kūnus: vieną glotnų, kitą plaukuotą. Ji turi dvi rankas, dvi kojas, dvi uodegas, iš tiesų po dvi visas kūno dalis, o kiekviena – visiška pirmosios priešingybė. Tačiau jos taip tiksliai sujungtos, kad neįmanoma jų atskirti. Šį kartą Orlando meilė pradėjo skrydį atsukusi į jį baltą veidą ir glotnų mielą kūną. Ji vis artėjo dvelkdama tyru džiugesiu. Staiga (tikriausiai išvydusi erchercogienę) ji pasigręžė ir atsuko kitą pusę; parodė save juodą, plaukuotą, gyvulišką; ir ne rojaus paukštis meilė, o maitvanagis geismas, šlykštus ir purvinas, žnektelėjo Orlandui ant peties. Todėl jis ir pabėgo, todėl ir pasiuntė liokajų.

Bet ne taip paprasta išmesti iš galvos harpiją. Ne tik erchercogienė tebegyveno virš duonos parduotuvės, bet ir Orlandui dieną naktį nedavė ramybės nepadoriausios šmėklos. Atrodė, jog veltui jis prigrūdo namus sidabro, nukarstė sienas kilimais, jeigu bet kurią akimirką mėšlinas, susidraikęs paukštis gali patogiai įsitaisyti ant jo rašomojo stalo. Va šlepetuoja jis tarp kėdžių; nerangiai krypuliuoja galerijomis. O dabar svirdinėdamas nutūpė ant židinio ekrano. Jeigu Orlandas paukštį išvydavo, jis grįždavo ir tol kapodavo snapu stiklą, kol išdauždavo.

Taigi nutaręs, kad namuose gyventi nebeįmanoma, reikia imtis kokių žygių ir viską kuo greičiau baigti, Orlandas pasielgė taip, kaip jo vietoje būtų pasielgęs bet kuris jaunas vyras – paprašė karalių Karolį išsiųsti jį pasiuntiniu į Konstantinopolį. Karalius tuo metu ėjo Vaitholo gatve. Įsikibusi į parankę, Nelė Gvin mėtė į jį lazdyno riešutus.

– Neapsakomai gaila, – atsiduso ši greit įsimylinti moteris, – kad šitokios kojos iškeliaus iš mūsų šalies.

Tačiau likimo deivės Moiros buvo negailestingos; ir jai beliko tik pasiųsti per petį bučinį dar neišplaukusiam Orlandui.

TREČIAS SKYRIUS

Tikrai be galo nepasisekė ir labai gaila, kad apie tą Orlando karjeros tarpsnį, kai jis suvaidino svarbiausią vaidmenį savo šalies valstybiniame gyvenime, mes turime mažiausiai duomenų. Mums žinoma, kad pareigas jis atliko puikiai – liudija jam suteiktas Pirties ordinas ir hercogo titulas. Mums žinoma, kad jis davė gerą patarimą labai kebliose karaliaus Karolio ir turkų derybose – tai patvirtina Valstybės archyvo rūsiuose saugomos sutartys. Tačiau jo tarnybos metu prasidėjęs sukilimas, paskui gaisras taip apgadino arba sunaikino dokumentus, kuriuose būtų galima rasti bent kiek patikimesnių duomenų, kad visa, ką mes galime pateikti, yra su apgailėtinomis spragomis. Dažnai dokumente per patį svarbiausio sakinio vidurį išdegusi tamsiai ruda dėmė. Kai jau manėme, jog baigiam išsiaiškinti šimtą metų istorikus kankinusią paslaptį, rankraštyje radome tokią skylę, pro kurią pirštas pralįstų. Kaip įmanydami iš apdegusių skaičių stengėmės sudurstyti glaustą apibendrinimą; tačiau dažniausiai tekdavo spėlioti, daryti prielaidas, netgi pasitelkti vaizduotę.

Galėtume tarti, kad Orlando dienos bėgo daugmaž taip. Apie septintą jis keldavosi, apsisiausdavo ilga turkiška mantija, užsidegdavo manilinį cigarą ir užsikvempdavo ant turėklų. Taip stovėdavo lyg užburtas, žvelgdamas į apačioje plytintį miestą.

Šią ryto valandą rūkas būdavo toks tirštas, jog viskas – ir Šventosios Sofijos kupolai – regis, plaukė; pamažu, vieną po kito, rūkas atidengdavo juos; pasirodydavo, jog bumbulai laikosi savo vietose; štai ten upė; ten Galatos tiltas; ten be akių ir be nosių keliaujantys maldininkai žaliais turbanais prašo išmaldos; ten tarp atmatų rausiasi benamiai šunys; ten apsisiautusios skaromis moterys; ten begalė asilų; ten raiti vyrai su ilgomis kartimis. Netrukus miestas atgydavo – supliaukšėdavo botagai, suskambėdavo gongai, pasigirsdavo maldai kviečiantys šūksniai, mulų čaižymas, žalvariu kaustytų ratų dardėjimas, o gižus rauginamos duonos, smilkalų ir prieskonių kvapas pakildavo net iki pat pačių Peros aukštybių ir atrodydavo, jog taip kvepia šaižiabalsė, įvairiaspalvė, laukinė minia.

Niekas, mąstė Orlandas, žvelgdamas į saulėje žiežirbuojantį vaizdą, negalėtų mažiau panėšėti į Sario ir Kento grafystes arba į Londono ir Tanbridž Velso miestus. Kairėje ir dešinėje kilo akmenuoti, be jokios augalijos, nesvetingi Azijos kalnai, kur galėjo kyburiuoti kelios nykios kokio plėšikų vado pilys, tačiau nebuvo nė vienos klebonijos, nei dvaro rūmų, nei trobelės, nei ąžuolo, nei guobos, nei žibuoklės, nei gebenės, nei laukinio erškėčio. Nebuvo nei aptvarų, ant kurių galėtų augti paparčiai, nei pievų, kur galėtų ganytis avys. Pliki ir nuogi namai panėšėjo į kiaušinių kevalus. Orlandą stebino, kad jis, anglas iki kaulų smegenų, visa širdimi džiūgauja žvelgdamas į šitą laukinę panoramą, kad žiūri akių neatplėšdamas į perėjas ir tolimas aukštumas, ketindamas pėsčias ir vienas nukeliauti ten, kur laipioja tik ožkos ir piemenys; kad jaučia aistringą švelnumą skaisčiaspalvėms, kitu metų laiku pražydusioms gėlėms, jaučia meilę susivėlusiems benamiams šunims, net didesnę meilę, negu namie paliktiems norvegiškiems briedšuniams, kad godžiai traukia šnervėmis aštrų, aitrų gatvių kvapą. Pasvarstęs, ar tik nebus per Kryžiaus žygius vienas jo protėvių pasidomėjęs čerkesaite, nutarė, jog tai visiškai įmanoma; prisiminė savo gymio savotišką tamsumą ir grįžęs į vidų nuėjo į vonią.

Po valandos, deramai iškvepintas, sugarbanotas, ištrintas aliejais, jis priimdavo sekretorius ir kitus aukštus pareigūnus, vieną po kito atnešančius raudonas dėžutes, kurias atrakinti buvo galima tik jo auksiniu raktu. Viduje gulėdavo didžiausios svarbos dokumentai, kurių dabar telikusios tik dalelės: puošnus raidės užraitas, tvirtai prie apdegusio šilko prispaustas antspaudas. Taigi turinio aptarti negalim, tačiau galim paliudyti, kad Orlandas triūsdavo su vašku ir antspaudais, įvairiais spalvotais kaspinais, kuriuos reikėdavo skirtingai pritvirtinti, stambiomis raidėmis užrašinėdavo pavadinimus ir raitydavo puošnias didžiąsias raides iki pat pietų – nuostabaus trisdešimties patiekalų valgymo meto.

Po pietų liokajai pranešdavo, jog šešetu kinkyta karieta jau laukia prie durų, ir Orlandas išvykdavo – priešais bėgdavo purpuru aprengti janyčarai, mojuodami didžiulėmis stručio plunksnų vėduoklėmis – lankyti kitų pasiuntinių ir aukštus valstybės postus užimančių pareigūnų. Visada buvo laikomasi to paties etiketo. Privažiavus rūmų kiemą, janyčarai su vėduoklėmis įspūdingai išsirikiuodavo prie paradinių durų, jos kaipmat būdavo plačiai atlapojamos ir pasimatydavo didžiulė, prašmatniai apstatyta salė. Čia sėdėdavo du asmenys, paprastai priešingų lyčių. Būdavo pasisveikinama žemai nusilenkiant ir tūptelint. Pirmame kambaryje tebuvo leidžiama užsiminti apie orą. Pareiškęs, kad oras gražus arba apniukęs, kad šalta arba karšta, pasiuntinys įžengdavo į kitą salę, kur vėl jo pasveikinti atsistodavo dvi figūros. Čia tebuvo leidžiama palyginti Konstantinopolį, kaip gyvenamąją vietą, su Londonu; savaime suprantama, pasiuntinys pareikšdavo teikiąs pirmenybę Konstantinopoliui, o šeimininkai, savaime suprantama, atsakydavo, kad jiems daug labiau patinkąs Londonas, kurio akyse nebuvo regėję. Trečioje salėje tekdavo ilgokai pašnekėti apie karaliaus Karolio ir sultono sveikatą. Dar kitoje salėje būdavo aptariama pasiuntinio ir salės šeimininko žmonos sveikata, bet jau trumpiau. Kitoje salėje pasiuntinys pažerdavo šeimininkui komplimentų apie baldus, o šeimininkas pagirdavo pasiuntinio drabužius. Kitoje būdavo pa-

siūloma saldėsių ir šeimininkas paaimanuodavo dėl jų prastumo, o pasiuntinys išliaupsindavo jų skanumą. Pagaliau ceremonija baigdavosi kaljano rūkymu ir kavos gėrimu, bet, nors rūkymo ir gėrimo judesiai būdavo daromi skrupulingai, pypkėje nebūdavo tabako, o stiklinėje kavos, nes jei dūmas arba gėrimas būtų buvę tikri, žmogaus organizmas nebūtų atlaikęs tokio persivalgymo ir persigėrimo. Mat vos pasiuntinys užbaigdavo vieną vizitą, jo tuoj laukdavo kitas. Viskas lygiai ta pačia tvarka būdavo kartojama šešis ar septynis sykius kitų didelių valstybės veikėjų rūmuose, todėl dažniausiai jau būdavo vėlus vakaras, kai pasiuntinys parkakdavo namo. Ir, nors Orlandas puikiai atlikdavo šias užduotis ir niekada neneigė, kad tai, ko gera, pati svarbiausia diplomatinių pareigų dalis, tačiau, be jokios abejonės, visa tai jį nuvargindavo, o dažnai ir prislėgdavo, sukeldavo tokį niūrumą, jog jis mieliau pasilikdavo vakarieniauti su savo šunimis. Su jais jį būdavo galima išgirsti šnekantis gimtąja kalba. Ir sklido gandas, jog kartais nakties gūdumoje jis išsmukdavęs pro vartus persirengęs taip, kad sargybiniai neatpažindavo. Tada įsimaišydavęs į minią ant Galatos tilto arba klaidžiodavęs po turgus; arba, išsispyręs iš batų, prisidėdavęs prie maldininkų mečetėse. Kartą, kai buvo paskelbta, jog Orlandas serga karštine, ožkas į turgų atvedę piemenys pasakojo sutikę anglų lordą ant kalno viršūnės ir girdėję jį meldžiantis savajam Dievui. Manyta, jog tai buvęs Orlandas, o jo malda, be jokios abejonės, – balsu skaitoma poema „Ąžuolas“, nes, kaip žinoma, jis visą laiką nešiojęsis tą braukyte pribraukytą rankraštį apsiausto užantyje; ir tarnai, pasiklausę prie durų, girdėdavę pasiuntinį, likusį vieną, deklamuojant keistu vienodu balsu.

Ir štai vien iš tokių nuotrupų mes turim pasistengti sudėlioti tuometinį Orlando gyvenimo ir būdo paveikslą. Net ligi šių laikų tebesklando permainingos ir nepatvirtintos nuogirdos, legendos, istorijos apie Orlando gyvenimą Konstantinopolyje (mes pacitavome vos kelias), galinčios įrodyti, kad jis turėjo, – nes buvo pačiame žydėjime, – galią išjudinti vaizduotę ir prikaustyti dėmesį,

Orlandas, būdamas pasiuntiniu

o tai ilgai išlaiko prisiminimus gyvus, kai ilgaamžiškesnės savybės, galinčios juos išsaugoti, pasimiršta. Tai paslaptinga galia, susidedanti iš grožio, kilmės ir kažkokios retos dovanos, kurią galėtume pavadinti romantiška aureole, ir viskas.

Jame degė milijonas žvakelių, – kaip sakydavo Saša, – jam nė piršto nepajudinus įžiebti bent vieną. Jo eigastis buvo kaip elnio, bet jam nereikėjo galvoti apie kojas. Jis kalbėjo įprastiniu balsu, o aidas atsimušdavo it sidabro varpas. Todėl ir sukosi apie jį gandai. Jį dievino daugybė moterų ir keli vyrai. Jiems nereikėjo apie jį kalbėti ar net jo matyti; iškviesdavo jį savo vaizduotėje, – ypač jei gamtovaizdis būdavo romantiškas arba leisdavosi saulė, – kilmingo vyro figūrą šilkinėmis kojinėmis. Jo poveikis neturtingiems ir neišsilavinusiems buvo toks pat kaip ir turtingiems. Piemenys, čigonai, asilų varovai tebedainuoja dainas apie anglų lordą, „sumetusį savo smaragdus į šulinį“, ir čia neabejotinai turimas galvoje Orlandas, kuris kartą, įniršęs ar apsvaigęs, nusiplėšė brangius papuošalus ir sviedė į fontaną, o pažas juos iš ten išgraibė. Tačiau visiems gerai žinoma, kad tokia romantinė galia dažnai susijusi su be galo uždaru būdu. Atrodo, Orlandas su niekuo nesusidraugavo. Kiek žinoma, neužmezgė jokių artimesnių ryšių. Viena kilminga ponia atkeliavo net iš pačios Anglijos, kad būtų greta jo, ir kamavo savo garbinimu, tačiau Orlandas taip uoliai ėjo pareigas, jog, išbuvus jam pasiuntiniu Konstantinopolyje vos dvejus su puse metų, karalius Karolis pažymėjo jo nuopelnus suteikdamas aukščiausią titulą. Pavyduoliai šnekėjo, kad tai buvo Nelės Gvin, negalinčios pamiršti dailių kojų, dovana. Bet kadangi ji buvo mačiusi Orlandą tik kartą, o ir tada buvo labai užsiėmusi – svaidė į savo karališkąjį valdovą riešutų kevalus, veikiausiai hercogo titulą jis gavo už nuopelnus, o ne už blauzdas.

Šioje vietoje turime stabtelėti, nes priartėjome prie labai reikšmingos Orlando karjeros akimirkos. Mat hercogo titulo suteikimas buvo toks įžymus ir visokeriopai aptarinėjamas įvykis, kurį privalome aprašyti atsekdami kelią tarp apdegusių dokumentų ir

visokių skutelių, kad kuo geriau visa tai panaudotume. Ceremonija įvyko baigiantis didžiajam Ramadano pasninkui, kai Pirties ordiną ir privilegijų raštą atgabeno fregata, kurios kapitonas buvo seras Adrianas Skroupas; šia proga Orlandas surengė tokį prašmatnų priėmimą, kokio Konstantinopolis neregėjo nei prieš tai, nei po to. Vakaras buvo nuostabus; žmonių suplūdo marios, o pasiuntinybės langai buvo skaisčiai apšviesti. Bet ir vėl mums stinga smulkmenų, nes liepsnos prarijo šių įvykių aprašymus, teliko neįgyvendinamas viltis žadinančios nuotrupos, o pagrindiniai dalykai neaiškūs. Vis dėlto iš buvusio tarp svečių anglų laivo kapitono Džono Fenerio Brigo dienoraščio sužinome, kad rūmų kieme įvairiausių tautybių žmonių prisikimšo „kaip silkių statinėje". Minia ėmė taip spaustis, jog Brigas netrukus įsikorė į raudonžiedį medį, kad galėtų geriau matyti, kas vyksta. Tarp vietinių pasklido gandas (ir tai dar kartą liudija paslaptingą Orlando galią vaizduotei), kad įvyks kažkoks stebuklas.

„Taigi, – rašo Brigas (tačiau rankraštis toks apdegęs ir skylėtas, jog kai kurie sakiniai visiškai neįskaitomi), – kai į orą ėmė lėkti raketos, mus apėmė nerimas, kad vietiniai gyventojai... pritvinkę visiems nemaloniai galinčių baigtis... ir anglų damos tarp svečių... turiu pripažinti, ranka ėmiau siekti abordažinio kardo. Pasirodė, – gan nuobodžiai rašo jis, – kad baimės, bent kol kas, buvo nepagrįstos ir, stebėdamas vietinių elgesį... aš padariau išvadą, jog mūsų pirotechnikos meistriškumo pademonstravimas pravertė... nes įtikinamai parodė jiems... britų pranašumą... Tikrai, reginys buvo neapsakomai puikus. Aš pakaitomis šlovinau Viešpatį, leidusį... ir troškau, kad vargšė mano motina.... Pasiuntinio paliepimu aukšti langai – įspūdingas, bet tikslingumu nepasižymintis Rytų architektūros požymis... buvo plačiai atverti, o viduje galėjom matyti gyvąjį paveikslą ar maską, kur prakilnios anglų ponios ir ponai... užsidėję alegorines kaukes... Žodžių nesigirdėjo, bet vaizdas daugybės mūsų tautiečių, neapsakomai prašmatniai, skoningai ir savitai vilkinčių vyrų ir moterų... sukėlė man jausmus, kurių

aš tikrai nesigėdiju, nors nesugebu... Aš įdėmiai stebėjau vienos ponios elgesį... ...jis traukė visų žvilgsnius ir žemino tiek visas moteris, tiek mūsų šalį, kai..." Deja, medžio šaka triokštelėjo ir nulūžo, leitenantas Brigas nukrito ant žemės, o tolesnis įrašas – tik padėka apvaizdai (kuriai dienoraštyje skiriama labai daug vietos) ir tikslus visų sužeidimų vardijimas.

Laimė, panelė Penelopė Hartop, generolo ta pačia pavarde duktė, matė šią sceną būdama viduje ir tęsia pasakojimą taip pat sunkiai įskaitomame laiške, galiausiai pasiekusiame jos draugę Tanbridž Velse. Kaip ir narsaus laivo kapitono, panelės Penelopės susižavėjimas taip pat tryško per kraštus.

„Žavinga, – sušunka ji dešimt kartų viename puslapyje, – stebuklinga... tiesiog žodžiais nenusakoma... auksiniai indai... sietynai... negrai pliušinėmis kelnėmis... ledų piramidės... karštvynio fontanai... drebučiai, vaizduojantys jo didenybės laivus... gulbės, vaizduojančios vandens lelijas.... paukščiai aukso narveliuose... ponai su prarėžais tamsiai raudonuose aksomuose... Damos su *mažiausiai* šešių pėdų aukščio galvos dangalais... muzikos dėžutės... Ponas Peregrinas pasakė, kad aš *išties* nuostabiai atrodau, bet apie tai užsimenu tau tik todėl, kad žinau... Ak! Kaip aš jūsų visų ilgėjausi!.. Pranoko viską, ką mes buvome matę pas Pantilius... gėrimų jūros... kai kurie ponai įkaušę... Ponia Betė žavingai... Vargšę ponią Bonhem ištiko nesėkmė, kai ji atsisėdo ten, kur nebuvo kėdės... Visi ponai neapsakomai mandagūs... tūkstantį kartų apgailestavau, kad tavęs ir brangiosios Betsės... Bet viską pranoko, visų akis traukė... visi pripažino, nes nebūtų atsiradę begėdžio, išdrįsusio tą paneigti, buvo patsai pasiuntinys. O kojos! O santūrumas! O jau kalbos ir judesių didingumas!!! Kad būtum mačiusi, kaip jis įėjo į salę! Kad būtum mačiusi, kaip po to išėjo! Jo veido išraiška tokia *ypatinga*, kad nežinia kodėl apima jausmas, kad jis *daug kentėjo!* Kalbama, jog dėl moters. Beširdė pabaisa!!! Kaip galėjo kas nors, priklausantis *švelniai ir meiliai mūsų lyčiai*, taip pasielgti!!! Jis nevedęs ir pusė tenykščių moterų pametusios dėl jo

galvas... Tūkstantį kartų bučiuoju Tomą, Gerį, Piterį ir brangiausią Miauksę“ [tikriausiai katę].

Iš to meto laikraščių sužinome, kad „laikrodžiui išmušus dvyliktą, pasiuntinys įžengė į neįkainojamais kilimais nukabinėto balkono vidurį. Šeši imperatoriškosios apsaugos turkai, kiekvienas daugiau nei šešių pėdų ūgio, laikė deglus iš kairės ir iš dešinės. Jam pasirodžius, į orą buvo iššautos raketos ir pasigirdo galingi šauksmai; pasiuntinys atsakė žemai nusilenkdamas ir sklandžiai ištardamas kelis padėkos žodžius turkiškai, ir tai liudijo dar vieną teigiamą jo savybę. Po to žengė į priekį seras Adrianas Skroupas britų admirolo apranga; pasiuntinys priklaupė ant vieno kelio; admirolas užkabino paties garbingiausio, Pirties ordino, grandinę jam ant kaklo, paskui prisegė Žvaigždę prie krūtinės; toliau kitas ponas iš diplomatinio korpuso didingai žengė į priekį, apsiautė jo pečius hercogo rūbu ir įteikė hercogo karūnėlę ant tamsiai raudonos pagalvėlės“.

Pagaliau, neapsakomai didingai ir grakščiai, pirmiausia žemai nusilenkęs, paskui išsitempęs kaip styga, Orlandas paėmė auksinį hercogo žemuogių lapų vainiką ir užsidėjo ant galvos – to judesio nė vienas, jį regėjęs, niekada nepamirš. Kaip tik tuo metu ir prasidėjo pirmieji neramumai. Gal žmonės laukė, kad bus suvaidintas miraklis – kai kurie tvirtino, jog buvo žadėta, kad iš dangaus pasipils aukso lietus, – bet jis neprasidėjo, o tai gal buvo sutartinis ženklas, pasirinktas pradėti puolimą; matyt, to niekas nežino, bet, vos karūnėlė atsidūrė ant Orlando kaktos, kilo baisus triukšmas. Suskambo varpai; pranokdami žmonių šauksmus, skardėjo šaižūs pranašų balsai; daugybė turkų krito kniūbsti ir prispaudė kaktas prie žemės. Staiga atsilapojo durys. Vietiniai ėmė grūstis į pokylių sales. Moterys klykė. Viena ponia, kuri, anot žmonių, mirte mirė iš meilės Orlandui, stvėrė didžiulę žvakidę ir trenkė į žemę. Kas būtų nutikę, jei nebūtų buvę sero Adriano Skroupo ir būrio britų karo laivyno jūreivių, niekas nebūtų galėję pasakyti. Tačiau admirolas įsakė pūsti trimitus; šimtas karo laivyno jūreivių kaipmat pakluso

komandai „ramiai“; bruzdėjimai buvo nuslopinti ir, bent trumpai, įsivyravo rimtis.

Iki pat šios vietos mes stovėjome kad ir ant siauro, bet įrodytų įvykių pamato. Tačiau niekas tiksliai nežino, kas įvyko vėliau tą naktį. Tiesa, sargybinių ir kitų liudytojų parodymai patvirtina, kad pasiuntinybėje neliko žmonių ir ji buvo uždaryta įprastu metu – antrą valandą dienos. Pasiuntinys matytas grįžtantis į savo kambarį su visais skiriamaisiais ženklais ir uždarantis duris. Kai kas tvirtina, kad jis užrakinęs duris, nors nebuvo pratęs to daryti. Kiti teigia vėliau tą naktį girdėję kieme po jo langu kažkokią kaimiško stiliaus muziką, tarsi piemenų grojimą. Skalbėja, kuriai tą naktį užmigti neleidęs danties skausmas, sakė mačiusi apsiaustu ar chalatu apsigobusį vyrą išeinant į balkoną. Tada, jos žodžiais tariant, virve, kurią vyriškis jai nuleidęs, į balkoną buvusi užkelta moteris, kad ir labai apsimuturiavusi, bet akivaizdžiai valstiečių luomo. Po to, pasakė skalbėja, juodu aistringai apsikabinę „tarsi įsimylėjėliai“, kartu įėję į kambarį, užsitraukę užuolaidas, ir daugiau nieko nebuvę galima įžiūrėti.

Kitą rytą hercogas, kaip dabar privalome vadinti Orlandą, tarnų buvęs rastas kietai įmigęs tarp labai sujauktų patalų. Ir kambaryje būta šiokios tokios netvarkos, karūnėlė nuriedėjusi ant grindų, mantija ir keliaraiščiai netvarkingai sumesti ant kėdės. Dokumentai išblaškyti ant stalo. Iš pradžių nekilę jokių įtarimų, nes nakties nuovargis išties buvęs nemenkas. Bet kai atėjo popietė, o hercogas vis dar miegojo, buvo iškviestas gydytojas. Jis panaudojo tas pačias priemones kaip visada: pleistrus, dilgėles, vimdomuosius ir t. t., tačiau nesėkmingai. Orlandas miegojo kaip miegojęs. Tada jo sekretoriai nutarė, kad jiems dera apžiūrėti ant stalo besimėtančius popierius. Beveik visi buvo prikeverzoti eilių, kuriose dažnai minimas ąžuolas. Čia taip pat pleiksojo įvairūs valstybiniai ir asmeninio pobūdžio dokumentai, susiję su jo dvarų Anglijoje valdymu. Bet pagaliau jie rado daug didesnės svarbos dokumentą. Tai buvo ne kas kita, o sudarytas, pasirašytas ir paliudytas santuokos

aktas – jo prakilnybės Orlando, Keliaraiščio ordino kavalieriaus, ir t. t., ir t. t., su Rozina Pepita, šokėja, kurios tėvas nežinomas, bet, spėjama, čigonas, motina taip pat nežinoma, bet, spėjama, gelžgalių pardavėja prekyvietėje prie Galatos tilto. Sekretoriai baimingai susižvalgė. Orlandas tebemiegojo. Rytą vakarą jie nenuleido nuo jo akių, bet, išskyrus tai, kad kvėpavimas buvo lygus, o skruostai kaip visada skaisčiai raudoni, Orlandas nerodė jokių gyvybės ženklų. Viską, ką jam pažadinti liepė mokslai ar išmonė, sekretoriai padarė. Tačiau Orlandas tebemiegojo.

Septintą šito transo dieną (ketvirtadienį, gegužės dešimtą) buvo iššautas pirmas šūvis siaubingo ir kruvino maišto, kurio pirmąsias žymes buvo pajutęs leitenantas Brigas. Turkai sukilo prieš sultoną, padegė miestą, o kiekvieną užsienietį, kurį jiems pavyko rasti, arba nudūrė kardu, arba uždaužė lazdomis. Vos keliems anglams pavyko pasprukti; tačiau, kaip ir galima buvo tikėtis, prakilnieji britų pasiuntinybės ponai verčiau ryžosi mirti gindami raudonąsias dėžutes arba, išimtiniais atvejais, paskutinę akimirką praryti raktų ryšulėlius, negu leisti jiems pakliūti į kitatikių rankas. Maištininkai įsiveržė į Orlando kambarį, tačiau, išvydę jį tysantį kaip negyvą, nieko nedarė, tik pavogė karūnėlę ir Keliaraiščio ordino mantiją.

Bet štai ir vėl viską apgobia tamsa, – o kad ji būtų dar juodesnė! Ir tegul, – taip ir veržiasi iš mūsų širdžių šūksnis, – ji būna juodut juodutėlė, kad mes nieko negalėtume įžiūrėti per jos tamsybę! O kad galėtume šioje mūsų darbo vietoje paimti plunksną ir parašyti – Pabaiga! O kad įstengtume išvaduoti skaitytoją nuo to, kas įvyks, ir nusakyti viską šiais žodžiais: Orlandas mirė ir buvo palaidotas. Deja, deja, Teisingumas, Nuoširdumas ir Sąžiningumas, griežtieji dievai, saugantys biografo rašalinę, sušunka: „Ne!“ Priglaudę prie lūpų sidabro trimitus, jie visu garsu reikalauja – sakyti tiesą! Ir dar sykį sušunka – sakyti tiesą! Ir trečią kartą išvien nugriaudėja – sakyti tiesą, nieko kito, išskyrus tiesą!

Bet tuo metu – dėkui Dievui, mes gaunam valandėlę atokvėpio – durys pamažu prasiveria, tarytum švelniausio ir švenčiausio

vėjelio dvelktelėjimas būtų pastūmęs jas, ir įžengia trys figūros. Pirmoji eina Šventoji Skaistybė; jos kaktą juosia balčiausių ėriukų vilnų juostelė; jos plaukai – veržli sniego lavina; o jos rankose – balta tyros žąsies plunksna. Paskui ją, bet iškilmingiau, žengia Šventoji Dorybė; ant jos kaktos – į viršų iškilusi amžina ugnimi degančių varveklių diadema; jos akys – tyros žvaigždės, o nuo jos pirštų prisilietimo žmogus sušąla į ledą. Jai iš paskos, teisingiau, slėpdamasi daug didingesnių seserų šešėlyje, eina Šventoji Kuklybė, trapiausia ir gražiausia iš trijulės; jos veidas tarytum jaunas mėnuo, tik retkarčiais plonyčiu pjautuvu kyštelintis iš už debesų. Visos atžingsniuoja į kambario vidurį, kur tebeguli miegantis Orlandas, ir, maldaujamai, bet ir įsakmiai tiesdama rankas, pirmoji prabyla *Šventoji Skaistybė:*

– Aš esu miegančio elniuko sergėtoja; mėgstu sniegą ir tekantį mėnesį, ir sidabrinę jūrą. Savo rūbais aš pridengiu raibos vištos kiaušinius ir rudmargę geldelę; aš pridengiu silpnybę ir skurdą. Ant visko, kas silpna, neaišku ir abejotina, nusileidžia mano šydas. Todėl nekalbėk, neišsiduok. Pasigailėk, ak, pasigailėk!

Tuo metu sugriaudžia trimitai.

– Šalin Skaistybę! Skaistybe, nešdinkis!

Tada prabyla *Šventoji Dorybė:*

– Aš esu ta, kurios prisilietimas sušaldo į ledą, kurios žvilgsnis paverčia akmeniu. Aš sustabdau šokančią žvaigždę ir lūžtančią bangą. Alpių aukštybės – mano buveinė; kai žengiu, mano plaukuose blyksi žaibai; kur krenta mano žvilgsnis, ten viskas žūva. Verčiau neleisiu Orlandui nubusti ir sušaldysiu jį į ragą. Pasigailėk, ak, pasigailėk!

Sugriaudžia trimitai.

– Šalin Dorybę! Dorybe, nešdinkis!

Tada prabyla *Šventoji Kuklybė*, bet taip tyliai, kad vos girdėti:

– Aš esu toji, kurią vyrai vadina Kuklybe. Esu skaistuolė ir visada tokia liksiu. Ne man derlingi laukai, ne man našūs vynuogynai. Vislumo nekenčiu: kai obelys krauna pumpurus, o avys veda ėriu-

kus, aš bėgu, bėgu, nors ir pametu mantiją. Plaukai užkritę man ant akių. Aš nieko nematau. Pasigailėk, ak, pasigailėk!

Vėl sugriaudžia trimitai:

– Šalin Kuklybę! Kuklybe, nešdinkis!

Širdgėlos ir sielvarto kupinais judesiais trys seserys susiima už rankų ir lėtai šoka atmesdamos šydus ir dainuodamos:

– Tiesa, nelįsk iš savo baisingojo urvo. Slėpkis giliau, baugioji tiesa. Nes tau smagu žiaurioje saulės šviesoje rodyti dalykus, kuriems geriau likti nežinomiems ir net nepadarytiems; tu atskleidi tai, kas gėdinga; ištempi į šviesą, kas slypi tamsoje. Slėpkis! Slėpkis! Slėpkis!

Jos tarsi pridengia Orlandą šydais. Tuo metu trimitai vis griaudėja:

– Sakyk tiesą ir tik tiesą.

Šioje vietoje seserys pabando šydais uždengti trimitų žiotis, kad jie skambėtų tyliau, tačiau veltui, nes dabar trimitai užgriaudžia visi kartu:

– Bjauriosios seserys, nešdinkitės!

Tebesisukdamos ratu, mėčiodamos šydus aukštyn ir žemyn, seserys sutrinka ir ima visu balsu klykti:

– Ne visada taip buvo! Bet vyrams mes nebereikalingos, o moterys neapkenčia mūsų. Mes išeinam, išeinam. Aš (sako Skaistybė) – į vištidę. Aš (sako Dorybė) – į dar neišniekintas Sario kalvas. Aš (sako Kuklybė) – į bet kokį jaukų kampelį su daugybe užuolaidų.

– Nes ten, o ne čia (jos kalba susiėmusios už rankų ir darydamos atsisveikinimo ir nusivylimo mostus, nukreiptus lovos link, kur guli miegantis Orlandas), lizdeliuose ir buduaruose, kontorose ir teismuose, tebegyvena tie, kurie mus myli; tie, kurie mus gerbia; skaisčios mergelės ir miestelėnai; teisininkai ir gydytojai; tie, kurie draudžia, nežinodami kodėl; tie, kurie giria nieko nesuprasdami; vis dar gausi (šlovė Viešpačiui) padoriųjų padermė; trokštantys verčiau nematyti; trokštantys verčiau nežinoti; mėgstantys tamsą; garbinantys mus, ir garbinantys pagrįstai, nes mes suteikiam tur-

tus, gerovę, jaukumą, ramybę. Pas juos mes einam, o jus paliekam. Šen, seserys, eime! Čia nebėra mums vietos.

Jos skubiai pasišalina plevendamos virš galvų šydus, tarytum norėdamos kažką, į ką nedrįsta pažvelgti, pridengti, ir užveria duris.

Taigi dabar mes likome visiškai vieni kambaryje su miegančiu Orlandu ir trimitininkais. Trimitininkai, išsirikiavę į eilę, kurtinamai sutrimituoja:

– TIESA!

Ir štai tada Orlandas nubudo.

Jis pasirąžė. Išlipo iš lovos. Atsistojo prieš mus nuogut nuogutėlis, ir, kol trimitai griaudėjo: „Tiesa! Tiesa! Tiesa!“ – mums neliko nieko kito, kaip pripažinti, kad jis moteris.

* * * * *

Trimitai nutilo, o Orlandas stovėjo nuogut nuogutėlis. Joks mirtingasis nuo pirmos pasaulio sukūrimo dienos neatrodė žavingiau. Jo kūne sumišo vyro jėga ir moters grakštumas. Kol jis stovėjo, sidabro trimitai tebevinguriavo melodiją tarytum nenorėdami atsiplėšti nuo žavaus reginio, jų pačių garsų pažadinto; o Skaistybė, Dorybė ir Kuklybė, be jokios abejonės, apimtos smalsumo, pažvelgė pro durų plyšį ir švystelėjo nuogai būtybei į rankšluostį panašų dangalą, deja, jis neprilėkė iki jos. Nė kiek nesutrikęs Orlandas nužvelgė save nuo galvos iki kojų aukštame veidrodyje ir nuėjo, tikriausiai į vonią.

Mes galime pasinaudoti šia pasakojimo pertrauka ir kai ką pasakyti. Orlandas virto moterimi – to niekaip nenuneigsi. Bet visais kitais atžvilgiais liko tas, kas buvo pirma. Lyties permaina, – kad ir keičianti ateitį, – nereiškė jokių asmenybės pokyčių. Veidas liko, kaip liudija portretai, visiškai toks pat. Jo atmintis, – tačiau ateityje, paklusdami papročiams, turime sakyti „jos“, o ne „jo“ ir „ji“, o ne „jis“, – jos atmintis perbėgo praeities įvykius, bet nesutiko nė menkiausios kliūties. Gal ir buvo šiek tiek miglos, lyg keli tamsūs lašai, nukritę į šviesią atminties sietuvą;

keli dalykai pasirodė bluktelėję, ir viskas. Atrodo, pasikeitimas įvyko be skausmo, galutinai ir tokiu būdu, kad Orlandai nesukėlė jokios nuostabos. Atsižvelgdami į tai ir laikydamiesi nuomonės, kad šitoks lyties pasikeitimas yra neįprastas, daugelis žmonių stengėsi įrodyti: (1) kad Orlandas visada buvo moteris, (2) kad Orlandas šiuo metu yra vyras. Bet palikim tai nustatinėti biologams bei psichologams. Mums pakanka patvirtinti paprastą faktą: iki trisdešimties metų Orlandas buvo vyras, po to tapo moterimi ir ja yra iki šiol.

Ir tegul kitos plunksnos narplioja lytiškumą ir seksualumą; mes, ištaikę progą, bloškiame šį nemalonų klausimą į šalį. Orlanda išsimaudė, apsivilko turkišką chalatą ir kelnes, dėvimus tiek vyrų, tiek moterų, ir buvo priversta apsvarstyti savo padėtį. Kad ji neapsakomai nesmagi ir pavojinga – tokia mintis išsyk turėjo šauti kiekvienam skaitytojui, su užuojauta sekančiam jos istoriją. Jauna, kilminga, graži, ji nubudo ir atsidūrė, mūsų nuomone, labai keblioje padėtyje. Visai jos neapkaltintume, jeigu ji būtų ėmusi skambinti varpeliu, spiegti arba apalpusi. Tačiau jaudulio nebuvo nė žymės. Visi veiksmai buvo tikslūs, apgalvoti, netgi be išankstinio apsvarstymo ženklų. Pirmiausia ji atidžiai peržiūrėjo ant stalo gulinčius popierius; paėmė tuos, kurie atrodė parašyti eilėmis, ir įsikišo į užantį; paskui pasišaukė per visas šias dienas iš jos lovos neišlipusį rytietišką skaliką, kuris vos nepadvėsė iš bado, pašėrė ir sušukavo jį; po to užsikišo už diržo porą pistoletų; galiausiai apsivyniojo keliomis eilėmis aukščiausios rūšies smaragdų ir perlų vėrinių, priklausiusių pasiuntinio garderobui. Tai padariusi persisvėrė pro langą, tyliai švilptelėjo, nulipo suskaldytais ir krauju aptaškytais laiptais, primėtytais tuščių šiukšlių dėžių, sutarčių, skubių pranešimų, antspaudų, antspaudinio vaško ir t. t., ir išėjo į kiemą. Tenai didžiulio figmedžio šešėlyje laukė ant asilo sėdintis senas čigonas. Kitą asilą jis laikė už apynasrio. Orlanda permetė per jį koją; ir taip, lydimas perkarusio šuns, ant asilo, čigono draugijoje, Didžiosios Britanijos pasiuntinys sultono rūmuose iškeliavo iš Konstantinopolio.

Jie jojo kelias dienas ir naktis, patyrė įvairiausių nuotykių; vienus dėl žmonių, kitus – dėl gamtos, ir visais atvejais Orlanda elgėsi narsiai. Po savaitės jie prijojo aukštumas už Bursos, kur tuo metu buvo čigonų genties, su kuria Orlanda buvo susisaisčiusi giminystės ryšiais, pagrindinė stovyklavietė. Orlanda dažnai žvelgė į šiuos kalnus iš pasiuntinybės balkono; dažnai troško ten atsidurti, o atsiradimas išsvajotoje vietoje į svarstymus linkusiam protui suteikia daug peno apmąstymams. Tačiau iš pradžių Orlandą taip džiugino pasikeitimas, kad nenorėjo jo gadinti galvojimu. Pakako malonumo jausti, jog nereikia dėti antspaudų, nereikia pasirašinėti dokumentų, nereikia raityti parašų, nereikia daryti vizitų. Čigonai keliaudavo paskui žolę: kai galvijai ją nugraužsaid, jie keldavosi toliau. Orlanda prausėsi upeliuose, jei išvis prausėsi; jai nebuvo įteikinėjamos jokios dėžutės – nei raudonos, nei mėlynos, nei žalios; rakto visoj stovykloj nebūtum radęs, jau nekalbant apie auksinį; tokio žodžio kaip „vizitai“ niekas nė nežinojo. Orlanda melžė ožkas; rinko žabus; kartais nugvelbdavo vištos kiaušinį, bet į jo vietą visada padėdavo monetą arba perlą; ji ganė galvijus; skynė vynuogių kekes ir traiškė kojomis uogas; ji prisipildavo ožkeną ir gerdavo iš jos; o prisiminusi, kaip maždaug šiuo dienos metu turėdavo atlikinėti kavos gėrimo ir rūkymo judesius su tuščiu kavos puodeliu ir tabako neprikimšta pypke, imdavo garsiai juoktis, atsiriekdavo dar vieną storą duonos riekę ir išprašydavo senąjį Rustemą leisti užsitraukti iš jo pypkės, nors prikimšta ji būdavo karvės mėšlo.

Atrodė, jog čigonai, – su kuriais Orlanda, be jokios abejonės, slapčiomis bendravo prieš sukilimą, – laikė ją saviške (tai visada didžiausia garbė, kokią žmogui gali suteikti kitataučiai), o jos tamsūs plaukai ir gymis grindė tikėjimą, kad ji kilusi iš tos pačios padermės, tik ją mažą pastvėręs nuo riešutmedžio anglų hercogas ir nusigabenęs į tą laukinį kraštą, kur žmonės gyvenantys namuose, nes per daug silpni ir ligoti gyventi gryname ore. Taigi, nors daugeliu atžvilgių stovėdami aukščiau už ją, čigonai stengėsi padėti Orlandai kuo labiau supanašėti su jais; išmokė sūrininkystės ir

krepšių pynimo, vogti ir gaudyti paukščius raizgais, net pasirengė svarstyti galimybę susituokti su vienu iš jų.

Tačiau Anglijoje Orlanda buvo užsikrėtusi keliomis ligomis ar įgijusi kelis įpročius (jūsų valia rinktis, kas tai), kurių, regis, nebuvo įmanoma taip lengvai atsikratyti. Vieną vakarą, saulėlydžiui gaisruojant virš Tesalijos kalvų, o visiems sėdint apie stovyklos laužą, Orlanda sušuko:

„Galėčiau suvalgyti!"

(Čigonai neturi žodžio „nuostabu". Posakis „galėčiau suvalgyti" yra jam pats artimiausias.)

Visi jauni vyrai ir moterys pratrūko griausmingu juoku. Galėtų suvalgyti dangų, čia tai bent! Tačiau vyresniesiems, daugiau už jaunimą regėjusiems svetimšalių, tai pasirodė įtartina. Jie pastebėjo, kad Orlanda dažnai valandų valandas sėdi ir nieko neveikia, tik pasuka akis tai į vieną, tai į kitą pusę; jie užtikdavo ją ant kalvos, žvelgiančią tiesiai prieš save ir nematančią, ar avys grumšnoja žolę, ar atsiskyrė nuo bandos. Jie pradėjo įtarinėti, kad jos tikėjimas skiriasi nuo jų, ir senesniems vyrams bei moterims kilo abejonė, ar tik nebus ji patekusi į paties niekšiškiausio ir žiauriausio Dievo, – kuris yra Gamta, – nagus. Jie neklydo. Angliška liga, – meilė Gamtai, – buvo Orlandai įgimta, ir čia, kur Gamta buvo tiek didesnė ir tiek galingesnė negu Anglijoje, ji įkliuvo į jos spąstus kaip niekad lig šiol. Liga per gerai žinoma ir, deja, per dažnai aprašyta, kad reikėtų dar sykį tai daryti, nebent labai glaustai. Buvo kalnai; buvo slėniai, buvo upeliai. Orlanda kopė į kalnus; klajojo slėniais; sėdėjo ant upelių krantų. Kalvos jai priminė tvirtovės pylimus, o lygumos – karvės šonus. Ji lygino gėles su emaliu, o žolę – su nuzulintais turkiškais patiesalėliais. Medžiai buvo sudžiūvusios laumės, o avys – pilki rieduliai. Tiesą sakant, viskas buvo kažkas kita. Kalno viršūnėje ji aptiko ežeriuką ir kone paniro į jį tikėdamasi ten rasti slypinčią išmintį; nuo viršukalnės išvydusi, toli toli, už Marmuro jūros, Graikijos lygumas ir įžiūrėjusi (jos rega buvo puiki) Akropolį su vienu ar dviem baltais ruoželiais, kuriuos

palaikė Partenonu, pajuto, kaip siela išsiplėtė – visai kaip akys – ir ėmė maldauti, kad jai būtų leista patirti kalnų didingumą, pažinti lygumų ramybę ir t. t., ir t. t., kaip daro visi Gamtos išpažinėjai. Paskui pažvelgė žemyn, ir raudonas hiacintas bei violetinis vilkdalgis išspaudė jai susižavėjimo Gamtos gerumu ir grožiu šūksnį; vėl pakėlusi akis, ji išvydo sklandantį erelį, kaipmat įsivaizdavo jo džiugesį ir persiėmė juo. Grįždama į stovyklą, ji sveikino kiekvieną žvaigždę, kiekvieną viršukalnę, kiekvieną signalinį laužą, tarsi jie būtų siuntę ženklus tik jai vienai; pagaliau, kai grįžusi parkrito ant kilimėlio čigonų palapinėje, jai iš krūtinės vėl išsiveržė šūksnis: „Galėčiau suvalgyti! Galėčiau suvalgyti!“ (Išties keista, kad, nors žmonių bendravimo priemonės gan netobulos, kad jie tegali pasakyti „galėčiau suvalgyti“ turėdami galvoje „nuostabu“ ar panašiai, jie verčiau iškęs pajuoką, verčiau bus neteisingai suprasti, negu išsaugos tą išgyvenimą sielos gelmėse.) Visi jauni čigonai ėmė juoktis. Tačiau Rustemas el Sadis, senas čigonas, atgabenęs Orlandą ant asilo iš Konstantinopolio, sėdėjo tylėdamas. Jo nosis priminė lenktą rytietišką kardą; jo skruostai buvo raukšlių išvagoti, tarsi ilgus amžius juos būtų čaižiusi geležinė kruša; jis buvo rudos odos, skvarbių akių, sėdėjo traukdamas kaljaną ir įdėmiai stebėjo Orlandą. Nuojauta jam kuždėjo, kad Orlandos Dievas – Gamta. Vieną dieną jis užėjo Orlandą apsipylusią ašaromis. Pamanęs, jog tai reiškia, kad Orlandą nubaudė jos pačios Dievas, Rustemas tarė jai, kad jo tai nestebina. Jis parodė jai nušalusius, sudžiūvusius kairės rankos pirštus; parodė nukritusio akmens sutraiškytą dešinę pėdą. Štai kaip, tarė jis, jos Dievas elgiasi su žmonėmis. Kai Orlanda pareiškė: „Bet koks grožis“, pavartodama anglišką žodį, jis papurtė galvą; jai pakartojus jis supyko. Rustemas matė, kad Orlanda netiki tuo, kuo tiki jis, ir to pakako – nors buvo senas ir išmintingas – jo įniršiui sukelti.

Šis požiūrių skirtingumas trikdė Orlandą, ligi šiol labai laimingą. Ji įniko svarstyti, ar Gamta nuostabi, ar žiauri; paskui paklausė savęs, o kas yra tasai jos grožis: ar jis glūdi daiktuose, ar tik jos viduje; taip pereidama prie tikrovės prigimties, tada atkeliauda-

ma iki tiesos, kuri savo ruožtu atvedė ją prie meilės, draugystės, poezijos (kaip ir tomis dienomis ant aukštos kalvos Anglijoje), ir šie apmąstymai, kadangi negalėjo perteikti jų žodžiais, privertė ją ilgėtis – kaip dar niekada nebuvo ilgėjusis – rašalo ir plunksnos.

– O! Jei tik galėčiau rašyti! – sušuko Orlanda (nes jai buvo būdingas pasipūtėliškas rašančiųjų tikėjimas, kad užrašydamas žodžius pasidaliji išgyvenimais).

Ji neturėjo rašalo, tik šiek tiek turėjo popieriaus. Tačiau pasigamino rašalo iš uogų ir vyno; ir, radusi kelias paraštes bei tuščias vietas „Ąžuolo“ rankraštyje, įsigudrino santrumpomis, baltosiomis eilėmis parašyti ilgą eilėraštį apie kraštovaizdį ir gan glaustai – pačiai su savimi – padiskutuoti apie tiesą ir grožį. Paskui ne vieną valandą jautėsi neapsakomai laiminga. Tačiau čigonai ėmė kažką įtarinėti. Pirmiausia jie pastebėjo, kad Orlanda jau nebe taip gerai melžia ožkas ir slegia sūrius; ji dažnai dvejoja prieš atsakydama, o kartą miegantis čigoniukas, apimtas siaubo, nubudo pajutęs į save įsmeigtas jos akis. Kartais susikaustymą pajusdavo visa gentis, turinti kelis tuzinus suaugusių vyrų ir moterų. Jį sukeldavo pojūtis (o jų pojūčiai buvo labai aštrūs ir labiau išlavėję negu žodynas), kad visa, ką jie daro, rankose subyra į pelenus. Senė, pinanti krepšį, berniukas, diriantis aviai odą, palaimingai dainuodavo arba tyliai niūniuodavo, kai į stovyklą ateidavo Orlanda ir, griuvusi prie laužo, įsmeigdavo žvilgsnį į liepsnas. Jai nė akies krašteliu į juos nedirstelėjus, jie juste pajusdavo, jog kažkurį jų drasko dvejonės (mes pateikiame paskubomis darytą vertimą iš čigonų kalbos), jog yra kažkas, kas nieko nedaro vien tam, kad darytų; nežiūri vien tam, kad žiūrėtų; yra kažkas, kas netiki nei avies oda, nei krepšiu; tačiau regi (jie baimingai apsidairydavo aplink palapinę) kažką kita. Tada berniukui ir senutei kildavo neaiškus, bet labai nemalonus jausmas. Imdavo lūžinėti vytelės; jie įsipjaudavo pirštą. Juos užplūsdavo įniršis. Apimdavo noras, kad Orlanda išeitų iš palapinės ir niekada neprisiartintų prie jų. Tačiau jie pripažino, kad ji linksmo būdo, mielai padedanti; vieno jos perlo pakako nupirkti Bursoje puikią ožkų bandą.

Pamažėle Orlanda ėmė suprasti, kad esama šiokio tokio skirtumo tarp jos ir čigonų, ir tai kartais priversdavo ją sudvejoti dėl vedybų ir apsigyvenimo čia visiems laikams. Iš pradžių ji bandė tai aiškinti sakydama kilusi iš senos ir civilizuotos padermės, o čigonai esą neišprusę, ne ką geresni už laukinius. Vieną vakarą, jų klausinėjama apie Angliją, ji neatsispyrė pagundai ir kiek didžiuodamasi papasakojo apie namą, kuriame buvo gimusi: kad jame trys šimtai šešiasdešimt penki miegamieji ir kad jis priklausąs jos šeimai jau keturis ar penkis šimtus metų. Jos protėviai buvę grafai ir net hercogai, pridūrė ji. Tada vėl pastebėjo, kad čigonai pasijuto nejaukiai; tačiau nesupyko kaip tada, kai ji gyrė gamtos grožį. Šįsyk jie buvo mandagūs, tik susirūpinę kaip gerai išauklėti žmonės, kai nepažįstamajam tenka parodyti žemą savo kilmę arba skurdžią padėtį. Rustemas išsivedė ją iš palapinės ir pasakė, kad ji galinti nesijaudinti, ar jos tėvas buvęs hercogas ir turėjęs, anot jos pasakojimo, visus tuos miegamuosius bei baldus. Jie tikrai neimsią apie ją blogiau galvoti. Tada Orlandą užplūdo tokia gėda, kokios dar nebuvo patyrusi. Išsisklaidė abejonės, kad, Rustemo ir kitų čigonų manymu, keturių ar penkių šimtų metų kilmės šaknys – tai niekingai žema riba. Jų pačių šeimos gyvavo mažiausiai du ar tris tūkstančius metų. Čigonui, kurio protėviai statė piramides šimtus metų prieš gimstant Kristui, Hovardų ir Plantagenetų kilmės istorijos nebuvo nei geresnės, nei prastesnės negu smitų ar džounsų: jos visos jam buvo nereikšmingos. Be to, ten, kur ir piemenukas gali pasigirti žilą senovę siekiančia giminystės šaknimi, toji sena kilmė neturi nieko įsimintino ar patrauklaus; ir elgetos, ir valkatos ja dalijasi. Ir dar, nors Rustemas buvo pernelyg mandagus kalbėti apie tai atvirai, Orlandai neliko abejonių, jog čigonas mano, kad nėra niekingesnio troškimo, negu turėti šimtus miegamųjų (jie šnekėjosi ant viršukalnės; buvo naktis; juos supo į dangų kylantys kalnai), kai mums priklauso visa žemė. Orlanda suprato, kad, čigono akimis žiūrint, hercogas – ne kas kita, o spekuliantas arba plėšikas, grobęs žemę ir vogęs pinigus iš žmonių, neteikusių šiems dalykams tokios svarbos, ir nesumanęs nieko geresnio, kaip įsi-

rengti tris šimtus šešiasdešimt penkis miegamuosius, kai pakanka ir vieno, o svarbiausia, joks iš tų miegamųjų nebuvo kuo nors geresnis už tą vienintelį. Ji negalėjo paneigti, kad jos protėviai kaupė lauką po lauko, namą po namo, apdovanojimą po apdovanojimo, tačiau nebuvo tarp jų nei šventųjų, nei didžiavyrių, nei žmonijos geradarių. Ji negalėjo nepripažinti (Rustemas buvo per daug kilnus to reikalauti, tačiau ji jautė), kad bet kuris žmogus, padaręs tai, ką padarė jos protėviai prieš tris ar keturis šimtus metų, būtų apskelbtas – o jos šeimos narių garsiausiai – vulgariausiu prasisiekėliu, avantiūristu, *nuvorišu*.

Norėdama atremti šiuos teiginius įprastu, nors netiesioginiu būdu, ji pareikšdavo, kad čigonų gyvenimas pirmykštis ir laukinis; todėl nesantaikai įsižiebti neprireikė daug laiko. Tiesą sakant, tokių nuomonių skirtingumų pakanka, kad prasidėtų kraujo liejimas ir kiltų revoliucija. Dėl daug menkesnių priežasčių būdavo siaubiami miestai ir milijonai kankinių mirė ant laužo, bet nė per nago juodymą nenusileido ginče nė dėl vieno iš čia aptariamų punktų. Nėra galingesnės aistros žmogaus krūtinėje, negu troškimas kitus priversti tikėti tuo, kuo pats tiki. Niekas taip nepakerta laimės šaknų ir nuo nieko neapima toks įniršis, kaip matant, jog kažkas nieku laiko tai, ką pats labai vertini. Vigai ir toriai, liberalai ir leiboristai – dėl ko jie taip kaunasi, jei ne dėl įtakos? Ne tiesos meilė, o troškimas imti viršų nuteikia vieną miesto kvartalą prieš kitą, priverčia vieną parapiją geisti kitos žlugimo. Visiems mielesnis dvasios sąstingis ir keliaklupsčiavimas negu tiesos pergalė ir dorybės išaukštinimas...

Tačiau šios dorovės normos priklauso istorikams ir turi būti jiems paliktos, nes nuobodžios kaip griovio vanduo.

– Keturis šimtus septyniasdešimt šešis miegamuosius jie laiko už nieką, – atsiduso Orlanda.

– Jai labiau patinka saulėlydis negu ožkų kaimenė, – pasakė čigonai.

Orlanda niekaip negalėjo sugalvoti, ką reiktų daryti. Palikti čigonus ir vėl tapti pasiuntiniu jai atrodė nepakeliama. Bet lygiai

neįmanoma amžinai likti ten, kur nėra nei rašalo, nei popieriaus, kur negerbiami Tolbetai ir nekreipiamas dėmesys į miegamųjų gausą. Šitaip ji mąstė vieną gražų rytą ganydama ožkas Ato kalnų šlaituose. Ir tada Gamta, kuria ji tikėjo, iškrėtė pokštą, o gal padarė stebuklą – šioje vietoje nuomonės vėl per daug skiriasi, kad sulauktume aiškaus atsakymo. Orlanda liūdnokai žvelgė į statų šlaitą prieš save. Buvo pats vidurvasaris, ir jeigu jau reikia su kuo nors palyginti reginį, geriausia tam tiktų perdžiūvęs kaulas, avies griaučiai, milžiniška kaukolė, knabojama tūkstančio maitvanagių. Karštis buvo neapsakomas ir nedidelio figmedžio, po kuriuo gulėjo Orlanda, pakako tik išpuošti figų lapų raštais jos ploną burnusą.

Staiga ant pliko priešais kylančio kalno šlaito atsirado šešėlis, nors nebuvo nieko, nuo ko jis galėtų kristi. Jis greitai tamsėjo, ir netrukus toje vietoje, kur matėsi plikos uolos, pasirodė žalias klonis. Orlandai žiūrint, klonis platėjo, gilėjo ir kalno šlaite atsivėrė didelė, parką primenanti erdvė. Viduje ji matė vilnijančią žalią veją; matė šen ten išsibarsčiusius ąžuolus; matė nuo šakos ant šakos straksinčius strazdus. Matė elnią, grakščiai žingsniuojantį iš vienos ūksmės į kitą; net girdėjo vabzdžių zvimbimą ir švelnius angliškos vasaros dienos virpesius ir šlamesius. Po kurio laiko, jai neatplėšiant akių nuo kalno angos, ėmė snigti; netrukus visą kraštovaizdį padengė ir išruožavo violetiniai šešėliai, o ne geltona saulės šviesa. Paskui ji išvydo keliais važiuojančius vežimus, prikrautus sunkių rąstų, skirtų – ji žinojo – supjauti į malkas; paskui pasirodė jos pačios namo stogai, varpinės, bokštai, kiemai. Smarkiai snigo, ir dabar Orlanda girdėjo, kaip žnekteli nučiuožęs stogu ir nukritęs ant žemės sniegas. Iš tūkstančio kaminų kilo dūmai. Taip ryškiai matėsi kiekviena smulkmena, kad ji įžiūrėjo kuosą, kapstinėjančią sniege kirminų. Paskui šešėliai ėmė pamažu tirštėti ir susitelkė virš vežimų, vejų, didžiojo namo. Jie prarijo viską. Nieko neliko iš žole apžėlusio klonio, o vietoj žalių vejų tebeliepsnojo kalno šlaitas, kurį, regis, buvo plikai nulesioję tūkstančiai maitėdų.

Tą akimirką Orlanda apsipylė karštomis ašaromis ir, parėjusi į čigonų stovyklą, pareiškė privalanti kitą dieną išplaukti į Angliją.

Ir gerai, kad šitaip padarė. Mat jauni čigonai jau slapčia tarėsi, kaip ją nužudyti. Jie tvirtino, kad tai būtina norint apginti jų garbę, nes Orlanda galvojanti kitaip negu jie. Tačiau jiems būtų buvę nesmagu perrėžti jai gerklę, todėl džiaugėsi sužinoję, kad ji išvyksta. Laimingai susiklosčius aplinkybėms, anglų prekinis laivas jau stovėjo iškėlęs bures prieplaukoje, ketindamas grįžti į Angliją; ir Orlanda, nutraukusi dar vieną vėrinio perlą, ne tik susimokėjo už kelionę, bet dar ir įsidėjo likusias kupiūras į piniginę. Tiesa, ji norėjo pinigus atiduoti čigonams. Bet žinojo, kaip jie niekina turtus, todėl nuoširdžiai apsikabino, ir tiek.

KETVIRTAS SKYRIUS

Už kelias ginėjas, likusias pardavus dešimtą vėrinio perlą, Orlanda nusipirko anuomet dėvimų drabužių komplektą, ir štai dabar, apsirengusi kaip jauna kilminga anglė, sėdėjo „Įsimylėjusios damos“ denyje. Nors ir keista, bet gryniausia tiesa, kad iki pat šios akimirkos ji nė nesusimąstė apie savo lytį. Tikriausiai iki šiol mūvėtos turkiškos kelnės buvo nukreipusios mintis kita linkme, o čigonės moterys, išskyrus kelias svarbias detales, beveik nesiskiria nuo vyrų. Šiaip ar taip, tik tada, kai pajuto apie kojas besiraitantį sijoną, o kapitonas labai mandagiai pasisiūlė ištempti ant denio stoginę, Orlanda krūptelėdama suvokė savo padėties blogybes ir privilegijas. Tačiau išgąstis buvo ne toks, kokio būtų buvę galima tikėtis.

Kitaip sakant, jo priežastimi nebuvo vienintelė ir tiesmuka mintis apie skaistybę ir jos išsaugojimą. Įprastomis aplinkybėmis vieniša daili jauna moteris nebūtų galvojusi apie nieką kita; didingi moteriškos valdžios rūmai rymo ant šio pamatinio akmens; skaistybė – tai moterų brangakmenis, pati jų šerdis, kurią jos kaip išprotėjusios saugoja ir miršta, jeigu ji išplėšiama. Tačiau tas, kas trisdešimt metų ar panašiai buvo vyras, ir dar pasiuntinys, jeigu buvo laikęs glėbyje karalienę ir dar kelias moteris, – anot gandų, ne tokios jau aukštos padėties, – jei kas buvo vedęs Roziną Pepi-

tą, ir taip toliau, tas per daug nesuka sau dėl to galvos. Orlandos krūptelėjimo priežastis buvo gan sudėtinga ir akimirksniu neapibendrinama. Tikrai, kaltinimų, jog esanti tokio guvaus proto, kuris sugeba akimirksniu padaryti išvadą, ji nebuvo sulaukusi. Prireikė visos kelionės sudėlioti mintims, kokią pamoką davė jai šis krūptelėjimas, todėl, nė kiek nespartindami žingsnio, ir mes seksime paskui ją.

„Viešpatie, – mąstė ji, atsitokėjusi iš išgąsčio ir pagaliau išsitiesdama po stogine, – žinoma, toks gyvenimas malonus, tingus. Tačiau, – plėtojo ji savo mintį, pamankštindama kojas, – kad juos kur maras, tuos apie kojas besipinančius sijonus. Tiesa, už medžiagą (gėlėtą Padujos šilką) nėra nieko gražesnio pasaulyje. Ji išryškina mano odos grožį (ji uždėjo ranką sau ant kelio). Tačiau ar galiu šokti per bortą ir paplaukioti su tokiais drabužiais? Ne! Todėl turiu atsiduoti karo laivyno jūreivio globai. Ar aš tam prieštarauju? Ar iš tiesų?“ – klausė ji savęs, susidūrusi su pirmu mazgu loginių įrodymų gijoje.

Mazgo neatmezgus atėjo vakarienė, ir pats kapitonas – kapitonas Nikolas Benediktas Bartolas, šaunios išvaizdos jūrų kapitonas, – atliko tai už ją padėdamas įsidėti sūdytos jautienos.

– Ar galėčiau pasiūlyti poniai riebesnės? – paklausė jis. – Leiskit man atpjauti mažutį gabalytį sulig jūsų piršto nagu.

Išgirdus šiuos žodžius, nuostabus virpulys perbėgo Orlandos kūnu. Pragydo paukščiai; pasipylė srautai. Tai priminė nenusakomą malonumą, kurį ji patyrė prieš šimtus metų, pirmą kartą išvydusi Sašą. Tada ji vijosi, dabar bėgo. Kuris džiugesys galingesnis? Vyro ar moters? O gal tokie patys? Ne, pamanė ji, nėra nieko nuostabiau (dėkodama kapitonui, bet atsisakydama), negu atsisakyti ir matyti, kaip kapitonas suraukia antakius. Juk ji galėtų, jei tik jis panorėtų, patirti lengviausią, švelniausią šiurpuliuką pasaulyje. Kaip nuostabu nusileisti ir pamatyti jo šypseną. „Juk nieko, – pamanė grįždama į guolį ant denio ir tęsdama savo samprotavimus, – nėra dieviškesnio, kaip priešintis ir pasiduoti; pasiduoti ir priešintis. Tikrai, tokio neapsakomo džiugesio sielai

negali suteikti niekas kitas. Todėl nesu įsitikinusi, – mąstė ji, – ar galų gale neiššoksiu per bortą vien tam, kad pajusčiau malonumą būti išgelbėtai karo laivyno jūreivio".

(Reikia nepamiršti, kad ji buvo kaip vaikas, įsitaisęs nuošalią vietelę sode arba žaislinę spintelę; jos įrodymų nebūtų pagyrusios subrendusios moterys, turinčios teisę tuo naudotis visą gyvenimą.)

– Bet ką mes, jauni vyrukai, paprastai sakydavom „Mari Rouz" kubrike apie moterį, iššokusią per bortą vien dėl malonumo būti išgelbėtai karo laivyno jūreivio? – tarė ji. – Riebų turėjom žodelį tokioms pavadinti. Oi! Pamenu jį...

(Tačiau mes tą žodelį privalom praleisti; jis buvo neapsakomai nepagarbus ir būtų keistai nuskambėjęs moters lūpose.)

– Dieve! Dieve! – vėl šūktelėjo Orlanda, susumavusi savo svarstymus. – Negi turiu pradėti gerbti kitos lyties nuomonę, kad ir kokia būtų nesąmonė? Po galais, jeigu segiu sijoną, jeigu moku plaukti, jeigu mane gelbės jūreivis, – vadinasi, turiu! – sušuko ji.

Ištarusi šiuos žodžius, ji paniuro. Tiesaus būdo ir nemėgstanti išsisukinėjimų, Orlanda bodėjosi melu. Jai atrodė, jog tai vaikščiojimas aplinkkeliais. Tačiau, mąstė ji, gėlėtas Padujos šilkas... malonumas būti išgelbėtai jūreivio... jei to galima pasiekti tik aplinkiniu keliu, reikia juo ir eiti. Ji prisiminė, kaip, būdama jaunas vyras, reikalavo, kad moteris būtų klusni, skaisti, išsikvepinusi ir išsidabinusi. „Dabar pati mokėsiu už tuos įgeidžius, – mąstė ji, – nes moterys (sprendžiant iš trumpos mano patirties) iš prigimties nei klusnios, nei skaisčios, nei kvapios, nei išsidabinusios. Šias puikias savybes, be kurių neįmanoma patirti jokių kasdienių džiaugsmų, jos gali įgyti tik praėjusios be galo nuobodžią gyvenimo mokyklą. Vien kad pasidaryčiau šukuoseną, – mąstė ji, – kas rytą turėsiu sugaišti visą valandą; paskui – apžiūrinėti save veidrodyje; tai truks dar valandą; paskui – dantis sukandus varstyti korsetą; paskui – praustis ir pudruotis; paskui – šilkus keisti nėriniais, o nėrinius – gėlėtais Padujos šilkais; paskui – dar toji skaistybė, metai iš metų". Tuo metu ji nekantriai kilstelėjo koją šiek tiek atidengdama blauzdą.

Kaip tik tą akimirką jūreivis ant stiebo dirstelėjo žemyn ir taip baisiai krūptelėjo, kad ne ten pastatė koją ir tik per stebuklą neprarado gyvybės. „Jei mano kulkšnies vaizdas gali nugalabyti dorą vyruką, be jokios abejonės, turintį žmoną ir privalantį išlaikyti šeimą, vien žmogiškumo labui privalau visada stengtis ją pridengti“, – pamanė Orlanda. Tačiau kojos buvo viena svarbiausių jos grožybių. Ir ji susimąstė, kodėl reikalai pakrypo taip prastai, jog moters grožis turi būti uždengtas, kad koks jūreivis nenudribtų nuo stiebo viršūnės.

– Tegu juos raupai! – pasakė ji, pirmą kartą suvokusi tai, ko, kitomis aplinkybėmis, būtų buvusi išmokyta vaikystėje, tai yra šventų moteriškos lyties pareigų.

„Ir tai paskutinis keiksmažodis, – pamanė Orlanda, – kurį pavartojau prieš pastatydama koją ant Anglijos žemės. Niekada nebegalėsiu trinktelėti vyrui per galvą arba išdrožti, kad jis per akis meluoja, arba išsitraukti kardą ir jį persmeigti, arba sėdėti tarp sau lygių, nešioti pero karūnėlę arba dalyvauti eitynėse, arba paskelbti mirties nuosprendį, arba vesti kariuomenę, arba prašuoliuoti Vaitholu ant žirgo, arba prisisegti prie krūtinės septyniasdešimt du skirtingus medalius. Kai nužengsiu ant Anglijos žemės, man bus leista tik pilstyti arbatą ir klausinėti ponų, ar ji jiems patinkanti. Gal pageidautumėt cukraus? Ar nenorėtumėt grietinėlės?“ Ir, pamaiviškai ištarusi šiuos žodžius, Orlanda su siaubu pajuto, kokią prastą nuomonę ji susidaro apie kitą lytį, vyrišką, kuriai priklausyti kadaise laikė garbe. „Nukristi nuo stiebo viršūnės, – mąstė ji, – išvydus moters kulkšnį; rengtis kaip kokiam parlamento sprogdintojui Gajui Foksui ir iškilmingai žingsniuoti gatvėmis, kad moterys tave pagirtų; kovoti su moterų švietimu, kad jos neimtų juoktis iš tavęs; kaip paskutiniam vergui lakstyti paskui apgailėtinos mergiūkštės sijoną ir tuo pat metu dėtis visatos valdovu. O dangau, – mąstė ji, – kokiomis kvailėmis jie mus paverčia – ir kokios kvailės mes esame!“ Šioje vietoje iš tam tikrų dviprasmiškų Orlandos posakių galėtume susidaryti vaizdą, kad ji vienodai smerkia abi lytis, tarsi nebūtų priklausiusi

nė vienai; ir tikrai kurį laiką atrodė, jog ji svyruoja; ji buvo vyras, tačiau ir moteris; ji žinojo jų paslaptis, išgyveno abiejų silpnybes. Painesnės, labiau išmušančios iš vėžių proto būsenos būti negalėjo. Iš jos visiškai buvo atimta neišmanymo paguoda. Ją tarsi plunksnelę nešė baisi vėtra. Taigi nieko stebėtino, kad gailėdamasi tai vienos, tai kitos lyties ir rasdama tai vieną, tai kitą pilną apgailėtiniausių trūkumų, nebūdama įsitikinusi, katrai lyčiai pati priklauso, – taigi nieko stebėtino, kad jai norėjosi surikti, jog grįš į Turkiją, vėl taps čigone, bet į jūrą garsiai pūkštelėjo inkaras; burės buvo sutrauktos į denį, ir Orlanda suvokė (kelias dienas buvo taip nugrimzdusi į mintis, jog nieko aplinkui nematė), kad laivas išmetė inkarą netoli Italijos krantų. Kapitonas kaipmat atsiuntė paklausti, ar ji nesuteiktų jam garbės ir nenuplauktų barkasu su juo į krantą.

Grįžusi kitą rytą, Orlanda išsitiesė ant kušetės po stogine ir dailiai sijonu apklostė kulkšnis.

„Mes vargšės ir neišprususios, lyginant su kita lytimi, – mąstė ji, tęsdama vakar nebaigtą sakinį, – mūsų ginklai tokie patys, nors jie ir atima mums teisę net mokytis abėcėlės (jau iš šių įžanginių žodžių aiškėja, jog praeitą naktį įvyko kažkas, pastūmėjęs ją moteriškos lyties link, nes ji kalbėjo labiau kaip moteris negu vyras, bet vis dėlto su tam tikru pasitenkinimu), tačiau... jie krenta nuo stiebų viršūnių..." Tada Orlanda plačiai nusižiovavo ir užmigo. Kai nubudo, laivas jau plaukė palankaus vėjo genamas, taip arti kranto, kad miesteliai ant stačių skardžių, atrodė, nenuslysta į vandenį tik todėl, kad juos sulaiko kokia nors didelė uola arba susimazgiusios seno alyvmedžio šaknys. Milijonais vaisių aplipusių apelsinmedžių kvapas atsklisdavo iki denio. Dvi dešimtys uodegas vizguliuojančių mėlynų delfinų tolydžio aukštai iššokdavo iš vandens. Iškėlusi praskėstas rankas (ji jau buvo patyrusi, kad rankos neturi tokio pragaištingo poveikio kaip kojos) Orlanda padėkojo dangui, kad nešuoliuoja Vaitholu ant karo žirgo arba nebaudžia žmonių mirties bausme. „Jau geriau, – mąstė Orlanda, – vilkėti moteriškai lyčiai skirtais skurdo ir neišmanymo tamsuoliškais ap-

Orlanda, grįžusi į Angliją

darais; geriau palikti valdžią ir bausmes kitiems; verčiau atsikratyti karingų potroškių, galios siekio ir visų kitų vyriškų geismų..."

– ...jeigu galima pasimėgauti didžiausiais žmogaus dvasiai žinomais džiaugsmais, – tarė ji garsiai, kaip darydavo visada, kai būdavo didžiai susijaudinusi, – tai yra apmąstymais, vienatve, meile.

– Ačiū Dievui, kad esu moteris! – sušuko Orlanda ir vos nepadarė pačios didžiausios kvailystės, – o tai apgailėtina tiek moterų, tiek vyrų savybė, – vos nepradėjo didžiuotis savo lytimi, tačiau tuo metu ji stabtelėjo ties ypatingu žodžiu, kuris, – kad ir kaip stengėmės, – įsibrovė į paskutinio sakinio galą: meilė.

– Meilė, – ištarė Orlanda.

Vienu mirksniu – štai kokia jos smarkybė – meilė įgavo žmogišką pavidalą – štai kokia jos savimana. Mat kitoms mintims gera būti ir atsietinėms, o šita nenurims, kol neapsivilks kūnu ir krauju, moterišku apsiaustu ir apatiniu sijonu, vyriškomis trumpomis prigludusiomis kelnėmis ir odine striuke. Kadangi visos Orlando meilės buvo moterys, dabar, dėl nelemto žmogiškos prigimties gaišlumo prisitaikydama prie papročių, nors pati buvo moteris, ji tebemylėjo moterį; ir jeigu priklausymo tai pačiai lyčiai suvokimas išvis turėjo kokį nors poveikį, jis tik paspartino ir pagilino tuos jausmus, kurie ją valdė būnant vyru. Tūkstančiai tada nesuprastų mįslių ir užuominų dabar tapo aiškios. Lytis skiriančios nežinomybės, kurios tamsoje veisiasi tūkstančiai visokiausių nešvankybių, dabar neliko, ir jeigu yra kažko poeto žodžiuose apie tiesą ir grožį, meilės jausmų praradimus dėl neištikimybės atpirko laimėjimai grožio srityje. Pagaliau, sušuko Orlanda, išvydusi Sašą tokią, kokia ji buvo iš tiesų, ir šio atradimo įkarštyje, besivydama visus dabar jai atsiskleidusius lobius, pasijuto tokia užburta ir sužavėta, kad patrankos sviedinio sprogimui prilygo prie jos ausies nuskambėjęs vyro balsas: „Jums leidus, ponia", ir vyro ranka padėjo jai atsistoti; ir vyro pirštai – su tristiebiu burlaiviu, ištatuiruotu ant didžiojo piršto – parodė į horizontą.

– Anglijos skardžiai, ponia, – ištarė kapitonas ir saliutuodamas kilstelėjo ranką.

Orlanda dar kartą krūptelėjo, šį sykį net smarkiau.

– Jėzau Kristau! – sušuko ji.

Laimė, gimtosios žemės vaizdas, tiek ilgai išbuvus svetur, pateisino ir krūptelėjimą, ir šūktelėjimą, nes jai būtų buvę sunku paaiškinti kapitonui Bartolui joje šėlstančius prieštaringus jausmus. Kaip jam pasakyti, kad virpanti, jam į parankę įsitvėrusi moteris, buvo hercogas arba pasiuntinys? Kaip jam paaiškinti, kad toji, dabar it lelija apgarbstyta banguotais Padujos šilkų sijonais, kapojo galvas ir gulėjo su patvirkusiomis moterimis tarp lobių maišų piratų laivų triumuose vasaros naktimis, kai žydi tulpės ir bitės dūgzdamos skrenda nuo Vopingo „Senųjų laiptų“? Net pačiai sau ji nebūtų įstengusi paaiškinti to baisaus krūptelėjimo, kai jūrų kapitonas parodė jai stačius Britų salų skardžius.

– Priešintis ir pasiduoti, – sušnabždėjo Orlanda, – kaip nuostabu; siekti tikslo ir nugalėti – kaip kilnu; mąstyti ir daryti išvadas – kaip didinga.

Nė vienas iš šitų į poras suvestų žodžių neatrodė jai klaidingas; ir vis dėlto, kol kreidinės uolos vis aiškiau brėžėsi akiratyje, ji pasijuto kalta, nuplėšta garbe, neskaisti; o visa tai asmeniui, niekada apie tokius dalykus nesivarginusiam net susimąstyti, buvo keista. Laivas artėjo prie kranto, ir jau salikornijų rinkikai, pakibę ties uolų viduriu, buvo įžiūrimi plika akimi. Stebėdama juos, Orlanda jautė savyje šokinėjant kažkokią pašaipią šmėklą, galinčią jau kitą akimirką pasikelti sijonus ir dingti iš akių, prarastoji Saša, atsiminimų Saša, kurios buvimo tikroviškumą ji ką tik taip stulbinamai įrodė... Saša, Orlanda jautė, vaiposi ir išdarinėja visokius nepadorius judesius uolų ir salikornijų rinkikų pusėn; ir, kai jūreiviai uždainavo: „Sudie, sudie, Ispanijos gražuolės“, žodžiai aidu atsimušė nuliūdusioje Orlandos širdyje ir ji pajuto, kad nors išsilaipinimas ir reiškia poilsį, reiškia prabangą, reiškia įtaką ir visuomeninę padėtį (nėra jokios abejonės, kad ji nusitvers kokį nors kilmingą kunigaikštį ir, kaip jo žmona, valdys pusę Jorkšyro), vis dėlto jis reiškia ir visų įprastų gyvenimo normų sugrįžimą, reiškia vergovę, reiškia apgavystę, reiškia meilės atsisakymą, supančiotas

rankas kojas, sučiauptas lūpas, prikąstą liežuvį, todėl ji mieliau būtų apgręžusi laivą ir vėl išplaukusi pas čigonus.

Tačiau vidur šios minčių skubos tarsi lygaus balto marmuro kupolas iškilo kažkas, – tikrovės ar fantazijos darinys, – kuris taip paveikė karščiuojančią Orlandos vaizduotę, kad ji kibte įsikibo į jį, panašiai kaip pulkas virpančių iš pasitenkinimo laumžirgių aptūpia stiklinį gaubtą, saugantį gležną augalą. Atsitiktinai parinkta jo forma atgaivino ankstyviausią ir pastoviausią prisiminimą: aukštakaktį vyrą Tvičet svetainėje, vyrą, sėdėjusį ir rašiusį, o gal žiūrėjusį, tik, žinoma, ne į ją, nes jis taip ir nepamatė jos, stingte sustingusio, visais pašvitalais pasidabinusio mielo vaikino, koks, jos manymu, tada turėjęs būti, ir, kiekvienąsyk apie jį pagalvojus, mintis, lyg virš audringų vandenų patekėjęs mėnulis, išskleisdavo sidabrinę ramybės skraistę. Staiga Orlandos ranka palietė krūtinę (kitą tebelaikė kapitonas), kur buvo saugiai paslėpti lapai su poema „Ąžuolas". Žinoma, juk ten galėjo būti ir talismanas. Susijaudinimas dėl pasikeitusios lyties ir visų to pasekmių atlėgo; dabar ji mąstė vien apie poezijos didybę, ir puikios Marlou, Šekspyro, Beno Džonsono, Miltono eilės ėmė gausti, aidėti tarsi auksinė varpo šerdis katedros bokšte – jos protе. Tiesą sakant, balto kaip marmuras kupolo vaizdas, iš pradžių toks blausus, kad priminė poeto kaktą ir sužadino palaidų minčių spiečių, buvo ne prasimanymas, o tikrovė; laivui plaukiant Temze prieš palankų vėją, vaizdas su visomis asociacijomis užleido vietą tikrovei, kuri išniro kaip ne kas kita, o didžiulė katedra, iškilusi iš baltų smailių sampynos.

– Švento Povilo katedra, – ištarė greta stovintis kapitonas Bartolas. – Londono Taueris, – toliau vardijo jis. – Grinidžo ligoninė, kurią, įamžindamas karalienės Marijos atminimą, pastatė amžinatilsį jos vyras, jo didenybė Vilhelmas Trečiasis. Vestminsterio abatija. Parlamento rūmai.

Jam tariant šiuos žodžius, prieš akis iškildavo kiekvienas iš šių garsių pastatų. Buvo gražus rugsėjo rytas. Nesuskaičiuojama daugybė laivų laivelių zujo nuo kranto prie kranto. Kažin ar linksmesnis arba įdomesnis reginys buvo kada nors atsivėręs grįžtančiam

keleiviui. Nuostabos apimta, Orlanda stovėjo palinkusi virš laivo pirmagalio turėklų. Jos akys, taip ilgai tenkinusios laukiniais žmonėmis ir gamta, negalėjo nebūti pakerėtos šių miestiškų puikybių. Ir štai pagaliau Šv. Povilo katedros kupolas, kurį ponas Renas pastatė, kol ji buvo išvykusi. Netoliese auksinių plaukų kupeta krito nuo kolonos – greta stovintis kapitonas Bartolas paaiškino, kad tai paminklas; gaisras ir maro epidemija nusiaubė miestą, kol jos nebuvo, pranešė jis. Kad ir kaip tvardėsi, Orlandos akys priplūdo ašarų, tačiau, prisiminusi, jog moteriai verkti tinka, ji leido joms tekėti. Štai čia, pamanė ji, vyko didysis karnavalas. Čia, kur gyvai teškena bangos, stovėjo Karališkoji palapinė. Čia ji pirmą kartą sutiko Sašą. Maždaug šioje vietoje (ji pažvelgė žemyn į blyksinčius vandenis) buvo galima matyti įšalusią moterį valtyje, plukdančioje šviežią maistą į laivus, su obuoliais sterblėje. Visas spindesys, visas sugedimas išnyko kaip dūmas. Neliko nei tamsios nakties, nei siaubingos liūties, nei įnirtingų potvynio antplūdžių. Čia, kur sukdami ratus lenktyniavo geltoni ledkalniai su siaubo apimtais nelaimėliais, dabar plaukė pulkelis gulbių, išdidžių, nuostabių, banguojančių. Pats Londonas visiškai pasikeitė nuo tada, kai Orlanda matė jį paskutinį kartą. Jos atminty tai buvo netvarkingas mažų juodų, nykių namelių spiečius. Ant iečių prie Templ Baro šiepėsi maištininkų galvos. Gatvių grindinys dvokė mėšlu ir atmatomis. Dabar, laivui plaukiant pro Vopingą, ji spėjo pamatyti plačias ir tvarkingas gatves. Įspūdingos karietos su įmitusiais arkliais stovėjo prie namų durų, o jų erkeriai, veidrodiniai stiklai, nublizginti durų belstukai liudijo apie gyventojų gerovę ir kuklią didybę. Gėlėtais šilkais pasidabinusios moterys (ji pažvelgė pro kapitono žiūronus) vaikštinėjo paaukštintais pėsčiųjų takais. Ties gatvių kampais po žibintais miestelėnai siuvinėtais apsiaustais uostė tabaką. Orlandai į akis krito daugybė spalvingų vėjyje sūpuojančių iškabų, ir iš to, kas jose buvo pavaizduota, susidarė apytikrį vaizdą apie tabaką, vilnones medžiagas, šilką, aukso bei sidabro dirbinius, pirštines, kvepalus ir tūkstančius kitų ten parduodamų dalykų. Žinoma, kol laivas plaukė išmesti inkaro prie Londono tilto, ji spėjo tik dirs-

telėti į kavines, kur balkonuose, – nes oras buvo gražus, – sėdėjo sau padorūs miestiečiai, prieš juos stovėjo porceliano indai, šalia gulėjo molinės pypkės, o vienas skaitė laikraštuką, ir jį dažnai pertraukdavo kitų juokas arba pastabos. Tad kurgi tos užeigos, kur tie šmaikštieji protai, kur tie poetai? – pasiteiravo Orlanda kapitono Bartolo, ir tas mandagiai jai pareiškė, kad net dabar, – jeigu ji kiek labiau pasuktų galvą į kairę ir pažvelgtų ten, kur jis rodo pirštu, – taigi... jie kaip tik plaukia pro „Kakavos medžio" šokoladinę*, kur – taip, antai jis – galima išvysti kavą geriantį poną Adisoną; o kiti du ponai – „štai ten, ponia, truputį į dešinę nuo žibinto, vienas susikūprinęs, du kiti beveik tokie kaip jūs ir aš" – tai ponas Draidenas ir ponas Poupas.**

– Apgailėtini mulkiai, – pasakė kapitonas, turėdamas galvoje, kad jie popiežininkai, – tačiau, kas be ko, gabūs vyrai, – pridūrė jis ir nuskubėjo į laivagalį prižiūrėti išlaipinimo ir iškrovimo darbų.

– Adisonas, Draidenas, Poupas, – lyg burtažodžius pakartojo Orlanda.

Akimirką ji išvydo aukštus kalnus virš Bursos, o jau kitą statė koją ant gimtojo kranto.

Tačiau dabar Orlandai teko patirti, kiek mažai reiškia audringiausias jaudulio virpulys, palyginti su geležiniu įstatymo veidu, kietesniu už Londono tiltą, žiauresniu už patrankos žiotis. Nespėjo ji grįžti į savo namus Blekfrajerze, kai iš Bou gatvės kurjerių ir kitų grėsmingų teismo pasiuntinių sužinojo, kad yra viena iš šalių trijose svarbiose bylose, iškeltose jai nesant, lygiai kaip ir begalėje smulkesnių ginčų, kylančių iš arba susijusių su minėtomis bylomis. Pagrindiniai jai mesti kaltinimai buvo: (1) kad ji mirusi,

* „Kakavos medžio" šokoladinė išgarsėjo 1957 m. ir netrukus tapo viena madingiausių aukštuomenės susitikimo vietų, liaupsinama dėl naujo gėrimo – šokolado – puikios kokybės.

** Kapitonas suklydo, ir tai gali patvirtinti kiekvienas literatūros vadovėlis, tačiau klaida tokia miela, kad mes jos netaisysim. *(Autorės pastaba.)*

todėl negali pretenduoti į jokią nuosavybę; (2) kad ji moteris, todėl pasekmės tos pačios; (3) kad ji – anglų hercogas, vedęs kažkokią Roziną Pepitą, šokėją; susilaukęs su ja trijų sūnų, o tie sūnūs dabar pareiškę, jog po tėvo mirties visas turtas atitekęs jiems. Žinoma, tokie sunkūs kaltinimai reikalavo ir laiko, ir nemažų pinigų. Visi Orlandos dvarai buvo sekvestruoti, o jos titulai likę be savininko, kol vyko bylinėjimasis. Taigi esant tokiai be galo neaiškiai padėčiai, nežinant, ar ji gyva, ar mirusi, abejojant, ar ji vyras, ar moteris, hercogas ar niekas, Orlanda nuvažiavo arkliais į savo užmiesčio dvarą, kur iki teismo sprendimo jai buvo įstatymiškai leista gyventi inkognitu ar inkognita, atsižvelgiant į vėliau paaiškėsiančius faktus.

Jai atvykus buvo gražus gruodžio vakaras, snigo ir violetiniai šešėliai atrodė daug įkypesni negu žvelgiant nuo Bursos kalno viršūnės. Didysis namas labiau panėšėjo į miestą negu į būstą, rudas ir mėlynas, rožinis ir violetinis sniegynuose, taip uoliai rūkstančiais kaminais, lyg jie būtų gyvenę patys sau. Išvydusi vidur pievų besiilsintį didžiulį ir ramų namą, Orlanda nesusilaikė nešūktelėjusi. Kai geltona karieta įsuko į parką ir nuriedėjo alėja, rudi elniai tarsi laukiamai pakėlė galvas, ir visi atkreipė dėmesį, kad, nerodydami įgimto baikštumo, jie nusekė paskui karietą ir sustojo rūmų kieme, kai ji privažiavo. Nuleidus pakoją ir Orlandai lipant iš karietos, vieni kresčiojo ragus, kiti rausė kanopomis žemę. Kalbama, jog vienas elnias net atsiklaupė sniege prieš Orlandą. Nespėjus jai paliesti ranka durų belstuko, didžiulės dvivėrės durys atsilapojo, o ten, iškėlę virš galvų uždegtas žvakes ir deglus, stovėjo ekonomė Grimsdič, ponas Daperis ir visa jos pasveikinti atėjusių tarnų palyda. Bet tvarkingą eiseną pirmiausia suardė briedšunio Kanuto įkarštis: jis taip karštai puolė prie šeimininkės, kad vos neparvertė jos ant grindų; po to Grimsdič susijaudinimas, kai ji, lyg bandydama pagarbiai nusilenkt pritūpdama, jausmų antplūdžio užklupta, teįstengė dusdama kartoti: Mano pone! Mano ponia! Mano ponia! Mano pone! – kol Orlanda, pabučiavusi į abu skruostus, apramino ją. Paskui ponas Daperis pradėjo skaityti iš

pergamento, tačiau šunys skalijo, šunų prižiūrėtojai pūtė ragus, o kieme susibūrę sutrikę elniai maurojo iškėlę galvas į mėnulį, tad judėti į priekį sekėsi sunkiai, todėl visi ėmė skirstytis po namus, bet pirmiausia susibūrė aplink šeimininkę ir visaip rodė džiaugsmą jai pargrįžus.

Nesimatė, jog kas nors įtarinėtų, kad Orlanda – tai ne tas Orlandas, kurį jie pažinojo. Jeigu dvejonės šešėlis kam ir šmėstelėjo, elnių ir šunų elgesio pakako jam išsklaidyti, nes puikiai žinoma, kad nebylūs padarai daug geriau už mus pažįsta tiek mus, tiek mūsų būdą. Be to, gerdama kinišką arbatą, ponia Grimsdič pasakė tą vakarą ponui Daperiui, kad jeigu jos ponas dabar yra ponia, tai dailesnės ji niekada nebuvo mačiusi, ir nėra ko rinktis, abu vienodi; abu vienodai įžymūs; abu kaip du persikai nuo vienos šakos; o tai – slapčiomis pasakė ponia Grimsdič – visada įtarusi (ir ji labai paslaptingai palingavo galvą) ir visai nenustebusi (ir ji labai supratingai palingavo galvą), jaučianti didelį palengvėjimą; nes, prisiminus rankšluosčius, kuriuos reikia adyti, ir užuolaidas kapeliono svetainėje, kurių kutai kandžių sukapoti, jau pats laikas turėti šeimininkę.

– O jei dar atsirastų mažų ponaičių ir panyčių, – pridūrė ponas Daperis, kuriam šventos jo pareigos suteikė teisę kalbėti apie tokius opius dalykus.

Taigi kol senieji tarnai šnekučiavosi savo kambaryje, Orlanda pasiėmė sidabro žvakę ir, kaip kadaise, leidosi klajoti salėmis, galerijomis, kiemais ir miegamaisiais; vėl tarp protėvių išvydo į ją žvelgiantį kažkokį lordą rūmų prižiūrėtoją, kažkokį lordą rūmų valdytoją; pasėdėjo viename didingame karališkame krėsle, pailsėjo po vienu iš malonumų baldakimų; pastovėjo prie sieninių kilimų, pasigrožėjo jų bangavimu; pažiūrėjo, kaip joja medžiotojai, kaip bėga Dafnė; panardino ranką, kaip mėgo daryti vaikystėje, į geltoną mėnesienos tvenkinėlį, susidariusį šviesos spinduliams įspindus pro heraldinį leopardą lange; netrukdoma nužingsniavo pro galerijos nusvidintą lentinę apkalą, kurios kita pusė buvo iš šiurkščių sienojų; čia palietė šilką, čia atlasą; mintyse išvydo, kaip

plaukia iš medžio išdrožti delfinai; persibraukė plaukus sidabrinėmis karaliaus Jokūbo šukomis; įkniaubė veidą į kvapius sausus lapelius ir žiedlapius, sumaišytus taip, kaip Vilhelmas Užkariautojas buvo išmokęs prieš daugelį metų ir iš tų laikų rožių; pažvelgė į sodą, įsivaizdavo, kaip miega krokai, snaudžia jurginai; pamatė trapias, baltai sniege švytinčias nimfas, ir didžiules, plačias kaip namas kukmedžių gyvatvores ir juodumą už jų; pamatė šiltnamius ir milžiniškas baltažiedes šliandras; – visa tai Orlanda pamatė, ir kiekvienas vaizdas arba garsas, – skubiai mums juos užrašant, – pripildė jos širdį tokios džiaugsmo aistros ir paguodos, kad, kai pagaliau pavargusi įėjo į koplyčią, susmuko į seną raudoną krėslą, kuriame jos protėviai paprastai klausydavosi pamaldų. Tada užsidegė manilinį cigarą (šį įprotį buvo parsigabenusi iš Rytų) ir atsivertė maldaknygę.

Tai buvo nedidelė aksomu įrišta, auksu išsiuvinėta knygelė, kurią ant ešafoto laikė Škotijos karalienė Marija Stiuart, ir pamaldi akis galėjo įžvelgti rusvą dėmelę, kurią, sakoma, paliko karališko kraujo lašas. Tačiau kas įspėtų, kokias dievobaimingas mintis ji sukėlė Orlandai, kokias nedoras aistras užliūliavo, užmigdė, žinodamas, kad bendravimas su Dievu yra labiausiai neįžvelgiamas? Romanistas, poetas, istorikas, visi susvyruoja prieš praverdami šias duris; nė pats tikintysis nesuteikia mums žinių, nes negi jis labiau už kitus pasirengęs mirti arba labiau trokšta pasidalyti tuo, ką turi? Negi jis nelaiko tiek pat tarnaičių ir kinkomų arklių kaip kiti? Ir visa tai turėdamas, argi neišpažįsta tikėjimo, kuris, anot jo, sako, jog daiktai – tuštybė, o mirtis – geidžiamybė? Be kraujo dėmelės, karalienės maldaknygėje dar buvo plaukų sruoga ir duonos trupinys; prie šių atminimo dovanų Orlanda dabar pridėjo tabako dulkelių ir skaitydama bei rūkydama buvo taip sujaudinta šito mišinio – plaukų sruogos, duonos trupinio, kraujo dėmelės ir tabako dulkelių – žmogiškumo, jog nugrimzdo į susimąstymą, kuris suteikė jai pagarbią išraišką, labai tokiomis aplinkybėmis deramą, nors, kaip minėta, ji tikrai nesikreipė mintimis į įprastinį Dievą. Beje, nieko nėra labiau pasipūtėliško ir kartu įprastesnio, negu

manyti, kad dievų yra tik vienas, o religija – tik ta, kurią išpažįsta kalbantysis. Orlanda, atrodo, turėjo savo tikėjimą. Su neapsakomu religiniu įkarščiu ji dabar mąstė apie nuodėmes ir ydas, suteršusius jos dvasią. Raidė S, mąstė ji, tai žaltys poeto rojuje. Nori nenori, bet pirmuose „Ąžuolo" posmuose per daug šitų nuodėmingų šliužų. Tačiau S, anot jos, dar gryni niekai, palyginti su galūne „ąs". Esamojo laiko dalyvis – tai paties velnio įsikūnijimas, svarstė ji (mat dabar kaip tik esame tikėjimo velniais vietoje). Išvengti šitų gundymų – pirmutinė poeto pareiga, nutarė ji, nes, lygiai kaip ausis yra sielos prieškambaris, taip poezija gali sugriauti ir suvedžioti labiau negu parakas ir geiduliai. Vadinasi, poetas iškilęs aukščiau už visus, mąstė ji. Jo žodžiai pasiekia, kai kiti neprilekia iki taikinio. Paprastutė Šekspyro dainelė daugiau padarė vargšams ir nuodėmingiems negu viso pasaulio pamokslininkai ir filantropai. Todėl jokio laiko, jokio pasiaukojimo negaila, kad mūsų žinių raiška būtų kuo mažiau iškreipiama. Turim tol gludinti žodžius, kol jie taps plonytėliausiais mūsų minčių apvalkalais. Mintys yra dieviškos. Taigi visiškai akivaizdu, kad Orlanda vėl paniro į savo tikėjimą, kurį laikas, jos nesant, tik sutvirtino ir sparčiai vertė nepakantumu religijai.

„Aš bręstu", – pamanė ji, pagaliau imdama ploną žvakę.

– Atsikratau kai kurių nepagrįstų vilčių, – tarė užversdama Marijos Stiuart maldaknygę. – Tikriausiai tam, kad prisigalvočiau naujų.

Ir nulipo žemyn prie kapų, kur ilsėjosi protėvių kaulai. Bet net protėvių – sero Mailzo, sero Džerveso ir kitų – kaulai buvo praradę dalį šventumo nuo tada, kai aną naktį Azijos kalnuose Rustemas el Sadis mostelėjo ranka. Kažkaip faktas, kad vos prieš tris ar keturis šimtus metų šitie griaučiai dar buvo žmonės, visaip bandantys prasimušti, kaip ir bet kuris šiuolaikinis prasisiekėlis, ir darė tai įsigydami namus ir pareigas, ordinus ir pasižymėjimo ženklus, kaip daro kiekvienas prasisiekėlis, kai poetai ir didelio proto bei puikaus išsiauklėjimo žmonės tikriausiai rinkosi užmiesčio ramybę mokėdami už tai neapsakomu skurdu ir dabar įkyriai siūlo

pirkti laikraščius Strende arba gano laukuose avis, sukėlė Orlandai sąžinės graužatį. Stovėdama kriptoje, ji prisiminė Egipto piramides ir po jomis gulinčius kaulus; ir neaprėpiami, dyki kalnai, kylantys virš Marmuro jūros, akimirką pasirodė jai puikesni už buveinę su daugybe kambarių, kur nė vienai lovai netrūksta užtiesalo ir nė vienam sidabriniam indui – sidabrinio dangčio.

„Aš bręstu, – pamanė ji, imdama žvakę. – Ir atsikratau tam tikrų nepagrįstų vilčių, bet tikriausiai tam, kad prisigalvočiau naujų".

Ir ji nužingsniavo ilga galerija į miegamąjį. Visas šis mąstymas buvo nemalonus, kėlė nerimą. Tačiau įdomus, nepaprastai įdomus, pamanė ji, ištiesdama kojas (nes nebuvo jokio jūreivio) prie židinio ir mintimis perbėgdama – tarsi didingų pastatų prospektą – savo pačios kelionę per nugyventus metus.

Kaip, būdama berniukas, ji mėgo viską, kas skamba garsiai, ir iš lūpų kaip kruša krintančius skiemenis laikė nuostabiausia poezija. Po to – tikriausiai dėl Sašos ir sutryptų svajonių – į šį įkarštį įtiško kažkoks juodas lašas ir visas šias iškilmingas deklamacijas pavertė kažkokiu stinguliu. Tada pamažu atsivėrė kai kas sudėtingesnio, daugiasluoksniškesnio, kurį ištyrinėti galima deglu ir proza, o ne poezija; ir Orlanda prisiminė, kaip karštai studijavo tą daktarą iš Noridžo, tą Brauną, kurio knyga dabar gulėjo jai po ranka. Šitoje vienatvėje, po istorijos su Grinu, ji išsiugdė ar bandė išsiugdyti, – nes, dievaži, tie brendimai trunka ištisus amžius, – pasipriešinti gebančią dvasią.

– Aš rašysiu, – tada pasakė ji, – tik tai, kas džiugins mane pačią.

Ir greitai pripyškino dvidešimt šešis tomus. Tačiau ir po šių kelionių bei nuotykių, gilių apmąstymų bei blaškymųsi ji tebekūrė prasimanytas istorijas. Kas jos laukia ateityje, težino Dievas. Kaita nepaliaujama ir, atrodo, nenutrūks niekada. Įnirtingi minčių mūšio laukai; patvarūs it akmenys įpročiai išnyksta kaip šešėliai, vos prisilietus kitai minčiai, ir lieka tuščias dangus su skaisčiomis jame mirksinčiomis žvaigždėmis. Orlanda priėjo prie lango ir, nors buvo šalta, nesusilaikė neatšovusi jo. Ji persisvėrė į drėgną

nakties orą. Išgirdo miške lojant lapę ir fazaną brazdinantis per šakas. Išgirdo, kaip nuo stogo šliaužia ir šlepteli ant žemės sniegas.

– Dievaži! – šūktelėjo ji. – Tūkstantį kartų geriau už Turkiją. Rustemai! – sušuko tarsi ginčydamasi su čigonu (ir ši nauja galia, radus mintyse įrodymą, ginčytis su tuo, kurio čia nėra ir kuris negali paprieštarauti, rodė tolesnę jos sielos raidą). – Tu klydai! Tai geriau už Turkiją. Plaukų sruoga, duonos trupinys, tabako dulkelės – iš kokių mažmožių mes susidedam, – ištarė ji (turėdama galvoje Marijos Stiuart maldaknygę). – Kokių kliedesingų regėjimų pilnas mūsų protas, kokios veidmainingos priešybės tenai susitinka! Čia mes apgailim savo gimimo dieną, valandą, savo būvį ir trokštam asketinio dvasios pakilimo, čia jau mus sugraudina seno sodo takelio kvapas ir pravirkstam išgirdę strazdo ulbėjimą.

Kaip paprastai, išmušta iš vėžių daugybės paaiškinimo reikalaujančių, gilų pėdsaką, bet nė menkiausios užuominos, ką jie galėtų reikšti, paliekančių dalykų, Orlanda nusviedė cigarą ir nuėjo gulti.

Kitą rytą, šių minčių paakinta, ji išsitraukė plunksną, popieriaus ir iš naujo pradėjo „Ąžuolą“, nes išties didelis malonumas turėti pakankamai rašalo ir popieriaus po to, kai tenkinaisi uogomis ir paraštėmis. Taigi dabar, kurdama vieną frazę pačiose nevilties gelmėse, o kitą – jau dvasinio pakilimo aukštybėse, ji užrašinėjo jas, kai šešėlis užtamsino puslapį. Orlanda skubiai paslėpė rankraštį.

Kadangi jos langas žvelgė į pačiame rūmų viduryje esantį kiemą, kadangi buvo įsakiusi neįleisti pas ją nieko, kadangi nieko nepažinojo ir pati įstatymiškai buvo niekam nežinoma, šešėlis iš pradžių ją nustebino, tada papiktino, paskui (kai pakėlė akis ir pamatė, kieno jis) prajuokino. Mat tai buvo pažįstamas, absurdiškas ne bet kieno, o pačios Finster-Aarhorno ir Skend op Bumo erchercogienės Harietės Grizeldos iš Rumunijos šešėlis. Ji slampinėjo po kiemą vilkėdama senąja juoda amazone ir apsiaustu kaip kadaise. Nė plaukelis ant galvos nebuvo pasikeitęs. Vadinasi, čia toji moteris, kuri išvijo ją iš Anglijos! Vadinasi, čia tos šlykščios grobuonės slaptavietė – vadinasi, čia ta pati nelemta paukštė! Prisiminusi, jog

nusitrenkė net į Turkiją bėgdama nuo jos gundymų (jau visiškai išsivadėjusių), Orlanda garsiai nusijuokė. Erchercogienės išvaizda turėjo kažko neapsakomai komiško. Užvis labiau ji priminė, kaip Orlanda jau buvo pamaniusi, didžiulį kiškį. Akys išsprogusios, skruostai nudribę, aukštas galvos dangalas irgi priminė tą žvėrelį. Ji stabtelėjo visiškai supanašėdama su tupinčiu tarp javų kiškiu, manančiu, kad jo niekas nemato, ir įsistebeilijo į Orlandą, taipgi įdėmiai žvelgiančią į ją pro langą. Kurį laiką abi spangino akis, bet neliko nieko kito, kaip pakviesti ją į vidų, ir netrukus erchercogienė purtėsi nuo mantijos sniegą ir moterys žarstė viena kitai tuščius pagyrimus.

„Kad jas kur maras, tas moteris! – mintyse tarė Orlanda, eidama prie bufeto atnešti vyno. – Niekada per jas neturėsi ramybės. Nėra pasaulyje žmonių sluoksnio, labiau mėgstančio šniukštinėti paslaptis, smalsesnio, labiau linkusio kištis į kitų reikalus. Bėgdama nuo šitos žalgos, palikau Angliją, o dabar...“ Ji pasigręžė su padėklu į erchercogienę, bet – tik pamanykit! – jos vietoje stovėjo juodai apsirengęs vyras. Šūsnis drabužių pleiksojo ant židinio grotelių. Orlanda buvo viena su vyru.

Staigiai atkūrusi atmintyje visai iš galvos išvėsusią savo lyties savimonę, taip pat vyro lyties savimonę, jau pakankamai tolimą ir trikdančią, Orlanda pajuto silpnumą.

– O! – sušuko ji, prispausdama ranką sau prie šono. – Kaip jūs mane išgąsdinot!

– Koks jautrumas! – tarė erchercogienė, priklaupdama ant vieno kelio ir prispausdama gaivinamąjį gėrimą prie Orlandos lūpų. – Atleiskit už apgaulę, kuria pasinaudojau!

Orlanda gurkštelėjo vyno, o erchercogas atsiklaupė ir pabučiavo jai ranką.

Žodžiu, dešimt minučių jie energingai atliko vyro ir moters vaidmenis, po to ėmė paprasčiausiai šnekučiuotis. Erchercogienė (tačiau ateityje ji turės būti laikoma erchercogu) papasakojo savo istoriją: kad jis buvęs vyras, visada juo buvęs; kad išvydęs Orlando portretą ir beviltiškai įsimylėjęs; norėdamas pasiekti tikslą persi-

rengęs moterimi ir laikinai apsigyvenęs prie duoninės; kad jautęsis nelaimingas, kai Orlandas pabėgo į Turkiją; kad išgirdęs apie jos pasikeitimą ir atskubėjęs pasiūlyti savo paslaugų (šioje vietoje jis ėmė bjauriai kikenti ir krizenti). Nes jam, pareiškė erchercogas Haris, ji buvusi ir visada būsianti moteriškos giminės perlas, tikra puikenybė, gyva pagunda. Trys „p" būtų skambėjusios įtikinamiau, jeigu jų nebūtų pertraukinėjęs baisiai keistas kikenimas ir krizenimas. „Jei tai meilė, – mintyse ištarė Orlanda, jau moters akimis žvelgdama į kitoje židinio grotelių pusėje stovintį erchercogą, – ji kažkuo neapsakomai juokinga".

Puolęs ant kelių, erchercogas Haris išpoškino aistringiausią meilės prisipažinimą. Pasisakė savo pilyje tvirtoje dėžėje laikąs apie dvidešimt milijonų dukatų. Valdąs daugiau akrų žemės už bet kokį Anglijos didžiūną. Medžioklės plotai esą nuostabūs; jis galįs pažadėti visokiausio laimikio, – tetervinų ir jerubių, – su kuriuo negalėtų lygintis jokie Anglijos ar Škotijos viržynai. Tiesa, kol buvo išvykęs, fazanams pakenkęs žiovulys, o elnių patelės pametusios jauniklius, tačiau visa tai pataisoma ir su Orlandos pagalba taip ir būsią padaryta, kai jie kartu gyvensią Rumunijoje.

Erchercogui šnekant, jo kiek išsprogusios akys pritvinko milžiniškų ašarų, jos nutekėjo gelsvai rudais negražiai nukarusių jo skruostų rėžiais.

Kad vyrai verkia taip pat dažnai ir be rimtos priežasties, Orlanda žinojo iš savo, kaip vyro, patyrimo; bet ji jau pradėjo įsisąmoninti, jog moterys privalo didžiai susijaudinti, jeigu jų akivaizdoje vyras parodo jausmus, – taigi ji didžiai susijaudino.

Erchercogas atsiprašė. Jis taip sutramdė savo norus, kad net pasakė dabar ją paliksiąs, bet grįšiąs atsakymo kitą dieną.

Tai nutiko antradienį. Jis atėjo trečiadienį; jis atėjo ketvirtadienį; jis atėjo penktadienį; ir dar atėjo šeštadienį. Kiekvienas apsilankymas būtinai prasidėdavo, tęsdavosi arba pasibaigdavo meilės prisipažinimu, tačiau tarpuose buvo daug erdvės tylai. Jie sėdėdavo abipus židinio ir kartais erchercogas nuversdavo židinio įrankius, o Orlanda vėl juos pastatydavo. Tada erchercogas

prisimindavo, kaip jis nušovęs Švedijoje briedį, o Orlanda pasiteiraudavo, ar briedis buvęs didelis, ir erchercogas atsakydavo, kad jis nebuvęs toks didelis kaip jo Norvegijoje nušautas šiaurės elnias; tada Orlanda paklausdavo, ar jam kada nors teko nušauti tigrą, o erchercogas atsakydavo, kad jis yra nušovęs albatrosą, ir Orlanda klausdavo (vos tramdydama žiovulį), ar albatrosas buvęs toks didelis kaip dramblys, ir erchercogas, žinoma, atsakydavo kažką labai protinga, tačiau Orlanda to nebegirdėdavo, nes žiūrėdavo į rašomąjį stalą arba pro langą, arba į duris. Ir tada erchercogas sakydavo:

– Aš dievinu jus.

Orlanda tą pačią akimirką ištardavo:

– Žiūrėkit, pradėjo lyti.

Tada abu baisiai sutrikdavo, skaisčiai išrausdavo ir nė vienas neįstengdavo sugalvoti, ką čia dar pasakius. Orlanda jau visai priėjo liepto galą, todėl, jeigu nebūtų prasimaniusi žaidimo „Musių tupykla“, kur visiškai nesistengiant galima prapilti dideles pinigų sumas, būtų turėjusi tekėti už erchercogo, nes kito būdo juo atsikratyti nežinojo. Tačiau šio tikrai nesudėtingo plano dėka – reikėjo tik trijų gabaliukų cukraus ir pakankamo kiekio musių – pašnekesio keblumai buvo įveikti ir būtinybės tekėti išvengta. Mat dabar erchercogas lažindavosi iš penkių šimtų svarų prieš šešis centus, kad musė atsitūps ant to cukraus gabalėlio, o ne ant ano. Taigi jie visą rytą turėdavo ką veikti stebėdami muses (kurios, savaime suprantama, šiuo metų laiku buvo tingios ir dažnai kone valandą sukiodavosi palubėje), kol pagaliau kokia nors graži mėsinė musė pasirinkdavo, kur tūpti, ir varžybos būdavo laimėtos. Daug šimtų svarų perėjo iš rankų į rankas šitaip lošiant, ir erchercogas, apsigimęs lošėjas, prisiekė, jog lošimas ne prastesnis už žirgų lenktynes, ir dievagojosi, kad galėtų lošti amžinai. Tačiau Orlandai visa tai greitai pabodo.

„Kam reikia būti jaunai žaviai moteriai pačiame žydėjime, jeigu teks ištisus rytmečius su erchercogu stebėti mėsines muses?“ – klausė ji savęs.

Vien nuo cukraus vaizdo ją ėmė pykinti; nuo musių darėsi bloga. Ji tikėjo, kad turi būti kokia nors išeitis iš tokios keblios padėties, tačiau dar nebuvo įvaldžiusi savo lyties gudrybių, o kadangi jau nebegalėjo trenkti žmogui per galvą arba perverti jo rapyra, nesugalvojo nieko geresnio kaip štai ką. Pasigavusi mėsinę musę, švelniai ją pritrėškė (toji jau ir buvo leisgyvė, nes, priešingu atveju, prielankumas nebyliems padarams nebūtų leidęs šitaip pasielgti) ir prilipdė ją gumiarabiko lašeliu prie cukraus gabalėlio. Kol erchercogas spoksojo į lubas, Orlanda mikliai sukeitė šį gabalėlį su tuo, už kurį buvo stačiusi, ir sušukusi: „Tupykla! Tupykla!“ pasiskelbė laimėjusi lažybas. Planas buvo toks: erchercogas, puikus medžioklės ir žirgų lenktynių žinovas, pajus suktybę, o kadangi apgaudinėti žaidžiant „Tupyklą“ – toks šlykštus nusikaltimas, kad jį padarę žmonės būdavo visiems laikams išgujami iš vyrų draugijos pas tropikų beždžiones, todėl erchercogas, kaip vylėsi Orlanda, bus pakankamai vyriškas ir atsisakys ateityje turėti su ja ką nors bendra. Tačiau ji neįvertino prielankaus didiko naivumo. Jis nieko neišmanė apie muses. Negyvos neskyrė nuo gyvos. Orlanda iškrėtė šį pokštą dvidešimt kartų, ir jis sumokėjo jai daugiau kaip septyniolika tūkstančių du šimtus penkiasdešimt svarų sterlingų (o tai maždaug keturiasdešimt tūkstančių aštuoni šimtai aštuoniasdešimt aštuoni svarai, šeši šilingai ir aštuoni pensai mūsų pinigais), kol galiausiai Orlanda pasukčiavo taip įžūliai, jog net erchercogo buvo neįmanoma apmulkinti. Pagaliau, jam suvokus tiesą, įvyko nemaloni scena. Erchercogas atsistojo visų ūgiu. Tirštai išraudo. Jam iš akių pasipylė ašaros. Kad Orlanda išlošė nemenką sumelę – labai prašom; kad ji apgaudinėjo jį – nei šis, nei tas, nes jam skaudu net pagalvoti, jog ji galėjo taip pasielgti; bet sukčiauti žaidžiant „Tupyklą“ – jau pasaulio pabaiga. Mylėti moterį, kuri lošdama sukčiauja, – pareiškė jis, – neįmanoma. Jis visiškai pribaigtas. Laimė, pridūrė kiek atsitokėjęs, kad niekas to nematė. Ir pagaliau, tarė jis, juk ji viso labo tik moteris. Trumpai sakant, būdamas riteriškas, jis jau ketino jai atleisti ir pasilenkė prašydamas dovanoti už šiurkštumą, bet Orlanda, jam nulenkus

išdidžią galvą, užbaigė viską vienu moju – užmetė rupūžiukę jam už marškinių ant pliko kūno.

Norint būti teisingam, reikia pasakyti, kad Orlanda kur kas mieliau būtų rinkusis rapyrą. Rupūžės – šalti ir drėgni padarai, kuriuos reikia slapstyti visą rytą. Tačiau jei rapyros uždraustos, tenka griebtis rupūžių. Be to, rupūžės ir juokas kartais padaro daugiau negu šaltas plienas. Erchercogas išraudo. Orlanda nusijuokė. Erchercogas nusikeikė. Orlanda pratrūko juoktis. Erchercogas trenkė durimis.

– Dėkui Dievui! – sušuko tebekvatodama Orlanda.

Ji išgirdo pašėlusiu greičiu iš rūmų kiemo išlekiančios karietos ratų trinksėjimą. Girdėjo ją dardant keliu. Garsas ėjo vis tylyn ir tylyn. Pagaliau visiškai išnyko.

– Esu viena, – balsu ištarė Orlanda, nes šalia nebuvo nieko.

Kad po triukšmo tyla atrodo labiau spengianti, dar reikia moksliškai pagrįsti. Tačiau daugelis moterų prisiektų, jog vienatvė juntamesnė prisiklausius meilės prisipažinimų. Nutilus erchercogo karietos ratų bildesiui, Orlanda pajuto, kaip nuo jos vis labiau tolsta erchercogas (jai tas nerūpėjo), turtas (jai tas nerūpėjo), titulas (jai tas nerūpėjo), vedybinio gyvenimo saugumas ir padėtis (jai tas nerūpėjo), tačiau girdėjo, kaip nuo jos traukiasi gyvenimas ir meilužis.

– Gyvenimas ir meilužis, – sušnabždėjo ji; priėjusi prie rašomojo stalo, pamirkė plunksną į rašalą ir užrašė: „Gyvenimas ir meilužis“ – eilutę, kurios negalėjai padeklamuoti ir kuri niekaip nesisiejo su tuo, kas buvo parašyta anksčiau: pastaba apie teisingą avių maudymą norint išvengti niežų. Dar kartą tai perskaičiusi, ji išraudo ir pakartojo:

– Gyvenimas ir meilužis.

Paskui, padėjusi plunksną, nuėjo į miegamąjį, atsistojo prieš veidrodį ir pasitaisė ant kaklo perlų vėrinį. Kadangi perlai ne itin derėjo prie šakelėmis raštuotos medvilnės rytinio chalato, Orlanda pakeitė jį melsvai pilka tafta; po to žydinčių persikų spalva; po to vyšniniu brokatu. Ko gera, ne pro šalį būtų šiek tiek pasipudruoti,

reikėtų pasitvarkyti plaukus – taip – virš kaktos, tada jau būtų gerai. Paskui ji įsispyrė į smailias šlepetes, ant piršto užsimovė smaragdo žiedą.

– Štai, – pasakė Orlanda, kai viskas buvo baigta, ir uždegė sienines žvakides abipus veidrodžio.

Nerastum moters, kurios nebūtų sujaudinęs tas vaizdas, kurį Orlanda išvydo degant sniege – nes iš visų veidrodžio pusių plytėjo snieginos vejos, ji buvo kaip ugnis, kaip degantis krūmas, o žvakių liepsnelės aplink jos galvą – kaip sidabriniai lapai; arba – stiklas buvo žalias vanduo, o ji – undinė, apsikarsčiusi perlais, sirena oloje, dainuojanti taip, kad yrėjai palinksta ir iškrenta iš valčių trokšdami apkabinti ją; tokia tamsi, tokia skaisti, tokia kieta, tokia švelni ji buvo, tokia stulbinamai gundanti, jog nors galą gauk kaip gaila, kad nėra nieko, kas galėtų imti ir pasakyti: „Šimts paralių, ponia, jūs – tiesiog įsikūnijęs grožis". Ir tai būtų buvę tiesa. Net Orlanda (nebūdama apie save labai geros nuomonės) žinojo tai, nes nevalingai šyptelėjo, kaip šypsosi moterys, kai jų grožis, tarsi joms nepriklausydamas, susitelkia lyg žemyn krintantis lašas arba į viršų trykštantis fontanas ir visai netikėtai iškyla prieš jas veidrodyje – lygiai taip ji ir nusišypsojo, paskui valandėlę klausėsi, bet išgirdo tik lapų šnaresį, žvirblių čirškėjimą, tada atsiduso – „Gyvenimas, meilužis" – ir nepaprastai greitai pasigręžė ant kulnų; nusitraukė nuo kaklo perlus, nusiplėšė nuo kūno atlasus, atsistojo tiesiai su savo dailiomis juodo šilko susegamomis prie kelių eilinio didiko kelnėmis ir paskambino varpeliu. Kai įėjo tarnas, ji įsakė tuojau privažiuoti šešetu kinkytą karietą. Londone jos laukiantys neatidėliotini reikalai. Nepraėjus valandai po erchercogo išvykimo, išvažiavo ir Orlanda.

Kol Orlanda važiuoja, mes galime pasinaudoti proga – angliškas kraštovaizdis niekuo nepasižymi ir aprašinėti jo nebūtina – ir reikliau nei pirma atkreipti skaitytojo dėmesį į kelias pastabas, tai vienur, tai kitur išsprūdusias mūsų pasakojimo eigoje. Pavyzdžiui, galėtume atkreipti dėmesį į tai, kad, kieno nors sutrukdyta,

Orlanda paslėpdavo rankraščius. Be to, ji ilgai ir atidžiai stebeilydavo į veidrodį; ir dabar, važiuojant į Londoną, galima buvo pastebėti, kad užgniaužia riktelėjimą arkliams ėmus šuoliuoti greičiau, negu jai norėtųsi. Pagal tai, kad drovisi rašymo, jaučia tuščią didžiavimąsi savo asmeniu, baiminasi dėl savo saugumo, galima daryti išvadą, jog neseniai išsakyti žodžiai, esą Orlandas, kaip vyras, visiškai nesiskiria nuo Orlandos, kaip moters, nustoja buvę visiškai teisingi. Ji ėmė vis kukliau, kaip įprasta moterims, vertinti savo protinius gebėjimus ir vis labiau, kaip įprasta moterims, didžiuotis savo išvaizda. Vienos opios vietos išryškėjo, kitos nublanko. Kai kurie filosofai šiuo atveju imtų teigti, jog nemenkos įtakos tam padarė drabužių permaina. Drabužiai, tvirtina jie, – ne toks jau mažmožis, jų paskirtis daug svarbesnė negu vien saugoti nuo šalčio. Drabužiai pakeičia mūsų požiūrį į pasaulį ir pasaulio požiūrį į mus. Pavyzdžiui, vos išvydęs Orlandos sijoną, kapitonas Bartolas kaipmat ištempė jai stoginę, verste vertė įsidėti dar vieną gabalėlį jautienos ir pakvietė nuplaukti barkasu į krantą. Tokios meilybės nebūtų buvusios žarstomos, jeigu, užuot laisvai kritęs, jos sijonas būtų prigulęs prie kojų it kelnės. O jei mums sakomi komplimentai, privalom atsiliepti. Orlanda pagarbiai nusilenkinėjo pritūpdama; tenkino prašymus; gyrė šeimininko humorą – viso to ji nebūtų dariusi, jei vietoj dailių kelnių nebūtų segėjusi moteriškų sijonų, o vietoj juostele apsiūto apsiausto nebūtų vilkėjusi moteriškos atlasinės liemenės. Išties gajus yra požiūris, kad ne mes vilkim drabužius, o jie mus; kad mes galim suteikti jiems rankos arba krūtinės pavidalą, tačiau jie formuoja mūsų širdis, protus ir kalbą taip kaip jiems patinka. Po to, kai kurį laiką pasegėjo sijonus, išryškėjo tam tikras Orlandos pasikeitimas, atsišviečiantis net jos veide. Jeigu palyginsime Orlandą, kaip vyrą, ir Orlandą, kaip moterį, pamatysime, kad nors abu, be jokios abejonės, yra tas pats žmogus, tačiau nestokoja ir kai kurių skirtenybių. Vyro ranka visada laisva, kad galėtų stverti kardą, moteris visada pasiruošusi prilaikyti nuo pečių slystančius atlasus. Vyras žvelgia pasauliui tiesiai į akis, tarytum šis būtų sukurtas jo naudai ir pritaikytas

jo skoniui. Moteris tik dirsteli į pasaulį labai gudriu, netgi įtariu žvilgsniu. Jeigu jie vilkėtų tuos pačius drabužius, gal ir jų požiūriai supanašėtų.

Žinoma, tai tik kai kurių mąstytojų ir išminčių nuomonė, o mes esame linkę manyti kitaip. Laimė, kad lyčių skirtingumai yra išties begaliniai. Drabužiai – tik kažko, slypinčio labai giliai, sutartinis ženklas. Pačios Orlandos pasikeitimas liepė jai pasirinkti moteriškus drabužius ir moterišką lytį. Tikriausiai šitaip pasielgdama ji tik atviriau už kitus – atvirumas buvo jos prigimties esmė – išreiškė kažką, kas nutinka daugeliui žmonių, tik taip atvirai neparodoma. Taigi ir vėl susiduriame su būtinybe pasirinkti. Nors lytys skirtingos, bet jos susimaišiusios. Kiekviena žmogiška būtybė svyra tai vienos, tai kitos lyties link, ir dažniausiai tik drabužiai daro juos panašius į vyrą ar moterį, o giliai glūdinti lytis gali būti kita negu išorėje. Visą šią painiavą ir sumaištį kiekvienas yra patyręs; tačiau šioje vietoje mes nesprendžiame klausimo, tik atkreipiame dėmesį į tiksliai apibrėžto Orlandos atvejo keistas pasekmes.

Kaip tik šitas vyro ir moters mišinys, tai vienam, tai kitam imant viršų, dažnai netikėtai pakreipdavo jos elgesį visiškai netikėta linkme. Pavyzdžiui, smalsioji jos lyties pusė stebėdavosi, kaip gali būti Orlanda moteris, jeigu jai niekada neprireikia daugiau negu dešimties minučių apsirengti? Be to, ar jos drabužiai nesą parinkti atmestinai ir kartais atrodą gan apgailėtinai? Ir dar galima pridurti, kad Orlandai visai nebuvo būdingas vyriškas normų ir taisyklių paisymas arba vyriškas jėgos pomėgis. Ji buvo pernelyg švelniaširdė. Negalėjo žiūrėti, kaip mušamas asilas arba skandinamas kačiukas. Pro akis neprasprūdo ir tai, kad ji bjaurisi viskuo, kas susiję su namų ūkiu, keliasi auštant, o vasarą išeina į laukus saulei dar nepatekėjus. Joks ūkininkas geriau už ją neišmanė apie javus. Gerdama nenusileisdavo kitiems ir mėgo azartinius lošimus. Puikiai jodinėjo ir varė šuoliais per Londono tiltą lekiantį šešetą. Bet ir vėl, nepaisant drąsos ir vyriško veiklumo, buvo pastebėta, kad atsidūrusio pavojuje žmogaus vaizdas sukeldavo jai labai moterišką, smarkų širdies plakimą. Nuo menkiausio nieko galėjo

apsipilti ašaromis. Visiškai neišmanė geografijos, pakęst negalėjo matematikos, turėjo kvailai įsikaltų užgaidų, būdingesnių moterims, o ne vyrams, pavyzdžiui, keliauti į pietus jai reiškė keliauti žemyn. Taigi nelengva atsakyti, ar Orlanda buvo labiau vyras ar moteris, o šiuo metu sprendimas net neįmanomas, nes karieta darda per grindinio akmenis.

Orlanda privažiavo prie savo miestiškų namų. Pamina buvo nuleista; geležiniai vartai atverti. Ji ėjo į tėvo namus Blekfrajerze, kurie – nors aukštuomenė traukėsi iš šios miesto dalies – vis dar buvo malonus, erdvus būstas su nusidriekusiais iki upės sodais ir žavia, pasivaikščiojimams skirta lazdynų giraite.

Čia ji apsistojo ir iš karto ėmė dairytis to, ko atvažiavo – tai yra gyvenimo ir meilužio. Dėl pirmo dar galėjo kilti šiokių tokių abejonių, o antrą ji be jokio vargo susirado praėjus dviem dienoms po atvykimo. Į miestą atvažiavo antradienį. Ketvirtadienį išsirengė pasivaikščioti Pel Melu, kaip aukštuomenė buvo pratusi tuo metu daryti. Nespėjo gerai įsieiti, kai į ją atkreipė dėmesį prasčiokų būrelis, paprastai susirenkantis ten paspoksoti į pranašesnius už save. Jai einant pro šalį, prostitutė su vaiku prie krūtinės žengtelėjo į priekį, įžūliai dėbtelėjo Orlandai į veidą ir suriko:

– Tegu mane skradžiai, jei čia ne ledi Orlanda!

Jos bendrai ėmė spiestis aplinkui, ir Orlanda akimirksniu pasijuto apsupta stebeilijančių miestiečių ir krautuvininkų žmonų minios, ištroškusios apžiūrėti garsaus teismo proceso svarbiausios veikėjos. Tai rodė, kaip prastuomenė domėjosi šia byla. Minios grūstis būtų sukėlusi Orlandai didelių nepatogumų, – ji buvo pamiršusi, kad ponioms nedera viešose vietose vaikštinėti vienoms, – jeigu aukštas ponas staiga nebūtų žengęs į priekį ir nepasiūlęs jai savo rankos. Tai buvo erchercogas. Orlanda šiek tiek nusiminė, bet reginys ją prajuokino. Kilniaširdis didikas ne tik jai atleido, bet, norėdamas parodyti nejaučiąs pagiežos dėl lengvabūdiško poelgio su rupūže, buvo įsigijęs to roplio formos brangakmenį, kurį dabar brukte įbruko jai pakartodamas pasiūlymą tekėti ir padėdamas įlipti į karietą.

Per tą minią, per tą hercogą, per tą brangakmenį Orlanda važiavo namo apimta bjauriausios, kokią tik galima įsivaizduoti, nuotaikos. Negi nebus įmanoma išeiti pasivaikščioti ir nebūti minios uždusintai, negauti dovanų smaragdais nusagstytos rupūžės, nesulaukti erchercogų vedybinių pasiūlymų? Kitą dieną, radusi ant pusryčių stalo pusę tuzino kilmingiausių šalies ponių laiškelių, – nuo ponios Safolk, ponios Selisberi, ponios Česterfild, ponios Tavistok ir kitų, mandagiausiais žodžiais primenančių senus jų šeimų giminystės ir bendrystės saitus ir prašančių suteikti garbę susipažinti su ja, – į visą šį reikalą pažvelgė nebe taip niūriai. Kitą dieną, – o buvo šeštadienis, – ne viena šių ponių asmeniškai ją aplankė. Antradienį apie vidudienį jų liokajai atnešė kvietimus į netolimoje ateityje rengiamus įvairiausius pietus, kviestines vakarienes, priėmimus; taigi Orlanda nieko nelaukiant buvo įsviesta, tykštant purslams ir kylant bangoms, į neramius Londono aukštuomenės vandenis.

Nupiešti teisingą to ar bet kurio kito meto Londono aukštuomenės vaizdą – ne biografo ar istoriko jėgoms. Tik tiems, kuriems ne per daugiausia rūpi tiesa ir kurie nelabai ją gerbia – poetams ir romanistams, gali būti patikėta ši užduotis, nes tai vienas atvejų, kai tiesa neegzistuoja. Niekas neegzistuoja. Viskas – vien iš aplinkos į mus patenkantys užkrečiamieji pradai, apgaulingi regėjimai. Kalbant tiesiai, Orlanda grįždavo namo iš tų kviestinių vakarų trečią arba ketvirtą ryto ir jos skruostai panėšėdavo į Kalėdų eglutę, o akys – į žvaigždes. Ji atleisdavo vieną korseto varstį, dvidešimt kartų pereidavo kambarį, atleisdavo kitą varstį, pastovėdavo ir vėl imdavo vaikščioti. Dažnai ir saulė sutviksdavo virš Sautverko kaminų, o ji vis negalėdavo prisiversti gultis į lovą, paskui valandą ar net ilgiau vartydavosi ir blaškydavosi, juokdavosi ir dūsaudavo, kol pagaliau užmigdavo. Tad kas buvo viso šio sąmyšio priežastis? Aukštuomenė? O ką toji aukštuomenė padarė ar pasakė, kad protingą moterį apėmė toks jaudulys? Tiesą sakant, nieko. Kad ir kiek kratytų atmintį, kitą dieną Orlanda neprisimindavo nė vieno žodžio, nusakančio ką nors reikšminga. Lordas O. buvo

mandagus. Lordas A. – gerai išauklėtas. Markizas C. – žavingas. Ponas M. – įdomus. Tačiau bandydama prisiminti, kas sudarė tą jų mandagumą, išsiauklėjimą, žavesį ar šmaikštumą, ji imdavo manyti, kad jos atmintis šlubuoja, nes negali nieko įvardyti. Ir taip būdavo visada. Kitą dieną atmintyje nelikdavo nieko, tačiau akimirkos jaudulys buvo stiprus. Taigi tenka daryti išvadą, kad aukštuomenė yra kaip įgudusios šeimininkės per Kalėdas patiekiamas karštas punšas, kurio skonis priklauso nuo tinkamo užmaišymo ir daugybės sudedamųjų dalių. Atimk bent vieną, ir jis liks beskonis. Paimkim atskirai lordą O., lordą A., lordą C. arba poną M., ir kiekvienas yra visiškai niekas. Tačiau sumaišykite juos, ir jų derinys bus svaigiausio skonio, gundyte gundančio kvapo. Tačiau šio svaigulio, šios pagundos išnagrinėt neįmanoma. Todėl aukštuomenė yra viskas ir niekas. Aukštuomenė – išraiškingiausias pasaulyje prasimanymas, tačiau neturintis jokios būties. Tik šėtoniškos asmenybės – poetai ir rašytojai – gali spręsti su ja susijusius klausimus; šitų „kažko be galo reikšmingo“ ir „kažko visiškai bereikšmio“ kimšte prikimšti jų veikalai, tad su didžiausiu malonumu pasaulyje jiems ir paliekame visa tai.

Tačiau, sekdami pirmtakais, pasakysim vien tai, kad aukštuomenės spindesys valdant karalienei Onai buvo neprilygstamas. Patekti į aukštuomenę buvo kiekvieno gerai išauklėto žmogaus tikslas. Mandagumas, taktas ir kitos puikios savybės buvo tobulos. Tėvai davinėjo patarimus sūnums, motinos – dukterims. Nė vienos lyties lavinimas nebuvo baigtas, jeigu stigdavo laikysenos mokslo, nusilenkimų ir tūpsnių meno, kardo ir vėduoklės valdymo meistriškumo, dantų priežiūros, kojų stovėsenos, kelių lankstumo, tinkamo būdo įeiti ir išeiti iš kambario ir dar tūkstančių taip toliau, kuriuos iškart atsimena kiekvienas, pats pabuvęs aukštuomenėje. Kadangi Orlanda – dar jaunuolis – buvo karalienės Elžbietos pagirta už tai, kaip padavė rožių vandens dubenį, reikia manyti, jog jos išmanymo pakako būti pripažintai tinkama. Tačiau tiesa ir tai, kad per išsiblaškymą ji kartais tapdavo nevikri; galėdavo įsisvajoti apie poeziją, kai reikia galvoti apie taftą; ko gera, jos

žingsnis buvo pernelyg platus, o staigiais judesiais kartais sukeldavo pavojų puodeliui arbatos.

Gal šių nežymių trūkumų pakako atsverti laikysenos didingumui, o gal ji paveldėjo per daug giminės gyslomis tekančio juodojo humoro, tikra yra tik tai, kad vos spėjo ji kokį dvidešimt kartelių pasisukioti aukštuomenėje, ir jau klausė savęs, nors šalia nebuvo nieko, kas galėtų išgirsti, išskyrus spanielį Pipiną:

– Kas, po velnių, man darosi?

Taip nutiko antradienį, tūkstantis septyni šimtai dvyliktų metų birželio šešioliktą dieną; ji buvo ką tik grįžusi iš didelio pokylio Arlingtono rūmuose; danguje brėško aušra, o ji movėsi kojines.

– Man nė motais, jei daugiau gyvenime nepamatysiu nė gyvos dvasios! – apsipildama ašaromis sušuko Orlanda.

Meilužių ji turėjo pakankamai, tačiau gyvenimas, kuris, vis dėlto yra kažkuo svarbus, sprūdo jai iš rankų.

– Nejaugi visa tai žmonės vadina gyvenimu? – klausė ji, tačiau atsakymo nesulaukė.

Užjausdamas spanielis pakėlė priekinę letenėlę. Paskui palaižė Orlandą. Orlanda paglostė šunį. Tada pabučiavo jį. Žodžiu, jie buvo tokie artimi, kokie tegali būti šuo ir jo šeimininkė, tačiau paneigt neįmanoma, kad gyvulių nebylumas smarkiai trukdo subtiliau bendrauti. Šunys vizgina uodegas; jie išsiriečia nulenkdami priekinę kūno dalį ir iškeldami užpakalinę; jie voliojasi, šokinėja, liečia letena, inkščia, loja, seilėjasi; jie turi visokių įpročių ir gudrybių, bet kokia iš to nauda, jeigu nemoka kalbėti. Lygiai tokia pati, – pamanė ji, švelniai pastatydama šunį ant grindų, – buvo nesutarimų priežastis su didžiūnais Arlingtono rūmuose. Jie taip pat vizgina uodegas, lankstosi, voliojasi, šokinėja, stvarsto už rankos ir jausmingai tauškia, bet kalbėti nemoka.

– Visus šiuos mėnesius, kai dalyvauju aukštuomenės gyvenime, – tarė Orlanda, sviesdama kojinę per kambarį, – negirdėjau nieko, ko ir Pipinas nepasakytų. Man šalta. Aš laimingas. Aš alkanas. Aš pagavau pelę. Aš užkasiau kaulą. Būk gera, pabučiuok man į nosį.

Bet to nepakanka.

Kas įvyko, kad per tokį trumpą laiką Orlandai svaigulį pakeitė pasibjaurėjimas, mes tik pabandysime paaiškinti darydami prielaidą, kad tas paslaptingas darinys, kurį vadiname visuomene, pats savaime nėra nei besąlygiškai geras, nei besąlygiškai blogas, tačiau turi dvasią, įnoringą, bet galingą, kuri arba padaro, kad girtumas, jums apie jį pagalvojus, – kaip pagalvojo Orlanda, – sukelia džiaugsmą arba įvaro galvos skausmą, jums apie jį pagalvojus, – kaip pagalvojo Orlanda, – ir yra šlykštus. Kad gebėjimas kalbėti turi su tuo ką nors bendra, išdrįsim suabejoti. Dažnai nebyli valanda esti žavingiausia, o puikus sąmojis gali būti neapsakomai nuobodus. Tačiau paliekame tai poetams ir tęsiame savo istoriją.

Orlanda nusviedė antrą kojinę įkandin pirmos ir, slogučio apimta, atsigulė nutarusi visiems laikams išsižadėti aukštuomenės. Bet, kaip paaiškėjo, vėl paskubėjo daryti išvadas. Mat jau kitą rytą nubudusi ant stalo tarp įprastų kortelių su kvietimais rado vieną iš kažkokios grafienės R. Kadangi tą naktį buvo nutarusi niekada daugiau nebesilankyti aukštuomenėje, Orlandos elgesį – ji skubiai nusiuntė pasiuntinį į R. namus pranešti, kad su didžiausiu malonumu aplankys jos malonybę, – mes galim paaiškinti tik tuo, jog ją tebeveikė nuodai trijų saldžių žodžių, kuriuos „Įsimylėjusios damos“ denyje, plaukiant Temzės upe, jai į ausį ištarė kapitonas Nikolas Benediktas Bartolas. Adisonas, Draidenas, Poupas, – pasakė jis, rodydamas į „Kakavos medį“, – ir nuo tol jos galvoje lyg burtažodžiai skambėjo Adisonas, Draidenas, Poupas. Ir kas patikėtų tokia kvailyste? – tačiau taip buvo. Visa, ką patyrė su Niku Grinu, nieko Orlandos neišmokė. Galingi šių vardų kerai tebeveikė ją. Tikriausiai kartais tikėjimas reikalingas, o kadangi Orlanda, kaip minėjome, įprastas dievybes laikė už nieką, ji lengvatikiškai perkėlė tikėjimą į didžius žmones – žinoma, išgarsėjusius. Kariai, admirolai, valstybės veikėjai visiškai jos nejaudino. Bet vien mintis apie didį rašytoją taip suaudrindavo, jog ji beveik tikėjo, kad jis nematomas. Jos įgimta nuojauta buvo teisinga. Besąlygiškai įtikėti

tikriausiai galima tik tuo, ko nematome. Tas nuo laivo denio šmėstelėjęs poetų vaizdas buvo panašus į regėjimą. Kad puodelis – iš porceliano, o laikraštis – iš popieriaus, Orlanda galėjo suabejoti. Kai lordas O. vieną dieną pasakė užvakar pietavęs su Draidenu, ji visiškai juo nepatikėjo. Tuo metu grafienės R. salonas garsėjo kaip genijų priimamojo prieškambaris; tai buvo vieta, kur vyrai ir moterys susitikdavo pamojuoti smilkyklėmis ir pašlovinti himnais genijaus biusto sienos nišoje. Retsykiais ir pats Dievas teikdavosi valandėlę pasirodyti. Vien tik proto gebėjimai suteikdavo prašytojui teisę čia patekti, o viskas (anot girdų), kas ten buvo šnekama, buvo šmaikštu.

Taigi Orlanda įžengė į kambarį didžiai virpėdama. Draugiją ji jau rado pusračiu susibūrusią apie židinį. Viduryje didžiuliame krėsle sėdėjo grafienė R., senstelėjusi, tamsaus gymio, juodų nėrinių mantilija ant galvos. Tik taip, būdama priekurtė, ji galėjo valdyti pašnekesį abiejose pusėse. Jai iš kairės ir iš dešinės sėdėjo patys garsiausi vyrai ir moterys. Teigta, jog kiekvienas vyras – buvęs ministras pirmininkas, o kiekviena moteris, – kaip buvo šnabždama, – buvusi karaliaus meilužė. Tikra yra tai: visiems nestigo talento ir visi buvo garsenybės. Labai pagarbiai, tylėdama, Orlanda atsisėdo... Po trijų valandų ji pagarbiai nusilenkė, tūptelėjo ir išėjo.

Tačiau kas, galėtų paklausti suirzęs skaitytojas, įvyko per šį laiką? Per tris valandas tokia draugija galėjo prišnekėti šmaikščiausių, giliamintiškiausių, įdomiausių dalykų pasaulyje. Taip tikrai gali atrodyti. Bet tiesa štai kokia – jie nepasakė nieko. Keista savybė, tačiau bendra visoms pasaulyje nuostabiausioms draugijoms. Senoji ponia Diudefan* ir jos draugai be pertraukos kalbėjosi ištisus penkiasdešimt metų. O kas iš viso to liko? Gal kokie trys šmaikštūs posakiai. Taigi niekas mums netrukdo daryti prielaidos, kad arba nieko nebuvo pasakyta, arba nebuvo pasakyta nieko šmaikštaus, arba dalelytė trijų šmaikščių posakių, trunkanti aštuoniolika tūks-

* Marie du Deffant (1697–1780), prancūzų literatūrinio salono šeimininkė.

tančių du šimtus penkiasdešimt naktų, ištrina bet kokią šmaikštumo galimybę.

O arčiausiai tiesos bus, – jeigu drįstume šį žodį pavartoti tokiame kontekste, – kad visas šių žmonių grupes valdo kerai. Šeimininkė – tai šiuolaikinė Sibilė. Ji burtininkė, apžavinti svečius. Šituose namuose jie laiko save laimingais; anuose – sąmojingais; trečiuose – išmintingais. Tai iliuzija (ir nieko bloga, nes iliuzijos – vertingiausi ir būtiniausi dalykai, ir būtybė, galinti sukurti bent vieną iliuziją, yra pati didžiausia pasaulio geradarė), tačiau puikiai žinoma, kad, susidūrusios su tikrove, iliuzijos subyra į šipulius, taigi jokia tikra laimė, joks tikras sąmojis, joks tikras giliamintiškumas neįleidžiami ten, kur viešpatauja iliuzijos. Taip galima paaiškinti, kodėl ponia Diudefan per penkiasdešimt metų pasakė vos tris šmaikščius dalykus. Jei būtų pasakiusi daugiau, jos būrelis būtų subyrėjęs. Šmaikštus posakis, išlėkęs iš jos lūpų, prašvilpdavo virš pašnekesio kaip patrankos sviedinys, išguldantis žibuokles ir saulutes. Ištardama savo garsųjį „sąmojį apie šventąjį Dionyzą“*, ji plynai išdegino viską, net žolės nepaliko. Stojo nusivylimas ir tuštuma. Nebuvo ištarta nė žodžio. „O Dieve, ponia, apsaugokit mus nuo dar vieno tokio posakio!“ – visi kaip vienas sušuko jos draugai. Ir ji pakluso. Per beveik septyniolika metų neištarė nieko įsimintino, ir viskas gerai klojosi. Nuostabus iliuzijų užtiesalas virš jos būrelio išsilaikė sveikas sveikutėlis, lygiai kaip ir virš grafienės R. būrelio. Svečiai laikė save laimingais, laikė save šmaikščiais, manė, kad jų mintys gilios, ir jeigu jie šitaip manė, kiti dar tvirčiau tuo tikėjo; ir nebuvo nieko žavesnio už grafienės R. draugiją: visi pavydėjo galintiems ten patekti, o tie, kurie būdavo įleidžiami, pavydėjo patys sau, nes kiti žmonės pavydėjo jiems; ir atrodė, jog nėra tam galo – išskyrus tą, kurį dabar turime papasakoti.

* „Atstumas neturi reikšmės, sunkiausias tik pirmas žingsnis“ (1763 m. birželio 7 d. laiškas d'Alembertui). Aliuzija į legendą apie šventąjį Dionyzą, kuris, kaip tikima, po egzekucijos nunešė savo galvą šešias mylias.

Kai maždaug trečią kartą Orlanda tenai apsilankė, kai kas įvyko. Jai vis dar atrodė, jog klausosi nuostabiausių pasaulyje epigramų, nors, tiesą sakant, senasis generolas C. tik gana smulkiai pasakojo, kaip podagra iš kairės kojos persimetė į dešinę, o ponas L. tuoj pat įsiterpdavo, jei tik būdavo paminimas koks nors tikrinis daiktavardis, – „R.? O! Aš pažįstu Bilį R. kaip pats save. S.? Tai artimiausias mano draugas. T.? Viešėjau pas jį dvi savaites Jorkšyre", – tačiau beribę galią turinčios iliuzijos dėka tai skambėdavo kaip šmaikščiausias atsakymas, skvarbiausia žmogaus gyvenimo įžvalga ir kėlė garsų draugijos juoką; bet tuo metu prasivėrė durys ir įėjo nedidukas ponas, kurio vardo Orlanda neišgirdo. Netrukus ją apėmė keistas ir nemalonus jausmas. Sprendžiant iš veidų, tą pajuto ir kiti. Vienas ponas pasiskundė skersvėju. Markizė C. ėmė nuogąstauti, ar tik nebus po sofa palindus katė. Atrodė, kad jie lėtai prasimerkia po malonaus sapno ir išvysta pigią prausyklę ir purviną lovos užtiesalą. Atrodė, kad lėtai sklaidosi kažkokio nuostabiai skanaus vyno garai. Generolas vis dar kalbėjo, o ponas L. vis ką nors prisiminė. Bet kuo toliau, tuo aiškiau matėsi, koks raudonas generolo sprandas, kokia nuplikusi pono L. galva. O dėl jų pašnekesio turinio... Tai nebuvo galima įsivaizduoti nieko nuobodesnio ir lėkštesnio. Visi neramiai muistėsi, o tie, kurie turėjo vėduokles, žiovavo prisidengę jomis. Pagaliau ponia R. pabarbeno vėduokle į krėslo ranktūrį. Abu ponai užsikirtę nutilo.

Tada nedidukas ponas prabilo,

jis pasakė,

pagaliau pasakė.

Ir tai, be jokios abejonės, buvo tikras sąmojis, tikra išmintis, tikras giliamintiškumas. Draugija pašiurpo. Pakanka ir vieno pasakymo, bet kai tą patį vakarą vienas po kito eina trys! Jokia draugiomenė to neištvertų.

– Pone Poupai, – virpančiu nuo pašaipaus įtūžio balsu tarė senoji grafienė R., – tikra laimė, kad esate šmaikštus.

* Šie posakiai per daug gerai žinomi, kad juos reiktų kartoti, be to, juos galima rasti išspausdintuose jo veikaluose. *(Autorės pastaba.)*

Ponas Poupas paraudo. Niekas neištarė nė žodžio. Kokias dvidešimt minučių visi sėdėjo mirtinoje tyloje. Paskui vienas po kito ėmė kilti ir slinkti iš kambario. Kad po to, ką patyrė, jie dar grįš čia, buvo labai abejotina. Visoje Saut Odli gatvėje skardėjo deglininkų, šaukiančių jų karietas, balsai. Trinktelėdavo durelės, ir karietos nuvažiuodavo. Orlanda atsidūrė ant laiptų netoli pono Poupo. Jo liesą iškrypusį kūną varstė prieštaringiausi jausmai. Akys (jis drebėjo kaip epušės lapas) svaidė pagiežos, įniršio, pergalės, šmaikštumo, įbūgio strėles. Priminė tupintį roplį su kaktoje įstatytu degančiu topazu. Tuo pat metu nelaimėlę Orlandą ištiko keisčiausia jausmų audra. Beribis nusivylimas, toks, koks įskaudino ją mažiau nei prieš valandą, paprastai palieka protą lyg bangų svaidomą tai į vieną, tai į kitą pusę. Viskas ima rodytis dešimt kartų tuščiau ir nuogiau. Tai akimirka, kupina didžiausio pavojaus žmogaus dvasiai. Kaip tik tada moterys tampa vienuolėmis, o vyrai kunigais. Tokiomis akimirkomis turtuoliai pasirašo nuosavybės atsisakymo raštus, o laimingi žmonės mėsiniais peiliais persipjauna gerklę. Orlanda mielai būtų taip pasielgusi, tačiau ji padarė dar neapdairiau ir beprotiškiau. Pasikvietė poną Poupą į namus.

Neapdairu beginkliam įeiti į liūto urvą, beprotiška irkline valtimi leistis per Atlanto vandenyną, rizikinga stovėti ant vienos kojos ant Šv. Povilo katedros kupolo, bet kur kas pavojingiau vienai grįžti namo su poetu. Nes poetas – ir liūtas, ir Atlanto vandenynas viename asmenyje. Vienas mus paskandina, kitas sudrasko. Jeigu išvengiame dantų, į mirtį mus pasiunčia bangos. Žmogus, galintis sudaužyti neįvykdomas svajones ir nepagrįstas viltis, yra ir žvėris, ir tvanas. Svajonės ir viltys sielai tas pat, kas atmosfera žemei. Suvyniok švelnų orą, ir augalai žus, spalvos išblės. Žemė, kuria vaikštome, virs suskrudusiomis išdagomis. Mergelis ir ugniniai grindinio akmenys nusvilins kojas. Tiesa pribaigs. Gyvenimas yra svajonė. Nubudimas pražudo. Svajonių vagis pavagia ir mūsų gyvenimą... (ir taip per šešis puslapius, jei pageidautumėt, tačiau stilius nuobodus, tad gal užtenka).

Pagal šiuos duomenis, karietai pasiekus Orlandos namus Blekfrajerze, iš jos turėjo būti likusi tik krūvelė pelenų. Kad Orlanda vis dar buvo iš kūno ir kraujo, žinoma, išsekusių, turim dėkoti tam, apie ką užsiminėme ankstesnio pasakojimo metu. Kuo mažiau matom, tuo labiau tikim. Mat gatvės tarp Meifero ir Blekfrajerzo tuo metu būdavo labai prastai apšviestos. Tiesa, palyginti su Elžbietos amžiumi, apšvietimas labai pagerėjo. Tuosyk nakties užkluptas keliauninkas turėdavo pasikliauti žvaigždėmis arba panaktinio deglo raudona liepsna, kad neįkristų į žvyrduobę Park Leine arba Totem Kort Roudo ąžuolyne, kurį knaisiojo kiaulės. Ir vis dėlto dar daug ko stigo iki mūsų pažangos ir patogumų. Stulpai su aliejiniais žibintais pasitaikydavo tik kas du šimtus jardų ar panašiai, o tarp jų plytėjo didelės juodos kaip degutas tamsos plynės. Taigi dešimt minučių Orlanda ir ponas Poupas išbūdavo juodumoje, tada apie pusę minutės – vėl šviesoje. Orlandą apėmė keista dvasinė būsena. Šviesai blėstant, ji imdavo jausti, kaip ją visą persmelkia nuostabiausia palaima. „Juk išties neapsakoma garbė jaunai moteriai važiuoti su ponu Poupu, – imdavo ji mąstyti žvelgdama į jo nosies liniją. – Esu laimingiausia iš moterų. Per sprindį nuo manęs – kaip kažin ką, jaučiu jo keliaraiščio kaspinus mygiant man šlaunį – pats šmaikščiausias protas jos didenybės valdose. Ateities kartos be galo mumis domėsis ir siaubingai man pavydės". Tuo metu priartėjo žibinto stulpas. „Vargšė aš, vargšė! – pamanė ji. – Nėra tokių dalykų kaip šlovė ir garbė. Būsimais amžiais niekas neprisimins nei manęs, nei pono Poupo. Ir išvis kas yra „amžius"? Kas esame mes?" Net jų važiavimas Berklio aikšte priminė ropojimą per pajuodusią dykumą dviejų aklų skruzdžių, valandėlei sublokštų draugėn, be jokio bendro domėjimosi kuo nors ar rūpesčio dėl ko nors. Orlandą nukrėtė šiurpas. Bet ir vėl prasidėjo tamsos ruožas. Nepagrįstos viltys atgijo.

„Kokia kilni jo kakta, – pamanė ji (per klaidą tamsoje pagalvėlės kauburį palaikiusi pono Poupo kakta). – Koks didis genijus slypi joje! Koks protas, išmintis ir tiesa – išties kokia gausybė lobių, dėl kurių žmonės pasirengę netekti gyvybės! Tai vienintelė šviesa, kuri

dega per amžius. Be jos žmogiškoji kelionė vyktų visiškoje tamsoje (tuo metu karieta, įvažiavusi į provėžą Park Leine, smarkiai pasviro į šoną); be genijaus mus apimtų liūdesys, mes žūtume. Ryškiausias ir didingiausias spindulys..." – taip, jiems važiuojant po vienu iš Berklio aikštės žibintų stulpų, jinai kreipėsi į pagalvėlės kauburį ir suvokė klydusi. Pono Poupo kakta visai nebuvo didesnė už bet kurio žmogaus kaktą. „Nelaimėli, – pamanė ji, – kaip tu mane prigavai! Palaikiau tą gumbą tavo kakta. Tas, kas mato tave aiškiai, suvokia, koks tu bjaurus ir niekingas! Sudarkytas ir paliegęs, nieko neturi gerbtino, daug kas apgailėtina, o nemažai kas niekintina".

Jie vėl įvažiavo į tamsą, ir, negalėdama įžiūrėti nieko, išskyrus poeto kelius, Orlanda pajuto, kaip jos pyktis slopsta.

„Ne tu, o aš esu tikra vargšė, – mąstė ji, juodviem vėl atsidūrus visiškoje tamsoje, – nes kad ir koks būtum niekingas, argi aš ne dar niekingesnė? Juk tu maitini ir gini mane, nuveji plėšrius žvėris, atbaidai laukinius, siuvi man drabužius iš šilkaverpių gijų ir audi kilimus iš avių vilnų. Kai trokštu ką nors garbinti, argi ne tu parūpini man savo paties atvaizdą ir įkeli jį į dangų? Argi viskas aplinkui neliudija tavo rūpesčio? Todėl ar neturėčiau būti nusižeminusi, dėkinga, klusni? Tebus man didžiausias džiaugsmas gerbti tave, tarnauti, paklusti tau".

Tuo metu jie privažiavo didelį žibinto stulpą prie dabartinio Pikadilio žiedo. Šviesa tvykstelėjo Orlandai į akis, ir ji visiškai dykoje vietoje, be poros smukusių savo lyties atstovių, išvydo du nelaimingus neūžaugas. Abu buvo nuogi, vieniši, negalintys apsiginti. Bejėgiai padėti vienas kitam. Kiekvienam pakako savų rūpesčių. Žvelgdama ponui Poupui tiesiai į veidą, Orlanda pamanė: „Tikrai bergždžia manyti, jog tu gali apsaugoti mane arba kad aš galiu garbinti tave. Menkiausio šešėlio nepridengta, tiesos šviesa spigina mums į akis, ir toji šviesa velniškai mums netinka".

Savaime suprantama, jog visą laiką abu, kaip dera iš gerų šeimų kilusiems, išsilavinusiems žmonėms, maloniai šnekučiavosi apie karalienės nuotaikų kaitą ir ministro pirmininko podagrą,

kol karieta važiavo išnirdama iš tamsos į šviesą Heimarketo, paskui Strendo, tada Flito gatve ir pagaliau pasiekė Orlandos namus Blekfrajerze. Jau kurį laiką tamsios atkarpos tarp lempų šviesėjo, o žibintai blyško – tai yra tekėjo saulė, ir šioje tolygioje, vienodoje, bet pasimiglojusioje vasaros rytmečio šviesoje, kai matai viską, bet nieko neįžiūri aiškiai, jie išlipo iš karietos – ponas Poupas pasiūlė Orlandai ranką, o Orlanda žemai nusilenkdama davė ženklą ponui Poupui pirmam eiti į būstą – skrupulingai atlikdama visus grožio ir grakštumo deivių ritualus.

Iš to, kas anksčiau išdėstyta, nereikia daryti prielaidos, kad genijus (tiesa, liga Britų salose jau išnaikinta, sakoma, jog lordas Tenisonas buvęs paskutinis ja sirgęs) švyti be paliovos, nes tada viską aiškiai matytume ir tikriausiai mirtinai nudegtume. Jis labiau primena švyturį, kuris pasiunčia spindulį, po to kurį laiką neveikia; išskyrus tik tai, kad genijaus proveržiai daug įnoringesni ir jis gali greitai pasiųsti šešis ar septynis spindulius iš eilės (kaip kad ponas Poupas tą naktį), o paskui užtemti metams arba amžinai. Todėl pagal jo spindulius neįmanoma laikytis jokio kurso, nes sakoma, jog tamsiuoju laikotarpiu genijai niekuo neišsiskiria iš kitų žmonių.

Kad taip yra, kad jie panašūs į kitus žmones, Orlandai, pradėjusiai lankytis genijų bendrijoje, reiškė laimę, nors iš pradžių kiek nuvylė. Ji išsiaiškino, kad Adisonas, Poupas ir Sviftas mėgsta arbatą. Jiems patiko pavėsinės. Jie rinko spalvoto stiklo šukeles. Nepaprastai mėgo parkuose įrengtas grotas. Nesibjaurėjo aukšta padėtim. Liaupsės glostė jiems širdį. Vieną dieną jie vilkėdavo tamsiai violetinius kostiumus, kitą dieną – pilkus. Ponas Sviftas turėjo šaunią lazdą iš rotango, kuria ramsčiuodavosi. Ponas Adisonas kvepindavosi nosines. Poną Poupą kamavo galvos skausmai. Jie nepraleisdavo progos paliežuvauti. Pavydas taip pat nebuvo jiems svetimas. (Mes greitomis brūkštelim kelis Orlandai į galvą šovusius priekaištus.) Iš pradžių ji pyko ant savęs, kad pastebi tokius mažmožius, ir įsitaisė sąsiuvinį įsimintiniems posakiams užsirašyti, tačiau jis taip ir liko tuščias. Vis dėlto dvasios pakili-

mą juto ir pradėjo plėšyti kvietimus į pokylius; pasiliko vakarus laisvus; ėmė laukti pono Poupo, pono Adisono, pono Svifto apsilankymų – ir taip toliau, ir taip toliau. Jeigu skaitytojas dabar pasigilins į „Garbanos pagrobimą“, „Žiūrovą“, „Guliverio keliones“, jis tiksliai supras, ką galėtų reikšti šitie paslaptingi žodžiai. Išties nei biografams, nei kritikams nebereiktų plūktis, jeigu skaitytojai pasinaudotų šiuo patarimu. Mat kai skaitom:

Jeigu sulaužys Nimfa priesaką Dianos
Arba įskils trapusis porcelianas,
Suteps ji savo garbę ar brokatinę suknelę,
Pamirš maldos žodžius ar maskaradą,
Jei galvą arba vėrinį puotoj pames,

– mes žinom, – tarsi būtume savo ausimis girdėję, – kaip pono Poupo liežuvis blikčiojo tarsi driežo, kaip žybčiojo jo akys, kaip drebėjo ranka, kaip jis mylėjo, kaip melavo, kaip kentėjo. Žodžiu, kiekviena rašytojo sielos paslaptis, kiekvienas gyvenimo potyris, kiekviena proto savybė didelėmis raidėmis įrašyta jo darbuose, tačiau mums reikia kritikų, kad paaiškintų viena, ir biografų, kad smulkiai pakomentuotų antra. Ir vienintelis to neapsakomo burnos aušinimo paaiškinimas, kad laikas slenka lėtai.

Taigi dabar, kai perskaitėm kelias „Garbanos pagrobimo“ eilutes, mes tiksliai žinom, kodėl aną popietę Orlanda buvo tokia linksma, tokia įbūgusi, kodėl jos skruostai buvo tokie skaistūs, o akys gyvos.

Tuo metu Nelė pabeldė į duris norėdama pranešti, kad ponas Adisonas užėjo aplankyti jos malonybės. Ponas Poupas nusiviepė, atsistojo, laikydamasis etiketo atsisveikino ir išslubčiojo. Į kambarį įėjo ponas Adisonas. O mes, kol jis atsisės, perskaitykim štai tokią pastraipėlę iš „Žiūrovo“:

„Moteris man – gražus, romantiškas gyvūnas, kurį galima puošti kailiais ir plunksnomis, perlais ir deimantais, auksais ir šilkais. Lūšis numes prie jos kojų savo kailį, kad ji turėtų kailinę šerpę, povas, papūga ir gulbė atiduos duoklę jos movai; jūros bus išnar-

šytos ieškant jai kriauklių, uolos – žvalgantis brangakmenių, ir visa gamta patieks savo dalį, kad išpuoštų tą, kuri yra tobuliausias jos darbas. Visa tai teikia man malonumą, tačiau jų apatinių sijonų aš nepripažįstu, aš juos draudžiu".

Štai laikom rieškučiose tą poną su trikampe, užriesta į viršų skrybėle ir viskuo kitu. Pažvelkit dar kartą į kristalą. Argi nepermanom jo iki paskutinės kojinės garankštėlės? Argi kiekvienas jo sąmojo raibulys arba vingis nepleikso prieš mus aiškiai kaip dieną, taip pat jo švelnumas, drovumas, mandagumas ir tai, kad jis ves grafienę ir pagaliau labai oriai pasimirs? Viskas suprantama. Ir kai ponas Adisonas pasako, ką norėjo pasakyti, pasigirsta siaubingas beldimas į duris, ir ponas Sviftas, visada pratęs savavaliauti, įeina niekam apie jį nepranešus. Palaukit, kur tos mūsų „Guliverio kelionės"? Štai! Paskaitykim ištraukėlę iš kelionės pas Ygagus:

„Aš jaučiausi visai sveikas ir ramus; man nereikėjo bijoti draugo išdavystės arba nepastovumo, nei slapto ar atviro priešo klastos. Man nereikėjo papirkinėti, meilintis ir pataikauti, kad įgyčiau kokio galiūno arba jo tarno malonę. Man nereikėjo saugotis apgavystės ar prievartos; čia nebuvo nei gydytojų, kurie griautų man sveikatą, nei advokatų, kurie plėštų mano turtą, nei skundikų, kurie gaudytų mano žodžius ir sektų kiekvieną mano žingsnį, kad už tam tikrą atlyginimą galėtų išrasti man kokią kaltę; čia nebuvo pašaipų, liežuvininkų, šmeižikų, kišenvagių, plėšikų, kurstytojų, sąvadų, juokdarių, žaidėjų, politikų, niurgzlių, plepių, ginčininkų, melagių, sukčių, galvažudžių..."* Bet stabdykim, stabdykim tą geležinę žodžių krušą, kad nepribaigtume visų mūsų, taip pat ir savęs! Niekas nėra lengviau permanomas, kaip ūmus žmogus. Jis toks šiurkštus, tačiau toks doras; labai žiaurus, bet labai geras; niekina visą pasaulį, tačiau šnekasi it vaikas su maža mergyte ir mirs – ar galima patikėti – beprotnamyje.

Taigi Orlanda pilstė arbatą jiems visiems, o kartais, kai orai būdavo geri, nusiveždavo juos į savo dvarą ir karališkai pavaišindavo

* Dž. Sviftas. Guliverio kelionės. Vertė Juozas Balčikonis.

Apskritojoje svetainėje, kur buvo ratu sukabinusi jų portretus, ir ponas Poupas negalėjo priekaištauti, kad ponas Adisonas eina pirma jo, arba atvirkščiai. Jie buvo labai šmaikštūs (bet visas jų šmaikštumas knygose) ir išmokė ją svarbiausios stiliaus savybės, tai yra balso tikroviškumo kalbant – savybės, kurios niekas, prieš tai jos negirdėjęs, negali pamėgdžioti, netgi Grinas su visa jo meistryste; nes ji randasi iš oro, kaip banga sudūžta į baldus, nurieda ir pamažu išnyksta, tada jau nebesileidžia atkuriama, ypač tiems, kurie suklūsta po pusės šimto metų ir ima bandyti. Jie to išmokė Orlandą paprasčiausiai pašnekesio metu pereidami iš vienos balso tonacijos į kitą; taigi jos stilius šiek tiek pasikeitė ir ji parašė kai ką labai smagaus, šmaikštaus eilėmis bei proza. Ji negailėjo jiems vyno ir kišo per pietus banknotus, – kuriuos jie labai mielai paimdavo, – po lėkštėmis, priiminėjo jų dedikacijas ir labai didžiavosi tais mainais.

Taigi laikas bėgo ir dažnai buvo galima išgirsti Orlandą sakant pačiai sau – gal kiek pabrėžtinai, ir tai tikriausiai galėjo sukelti klausytojui įtarimą – „Dievaži, tai bent gyvenimas!“ (Kadangi ji tebeieškojo šio būtiniausio reikmens.) Tačiau aplinkybės netrukus privertė ją įdėmiau viską apsvarstyti. Vieną dieną ji pylė ponui Poupui arbatą, o jis – kaip kiekvienas gali pasidaryti išvadą iš cituotų eilių – sėdėjo gyvas, pastabus, visas susiglamžęs ant kėdės greta jos.

„Dieve, – pamanė Orlanda, paimdama cukraus žnyples, – kaip ateities amžiais moterys pavydės man! Ir vis dėlto...“ – stabtelėjo ji, nes reikėjo pasirūpinti ponu Poupu. Ir vis dėlto – užbaikim už ją jos pačios mintį – kai kas nors sako: „Kaip ateities amžiai pavydės man“, galima drąsiai tvirtinti, kad tuo metu kažkas jį didžiai neramina. Ar iš tiesų gyvenimas toks jaudinantis, toks malonus, toks didus, kaip atrodo, po to, kai prie jo padirbėja memuarininkas? Viena vertus, Orlanda neapsakomai nemėgo arbatos; kita vertus, protas – jau savaime dieviškas ir be galo garbintinas – mėgsta įsikurti labiausiai aptriušusiame būste ir neretai, deja, su kitais gabumais elgiasi kaip kanibalas, todėl dažnai ten, kur viešpatauja

protas, visi likusieji – širdis, jausmai, didžiadvasiškumas, dosnumas, pakantumas, gerumas – vos vos alsuoja. Paskui toji perdėtai gera poetų nuomonė apie save ir neapsakomai prasta nuomonė apie kitus; toliau nesibaigiančios nesantaikos, skriaudos, pavydai ir kandūs atkirčiai; paskui plepumas visa tai perpasakojant; paskui tiesiog plėšrūniškas reikalavimas juos mėgti; visa tai – ištariant pašnabždomis, kad šmaikštieji protai mūsų nenugirstų – paverčia arbatos pilstymą nesaugesne ir daug sunkesne veikla, negu paprastai manoma. Dar reikia pridurti (vėl pašnabždomis, kad mūsų nenugirstų moterys), jog yra tokia mažytė vyrų paslaptis; lordas Česterfildas pasakė ją į ausį savo sūnui, griežtai įsakęs neprasitarti: „Moterys – tai tik ūgtelėję vaikai... Išmintingas žmogus tik juokauja su jomis, tenkina jų norus, meilikauja joms“, – o kadangi vaikai visada nugirsta tai, kas nėra skirta jų ausims, ir kartais net tampa suaugusiaisiais, paslaptis, ko gera, prasisunkė į viešumą, – taigi visa ši arbatos pilstymo ceremonija yra juokinga. Moteris puikiai žino, kad nors šmaikštieji protai siunčia jai savo eiles, giria nuovokumą, prašosi kritiškai įvertinami ir geria jos arbatą, anaiptol nereiškia, kad vertina jos nuomonę, žavisi protu arba atsisakys, – tiesa, rapyros negautų, – perverti jos kūną plunksna. Visa tai – sakom tyliai kaip beįmanydami – dabar jau greičiausiai buvo žinoma; todėl, net grietinėlės ąsotėliui sustingus ore, o cukraus žnyplėms prasiskėtus, poniai galėjo kilt nerimas, ji galėjo tarytum dirstelėti pro langą, tarytum nusižiovauti ir nesužiūrėti cukraus gabalėlio, – kaip dabar nutiko Orlandai, – ir tas garsiai pliumptelėjo į pono Poupo puodelį. Jokiam mirtingajam taip ūmai nesukildavo įtarimai ir niekas taip žaibiškai nepuldavo keršyti, kaip ponas Poupas. Jis pasigręžė į Orlandą ir akies mirksniu nudrengė ją žvarbiu garsios eilutės iš „Moterų charakterių“ skersvėju. Vėliau eilės dar buvo gerokai gludinamos, bet ir pirmas variantas buvo tiesiog triuškinamas. Atsakydama į smūgį, Orlanda pagarbiai nusilenkė pritūpdama. Ponas Poupas žemai nusilenkė ir išvyko. Kad atvėstų skruostai, Orlanda, – jausdamasi taip, lyg žmogutis būtų šėręs jai antausį, – nuėjo į riešutmedžių giraitę sodo gilumoje. Netrukus

vėsus vėjelis pasitarnavo jai. Kad ir kaip keista, likusi viena, Orlanda pajuto didžiulį palengvėjimą. Stebėjo linksmus, prieš srovę plaukiančius krovinių prikrautus laivelius. Be jokios abejonės, šis reginys atgaivino kelis praeities įvykius. Panirus į apmąstymus, ji atsisėdo po gluosniu. Sėdėjo tol, kol danguje įsižiebė žvaigždės. Tada atsistojo, apsigręžė, grįžo į namus, nuėjo į miegamąjį ir užsirakino. Paskui atidarė spintą su drabužiais, kuriuos vilkėjo būdama jaunas, madų besivaikantis didžiūnas, ir išsirinko gausiai Venecijos nėriniais apsiūtą juodo aksomo kostiumą. Tiesą sakant, jis buvo senamadiškas, tačiau puikiai jai tiko, ir, šitaip vilkėdama, Orlanda panėšėjo į tikrą stuomeningą lordą. Ji pasisukiojo prieš veidrodį norėdama įsitikinti, ar sijonai nepakenkė kojų judesių laisvumui, o tada išsmuko pro duris.

Buvo nuostabi vos prasidėjusio balandžio naktis. Nesuskaitoma gausybė žvaigždžių kartu su mėnulio pjautuvo švitesiu, kurį dar stiprino gatvės žibintai, kūrė apšvietimą, be galo tinkamą žmogaus veidui ir pono Reno architektūros kūriniams. Viskas reiškėsi pačia švelniausia forma, ir, nors buvo tarsi ant ištirpimo ribos, sidabru suspindęs lašas savo ryškumu viską pagyvindavo. Štai koks turėtų būti pašnekesys, mąstė Orlanda (atsiduodama paikoms svajoms); štai kokia turėtų būti visuomenė, štai kokia turėtų būti draugystė, štai kokia turėtų būti meilė. Mat vienas Dievas težino kodėl, kaip tik tada, kai prarandam tikėjimą žmonių bendravimu, kokia nors atsitiktinė daržinės ir medžių, šieno stirtų ir vežėčių samplaika parodo mums tokį tobulą nepasiekiamybės simbolį, kad mes ir vėl leidžiamės jo ieškoti.

Taip mąstydama Orlanda įėjo į Lesterio aikštę. Grakšti, tačiau taisyklinga pastatų darna buvo ne tokia kaip dieną. Kažkieno mitrios rankos nuplovė dangaus skliautą, kad jame išryškėtų stogų ir kaminų apybrėžos. Prislėgta jauna moteris, sėdinti ant suolo po platanu aikštės viduryje viena nukarusia prie šono ranka, kita besiilsinčia sterblėje, atrodė grakštumo, paprastumo ir vienišumo įsikūnijimas. Orlanda, kaip mandagus vyras, pagerbiantis aukštuomenės moterį viešoje vietoje, nusitraukė skrybėlę. Jaunoji moteris

pakėlė galvą. Ji buvo neapsakomai gražiai sudėta. Jaunoji moteris pakėlė akis. Orlanda buvo mačiusi tokį spindesį, atsimušantį nuo arbatinuko, bet ne sklindantį iš žmogaus veido. Iš šio sidabrinio švytėjimo mergina pažvelgė į jį (nes jai Orlanda buvo vyras) maldaudama, vildamasi, virpėdama, bijodama. Tada atsistojo; priėmė pasiūlytą jai ranką. Nes – ar svarbu pabrėžti? – ji priklausė padermei, kasnakt išdėliojančiai išblizgintas prekes ant bendro prekystalio, kol kas nors pasiūlys aukščiausią kainą. Ji nusivedė Orlandą į Džerardo gatvę, kur nuomojosi kambarį. Lengvai, bet maldaujamai įsikibusi į parankę, ji pažadino visus vyrui pritinkamus Orlandos jausmus. Ir Orlanda žvelgė, jautė, kalbėjo kaip vyras. Tačiau, kadangi pastaruoju metu buvo moteris, numanė, kad merginos baikštumas, neryžtingi atsakymai, rakto nesugraibymas bei nepataikymas į spyną, jos apsiausto klostė, nusviręs riešas buvo skirti pamaloninti jos vyriškumui. Jiedvi užkopė į viršų, ir pastangos, kurias vargšė būtybė sudėjo stengdamasi bent kiek papuošti savo kambarį ir nuslėpti, kad kito neturi, nė akimirką neapgavo Orlandos. Suktybė sukėlė jai panieką, teisybė – gailestį. Ir viena, smelkdamasi per kita, sužadino tokią keistų jausmų puokštę, kad Orlanda nežinojo, ar juoktis, ar verkti. Tuo metu Nelė – taip pasivadino mergina – atsisagstė pirštinaites; rūpestingai paslėpė kairės rankos nykštį, kurio skylutę reikėjo suadyti; paskui nuėjo už pertvaros, kur tikriausiai pasirausvino skruostus, pasitvarkė drabužius, ant kaklo užsirišo naują skarelę – visą laiką čiauškėdama, kaip elgiasi moteris, norėdama pralinksminti meilužį, nors, spręsdama iš balso atspalvio, Orlanda būtų galėjusi prisiekti, kad jos mintys klajoja kitur. Baigusi tvarkytis, Nelė įėjo pasirengusi – bet dabar jau Orlanda nebegalėjo ilgiau tverti. Kęsdama keisčiausias pykčio, linksmumo ir gailesčio kančias, nubloškė visus apsimetinėjimus ir prisipažino esanti moteris.

Tai išgirdusi Nelė pratrūko taip griausmingai kvatoti, kad turbūt girdėjosi kitoje gatvės pusėje.

– Na, brangioji, – ištarė ji šiek tiek atsipeikėjusi, – man nė trupučio neliūdna tai girdėti. Kaip mane gyvą matai (buvo nuostabu,

kaip greitai, pamačiusi, kad abi moterys, ji ėmė elgtis kitaip ir liovėsi graudenus bei viliojus), atvirai kalbant, šiąnakt prie vyrų man širdis netraukė. Po teisybei, kelią perbėgo juoda katė.

Paskui, įkūrusi ugnį ir sumaišiusi taurę punšo, ji papasakojo Orlandai savo gyvenimo istoriją. Kadangi šiuo metu mus domina Orlandos gyvenimas, nėra reikalo vaizduoti kitos moters nuotykių, tačiau aišku viena: niekada Orlandai laikas nebėgo greičiau ir smagiau, nors namų šeimininkė Nelė nuovoka nepasižymėjo ir, kai besišnekučiuojant buvo paminėtas pono Poupo vardas, nekaltai paklausė, ar jis ne giminė tam perukų dirbėjui ta pačia pavarde Džerminio gatvėje. Tačiau Orlandai – štai kokia žavi laisvė ir kaip gundo grožis – vargšės merginos šneka, kad ir nusagstyta šiurkščiais gatvės posakiais, buvo kaip vynas po įmantrybių, prie kurių buvo pratusi, ir ji nenorom padarė išvadą, kad pono Poupo šaipymasis, pono Adisono globėjiškumas, lordo Česterfildo slaptingumas turėjo kažko, dėl ko šmaikščių protų draugija neteko žavesio, nors sielos gilumoje ji ir išsaugojo pagarbą jų kūrybai.

Orlanda suvokė, kad tos vargšės būtybės – Nelė atsivedė Pru ir Pru Kitę, ir Kitę Rouzę – turėjo savo bendriją, kurios nare dabar išrinko ir ją. Kiekviena būtų galėjusi papasakoti, kas pastūmėjo pradėti tokį gyvenimą. Kelios buvo nesantuokinės grafų dukterys, o viena buvo daug arčiau prie paties karaliaus, negu derėtų. Nebuvo tokios pasmerktos ar pasigailėtinos, kad vietoj giminės medžio nebūtų turėjusi kišenėje žiedo arba nosinaitės. Todėl ratu keliavo punšas, kurio dosniai parūpino Orlanda, ir buvo papasakota daug nuostabių istorijų, daug šmaikštybių palaidyta, nes niekas negalėtų paneigti, kad moterims susirinkus – bet tsss – jos visada rūpestingai užveria duris, kad nė žodis neprasprūstų į spaudą. Visa, ko jos trokšta... bet tsss, ar ne vyro žingsniai ant laiptų? Mes kaip tik norėjom pasakyti, kad visa, ko jos ilgisi, yra... Tačiau tasai ponas ištarė už jas tuos žodžius. Moterys nieko netrokšta, – pasakė ponas, įeidamas į Nelės svetainę, – jos tik apsimetinėja. O be troškimų (Nelė aptarnavo jį, ir jis išėjo) kam gali būti įdomu tai, ką jos šneka. „Puikiai žinoma, – tvirtina ponas S. V., – jog

be skatinančios kitos lyties įtakos moterys išvis neturi ko viena kitai pasakyti. Likusios vienos, jos nesišneka; jos paleidžia į darbą nagus". Kadangi šnekučiuotis jos nesugeba, o draskymasis negali trukti amžinai, be to, gerai žinoma (tai įrodė ponas T. R.), „kad moterys nejaučia viena kitai prielankumo, o tik didžiausią panieką", – ką turėtų veikti draugėn suėjusios moterys?

Kadangi tai nėra klausimas, galintis patraukti protingo vyro dėmesį, todėl ir mes, pasinaudoję visų biografų ir istorikų laisvumu nuo bet kurios lyties, paprasčiausiai jį apeiname ir pareiškiame, kad Orlanda atvirai prisipažino jaučianti pasitenkinimą būdama tarp savo lyties atstovių, ir paliekam vyrams įrodinėti, – jie be galo mėgsta tai daryti, – jog neįmanoma.

Vis dėlto pateikti tikslią ir smulkią ataskaitą apie Orlandos to meto gyvenimą darosi vis beviltiškiau. Apgraibomis, sunkiai ką nors įžiūrėdami, braudamiesi blogai apšviestais, prastai išgrįstais, sudvisusiais to meto kiemais Džerardo gatvės ir Drueri skersgatvio kaimynystėje, mes kartais ją lyg ir pamatom, kartais vėl pametam iš akių. Atpažinimo užduotį sunkina tai, kad tuo metu Orlanda ėmė tiesiog piktnaudžiauti persirenginėdama tai vyriškais, tai moteriškais drabužiais. Todėl dažnai amžininkų memuaruose ji minima kaip „Lordas Toks ir toks", nors iš tikrųjų tai buvo jos pusbrolis; jam priskiriamas jos dosnumas ir tvirtinama, kad jis parašęs eiles, kurias iš tiesų parašė ji. Atrodo, Orlandai buvo visiškai nesunku dėtis tuo, kuo įsigeisdavo, nes lytį keitė dažniau, negu vilkintys tais pačiais drabužiais būtų galėję įsivaizduoti; taip pat nekyla abejonių, kad šitaip ji nuimdavo dvigubą derlių: gyvenimo malonumų padaugėdavo, o pojūčiai paaštrėdavo. Kelnių dorybingumą ji iškeitė į sijonų pagundas ir vienodai mėgavosi abiejų lyčių meile.

Todėl galima pavaizduoti, kaip rytmečius ji leido tarp knygų vilkėdama nežinia katrai lyčiai priskirtinu kinišku chalatu; po to, nekeisdama apdaro, priimdavo vieną ar kelis lankytojus (nes turėjo ne vieną tuziną prašytojų); paskui atsirasdavo sode ir apkarpydavo riešutmedžius – čia jau tikdavo žemiau kelių susegamos

kelnės; vėliau ji rinkdavosi gėlėtą taftą, kuri geriausiai tiko važiuoti į Ričmondą, kur jai pasipiršdavo keli didžiūnai; tada atgal į miestą, kur užsimesdavo tabako spalvos mantiją, panašią į tas, kokias dėvi advokatai, ir eidavo į teismus pasiklausyti, kaip stumiasi bylos, – nes pinigai seko kas valandą, o ieškiniai nepriartėjo prie pabaigos labiau negu prieš šimtą metų; ir šit, pagaliau atėjus vakarui, ji vis dažniau virsdavo rafinuotu nuo galvos iki kojų didiku ir leisdavosi į gatves ieškoti nuotykių.

Grįždama iš tokių išvykų, – apie kurias tuo metu sklido daug pasakojimų, pavyzdžiui, kad ji kovusis dvikovoje, tarnavusi viename iš karaliaus laivų kapitonu, kad ją matę nuogą šokančią balkone, kad ji pabėgusi į Nyderlandus su moterimi, o jos vyras nusivijęs jas (bet kiek teisingos visos šios istorijos, mes savo nuomonės nereikšime), – grįždama iš tų žygių, kad ir kokie jie būtų buvę, ji pasistengdavo praeiti pro kavinės langus, kur pamatydavo šmaikščiuosius protus, o pati likdavo nematoma, ir iš jų mostų galėdavo numanyti, ką išmintingo, šmaikštaus ar dygaus jie sako, negirdėdama nė vieno jų žodžio, bet gal taip ir geriau; o kartą ji stovėjo pusę valandos stebėdama tris šešėlius ant užuolaidos, geriančius arbatą Bolt Korte.

Joks spektaklis nebuvo jos taip sužavėjęs. Jai norėjosi sušukti: Bravo! Bravo! Iš tiesų tai buvo puikiausia drama – iš storiausio tomo išplėštas žmogaus gyvenimo puslapis! Ten ant kėdės nenustygo mažutis šešėlis, papūtęs lūpas, irzlus, neramus, mėgstantis nurodinėti; ten buvo palinkęs moters šešėlis, piršteliu puoduke matuojantis, kiek dar liko arbatos, nes moteris buvo akla; ir dar ten buvo panašus į romėną siūbuojantis dideliame krėsle šešėlis – tas, kuris taip keistai kraipydavo pirštus, mėšlungiškai trūkčiodavo galvą ir dideliais gurkšniais rydavo arbatą. Daktaras Džonsonas, ponas Bosvelis ir ponia Viljams – tokie buvo šešėlių vardai. Reginys taip pakerėjo Orlandą, kad ji net pamiršo pagalvoti, kaip ateities amžiai jai pavydės, nors, atrodo, šiuo atveju tai buvo visai tikėtina. Jai pakako vien įdėmiai žiūrėti, žiūrėti. Pagaliau ponas Bosvelis atsistojo. Jis kandžiai ir atžariai atsisveikino su senute.

Tačiau kokį nuolankumą parodė didžiam siūbuojančiam šešėliui, kuris dabar pakilo visu ūgiu ir šiek tiek krypuodamas išlydėjo į pasaulį didingiausius iš žmogaus lūpų iškeliavusius žodžius; tokiais juos laikė Orlanda, nors jos klausos nepasiekė nė žodis, ištartas trijų šešėlių, sėdinčių ten ir geriančių arbatą.

Pagaliau vieną naktį ji grįžo po šitokio pasivaikščiojimo ir užlipo į miegamąjį. Nusivilkusi galionuotą apsiaustą, stovėjo vienais marškiniais ir kelnėmis ir žvelgė pro langą. Kažkoks sujudimas ore neleido jai eiti į lovą. Kadangi buvo šarmota viduržiemio naktis, virš miesto tvyrojo balta migla ir nuostabus vaizdas plytėjo Orlandai prieš akis. Ji matė Šv. Povilo katedrą, Tauerį, Vestminsterio abatiją ir visų miesto bažnyčių smailes bei kupolus, lygius bankų korpusus, gausius ir įmantrius viešųjų pastatų bei maldyklų išlinkius. Šiaurėje kilo lygios, nušienautos Hempstedo aukštumos, o vakaruose skaisčiai švytėjo Meifero gatvės ir aikštės. Į šį giedrą ir ramų vaizdą iš debesimis neaptraukto dangaus žvelgė žvaigždės, tikslios, griežtos, blizgančios. Beribiame skaidrume kiekviena stogo linija, kiekvieno kamino gaubtas atrodė apčiuopiami. Net gatvių grindinio akmenys buvo aiškiai įžiūrimi; ir Orlanda nejučia lygino šį tvarkingą vaizdą su padrikais prisigrūdusiais kvartalais, iš kurių susidėjo Londonas valdant karalienei Elžbietai. Paskui ji prisiminė, koks buvo miestas – jeigu taip buvo galima vadinti paprasčiausią žmonių prikimštą namų maišalienę – po jos langais Blekfrajerze. Žvaigždės atsispindėdavo giliose užsistovėjusio vandens balose, telkšančiose vidury gatvės. Juodas šešėlis ties kampu, kur kadaise buvo vyno krautuvė, labai priminė nužudyto žmogaus lavoną. Atmintyje iškilo dažni sužeistų triukšmingose nakties gatvių peštynėse šauksmai, kai dar buvo mažas berniukas, auklės laikomas ant rankų prie rombinio lango. Mušeikų gaujos, – tiek vyrų, tiek moterų, – neįmanomai susipynusios, svirduliuodavo gatvėmis plėšdamos nešvankius posmus; jų ausyse blykčiojo brangakmeniai, o kumščiuose švysčiojo peiliai. Tokiomis naktimis kaip ši slėpininga Haigeito ir Hempstedo miškų tankynė išpiešdavo dangaus fone painiai išsirangiusias, neįmanomai išsikilpojusias linijas. Tai ant

vienos, tai ant kitos virš Londono iškilusios kalvos kyšodavo plikos kartuvės su prikaltu prie jų skersinio lavonu, paliktu supūti arba sudžiūti; mat pavojai ir netikrumas, geiduliai ir smurtas, nešvankybės ir poezija kaip amaras plūdo vingriais Elžbietos laikų vieškeliais, ūžė ir dvokė – Orlanda net dabar puikiai prisiminė, kaip nuo jų trenkdavo tvankiomis naktimis kambariūkščiuose ir siaurose miesto gatveliūkštėse. Dabar – ji persisvėrė pro langą – visur šviesu, tvarkinga, ramu. Karietos dardėjimas grindinio akmenimis buvo vos girdimas. Nuaidėjo tolimas panaktinio šūktelėjimas... „Jau dvylikta šarmoto ryto valanda“. Nespėjo šie žodžiai ištsprūsti iš lūpų, ir nuaidėjo pirmas vidurnakčio dūžis. Kaip tik tada Orlanda pirmą kartą pastebėjo nedidelį debesėlį, atplaukusį už Šv. Povilo kupolo. Dūžiams aidint, debesis didėjo, ir ji matė, kaip jis tamsėja nepaprastai greitai plėsdamasis. Tuoj papūtė lengvas vėjelis, ir per šeštą vidurnakčio dūžį dangus rytuose ištisai pasidengė netolygiai judančia tamsa, nors vakaruose ir šiaurėje išliko giedras. Paskui debesis ėmė tįsti į šiaurę. Jis glemžėsi vis daugiau ir vis aukštesnio dangaus. Tik Meiferas su visais žiburiais, kaip atsvara, spindėjo skaisčiai. Pasigirdus aštuntam dūžiui, kelios skubinos debesų draiskanos pasirodė virš Pikadilio. Atrodė, kad jos telkiasi į krūvą ir baisiu greičiu skuba į vakarus. Skambant devintam, dešimtam ir vienuoliktam dūžiui, beribė juoduma apklėtė visą Londoną. Dvyliktas vidurnakčio dūžis nuaidėjo visiškoje tamsoje. Neramus debesų knibždėlynas uždengė miestą. Visur įsiviešpatavo tamsa; viskas buvo netikra; viskas maišėsi. Aštuonioliktas amžius pasibaigė; prasidėjo Devynioliktas.

PENKTAS SKYRIUS

Šis didžiulis, ne tik virš Londono, bet virš viso Britų salyno pirmą devynioliktо šimtmečio dieną pakibęs debesis, teisingiau – ne pakibęs, o į visas puses varinėjamas siautingų vėjų, išbuvo gan ilgai, todėl visi, kurie gyveno jo šešėlyje, pajuto keistas pasekmes. Regis, pasikeitė pats Anglijos klimatas. Lijo dažnai, bet neritmingais šuorais – vienam pasibaigus, prasidėdavo kitas. Žinoma, saulė šviesdavo, tačiau ją visada supo debesys ir oras būdavo toks įmirkęs, kad jos spinduliai išbluko ir dulsvas purpuras, geltonis bei raudonis pakeitė daug ryškesnes aštuoniolikto amžiaus kraštovaizdžio spalvas. Po šiuo niūriu, nuzulintu dangaus skliautu kopūstų žalumas buvo ne toks ryškus, o sniego baltumas kažkoks purvinas. Blogiausia, kad į kiekvienus namus ėmė smelktis drėgmė, o už ją nėra klastingesnio priešo, mat nuo saulės galima gintis langinėmis, šaltį išveja kaitri ugnis, o drėgmė įsėlina mums miegant; drėgmė nepastebima, tyli ir visur esanti. Nuo drėgmės išpursta medis, apsitraukia nuoviromis virdulys, surūdija geležis, sudūla akmuo. Ir tas kitimas toks tolygus, kad tik tada, kai pabandome atidaryti komodą arba paimame anglių kibirą, o jie subyra rankose, tik tada imam įtarti visur pasidarbavus ligą.

Taip vogčiomis, nepastebimai, be jokios tikslios pasikeitimo dienos arba valandos pasikeitė visa Anglijos sąranga, ir niekas to

nesužinojo. Padariniai buvo juntami visur. Sveikatingas kaimo ponas, kadaise smagiai sėdėjęs tikriausiai brolių Adamų stiliumi su klasikine didybe įrengtame kambaryje ir, užsigerdamas alumi, kirtęs jautienos kepsnį, dabar jautėsi sustiręs. Atsirado vilnoniai pledai, vyrai ėmė želdintis barzdas, kelnės ties keltimi buvo tvirčiau susegamos. Šaltis, kurį juto kojos, netruko persikelti į namus; imta muturiuoti baldus, kuo nors dangstyti stalus ir sienas. Visiškai pasikeitė maistas. Buvo išrastos karštos akytos bandelės, kurias valgydavo su sviestu. Kava išstūmė popietinį portveiną, o kadangi kavos gėrimas vedė į svetainę, svetainė savo ruožtu nuvedė prie vitrinų, vitrinos – prie dirbtinių gėlių, dirbtinės gėlės – prie židinio atbrailų, židinio atbrailos – prie pianinų, pianinai – prie saloninių meilės dainų, saloninės meilės dainos (peršokant vieną kitą tarpsnį) – prie begalės šunyčių, kilimėlių ir kėdžių apvalkalų, todėl namai – virtę labai svarbiais – buvo visiškai perdaryti.

Namų išorėje – čia vėl pasidarbavo drėgmė – priaugo neįsivaizduojama gausybė gebenių. Plikas akmenines sienas uždusino žaluma. Nebuvo sodo, kad ir kaip taisyklingai pradžioje išplanuoto, neturinčio krūmokšnyno, „džiunglių“ arba labirinto. Šviesa, prasismelkianti į miegamuosius, kur gimdavo vaikai, savaime suprantama, buvo dulsvo žalumo, o šviesa, prasiskverbianti į svetaines, kur gyveno suaugę vyrai ir moterys, smelkėsi per rudo ir violetinio pliušo užuolaidas. Tačiau pasikeitimai nesibaigė materialiuoju pasauliu. Drėgmė įsigavo į vidų. Žmonės pajuto vėsą širdyse; drėgmę protuose. Beviltiškai stengiantis apmuturiuoti jausmus nors kokia šilumėle, būdavo griebiamasi visokiausių gudrybių. Meilė, gimimas, mirtis – viskas buvo suvystyta į daugybę tuščių žodžių. Vyrai ir moterys nesulaikomai tolo vieni nuo kitų. Nebuvo pakenčiamas joks atviras pašnekesys. Uolūs išsisukinėjimai ir nutylėjimai buvo tiek vienų, tiek kitų kasdienybė. Ir kol gebenės bei visžaliai augalai šėlo drėgnoje žemėje, toks pat vislumas reiškėsi ir viduje. Eilinės moters gyvenimas buvo vienas po kito einą nesibaigiantys gimdymai. Ji ištekėdavo devyniolikos ir, sulaukusi trisdešimties, – kadangi dažnai gimdavo dvynukai, – turėdavo

penkiolika arba aštuoniolika vaikų. Taip atsirado Britų imperija; ir taip – kadangi drėgmė nesustabdoma, ji įsismelkia į rašalinę ir į medžio dirbinius – sakiniai pūtėsi, būdvardžių daugėjo, eilėraščiai virto epais, o skiltį teužimdavę mažmožiai virto dešimtimis enciklopedijos tomų. Bet tebus Eusebijus Čabas liudytojas, kaip visa tai veikė jautraus, bejėgio ką nors sustabdyti žmogaus protą. Jo atsiminimų knygos gale yra ištrauka, kur jis pasakoja, kaip vieną rytą, parašęs trisdešimt penkis didžiulius lapus, – „viskas apie nieką“, – užsuko rašalinės dangtelį ir išėjo pasivaikščioti po sodą. Netrukus pasijuto įsipainiojęs krūmynuose. Virš jo galvos čežėjo ir žvilgėjo nesuskaitomų lapų tankumynas. Jam atrodė, kad „dar milijoną jis traiško po kojomis“. Tiršti dūmai sunkėsi iš drėgno laužo galusodyje. Eusebijus pamanė, kad jokia žemės ugnis neįstengtų praryti šitos dusinančios augalų begalės. Kur tik akį mesdavo, viską pylimu juosė neįveikiama augalija. Agurkai „ritosi žole prie jo kojų“. Milžiniški žiediniai kopūstai kilo ardais ir pagaliau susirungė pakrikusioje jo vaizduotėje net su guobomis. Vištos nesiliovė dėjusios bespalvius kiaušinius. Tada, su atsidūsėjimu prisiminęs savo paties vaisingumą ir vargšę žmoną Džeinę, penkiolikto gimdymo skausmų įkalintą namuose, jis paklausė savęs, ar turi teisę kaltinti naminius paukščius? Tada pakėlė akis į dangų. Ar ne pats dangus – arba teisingiau didysis Dangaus priešlapis – rodo pritarimą, teisingiau, remia dangišką hierarchiją? Ten – nesvarbu, žiema ar vasara, metai po metų – debesys griuvinėja ir vartosi kaip banginiai, mąstė Eusebijus, – o gal veikiau kaip drambliai; tikrai nepabėgsim nuo palyginimo, prislėgusio jį tūkstančiais oro akrų; visas dangus, plačiai išsidriekęs virš Britų salų, buvo ne kas kita, o milžiniška plunksnų lova; ir nepastebimas sodo derlumas, miegamasis ir vištų lakta buvo nukopijuoti iš ten. Eusebijus nuėjo į vidų, užrašė ką tik cituotą ištrauką, įkišo galvą į dujinę orkaitę, o kai buvo rastas, atgaivinti jo jau nebepavyko.

Kol šitokie dalykai dėjosi visoje Anglijoje, Orlandai buvo labai gera užsidaryti Blekfrajerzo namuose, apsimesti, kad klimatas nepasikeitė; kad galima sakyti ką tik nori, mūvėti žemiau kelių

susegamas kelnes arba segėti sijonus tenkinant savo užgaidas. Bet pagaliau ir ji buvo priversta pripažinti, kad laikai pasikeitė. Vieną popietę pačioje amžiaus pradžioje ji važiavo per Sent Džeimso parką sena karieta su mediniu apkalu, kai saulės spindulys, sunkiai prasibrovęs įstengė, – tai įvykdavo nedažnai, – pasiekti žemę ir, skverbdamasis pro marmurinius debesis, nudažė juos neįprastai ryškiomis spalvomis. Vaizdas po amžinai giedros, vienodos aštuoniolikto amžiaus padangės buvo gan keistas, todėl Orlanda nuleido langą ir pažvelgė pro jį. Rudo rausvumo ir flamingo spalvų debesys privertė ją su maloniu sielvartu prisiminti – tai įrodo, kad ir ją buvo jau gerokai prislėgusi drėgmė, – Jonijos jūroje mirštančius delfinus. Tačiau kaip ji nustebo, kai, atsimušęs į žemę, saulės spindulys tarytum iškvietė arba apšvietė kažką – piramidę, hekatombą, trofėjų (dvelkiantį savotiška puotos stalo nuotaika) – ar bent jau sankaupą pačių įvairiausių, visai nederančių daiktų, netvarkingai sukrautų į rietuvę, kur dabar stovi karalienės Viktorijos statula! Nuo didžiulio, gėlėmis ir geometrinėmis figūromis išpuošto aukso kryžiaus gražiomis klostėmis krito juodi našlės ir balti jaunosios drabužiai; ant kitų išaugų kybojo krištoliniai rūmai, pinti lopšiai, kariški šalmai, laidotuvių vainikai, kelnės, žandenos, vestuviniai tortai, pabūklai, kalėdinės eglutės, teleskopai, išnykusios pabaisos, gaubliai, žemėlapiai, drambliai ir matematikos instrumentai – visa tai buvo sutelkta į milžinišką herbą, kurį iš dešinės prilaikė moteriška figūra, vilkinti gražiai plevėsuojančiu baltu rūbu; iš kairės – prakilnus stuomeningas vyras, vilkintis surdutą ir languotas kelnes. Visa ši daiktų nedermė, kažko visiškai apsirengusio ir tik šiek tiek pridengto jungtis, akį rėžiančių spalvų ir languotų skarų sugretinimas sukėlė Orlandai didį nerimą. Niekada gyvenime ji nebuvo mačiusi nieko bjauresnio, nepadoresnio ir kartu nepaprastesnio. Iš tiesų tai galėjo, teisingiau, turėjo būti vandens prisigėrusiame ore saulės sukeltas įspūdis; jis turėjo išnykti pirmam vėjeliui pūstelėjus, tačiau, jai važiuojant pro šalį, atrodė, kad jam lemta išlikti nemirtingam. Niekas, jautė Orlanda, vėl nugrimzdama į karietos kampą, nei vėjas, nei lietus, nei saulė, nei griaustinis,

neįstengs sugriauti to akį rėžiančio statinio. Tik nosys pasidengs dėmelėmis, aprūdys trimitai, bet taip ir liks nukreipti į rytus, vakarus, šiaurę ir pietus – per amžius. Karietai greitai kylant į Konstitjušen kalvą, ji atsigręžė. Taip, štai kur jis, ramiai spindi šviesoje, o tai – ji išsitraukė iš kišenėlės laikrodį – vidurdienio dvyliktos valandos šviesa. Niekas kitas negalėjo būti toks pilkas, toks sausas, toks kurčias bet kokiems aušros ar saulėlydžio įkalbinėjimams ir apskaičiuotas tverti amžių amžius. Orlanda nusprendė daugiau nebesigręžioti. Jautė tingias gyslomis srūvančio kraujo bangas. Bet dar keisčiau buvo, kai nuoraudis, ryškus ir keistas, užliejo jai skruostus važiuojant pro Bakingemo rūmus, ir kažkokia aukštesnė jėga privertė nuleisti akis į kelius. Krūptelėjusi iš nuostabos, ji staiga pastebėjo, kad mūvi juodas kelnes. Nuoraudis nedingo iš jos veido, kol privažiavo savo namus užmiestyje, o tai, atsižvelgiant į laiką, kurio reikia arklių ketvertui nurisnoti trisdešimt mylių, galėjo būti svarbus jos skaistybės patikrinimas.

Atsidūrusi namuose, Orlanda padarė tai, ko pastaruoju metu reikalavo visa jos esybė – susisupstė į nuo lovos nutrauktą damastinę antklodę. Našlei Bartolemju (pakeitusiai senąją gerąją ūkvedę Grimsdič) ji paaiškino, kad visa perdrungo.

– Ir mes visi šąlam, – atsidūsėjusi iš gelmės, pasakė našlė. – Sienos rasoja, – ištarė ji su keistu, niūriu pasitenkinimu, ir tikrai, jei būtų pridėjusi ranką prie ąžuolinių panelių, ten būtų likę jos pirštų atspaudai.

Gebenių priaugo taip gausiai, kad daugelis langų buvo sandariai užaklinti. Virtuvėje tvyrojo tokia tamsa, jog vos buvo įmanoma atskirti katiliuką nuo kiaurasamčio. Vargšė juoda katė per klaidą buvo palaikyta anglimis ir įmesta semtuvu į ugnį. Daugelis tarnaičių, nors buvo rugpjūtis, segėjo tris ar keturis raudonos flanelės apatinius sijonus.

– Bet, ponia, ar tiesa, – paklausė geroji moteriškė, stipriai apglėbdama save, o auksinis kryžius su Nukryžiuotuoju smarkiai kilojosi jai ant krūtinės, – jog karalienė, tebūnie ji palaiminta, nešioja tuos, kaip ten jie... – Geroji moteris nuraudo ir užsikirto.

– Krinoliną, – padėjo jai Orlanda (nes šis žodis jau buvo pasiekęs ir Blekfrajerzą).

Ponia Bartolemju linktelėjo. Nors ašaros tekėjo per skruostus, ji verkdama šypsojosi. Verkti buvo malonu. Juk argi jos visos – ne silpnos moterys? Argi nesegi krinolinų, kad geriau paslėptų tą faktą; tą didįjį faktą; tą vienintelį faktą; ir vis dėlto apgailėtiną faktą, kurį kiekviena drovi moteris iš visų jėgų stengiasi paneigti, kol neigimas tampa neįmanomas; faktą, kad ji tuoj pagimdys vaiką? Teisingiau – penkiolika arba dvidešimt vaikų; taigi didžiuma drovios moters gyvenimo iš tiesų praleidžiama neigiant tai, kas vieną dieną, bent kartą kiekvienais metais, tapdavo akivaizdu.

– Karštos bundelės, – pasakė ponia Bartolemju, šluostydamasi ašaras, – jums padėtos biblijotekoj.

Ir, susisupsčiusi damastine lovos antklode, Orlanda atsisėdo prie dubens su bandelėmis.

– Karštos bundelės jums padėtos biblijotekoj, – Orlanda įmantriai pakartojo ponios Bartolemju prastakalbe ištartus žodžius, gerdama – kaip ji nemėgo to silpno skydalo – arbatą. Kaip tik šiame kambaryje, prisiminė ji, karalienė Elžbieta stovėjo plačiai prasižergusi prie židinio su aukštu alaus bokalu rankoje ir staiga trenkė jį į stalą lordui Beliui netaktiškai pavartojus liepiamąją nuosaką vietoj tariamosios. „Menkysta, – suskambo jos balsas Orlandos ausyse – nejaugi „reikia“ tinkamas žodis kreipiantis į karaliaus dukterį?“ Ir žiebė bokalu į stalą: dar ir dabar tebėra žymė.

Bet kai Orlanda pašoko ant kojų, – vien nuo minties apie didžią karalienę, – įsipainiojo į antklodę ir susikeikusi vėl klektelėjo ant kėdės. Reiks būtinai rytoj nusipirkti dvidešimt jardų ar kiek daugiau juodo bombazino ir pasisiūdinti sijoną. Paskui (ji išraudo) reikės nusipirkti krinoliną, o tada (ji vėl išraudo) pintą lopšį ir dar kitą krinoliną, ir taip toliau... Ji tai raudo, tai balo, tokį tobulą kuklybės ir gėdingumo kartojimąsi sunku net įsivaizduoti. Amžiaus dvasia puldinėjo iš vieno kraštutinumo į kitą – čia kaitino, čia vėsino skruostus. Ir jeigu amžiaus dvasia taip nevienodai atsišvietė skruostuose, – kai dėl krinolino būdavo išraustama labiau

negu dėl vyro, – tokią dviprasmišką padėtį galėjo pateisinti (net dėl jos lyties vis dar buvo ginčijamasi) ir palaidas ligšiolinis jos gyvenimas.

Pagaliau skruostai atgavo įprastą spalvą, ir laiko dvasia – jei išties tokia buvo – kurį laiką ramiai snaudė. Tada Orlanda pagraibė palaidinės užantyje lyg ieškodama medaliono ar prarastos meilės relikvijos ir išsitraukė ne ką kitą, o popieriaus ritinėlį, suteptą jūra, krauju, kelionėmis – poemos „Ąžuolas" rankraštį. Tiek metų ir per tokius pavojus jį išnešiojo, kad ne vienas puslapis buvo dėmėtas, įplėštas, o rašomojo popieriaus stygius, kol gyveno pas čigonus, privertė prirašyti paraštes ir skersai eilučių, todėl rankraštis pasidarė panašus į sąžiningai atliktą adinį. Atsivertusi pirmą puslapį, ji perskaitė datą, – tūkstantis penki šimtai aštuoniasdešimt šešti metai, – įrašytą jos pačios jaunatviška ranka. Ji plūkėsi jau beveik tris šimtus metų. Atėjo laikas baigti. Todėl pradėjo versti lapus, mirkyti plunksną į rašalą, skaityti, praleidinėti ir galvoti, kaip nedaug ji pasikeitė per visą šį laiką. Buvo, kaip visi jaunuoliai, paniurusi, įsimylėjusi mirtį; buvo rausvaskruostė, greitai dėl meilės pametanti galvą; buvo žvitri ir kandi; kartais bandanti savo jėgas prozoje, kartais poezijoje. Tačiau, kad ir keitėsi, pamanė ji, vis tiek liko ta pati. Buvo tokio pat, į liūdnus apmąstymus linkusio būdo, taip pat mylėjo gyvūnus ir gamtą, taip pat ją traukė kaimas ir metų laikai.

„Ir vis dėlto, – stodamasi ir eidama prie lango, pamanė Orlanda, – niekas nepasikeitė. Namas, sodas tokie, kokie buvo. Net kėdė nepatraukta iš vietos, joks niekutis neparduotas. Tebėra tos pačios alėjos, tos pačios vejos, tie patys medžiai ir ta pati sietuva, su, drįsčiau sakyti, tuo pačiu karpiu jame. Tiesa, soste karalienė Viktorija, o ne karalienė Elžbieta, bet ar svarbu..."

Nespėjo mintis įgyti pavidalo, kai tarsi priekaištaudamos durys plačiai atsilapojo ir į vidų įžengė vyresnysis liokajus Baskitas su pridurmu sekančia ūkvede Bartolemju nukraustyti nuo stalo arbatos indų, o Orlanda, ką tik pamirkiusi plunksną į rašalinę ir

Orlanda maždaug 1840 metais

jau ketinanti užrašyti kelias mintis apie daiktų amžinumą, labai supyko ant viską sugadinusio juodulio, kuris vingiuodamas plėtėsi apie jos plunksnos smaigalį. Pamanė, jog plunksna kalta – gal įskilo, gal išsipurvino. Vėl padažė plunksną į rašalą. Dėmė dar labiau išplito. Orlanda pabandė tęsti mintį, bet žodžiai išgaravo. Tada pridėjo dėmei sparnus ir ūsus, toji tapo apskritagalviu baisūnu, lyg šikšnosparniu, lyg vombatu. Rašyti eiles, kai kambaryje Baskitas ir Bartolemju, buvo neįmanoma. Nespėjo ištarti žodžio „neįmanoma“, kai, jos baimei ir nuostabai, plunksna kuo ramiausiai ir laisviausiai ėmė vingiuoti ir sukiotis. Tvarkinga, dailiai pasvirusia rašysena puslapyje atsirado lėkščiausias, kokį buvo skaičiusi gyvenime, eilėraštis:

Pati aš tik bjauri grandis
Nykioj gyvenimo grandinėj,
Tuščiai tariu pašventintus žodžius,
Ir skamba jie krūtinėj!

Kai spindi mėnesienoj vieniša
Jaunos merginos ašara
Dėl nesamo, dėl mylimo,
Ji sušnabžda...

...Orlanda rašė nesustodama, o Bartolemju ir Baskitas, niurnėdami ir sunkiai dūsaudami, vaikščiojo po kambarį kurstydami ugnį, rinkdami nukritusias bandeles.

Vėl pamirkiusi plunksną į rašalą, Orlanda pasileido pirmyn...

Ji nebe ta. Kadais jos skruostus puošęs
Nuoraudžio debesis, kaip virš dangaus
Žaros paskleistas rožinis švytėjimas, kuris
Užgesta ir nublanksta sunaikintas skaisčių
Kapuos nuo deglų krintančių pašvaisčių,

bet staiga netikėtu judesiu išpylė rašalą ir paslėpė, kaip ji vylėsi, prirašytą puslapį nuo žmonių akių amžinai. Ją krėtė drebulys,

buvo visa įsielektrinusi. Neįmanoma įsivaizduoti nieko bjauresnio už jausmą, kad rašalas liejasi it nevalingo įkvėpimo kriokllys. Kas jai nutiko? Ar kalta drėgmė, ar Bartolemju, ar Baskitas, ar ji pati? – pareikalavo paaiškinti Orlanda. Tačiau kambarys buvo tuščias. Niekas jai neatsakė, gal tik lietaus lašų barbenimą nuo gebenės lapų buvo galima laikyti atsakymu.

Tuo metu, stovėdama prie lango, ji pajuto neįprastą dilgčiojimą ir virpesį visame kūne, tarsi būtų buvusi sudėta iš tūkstančio stygų, kuriomis švelnus vėjelis arba pirštai paklydėliai skambina gamas. Štai sudilgsėjo kojų pirštai; štai kaulų čiulpai. Keisčiausi pojūčiai nuvėrė šlaunikaulius. Rodės, net plaukai pasistojo. Jos rankos dainavo ir brunzgė, kaip maždaug po dvidešimties metų dainuos ir brungs telegrafo laidai. Bet paskui susijaudinimas tarytum susikaupė rankose; tada vienoje rankoje, tada vienos rankos viename pirštė ir galiausiai susijungė tokiu būdu, kad apie kairės rankos bevardį susidarė virpančio jautrumo žiedas. Kai Orlanda pakėlė ranką norėdama pamatyti, kas sukėlė šį jaudulį, nepamatė nieko – nieko, išskyrus didžiulį vienišą smaragdą, jai dovanotą karalienės Elžbietos. Nejaugi jo nepakanka? – paklausė ji. Tai buvo tyriausias brangakmenis. Vertas mažiausiai dešimties tūkstančių svarų. Atrodė, virpėjimas keistu būdu (bet atminkit, kad kalbam apie vieną iš paslaptingiausių žmogaus sielos apraiškų) sako – ne, nepakanka; ir dar klausiamai, lyg būtume teiravęsi, ką reiškia ši spraga, šis keistas neapsižiūrėjimas? – kol vargšė Orlanda pasijuto išties susigėdusi dėl savo kairės rankos bevardžio, visiškai nesuvokdama kodėl. Kaip tik tą akimirką Bartolemju įėjo paklausti, kurią suknelę paruošti vakarienei, ir Orlanda, – neįprastai pagyvėjusiais jausmais, – dirstelėjo į Bartolemju kairę ranką ir pamatė, ko iki šiol nebuvo pastebėjusi, – platų tulžies atspalvio žiedą, apjuosusį bevardį pirštą toje vietoje, kur ant jos rankos nieko panašaus pirma nebuvo.

– Bartolemju, parodyk savo žiedą, – tarė Orlanda, atkišdama ranką jo paimti.

Bartolemju pasielgė taip, lyg jai į krūtinę būtų trenkęsis įsiutęs žvėris. Ji žengė kelis žingsnius atbula, sugniaužė ranką ir nepaprastai tauriu judesiu ją atmetė.

– Ne, – tvirtai ir oriai atsakė ji. Jeigu jau taip norinti, Jos Šviesybė galinti pasižiūrėti, tačiau nusimauti sutuoktuvių žiedo nepriverstų nei arkivyskupas, nei popiežius, nei pati soste sėdinti karalienė Viktorija. Jos Tomas užmovęs šį žiedą jai ant piršto prieš dvidešimt penkerius metus šešis mėnesius ir tris savaites; jinai mieganti su juo; visus darbus dirbanti jo nenusimaudama; prausiasi su juo; meldžiasi su juo; ir ketinanti būti palaidota su juo. Žodžiu, Orlanda suprato, nors Bartolemju balsas lūžinėjo iš susijaudinimo, kad šio vestuvinio žiedo šviesos atspindys suteiksiąs jai vietą tarp angelų, o jo blizgesys amžiams pajuostų, jeigu ji bent akimirką jį kam nors atiduotų.

– Dieve, Dieve, – tarė Orlanda, stovėdama prie lango ir stebėdama, kaip išdaigauja balandžiai. – Kokiame pasaulyje mes gyvenam! Tikrai, kas per pasaulis!

Visa ši painiava labai ją nustebino. Dabar jai ėmė rodytis, kad pasaulyje visi su auksiniais žiedais. Ji nuėjo vakarieniauti. Visur pilna vestuvinių žiedų. Ji nuėjo į bažnyčią. Visur vien vestuviniai žiedai. Išvažiavo pasivažinėti. Auksiniai ar pigūs, ploni, stori, lygūs, glotnūs, jie blausiai spindėjo ant kiekvienos rankos. Juvelyrų parduotuvės buvo pilnos žiedų, ne tvaskančių dirbtiniais brangakmeniais arba deimantais, kaip buvo įsirėžę Orlandos atmintyje, bet paprasčiausių žiedų, netgi be jokio brangakmenio. Tuo pat metu Orlanda atkreipė dėmesį į naują miestiečių paprotį. Senais laikais dažnai matydavai vaikiną, glėbesčiuojantį po gudobelių gyvatvore merginą. Orlanda ne kartą buvo pliaukštelėjusi botagu porelei, nusijuokusi ir nuvažiavusi. Dabar viskas buvo kitaip. Porelės klumpindavo arba dūlindavo kelio viduriu tvirtai susikabinusios. Moters dešinė būtinai būdavo pernerta per vyro kairiąją ir jo pirštai kietai gniaužsaid jai pirštus. Dažnai tik pajutę arklių šnirpšles jie imdavo trauktis, o tada, nors ir pasukę į šalikelę, judėdavo sunkiai it vienas luitas. Orlanda tik galėjo spėti, kad pa-

darytas kažkoks naujas atradimas apie žmonių giminę; jie sulipo poromis, bet kas tai padarė ir kada, atspėti negalėjo. Neatrodė, jog prie to būtų prisidėjusi gamta. Orlanda žiūrėdavo į balandžius, triušius, į briedšunius ir nematydavo, kad gamta būtų pakeitusi arba pataisiusi jų įpročius, bent jau nuo karalienės Elžbietos laikų. Nebuvo tarp žvėrių neperskiriamos bendrystės, kurią ji būtų galėjusi pastebėti. Gal šitaip elgėsi karalienė Viktorija arba lordas Melburnas? Gal nuo jų prasidėjo didysis vedybų atradimas? Bet, mąstė Orlanda, karalienė, buvo kalbama, mėgstanti šunis, o lordas Melburnas, kaip buvo girdėjusi, mėgstąs moteris. Tiesiog keista – tiesiog bjauru; toji kūnų neišardomybė buvo kažkuo nesuderinama su jos padorumo ir švaros jausmu. Tačiau Orlandos apmąstymus lydėjo toks piršto dilgsėjimas ir maudimas, kad jai sunkiai sekėsi suvaikyti mintis. Jos buvo pilnos ilgesio ir meilingų žvilgčiojimų, kaip tikros kambarinės. Orlanda net nuraudo. Nebuvo kitos išeities – teks nusipirkti tą bjaurų žiedą ir mūvėti kaip visiems. Degdama iš gėdos, Orlanda taip ir padarė, slapčia užsimovė žiedą ant piršto užuolaidos šešėlyje, tačiau nepadėjo. Dilgčiojimas dar sustiprėjo, dar labiau ją erzino. Tą naktį ji nesumerkė akių. Kitą rytą, paėmus į rankas plunksnakotį, arba jokios mintys nėjo į galvą ir plunksna liejo vieną ašaringą dėmę po kitos, arba, keldama nerimą, slyste slydo į sklandžią saldžiakalbystę apie ankstyvą mirtį, pagedimą, ir tai buvo blogiau negu visiškai negalvoti. Mat paaiškėjo, – Orlandos atvejis patvirtino, – kad rašom ne pirštais, o pačiais savimi. Plunksnakotį valdantis nervas apsivynioja aplink kiekvieną mūsų esybės skaidulą, prasiskverbia į širdį, pereina per kepenis. Nors atrodė, kad Orlandos nerimas įsitaisė kairės rankos piršte, ji jautėsi visa užnuodyta ir pagaliau buvo priversta apsvarstyti pačią baisiausią priemonę, tai yra – nuolankiai ir besąlygiškai pasiduoti amžiaus dvasiai ir susirasti vyrą.

Kad tai kirste kirtosi su jos įgimtu temperamentu, jau buvo pakankamai aiškiai parodyta. Nutilus erchercogo karietos ratų dardesiui, iš jos lūpų išsiveržė šūksnis: „Gyvenimas! Meilužis!“, o ne: „Gyvenimas! Vyras!“ ir, kaip buvo parodyta ankstesniame

skyriuje, meilužio ieškoti ji išvyko į miestą, apkeliavo pasaulį. Tačiau laiko dvasia nepalenkiama, ji daug greičiau aplamdo tą, kuris bando jai priešintis, negu tą, kuris jai nusilenkia. Orlandos prigimčiai buvo daug artimesnė Elžbietos, Restauracijos, aštuoniolikto amžiaus dvasia, ir ji nelabai pastebėjo, kaip vieną amžių keičia kitas. Devyniolikto amžiaus dvasia jai sukėlė neapsakomą pasibjaurėjimą, tačiau nugalėjo, palaužė ją, ir Orlanda kaip niekad aiškiai pajuto pralaimėjimą. Ko gera, žmogaus dvasia turi jai skirtą vietą laike; kai kas gimsta sau skirtame amžiuje, kai kas – ne; ir dabar, tapusi moterimi, būdama trisdešimt vienų ar dvejų metų amžiaus, būdo bruožams įgavus tvirtą formą, lenkti juos prieš valią Orlandai buvo tiesiog nepakenčiama.

Taigi ji stovėjo liūdna prie svetainės lango (taip Bartolemju buvo pavadinusi biblioteką) svarinama krinolinų, kuriuos klusniai priėmė. Jie buvo sunkesni ir nykesni negu bet kokia ligi tol vilkėta suknelė. Dar niekas nebuvo taip varžęs judesių. Ji jau nebegalėjo vaikštinėti po sodą su šunimis arba, lengvai užbėgus į kalvą, griūti po ąžuolu. Sijonai subraukdavo šlapius lapus ir šiaudus. Plunksnomis puošta skrybėlė blaškydavosi vėjyje. Ploni bateliai greitai peršlapdavo ir aplipdavo purvu. Raumenys prarado lankstumą. Ji ėmė nerimauti, ar nesislepia už sienų panelių plėšikai, ir pirmą kartą gyvenime ėmė baimintis vaiduoklių koridoriuose. Visa tai pamažu vertė ją paklusti naujam atradimui, – ar karalienės Viktorijos, ar kieno nors kito, – kad kiekvienas vyras ir kiekviena moteris turi sau skirtąjį ir jam ji yra ramstis, o jai jis yra maitintojas, kol mirtis juos išskiria. Kaip būtų gera, jautė Orlanda, atsiremti; prisėsti greta; taip, prigulti greta; ir niekada, niekada, niekada nebepakilti. Štai koks, nepaisant pirmykščio išdidumo, buvo šios dvasios poveikis, o leidžiantis jausmų pakopomis į šią žemą ir neįprastą buveinę, priekabūs ir pilni klausimų dilgčiojimai bei peršėjimai, pakeitę tonaciją, virto švelniausiomis melodijomis ir Orlandai ėmė rodytis, kad angelai brauko arfų stygas baltais pirštais, o visą jos esybę užplūsta dangiška harmonija.

Tačiau į ką būtų galėjusi atsiremti? – klausė ji nirtaus rudenio vėjo. Nes buvo spalis ir, kaip įprasta, šlapia. Ne į erchercogą: jis vedė labai kilmingą damą ir jau daug metų medžioja kiškius Rumunijoje; ne į poną M.: jis atsivertė į katalikybę; ne į markizą C.: jis plėšikavo Botanikos įlankoje Australijoje; ne į lordą O.: jis jau seniai virtęs žuvų ėdalu. Vienaip ar kitaip visi jos bičiuliai seniai jau buvo iškeliavę į dausas, o į neles ir kites iš Drueri skersgatvio, kad ir kaip jas mėgo, vargu ar būtų buvę galima atsiremti.

– Į ką, – paklausė Orlanda, pakeldama akis į besisukančius debesis, sunerdama rankas, atsiklaupdama ant palangės ir tiesiog virsdama maldaujančiu moteriškumo įsikūnijimu, – aš galėčiau atsiremti?

Žodžiai susidėstė ir rankos susinėrė nevalingai, taip kaip plunksnakotis rašė savaime. Kalbėjo ne Orlanda, o laiko dvasia. Tačiau niekas neatsiliepė. Kovai galvotrūkčiais vartėsi tarp violetinių rudens debesų. Lietus pagaliau liovėsi ir kaitaliojantis spalvas dangus gundė užsidėti plunksnomis išpuoštą skrybėlę, apsiauti suvarstomus batelius ir išeiti pasivaikščioti prieš vakarienę.

„Visi, išskyrus mane, turi porą, – liūdnai mąstė Orlanda, eidama per kiemą. – Kad ir tie kovai; arba štai Kanutas ir Pipinas – kad ir kokie laikini jų ryšiai, vis dėlto, atrodo, šį vakarą jie turi antrąją pusę. O aš, jų visų šeimininkė, – pamanė Orlanda, pakeldama akis į nesuskaičiuojamus herbais išrašytus dvaro rūmų langus, – esu vieniša, be poros, be vyro“.

Tokios mintys niekada anksčiau jai neateidavo į galvą. O dabar graužė be paliovos. Užuot plačiai atlapojusi vartus, Orlanda pastukseno pirštinėta ranka vartininkui, kad šis atsklęstų juos. Reikia į ką nors atsiremti, mąstė ji, net jei tai būtų vartininkas; ir beveik įsigeidė pasilikti ir padėti jam iškepti žlėgtainį ant grotelių virš žioruojančių anglių kibiro, tačiau neišdrįso pasiprašyti. Todėl nuėjo klajoti po parką viena, iš pradžių kiek neryžtingai, būgštaudama, kad laukinių žvėrių tykantys brakonieriai arba laukinius žvėris nuo brakonierių saugantys jėgeriai, arba kad ir berniukai

pasiuntiniai neimtų stebėtis, ko tokia kilminga dama vaikštinėja viena.

Kas žingsnis Orlanda nervingai dirsčiojo, ar netūno už dygliakrūmio koks vyriškis, ar nepanarino galvos įsiutusi karvė, pasirengusi užmesti ją ant ragų. Tačiau tik kovai išdidžiai sklandė danguje. Melsvai pilka plunksna nukrito į šilinius viržius. Orlanda mėgo laukinių paukščių plunksnas. Rinko jas, kai buvo berniukas. Pakėlusi plunksną, Orlanda įsmeigė ją į skrybėlę. Grynas oras kiek praplaikstė ir atgaivino dvasią. Kovams pradėjus sukti ratus virš galvos ir violetiniame ore ėmus kristi rausvai blyksinčioms plunksnoms, Orlanda nusekė per viržiais apaugusią dykynę paskui jas į kalvą, o ilgas apsiaustas pleveno jai iš paskos. Jau daug metų ji nebuvo taip toli nuėjusi. Šešias plunksnas pakėlė nuo žolės ir perbraukė jas pirštų galiukais, ir prispaudė prie lūpų, kad pajustų glotnią spindinčią dangą, o tada pamatė kalvos šlaite tviskantį sidabrinį tvenkinuką, paslaptingą kaip tas ežeras, į kurį seras Bediviras įmetė karaliaus Artūro kardą. Vieniša plunksna, suvirpus ore, nukrito į ežero vidurį. Orlandą apėmė keistas dvasios pakilimas. Beprotiškai panoro sekti paskui paukščius į pasaulio kraštą, kristi ant purios velėnos, tada gerti užsimiršimą, kovų kimiam juokui aidint virš galvos. Ji paspartino žingsnį; leidosi bėgti; suklupo; diržingos viržių šaknys parbloškė ją ant žemės. Susilaužė kulkšnį. Negalėjo atsistoti. Tačiau gulėjo patenkinta. Šnervės buvo pilnos pelkinių mirtų ir vingiorykščių kvapo. Kimus kovų juokas skambėjo ausyse.

– Aš susiradau porą, – tyliai ištarė ji. – Tai viržynas. Aš – gamtos sužadėtinė, – sušnabždėjo ji, palaimingai atsiduodama šaltoms žolės glamonėms, gulėdama įsisupus į apsiaustą dauboje prie tvenkinio. – Čia ir liksiu. (Plunksna nukrito jai ant kaktos.) Radau žalesnį už lauro medžio vainiką. Mano kakta bus vėsi. Tai laukinių paukščių plunksnos – pelėdų ir lėlių. Man sapnuosis beprotiški sapnai. Aš nemūvėsiu vestuvinio žiedo, – kalbėjo ji toliau, nusimaudama nuo piršto žiedą. – Šaknys apsivynios man apie rankas. Ak! – atsiduso ji, ištaigiai atremdama galvą į purią pagalvę. – Daug

amžių ieškojau laimės, bet neradau; ieškojau šlovės, bet ją pražiūrėjau; ieškojau meilės, bet jos nepažinau; ieškojau gyvenimo – ir štai! mirtis daug mielesnė. Pažinau daug vyrų ir moterų, – tęsė ji mintį, – bet nė vieno nesupratau. Jau geriau ramiai čia gulėsiu, o virš manęs bus tik dangus – kaip prieš daugelį metų sakė čigonai. Tada Turkijoje.

Ir ji pažvelgė tiesiai į neapsakomo grožio auksines putas, į kurias buvo susiplakę debesys, ir staiga išvydo juose kelią ir kupranugarius, einančius vorele uolėta dykuma tarp raudonų dulkių tumulų; paskui, vilkstinei dingus, liko tik kalnai, labai aukšti, suskeldėję, uolinėmis viršūnėmis, ir jai pasivaideno, kad girdi perėjose skambant ožkų kaimenių varpelius, o įdubose regi vilkdalgių ir gencijonų laukus. Dangaus spalva pasikeitė, Orlandos žvilgsnis pamažu keliavo žemyn, iki patamsėjusios nuo lietaus žemės, ir ji pamatė didžiulius Pietų Žemkalnius, vienu bangos volu riedančius palei krantą; o ten, kur žemė prasiskyrė, buvo jūra ir joje plaukė laivai; jai pasivaideno, jog girdi tolimą patrankos šūvį, ir pirma mintis buvo: „Tai Didžioji Armada“, paskui pamanė: „Ne, Nelsonas“, tada prisiminė, jog šitie karai pasibaigę ir jog tai triūslūs prekiniai laivai, o vingiuojančioje upėje šmėžuoja iškylų valčių burės. Ji taip pat pamatė tamsiuose laukuose pabirusius galvijus, avis ir karves, pamatė tai vienur, tai kitur ūkininkų namų languose įsižiebiančias šviesas ir piemenų ar galvijų prižiūrėtojų žibintus, judančius tarp galvijų; paskui šviesos užgeso, sužibo žvaigždės ir apipynė dangų. Tiesą sakant, Orlanda jau migo su šlapiomis plunksnomis ant veido, ausį prispaudusi prie žemės, kai išgirdo – giliai viduje – priekalą daužantį kūjį, o gal tik plakančią širdį? Tik tak, tik tak, taip ji dunksėjo, taip daužėsi – priekalas arba širdis – žemės viduryje; kol besiklausydama pajuto juos virstant žirgo kanopų kaukšėjimu; viens, du, trys, keturi, suskaičiavo; tada išgirdo kluptelėjimą; po to vis arčiau, arčiau, ir jau galėjo atskirti, kaip trakšteli šakelė, kaip šlapia pelkė įsiurbia kanopas. Žirgas jau kone lipo ant jos. Ji atsisėdo. Aušros geltonio išruožuotame dangaus fone, dirviniams

sėjikams tai kylant virš jo, tai leidžiantis, Orlanda išvydo aukštai iškilusį raitelį. Ji krūptelėjo. Žirgas sustojo.

– Ponia! – sušuko vyras, nušokdamas nuo žirgo. – Jūs susižeidėt?

– Pone, aš negyva! – atsakė Orlanda.

Dar po kelių minučių jie susižiedavo.

Kitą rytą, jiems sėdint prie pusryčių stalo, jis pasisakė savo vardą – eskvairas Marmadiukas Bontropas Šelmerdinas.

– Taip ir žinojau! – atsakė Orlanda.

Jis turėjo kažko romantiško ir riteriško, aistringo, liūdno, bet ryžtingo, ir tai derėjo su laukiniu, tamsiaplunksniu vardu – vardu, kuris Orlandai priminė pilkšvai mėlyną kovų sparnų spindesį, kimų kranksintį juoką, gyvatiškai vingrų plunksnų sklendimą į sidabrinį tvenkinuką ir dar tūkstantį kitų dalykų, kurie netrukus bus aprašyti.

– Aš vardu Orlanda, – ištarė ji.

Jis taip pat buvo atspėjęs jos vardą. Nes tas, kas pamato saulės nutviekstą pietų jūrų laivą iškeltomis burėmis, išdidžiai plaukiantį Viduržemio jūra, tas iškart sako „Orlanda“, paaiškino jis.

Tiesą sakant, nors jų pažintis buvo labai trumpa, jie, – kaip visada nutinka įsimylėjėliams, – įspėjo tai, kas svarbiausia apie vienas kitą, per kokias dvi sekundes, ir dabar teliko užpildyti tokias nesvarbias spragas: kuo vienas ir kitas vardu; kur jie gyvena; ar skurdžiai, ar pasiturintys. Vienoje iš Hebridų salų į vakarus nuo Škotijos jis pasisakė turįs pilį, bet sugriuvusią. Irklakojai paukščiai puotaujantys pokylių salėje. Jis esąs karys, jūreivis, tyrinėjąs Rytus. Dabar kaip tik ketinąs sėsti į brigą Falmute, tačiau vėjas aptykęs, o tik tada, kai pučia pietvakaris, jis galįs leistis į jūrą. Orlanda skubiai pažvelgė pro kambario, kuriame jie pusryčiavo, langą, į paauksuotą leopardą ant vėjarodžio. Laimė, jo uodega buvo nukreipta tiesiai į rytus ir stovėjo tvirtai kaip uola.

– O! Šelai, nepalik manęs! – sušuko Orlanda. – Aš taip karštai tave myliu! – prisipažino ji.

Eskvairas Marmadiukas Bontropas Šelmerdinas

Nespėjo žodžiai išsprūsti jai iš burnos, kai abiejų protą nudrengė baisus įtarimas.

– Šelai, juk tu moteris! – sušuko Orlanda.

– Orlanda, juk tu vyras! – sušuko jis.

Nuo pačios pasaulio sukūrimo pradžios nebuvo buvę tokios neigimų ir akivaizdžių įrodymų pateikimų scenos. Jai pasibaigus ir jiems vėl susėdus, Orlanda dar kartą paklausė Šelą, ką reiškiančios visos šios kalbos apie pietvakarinį vėją? Kur vis dėlto jis išsirengęs?

– Prie Horno kyšulio, – trumpai atsakė jis ir nuraudo.

(Mat vyrai rausta kaip ir moterys, tik dėl skirtingų dalykų.)

Primygtinai kvosdama ir pasitelkusi nuojautą, Orlanda suprato, kad jo gyvenimas – tai šiurpiausias ir nuostabiausias nuotykis, tai yra plaukimas pražūčiai į nasrus aplink Horno kyšulį. Lūždavo stiebai; burės driksdavo į skutus (Orlanda plėšte išplėšė iš jo šį prisipažinimą). Kartais laivas nuskęsdavo ir gyvas išlikdavo tik jis vienas ant plausto su džiūvėsiu.

– Tai viskas, ką mūsų dienomis vyras dar gali padaryti, – droviai ištarė jis, įsikraudamas du didžiulius šaukštus braškių uogienės.

Kaipmat prieš akis iškilęs vaizdas jaunuolio (nes jis neatrodė vyrėlesnis), čiulpiančio neapsakomai mėgstamus šaltmėtinius saldainius, nors lūžta stiebai, sukasi žvaigždės ir jis rėkauja trumpus įsakymus leistis pasroviui arba ką nors išmesti už borto, išspaudė Orlandai – kaip ji pastebėjo – iš akių jausmingesnes ašaras, negu buvo kada nors ištryškusios. „Aš esu moteris, – pamanė Orlanda, – pagaliau tikra moteris“. Ji iš visos širdies padėkojo Bontropui už tokį puikų ir netikėtą malonumą. Jei ne susižeista kairė koja, net būtų atsisėdusi jam ant kelių.

– Brangusis Šelai, – pradėjo ji, – pasakyk man...

Taip jie šnekučiavosi dvi valandas ar net ilgiau apie Horno kyšulį, o gal ir ne, ir išties nedaug būtų naudos užrašinėti tai, ką jie pasakė, nes suprato vienas kitą taip gerai, kad galėjo sakyti viską, kas tik šauna į galvą, o tai tolygu nesakyti nieko arba kalbėti apie tokius kvailus, nuobodžius dalykus, – kaip iškepti kiaušinienę arba

kur Londone galima nusipirkti geriausių knygų, – kurie, atskirai paimti, neturi jokio žavesio, tačiau, neišplėšti iš konteksto, esti neapsakomo grožio. Išmintingo prigimties taupumo dėka šiuolaikinė mūsų dvasia gali kone apsieiti be kalbos; kai jokie posakiai netinka, tinka paprasčiausi; taigi kasdieniškiausias pasikalbėjimas gali būti poetiškiausias, o poetiškiausias yra tas, kurio niekaip negalima užrašyti. Kaip tik todėl šioje vietoje mes paliekam ilgą tuščią vietą, kuri turi parodyti, kad erdvė užpildyta.

Štai dar žiupsnelis panašių pašnekesių po kelių dienų.

– Mieliausioji Orlanda, – buvo bepradedąs Šelas, kai už durų pasigirdo kojų brūkšėjimas ir vyresnysis liokajus Baskitas atnešė žinią, kad apačioje laukia pora policininkų su karalienės įgaliojimu.

– Atveskit juos į viršų, – paliepė Šelmerdinas ir nevalingai, tarytum savo laivagalyje, atsistojo susidėjęs rankas už nugaros priešais židinį.

Du policininkai butelio žalumo uniformomis ir lazdomis prie šlaunų įžengė į kambarį ir sustojo tarsi pagal komandą „ramiai". Įvykdę išorinius reikalavimus, jie, kaip buvo įgalioti, įteikė Orlandai į rankas labai įspūdingą, – sprendžiant iš kietojo lako gumulėlių, kaspinų, priesaikų ir parašų, kurie visi buvo neapsakomai svarbūs, – teisinį dokumentą.

Orlanda perbėgo jį akimis, o tada, it rodomąją lazdelę atkišusi dešinės rankos smilių, perskaitė tokius esmingiausius faktus:

– Bylos išspręstos, vienos mano naudai, pavyzdžiui... kitos ne. Turkiška santuoka panaikinta („Šelai, aš buvau pasiuntiniu Konstantinopolyje", – paaiškino ji.) Vaikai paskelbti neteisėtais (čia sakoma, kad su ispanų šokėja Pepita turiu tris sūnus). Todėl jie nieko nepaveldi, ir tai tik į gera. ...Lytis? O! Kaip dėl lyties? Mano lytis, – perskaitė ji ganėtinai iškilmingai, – nenuginčijamai ir be šešėlio dvejonės yra (na ką, Šelai, aš tau prieš valandėlę sakiau?) moteris. Dvarai, kurių laikinas sekvestravimas panaikinamas perduodant turto valdymą neribotam laikui, apribojant paveldėjimą

ir nustatant turto paveldėjimo tvarką, paliekant jį vyriškos giminės mano šeimos nariui, arba, neįvykdžius santuokos sąlygų... – Bet nuo šitos teisinių žodžių gausybės ją apėmė nekantra ir ji tarė: – Nebus jokio santuokos sąlygų neįvykdymo, nei įpėdinių nebuvimo, todėl visa tai, kas liko, laikysim perskaityta.

Tuoj pat ji pasirašė po lordo Palmerstono parašu, ir nuo tos akimirkos be kliūčių atgavo savo namą, savo dvarą, savo titulus, kurių dydis, kiekis ir vertė buvo taip sumažėjusi, – nes teismų išlaidos buvo milžiniškos, – kad, nors vėl buvo neapsakomai kilminga, taip pat buvo visiškai nuskurdusi.

Kai teismo išvados buvo paskelbtos (gandai jas paskleidė greičiau negu jų vietą užėmęs telegrafas), visas miestas ėmė džiūgauti.

[Arkliai buvo kinkomi į karietas vien tik tam, kad būtų išvesti iš arklidžių. Tuščios karietos ir lando be paliovos riedėjo Didžiąja gatve ten ir atgal. Skambėjo kreipimaisi į visuomenę iš popiežiaus bulės. Atšaunama buvo iš viengungių vyrų sambūrių. Visas miestas buvo apšviestas. Aukso dėžutės buvo saugiai užantspauduotos už vitrinų. Monetos, kaip ir dera, susləptos po akmenimis. Buvo įkurtos ligoninės. Iškilmingai atidaryti Žiurkių ir Žvirblių klubai. Turguose pleškėjo tuzinai turkių atvaizdų, taip pat dešimčių kaimo jaunuolių su mataruojančiomis iš burnos lentelėmis, kuriose buvo parašyta: „Aš – niekingas Apsimetėlis“. Netrukus buvo galima išvysti gatve risnojančius kreminius karalienės ponius, gabenančius įsakymą Orlandai šį pat vakarą atvykti vakarienės ir pernakvoti rūmuose. Jos stalą, kaip ir ankstesniais laikais, užvertė pusnis kvietimų iš grafienės R., ponios K., ponios Palmerston, markizės P., ponios V. E. Gledstoun ir kitų, prašančių suteikti malonumą pabūti jos bendrijoje, primenančių seną jų šeimų draugystę, ir t.t.] – visa tai uždaroma į laužtinius skliaustus, kaip ką tik padaryta, – vien todėl, kad įterptinis sakinys neturėjo jokios reikšmės Orlandos gyvenimui. Ji peršoko šį sakinį, kad galėtų grįžti prie teksto. Mat kol turgaus aikštėse liepsnojo laužai, ji buvo tamsiuose miškuose viena su Šelmerdinu. Oras buvo toks puikus, kad šakos

virš galvų nejudėjo, o jei imdavo kristi lapelis, jis, raudoniu ir auksu nutaškuotas, sklęsdavo taip lėtai, kad plazdantį ir besileidžiantį jį buvo galima stebėti pusę valandos, kol pagaliau jis nurimdavo ant Orlandos kojos.

– Papasakok man, Marai, – ištardavo ji (ir šioje vietoje reikia paaiškinti, kad, kai Orlanda kreipdavosi pirmo vardo pirmu skiemeniu, ji būdavo svajingos, įsimylėjusios, tylaus nuolankumo kupinos nuotaikos; šeimyniška, kiek suglebusi, tarsi degtų kvapios malkos ir būtų vakaras, kai nėra laiko persirengti, lauke drėgna ir lapai blizga, bet lakštingala tikriausiai gieda tarp azalijų, prie tolimų ūkininkų sodybų loja du ar trys šunys, gieda gaidys – ir visa tai skaitytojas turėtų įsivaizduoti jos balse). – Papasakok man, Marai, – sakydavo ji, – apie Horno kyšulį.

Tada Šelmerdinas iš šakelių, sudžiūvusių lapų, vieno ar kelių tuščių sraigės kiaukutų išdėliodavo ant žemės sumažintą kyšulio pavyzdį.

– Štai čia šiaurė, – sakydavo jis. – O čia pietūs. Vėjas atlekia iš kažkur visai netoli. Dabar brigas plaukia tiesiai į vakarus; mes ką tik nuleidom viršutinę bizanburę; ir tu matai, – čia, kur tas žolės kuokštas, – jį pagauna srovė, kurią rasi pažymėtą... kur, po velnių, mano žemėlapis ir kompasai? Ak, dėkui, tas tinka – ten, kur sraigės kiaukutas. Srovė jį pagauna ties dešiniuoju bortu, taigi tenka pasirūpinti utlegeriu, nes būsim priplakti kairiuoju laivo šonu, kuris yra ten, kur guli tas buko lapas, nes, brangioji, turi suprasti... – Ir šitaip be galo, be krašto, o ji gaudydavo kiekvieną žodį; ir taip gerai suprasdavo, kad išvysdavo nė neištartą bangų švytėjimą, varveklių dzingsėjimą ant vantų; regėdavo, kaip jis įkopia per audrą į stiebo viršūnę; mąsto apie žmogaus likimą; nusirepečkoja žemyn; išgeria viskio su soda; išlipa į krantą; pakliūna į juodaodės pinkles; atgailauja; daro išvadas; skaito Paskalį; nusprendžia rašyti giliamintiškus kūrinius; nusiperka beždžionę; svarsto, kokia turi būti teisinga gyvenimo pabaiga; nusprendžia, kad Horno kyšulys, ir taip toliau. Tai ir dar tūkstančius kitų dalykų ji suprato ir, kai atsakydavo: „Taip, juk negrės labai gundančios“, jam ką tik pareiš-

kus, kad džiūvėsių atsargos išsibaigusios, jis būdavo nustebintas ir patenkintas, kaip puikiai ji pagavusi jo mintį.

– Negi tikrai nesi vyras? – nerimastingai klausdavo jis.

O ji atsiliepdavo:

– Ar gali būti, kad nesi moteris?

Ir negaišdami laiko patikrindavo tai. Juos labai stebino abipusis supratingumas, kiekvienam tai buvo netikėtas, bet malonus atradimas, – kurį tuoj pat reikdavo dar kartą patikrinti, – kad moteris gali būti tokia pakanti ir atvira kaip vyras, o vyras toks keistas ir švelnus kaip moteris.

Šitaip besišnekučiuodami, teisingiau, suprasdami vienas kitą, nes tai virto pagrindiniu kalbos menu amžiuje, kai žodžių atsargos, palyginti su mintimis, kasdien skurdėja, kai „džiūvėsiai baigėsi“ turi atstoti negrės bučiavimą tamsoje, nes ką tik dešimtą kartą esi perskaitęs vyskupo Berklio filosofiją. (Čia darytina išvada, kad tik patys didžiausi stiliaus meistrai įstengia pasakyti tiesą, o susidūrę su paprastu, vienskiemeniu rašytoju, galim nė kiek neabejodami daryti išvadą, kad vargšelis pučia miglą į akis.)

Taip juodu šnekučiuodavosi; ir kai Orlandos kojas nuklodavo taškuoti rudens lapai, ji atsistodavo ir leisdavosi bastytis po miškus viena, palikusi Bontropą sėdėti tarp sraigių kiaukutų ir dėlioti sumažintus Horno kyšulio pavyzdžius.

– Bontropai, – sakydavo Orlanda, – aš išeinu.

Kai Orlanda pavadina jį antruoju vardu – Bontropu, – skaitytojas turėtų suvokti, kad ją apėmė atsiskyrėliška nuotaika, jai atrodo, kad juodu – tik dykumos smiltelės, o vienintelis jos troškimas – numirti, nes žmonės miršta kasdien, miršta prie vakarienės stalo arba kaip dabar, lauke, rudeniniam miške; ir, degant laužams, o poniai Palmerston arba poniai Derbi kas vakarą kviečiant ją vakarienės, ją pagaudavo mirties troškimas ir tada, tardama „Bontropai“, ji, tiesą sakant, tardavo: „Aš mirusi“ ir nelyginant dvasia leisdavosi į kelią pro vaiduokliškai baltus bukmedžius, ir taip giliai nusiirdavo į nuošalumą, kad nelikdavo nė mažiausio judesio ar krakštelėjimo ir ji laisvai galėdavo rinktis kelią, – visa tai skaity-

tojas turėtų išgirsti jos balse tariant „Bontropai“; o kad šis žodis geriau nušvistų, dar galima pridurti, jog ir jam šis žodis slėpiningai reiškė atsiskyrimą, vienumą, nuo kūno atsietą žingsniavimą brigo deniu beribėse jūrose.

Po kelių mirties valandų kėkštas staiga riktelėjo „Šelmerdinai“, Orlanda pasilenkė nuskinti rudeninio vėlyvio, kuris kai kuriems žmonėms tą ir reiškia, įsidėjo jį su kėkšto plunksna, – kuri nukrito mėlyna per bukų mišką, – į širdį. Tada sušuko „Šelmerdinai“, ir žodis ėmė šmaižyti kaip kulka tarp medžių, ir pataikė į jį ten, kur jis sėdėjo iš sraigių kiaukutų dėliodamas sumažintus laivo pavyzdžius žolėje. Šelmerdinas pamatė ją ir išgirdo artėjant su rudeniniu vėlyviu ir kėkšto plunksna širdyje, ir sušuko „Orlanda“, o tai pirmiausia reiškė (privalu nepamiršti, kad skaisčioms spalvoms, tokioms kaip mėlyna ir geltona, susimaišius mūsų mintyse, jos šiek tiek nuspalvina ir mūsų žodžius) paparčių linkimą ir gulimą prie žemės, tarsi kažkas būtų brovęsis per juos, ir paaiškėjo, jog tai bures iškėlęs laivas, kiek svajingai besisūpuojantis ir besikilojantis, tarsi kelionei būtų skirti visi vasariškų dienų metai; ir štai laivas priplaukia iš pavėjinės pusės, pasvirdamas tai į vieną, tai į kitą pusę, tingiai ir didingai, tai čiuožteldamas bangos ketera, tai panirdamas į kitos duburį, ir staiga sustoja virš tavęs (o tu esi mažutytėje plokščiadugnėje valtelėje ir žvelgi į jį iš apačios, ir visos burės virpa, o tada – žiūrėk! štai! – jos sukrinta į krūvą ant denio, kaip dabar Orlanda parkrenta šalia jo į žolę.

Taip prabėgo aštuonios ar devynios dienos, bet dešimtą – spalio dvidešimt šeštąją – Orlanda gulėjo papartyne, o Šelmerdinas deklamavo Šelį (kurį visą mokėjo atmintinai), kai nuo medžio viršūnės lėtai pradėjęs kristi lapas gyvai nuplazdėjo per Orlandos koją. Paskui jį antras, trečias. Orlanda suvirpo ir išblyško. Tai buvo vėjas. Šelmerdinas – bet dabar labiau jį tiktų vadinti Bontropu – pašoko.

– Vėjas! – sušuko jis.

Vėjui žeriant į juos lapus, jie nudūmė per mišką, įlėkė į didįjį kiemą, paskui perskuodė mažuosius kiemelius, o išgąsdinti tarnai,

paleidę iš rankų šluotas ir prikaistuvius, nusekė paskui juos, įbėgo į koplyčią, o ten, vienam atsitrenkus į suolą, kitam užgesinus ploną žvakę, kuo greičiau buvo įžiebtos negausios švieselės. Pulta skambinti varpais. Sušaukti žmonės. Pagaliau atsirado ir ponas Daperis, grabinėjantis balto kaklaraiščio galus ir klausinėjantis, kur maldaknygė. Jam į rankas buvo įbrukta karalienės Marijos maldaknygė, jis greitai pervertė puslapius ir tarė: „Marmadiukai Bontropai Šelmerdinai ir garbioji ponia Orlanda, atsiklaupkit"; jie atsiklaupė, čia skaistaus švytėjimo užliejami, čia tamsos pasiglemžiami, nes šviesa ir šešėliai pakrikai įskrisdavo pro spalvotus langus; ir, trinksint nesuskaičiuojamoms durims, sklindant garsams, primenantiems varinių puodų daužymą, užgrojo vargonai, o jų gaudimas tai kilo, tai tilo, ir ponas Daperis, jau visiškai susenęs, pabandė perrėkti tą griausmą, bet nieko neišėjo, tik vieną akimirką viskas nutyko ir keli žodžiai – tai galėjo būti „mirties nasrai" – išsigirdo aiškiai, o dvaro tarnai dar spraudėsi į vidų su grėbliais ir botagais norėdami pasiklausyti; kai kurie garsiai giedojo, kiti meldėsi, ir tai paukštis atsitrenkdavo į lango stiklą, tai nugrumėdavo griaustinio papliūpa, todėl niekas negirdėjo žodžio „pasižadu" ir nematė, išskyrus auksinį žybtelėjimą, iš rankos į ranką perduodamo žiedo. Tvyrojo sumaištis ir painiava. O paskui jie atsistojo vargonams gaudžiant, žaibams plyksčiojant, lietui pliaupiant, ir ponia Orlanda, su žiedu ant piršto, išėjo į kiemą plona suknele ir prilaikė siūbuojančią balnakilpę, nes apsiputojęs arklys jau buvo pažabotas, kamanomis apmautas, kad vyras galėtų sėsti į balną, ir jis tą vienu šuoliu padarė, žirgas šoko pirmyn, ir Orlanda, stovėdama tenai, sušuko: „Marmadiukai Bontropai Šelmerdinai!" Ir jis atsakė: „Orlanda!" Žodžiai daužėsi ir sukosi ratu kaip sakalai tarp varpinių, kildami aukščiau, lėkdami toliau, skriedami greičiau, sukdamiesi ratu, kol, subyrėję į šukes, nukrito ant žemės; ir ji įėjo į vidų.

ŠEŠTAS SKYRIUS

Orlanda įėjo į vidų. Visur ramu. Be galo tylu. Štai rašalinė, o štai plunksnakotis; tai jos poemos rankraštis, nutrūkęs per patį duoklės amžinybei vidurį. Jau ketino sakyti, – tik ją pertraukė arbatą atnešę Baskitas ir Bartolemju, – kad niekas nesikeičia. Bet štai per tris su puse sekundės viskas pasikeitė – ji susilaužė kulkšnį, įsimylėjo, susituokė su Šelmerdinu.

Tai liudijo vestuvinis žiedas ant piršto. Tiesa, ji pati buvo užsimovusi žiedą prieš sutikdama Šelmerdiną, tačiau jis pasirodė bevertis. Dabar Orlanda nesiliovė prietaringai ir pagarbiai sukiojusi žiedą, žiūrėdama, kad tik jis nenusinertų nuo piršto.

– Kad iš vestuvinio žiedo būtų naudos, – tarė ji atsargiai, kaip kartojantis pamoką vaikas, – jį reikia nešioti ant kairės rankos bevardžio.

Orlanda kalbėjo garsiau ir iškilmingiau negu paprastai, tarytum norėdama, kad kažkas, – kurio geros nuomonės apie save geidė, – nugirstų. Iš tikrųjų dabar, kai pagaliau įstengė sukaupti mintis, ji turėjo galvoje, kokį įspūdį jos poelgis padarys laiko dvasiai. Jai be galo rūpėjo gauti žinią, ar žingsniai, kuriuos žengė susižadėdama su Šelmerdinu ir ištekėdama už jo, buvo sutikti palankiai. Pati, be jokios abejonės, jautėsi labiau savimi. Piršto nė kartelio nebedilgtelėjo ir nebenutiko nieko, į ką būtų verta atsižvelgti, nuo tos

nakties viržyne. Tačiau Orlanda negalėjo paneigti tebeturinti abejonių. Tiesa, ji ištekėjo; bet ar tai santuoka, jei tavo vyras amžinai plaukia aplink Horno kyšulį? Ar santuokai pakanka tik to, kad jis tau patinka? Ar santuoka tikra, jei tau patinka ir kiti žmonės? Pagaliau ar tai tikrai santuoka, jei už viską labiau norisi rašyti eiles? Abejonių liko. Reikia patikrinti. Orlanda dirstelėjo į žiedą. Pažvelgė į rašalinę. Ar išdrįs? Ne, baisu. Bet ji privalo. Ne, negali. Tai ką tada gali? Gal pavyktų nualpti? Bet ji niekada gyvenime nesijautė geriau.

– Velniop visa tai! – sušuko Orlanda, užplūdus senų dienų dvasiniam nusiteikimui. – Pirmyn!

Ji giliai įmerkė plunksnakotį į rašalą. Ir didžiai nustebo, kad niekas nesprogo. Pakėlė plunksnos galiuką. Plunksna buvo drėgna, bet rašalas nelašėjo. Orlanda ėmė rašyti. Žodžiai išnirdavo neskubėdami, bet išnirdavo. Ech! Tik ar bus prasmė? – suabejojo perverta baimės, kad vėl neišeitų juokingi paistalai. Perskaitė, ką parašiusi:

Aš įžengiau į pievą, jos žalumą
Blankino svyrančios margučių taurės.
Klastinga, svetima, paniurusi gėlė
Lyg egiptietė dulsvo violeto skraistėj...

Tą akimirką Orlanda pajuto, kaip jėga (atminkim, kad aptarinėjam paslaptingiausias žmogaus dvasios apraiškas), skaitanti jai per petį, įsakė sustoti. Dėl žolės, – tarytum pareiškė jėga, rodydama į posmo pradžią liniuote, panašia į tą, kokias naudoja samdomos auklės, – viskas gerai; svyrančios margučių taurės – žavu; klastinga gėlė – ko gera, per stiprus palyginimas moters plunksnai, nors Vordsvortas jį, be jokios abejonės, palaimintų; bet – egiptietė? Ar ji reikalinga? Juk turit vyrą prie Horno kyšulio, ar ne? Na, gerai, pakaks.

Ir dvasia perėjo prie kitos temos.

Dabar Orlandos dvasia (viskas vyko dvasios plotmėje) žemai nusilenkė amžiaus dvasiai, taip kaip – lyginant didelius dalykus

su mažais – nusilenkia keliauninkas, žinantis, jog užslėpė lagamino kamputyje cigarų ryšulėlį, muitinės pareigūnui, paslaugiai keverzojančiam balta kreida ant dangčio. Mat jai kilo dvejonių, ar tik nebus dvasia, – jeigu ji kruopščiai perkratė viską, kas glūdi jos prote, – radusi tokių kontrabandinių prekių, už kurias teks sumokėti nemenką baudą. Prasmukti pavyko tik per plauką. Tik todėl, kad gudriai ir pagarbiai elgėsi su laiko dvasia, tik todėl, kad užsimovė žiedą, tik todėl, kad susirado viržyne vyrą, mylėjo gamtą, nesistengė būti nei satyrikė, nei cinikė, nei psichologė, – kiekvienas šių dalykų kaipmat aptinkamas, – jai pavyko sėkmingai išlaikyti egzaminą. Orlanda atsiduso su didžiuliu palengvėjimu, – išties galėjo tai padaryti, – nes rašytojo ir laiko dvasios sandoris be galo trapus ir nuo to, kaip tiksliai jie susiderina, priklauso darbo sėkmė. Orlanda susitvarkė puikiai; jai nereikėjo nei kovoti su savo amžiumi, nei jam paklusti; ji priklausė savo amžiui ir kartu išliko savimi. Taigi dabar galėjo rašyti, ir rašė. Rašė. Rašė. Rašė.

Buvo lapkritis. Po lapkričio ateina gruodis. Paskui sausis, vasaris, kovas ir balandis. Po balandžio atkeliauja gegužė. Po to eina birželis, liepa, rugpjūtis. Toliau rugsėjis. Tada spalis, ir, žiūrėk, užbaigę metus, mes vėl sulaukiam lapkričio.

Šitoks biografijos rašymo būdas nors ir turi pranašumų, yra, ko gera, per daug paprastas, ir skaitytojas, jeigu toliau taip tęsim, gali imti skųstis, kad pats įstengia atmintinai pasakyti kalendorių ir apsaugoti kišenę nuo kainos, kurios leidėjas užsimanytų pareikalauti už šią knygą. Bet ką daryti biografui, temos įstumtam į keblią padėtį, į kokią dabar mus įstūmė Orlanda? Gyvenimas – sutinka kiekvienas, į kurio nuomonę verta atsižvelgti, – tai vienintelė tinkama siužeto tema romanistui arba biografui; gyvenimas, kaip nusprendė tie patys žinovai, neturi nieko bendra su sėdėjimu ant kėdės ir mąstymu. Gyvenimas ir mąstymas – priešingybės. Kadangi dabar Orlanda kaip tik tai darė, – sėdėjo ant kėdės ir mąstė, – mums nelieka nieko kito, kaip išvardyti metų mėnesius, sukalbėti rožinį, išsišnirpšti nosį, pamaišyti ugnį, padėbsoti pro

langą, kol ji liausis. Orlanda sėdėjo taip tykiai, kad būtum išgirdęs plaukų smeigtuką nukrentant. O, kad būtų nukritęs bent koks smeigtukas! Tai jau būtų buvę šis tas panašesnio į gyvenimą. Arba jeigu drugelis būtų įplasnojęs pro langą ir nutūpęs ant kėdės, jau būtų galima apie tai rašyti. Arba, tarkim, ji būtų atsistojusi ir užmušusi vapsvą. Išsyk galėtume trauktis plunksnakočius ir aprašinėti. Mat būtų pralietas kraujas, kad ir vapsvos. Ir nors vapsvos sutraiškymas – grynas menkniekis, palyginti su žmogaus nužudymu, vis dėlto tinkamesnė tema rašytojui arba biografui negu šitos tuščios svajos; sėdėjimas dienų dienom su cigarete, popieriaus lapu, plunksnakočiu ir rašaline. Taip ir norisi padejuoti (nes mūsų kantrybė jau senka) – o kad subjektai būtų paslaugesni savo biografams! Ar gali būti kas nemalonesnio, negu matyti subjektą, – kuriam paaukojai tiek laiko, šitiek stengeisi, – išsprūstantį iš tavo valios ir pataikaujantį savo įgeidžiams bei silpnybėms – tą liudija atodūsiai ir aikčiojimai, nuoraudžiai ir išblyškimai, tą sako akys, tai skaisčios kaip lempos, tai pailsusios kaip aušros, – ar gali būti kas labiau žeminančio, negu matyti nebylų jausmų ir jaudulių spektaklį, praslenkantį prieš mūsų akis, kai žinom, jog tai, kas jį sukėlė – mintys ir vaizduotė – yra visiškai beverčiai?

Tačiau Orlanda, – kaip ką tik patvirtino lordas Palmerstonas, – buvo moteris. O kai aprašinėjame moters gyvenimą, galime – tą visi pripažįsta – nereikalauti jausmų ir pakeisti juos meile. Meilė, kaip pasakė poetas, sudaro moters būtį. Ir jei mes akimirką dirstelsime į prie stalo rašančią Orlandą, turėsime pripažinti, kad tinkamesnės moters šiam pašaukimui nebūtum radęs. Tikrai, kadangi ji moteris, graži moteris, moteris pačiame žydėjime, netrukus svies į šalį visus tuos rašymus ir mąstymus ir ims galvoti bent jau apie jėgerį (o tol, kol moteris galvoja apie vyrą, niekas neprieštarauja, kad ji galvotų). Paskui parašys jam trumpą laiškelį (o tol, kol moteris rašinėja trumpus laiškelius, niekas irgi neprieštarauja, kad moteris rašytų) ir paskirs slaptą pasimatymą sekmadienį temstant; tada ateis sekmadienio prieblanda; ir jėgeris sušvilps po langu – ir

visa tai, savaime suprantama, bus pati tikriausia gyvenimiška medžiaga ir vienintelė įsivaizduojama prozos tema. Negi Orlanda negalėjo padaryti bent vieno iš šių dalykų? Deja, tūkstantį kartų deja, Orlanda to nepadarė. Bet negi tada turime pripažinti, kad Orlanda buvo viena tų meilės nepažįstančių siaubūnių? Ji buvo gera šunims, ištikima draugams, be galo dosni tuzinui badmiriaujančių poetų, nes neapsakomai mėgo poeziją. Tačiau meilė – kaip ją apibūdina romanistai vyrai – o kas galėtų su didesniu išmanymu apie tai kalbėti? – neturi nieko bendra su gerumu, atsidavimu, kilnumu ar poetiškumu. Meilė nusimeta apatinį sijoną, ir... Bet mes visi žinom, kas yra meilė. Ar Orlanda irgi žinojo? Tiesa verčia mus atsakyti – ne, nežinojo. Bet tada, jei biografijos subjektas nei mylės, nei žudys, o tik mąstys ir svajos, mums telieka padaryti išvadą, kad jis arba ji ne geresnė už lavoną, ir palikti ją.

Jei dar galime ką nors veikti – tai pasižiūrėti pro langą. Pro jį matėsi žvirbliai; matėsi varnėnai; matėsi pulkelis balandžių ir vienas ar du kovai – visi įnikę į savo veiklą. Vienas randa kirminą, kitas – sraigę. Tas purpteli ant šakos, anas pastraksi pievele. Paskui per kiemą pereina tarnas, ryšintis žalios gelumbės prijuostę. Tikriausiai jis rezga slaptą meilės nuotykį su viena iš podėlio tarnaičių, bet kadangi akivaizdžių įkalčių mums nebus pateikta, – bent jau kieme, – galim tik puoselėti viltį, kad viskas susiklostys sėkmingai, ir mest tai į šalį. Debesys, storesni ar plonesni, plaukia šiek tiek keisdami apačioje žolės spalvą. Saulės laikrodis paslaptingu būdu rodo valandą. Protas ima tingiai, bergždžiai vartalioti klausimą – arba kelis – apie tą patį gyvenimą. Gyvenime, – dainuoja, o gal veikiau, kaip katiliukas ant prieždos, švilpiniuoja, – Gyvenime, Gyvenime, kas tu esi? Šviesa ar tamsa, liokajaus žalios gelumbės prijuostė ar varnėno šešėlis ant žolės?

Tad imkim ir patyrinėkim šį vasaros rytmetį, kai visi garbina slyvos žydėjimą ir bites. Ir dūzgesį, ir varovo šūksnius, tad imkim ir paklauskim varnėną (draugiškesnį paukštį nei vieversys), ką jis mano tupėdamas ant šiukšlių dėžės krašto ir pešiodamas iš

šakaliukų indų plovėjos iššukuotus plaukus. Kas yra gyvenimas, klausiame, parimę ant sodybos kiemo vartų; Gyvenimas! Gyvenimas! Gyvenimas! – sušunka paukštis, lyg būtų mus išgirdęs ir tiksliai žinotų, ko siekiame šiuo įkyriu, nemandagiu įpročiu davinėti klausimus tiek viduje, tiek lauke, žvilgčioti pro rakto skylutę arba skabyti saulučių žiedlapius, kaip paprastai daro rašytojai, nebežinodami, ką toliau sakyti. Tada jie ateina pas mane, – sako paukštis, – ir teiraujasi, kas yra gyvenimas; Gyvenimas! Gyvenimas! Gyvenimas!

Tada mes patraukiam takeliu per viržyną į aukštą, raudonai mėlyną, tamsiai violetinę kalvos viršūnę, tenai griūnam ant žemės, atsiduodam svajoms ir matom, kaip į savo namus įdubėlėje žiogas tempiasi šiaudą. Ir žiogas sako (jeigu jo svirpimas gali būti pavadintas tokiu šventu ir švelniu vardu): Gyvenimas – tai triūsas – ar bent mes taip suprantam dūzgiantį dulkių užgniaužtos stemplės garsą. Ir skruzdė tam pritaria, ir bitės, bet jeigu išgulėtume tiek, kad galėtume paklausti naktinių drugių, kai, atskridę vakare, jie nepastebimai plasta tarp dar blyškesnių šilinių viržių varpelių, jie vos girdimai sušnabždėtų mums į ausį tokią beprotišką nesąmonę, kokią tegalima išgirsti iš telegrafo laidų per sniego pūgą; chi chi chi, cha cha cha! Juokas! Juokas! – sako naktiniai drugiai.

Todėl dabar, išsiteiravę žmonių, paukščių ir vabzdžių, na, o žuvys, kaip mums tvirtina žmonės, pagyvenę žalių olų vienatvėje, kad išgirstų jas prabylant, žuvys niekada nieko nesako, todėl tikriausiai žino, kas yra gyvenimas, – taigi išsiteiravę visų ir tapę ne protingesni, o senesni ir šaltesni (ar nesame kartais maldavę įpinti į knygą ko nors tokio kieto, tokio reto, kad galėtume prisiekti, jog tai ir yra gyvenimo prasmė?), privalome grįžti ir atvirai pasakyti skaitytojui, kuris dega smalsumu, laukia norėdamas išgirsti, kas yra gyvenimas... Deja, mes to nežinom.

Tą akimirką, – pačiu laiku, kad knyga nenutrūktų, – Orlanda atstūmė kėdę, praskėtė rankas, numetė plunksnakotį, priėjo prie lango ir sušuko: „Baigta!“

Nepaprastas vaizdas, kurį Orlanda išvydo, vos nepartrenkė jos ant žemės. Už lango buvo sodas, už lango buvo paukščiai. Viskas vyko kaip paprastai. Kol ji rašė, pasaulis neišnyko, gyvenimas nesiliovė.

– Net jeigu aš mirčiau, niekas nepasikeistų! – sušuko ji.

Jos jausmai buvo tokie stiprūs, kad vaizduotės akimis ji net išvydo savo išnykimą ir tikriausiai ją apėmė pykinantis silpnumas. Valandėlę stovėjo plačiai atmerktomis akimis, žiūrėdama į nuostabų, abejingą vaizdą. Pagaliau nežinia kaip atitoko. Ramiai užantyje gulėjęs rankraštis ėmė ruzgintis ir plastėti nelyginant gyvas daiktas, o dar keisčiau, – tai aiškiai bylojo apie jų artimą ryšį, – kad Orlanda, palenkusi galvą, galėjo suprasti, ką jisai sako. Rankraštis troško būti perskaitytas. Privalėjo būti perskaitytas. Būtų miręs jai ant krūtinės neperskaitytas. Pirmą kartą gyvenime Orlanda pajuto aistringą neapykantą gamtai. Aplink buvo gausybė briedšunių ir rožių krūmų. Tačiau nei vieni, nei kiti nemokėjo skaityti. Tas apgailėtinas Dievo apvaizdos neapsižiūrėjimas niekada nebuvo dingtelėjęs jai į galvą. Vien žmonės sugeba skaityti. Tad prireikė žmonių. Ji paskambino varpeliu. Įsakė tuoj pat paruošti karietą ir vežti ją į Londoną.

– Mano ponia, dar tikrai pakanka laiko spėti į be ketvirčio dvyliktą išvažiuojantį traukinį, – tarė Baskitas.

Žinia apie garvežio išradimą nebuvo pasiekusi Orlandos sąmonės, – ji buvo taip paskendusi mintyse apie kančias būtybės, kuri buvo ne ji, bet visiškai priklausė nuo jos, – todėl traukinį išvydo pirmą kartą, atsisėdo vagone, leido apmuturiuoti kelius pledu nė akimirkos nesusimąsčiusi apie „tą stulbinantį išradimą, kuris (kaip tvirtina istorikai) per pastaruosius dvidešimt metų visiškai pakeitė Europos veidą“ (nors iš tiesų tai įvyksta daug dažniau, negu spėja istorikai). Ji tik atkreipė dėmesį, kad jis baisiai suodinas, siaubingai darda, o langai užsikerta. Paskendusi apmąstymuose, mažiau nei per valandą ji buvo nuboginta į Londoną ir stovėjo platformoje prie Čering Kroso nežinodama, kur eiti.

Senieji namai Blekfrajerze, kur aštuonioliktame šimtmetyje ji praleido tiek daug malonių dienų, buvo parduoti: dalis – Gelbėjimo armijai, kita – skėčių fabrikui. Orlanda buvo nusipirkusi kitą namą, Meifere, patogų, su visa sanitarine įranga, pačiame madingo pasaulio viduryje, bet argi Meifere jos poema galėtų gauti tai, ko trokšta? Dėkui Dievui, pamanė Orlanda, prisiminusi ponių akių spindesį ir ponų kojų simetriją, kad ten dar nevyksta skaitymai. Būtų tikrai apgailėtina. Dar buvo grafienės R. salonas. Kad ten iki šiol varinėjamos tos pačios kalbos, ji neabejojo. Gal tik podagra bus persimetusi iš kairės generolo kojos į dešinę. Gal ponas L. bus paviešėjęs dešimt dienų pas R., o ne pas T. Tada įeis ponas Poupas. Ak, tiesa! Ponas Poupas miręs. Įdomu, kas dabar yra šmaikštieji protai, pamanė Orlanda, bet kadangi šitokio klausimo nešikui neduosi, ji nužingsniavo pirmyn. Dabar jos klausą patraukė nesuskaičiuojamų varpelių skambėjimas ant nesuskaičiuojamų arklių galvų. Palei šaligatvį buvo tempiamos keistų ratuotų dėžių flotilės. Orlanda pasuko į Strendą. Čia urulys buvo dar baisesnis. Traukiamos grynakraujų ir sunkiųjų arklių, visų dydžių pervežimo priemonės, gabenančios vieną didingą ponią ar grūste prisigrūdusios vyrų su žandenomis ir cilindrais, priminė tikrą raizgalynę. Orlandai, taip ilgai pratusiai žvelgti į lygų popieriaus lapą, karietos, vežimai, omnibusai atrodė pjaute besipjaunantys; o jos ausims, pratusioms prie plunksnos krebždėjimo, gatvės klegesys skambėjo kaip tūžminga ir bjauri nedarna. Ant šaligatvių nebuvo kur kojos pastatyti. Žmonių kūnų srautai raitėsi rangėsi vieni pro kitus, o svirduliuojantis ir bildantis eismas neįtikėtinai judriai be paliovos plūdo į vakarus ir į rytus. Ant šaligatvių stovėjo vyrai ir moterys, atkišę padėklus su žaislais, ir laidė gerklę. Ties kampais moterys sėdėjo pasistačiusios šalimais didžiules pavasarinių gėlių pintines ir iš visų plaučių plyšojo. Berniūkščiai, šmaižantys pro pat arklių snukius, prispaudę prie kūno laikraščius, taip pat šūkalojo: „Nelaimė! Tragedija!“ Iš pradžių Orlandai pasirodė, kad ji pataikė atvykti lemtingą visai tautai akimirką; bet, laimingą ar nelaimingą,

pasakyti negalėjo. Susirūpinusi ėmė žiūrinėti žmonių veidus. Tai ją visiškai išmušė iš vėžių. Štai kėblina į neviltį nugrimzdęs žmogus, murmantis kažką sau po nosimi, tarsi slegiamas baisaus sielvarto. Bakstelėjęs alkūne, pro jį prasibrauna linksmaveidis storulis, tarsi skubantis į viso pasaulio šventę. Tada Orlanda nusprendė, kad čia nėra, anot Tomo Moro, nei rimo, nei prasmės. Visi vyrai ir visos moterys rūpinasi tik savo reikalais. Tad kurgi jai eiti?

Nieko negalvodama, ji nužingsniavo viena gatve, paskui kita, pro didžiules vitrinas, prikrautas rankinių, veidrodžių, chalatų, gėlių, meškerių ir krepšelių užkandžiams; ir to visų spalvų ir atspalvių šlamšto, nuo ploniausio iki storiausio, prikilpoto ir nukarusio pynėmis, buvo prigrūsta kur tik įmanoma. Orlanda ėjo gatvėmis, pristatytomis didžiulių namų, – protingai sunumeruotų „pirmas“, „antras“, „trečias“, ir taip toliau, iki kokių dviejų ar trijų šimtų, – niekuo nesiskiriančių vienas nuo kito, su dviem kolonom, šešiais laipteliais, pora tvarkingai užtrauktų užuolaidų, ant stalo šeimai padėtais pietumis, pro vieną langą dėbsančia papūga, tarnu – pro kitą, kol nuo vienodybės jai ėmė tavaruoti akyse. Paskui ji priėjo dideles atviras aikštes su juodomis, blizgančiomis, aklinai susisagsčiusiomis aptukusių vyrų figūromis viduryje, piestu pasistojusiais karo žirgais, kylančiomis kolonomis, krintančiais fontanais ir šmižinėjančiais balandžiais. Taip ji ėjo ir ėjo šaligatviais, kol pagaliau neapsakomai išalko ir kažkas, suplastėjęs jai virš širdies, papriekaištavo, kad visai jį pamiršusi. Tai buvo jos rankraštis, poema „Ąžuolas“.

Toks aplaidumas Orlandą tiesiog apstulbino. Ji sustojo kaip įbesta. Nesimatė jokios karietos. Plati ir graži gatvė buvo tuštutėlė. Tiktai senyvas ponas artinosi prie jos. Kažkuo jo eigastis buvo keistai pažįstama. Jam priartėjus Orlanda pajuto, jog kažkur kažkada buvo jį sutikusi. Tačiau kur? Ir kada? Nejaugi šis prakilnus ponas, toks orus, toks tvarkingas, toks pasiturintis, su bambukine lazdele rankoje, gėle atlape, rausvo ir putlaus veido, dailiai užriestais baltais ūsais, nejaugi... Taip, po šimts pypkių, jis! – jos senas, senų seniausias draugas, Nikas Grinas!

Tą pačią akimirką Grinas pažvelgė į ją; prisiminė; pažino.

– Ponia Orlanda! – sušuko jis, cilindro mostu kone nušluodamas dulkes.

– Sere Nikolai! – atsakė Orlanda.

Mat iš kažkokių laikysenos smulkmenų suprato, kad nešvankus samdomas rašeiva, karalienės Elžbietos laikais kurpęs ją ir daugelį kitų išjuokiančius pamfletus, dabar aukštai iškilęs, aišku, gavęs bajoro vardą ir sero titulą, ir dar visą tuziną kitų dalykų.

Antrąsyk nusilenkęs, Grinas patvirtino, kad jos išvada teisinga: jis bajoras, seras, literatūros daktaras ir dar profesorius. Be to, ne vienos dešimties knygų autorius. Žodžiu, įtakingiausias karalienės Viktorijos laikų kritikas.

Jausmų sūkurys nusiaubė Orlandą susitikus žmogų, prieš daugelį metų sukėlusį jai šitiek skausmo. Nejau tai gali būti tas pats įkyrus, nenustygstantis vyras, tokią gausybę skylių išdeginęs jos kilimuose, kepęs sūrį itališkame židinyje, porinęs tokias linksmas istorijas apie Marlou ir kitus, kad devynias naktis iš dešimties jie sulaukdavę saulėtekio? Dabar jis buvo dabita, vilkėjo pilką rytinę eilutę su rausva gėle atlape ir mūvėjo prie eilutės derančias pilkas zomšines pirštines. Orlandai nesiliaujant stebėtis, Grinas dar kartą žemai nusilenkė ir pasiteiravo, ar ji nesuteiksianti jam garbės ir nepapietausianti su juo? Gal nusilenkimas ir buvo kiek perdėtas, tačiau gero išsiauklėjimo pamėgdžiojimas – gan vykęs. Neatsitokėjusi Orlanda nuėjo su Grinu į puikų restoraną, raudonu pliušu išmuštą, su baltomis staltiesėmis ir sidabriniais padėkliukais, su indeliais druskai, pipirams ir kitiems prieskoniams, nė iš tolo neprimenančio senos smuklės ar kavinės su pabarstytomis smėliu grindimis, mediniais suolais, dubenimis punšui ar šokoladui, vieno puslapio laikraštukais ir spjaudyklėmis. Grinas tvarkingai pasidėjo pirštines greta savęs ant stalo. Orlanda vis dar negalėjo patikėti, kad tai tas pats žmogus. Jo panagės buvo švarios, o pirma – seniai nemačiusios žirklių. Smakras švariai nuskustas, o pirma – apžėlęs juodais šeriais. Rankogaliai buvo susegti aukso sąsagomis, o pirma – apspurę marškiniai mirkdavo sriuboje. Ir tik kai jis labai

rūpestingai užsakė vyną primindamas andainykštį puikų malvazijos išmanymą, ji įsitikino, jog tai tas pats žmogus.

– Deja! – tarė Grinas, lengvai atsidusdamas. – Deja, brangi ponia, šlovingos literatūros dienos jau toli praeity. Marlou, Šekspyras, Benas Džonsonas – tai buvo milžinai. Draidenas, Poupas, Adisonas buvo didžiavyriai. Bet dabar visi mirę. O ką mums paliko? Tenisoną. Brauningą, Karlailį! – Jis paspalvino balsą kandžia panieka. – Ir išvada tokia, – tarė įsipildamas į taurę vyno, – kad visi tie jaunieji rašytojai yra knygų pardavėjų pasamdyti. Gamina bet kokį šlamštą, kuriuo galima apmokėti siuvėjų sąskaitas. Šis amžius, – pridūrė jis, įsidėdamas užkandžio, – pažymėtas įmantraus išpuikimo ir beprotiškų bandymų, kurių Elžbietos laikų kūrėjai nebūtų pakentę nė akimirkos. Ne, brangi ponia, – kalbėjo Grinas, ragaudamas otą su apskrudusia plutele, kurį jam atnešė padavėjas, – didžios dienos praėjo. Mes gyvename išsigimusiais laikais. Privalome branginti praeitį; gerbti tuos rašytojus, – jų keli dar likę, – kurie pavyzdžiu ima senovę ir rašo ne dėl užmokesčio, o dėl... – Šioje vietoje Orlanda vos nesušuko: „*La gloire!*" Ir išties būtų galėjusi prisiekti, kad girdėjo Griną sakant tuos pačius dalykus prieš tris šimtus metų. Žinoma, vardai skyrėsi, tačiau dvasia buvo ta pati. Nepaisant visų bajorysčių, Nikas Grinas nepasikeitė. Nors kai kurios permainos buvo pastebimos. Mat kol jis pliauškė apie Adisoną kaip apie sektiną pavyzdį (kadaise, pamanė Orlanda, tai buvo Ciceronas), apie gulėjimą lovoje rytais (tai jam leidžia daryti, išdidžiai pamanė ji, kas ketvirtį mokama pensija), apie tai, kaip mažiausiai valandą gromuliuoja geriausių autorių kūrinius prieš išklodamas mintis popieriuje, apie tai, kad dabarties storžieviškas primityvumas ir apgailėtina gimtosios kalbos padėtis (ji pamanė, kad jis bus ilgai gyvenęs Amerikoje) galėtų būti sutaurinta... kol jis varė it užsuktas, lygiai kaip Grinas prieš tris šimtus metų, Orlanda turėjo laiko paklausti savęs, kaip nutiko, kad jis pasikeitė? Išstorėjo; buvo septintą dešimtį baigiantis žmogus. Jo išvaizda pasidarė glotni: matyt, literatūrinė veikla maloni ir pelninga, tačiau andainykščio neramaus, tramdomo

gyvumo nebuvo likę nė pėdsako. Jo pasakojimai, kad ir puikūs, jau nebuvo tokie nevaržomi ir sklandūs. Tiesa, be perstojo į kalbą kaišiojo „mano mielas draugas Poupas“ arba „mano įžymus draugas Adisonas“, tačiau jį gaubė slogus orumas ir mieliau buvo linkęs vis porinti Orlandai, ką pasakė ar padarė jos kilmės žmonės negu paliežuvauti, kaip buvo pratęs, apie poetus.

Orlanda neapsakomai nusivylė. Visus šiuos metus ji mąstė apie literatūrą (tą pateisinti galėtų gyvenimas vienumoje, aukšta padėtis, lytis) kaip apie kažką laukinį it vėjas, karštą it ugnis, greitą it žaibas; kažką klystantį, neapskaičiuojamą, netikėtą, ir šit literatūra pasirodė esanti senyvas ponas pilka eilute, kalbantis apie hercogienes. Jos neviltis buvo tokia audringa, kad kabliukas ar saga, prilaikiusi viršutinę suknelės dalį, ištrūko ir ant stalo nukrito „Ąžuolas“, jos poema.

– Rankraštis! – tarė seras Nikolas, užsidėdamas auksinę pensnė. – Kaip įdomu, kaip neapsakomai įdomu! Leiskit žvilgterėti.

Ir dar kartą, po trijų šimtų metų, Nikolas Grinas paėmė Orlandos poemą ir, pasidėjęs tarp kavos puodelių bei likerio taurelių, ėmė skaityti. Tačiau dabar jo nuosprendis buvo kitoks. Poema jam primenanti – versdamas puslapius tarė jis – Adisono „Katoną“. Ji gretintina su Tomsono „Metų laikais“. Dėkui Dievui, jis neradęs joje nė žymės šiuolaikiškos dvasios. Ji parašyta paisant tiesos ir gamtos, įsiklausant į žmogaus širdies balsą, o tai retenybė šiomis jokių taisyklių nepripažįstančio ekscentriškumo dienomis. Savaime suprantama, ją reikia tuoj pat išleisti.

Orlandai, po teisybei, nebuvo aišku, ką Grinas turi galvoje. Ji visada nešiojosi rankraščius suknelės užantyje. Serą Nikolą ši mintis kutente kuteno.

– O kaip dėl karališko honoraro? – pasiteiravo jis.

Orlanda kaipmat mintimis nuskriejo į Bakingemo rūmus pas kelis įtakingus asmenis, kurie galėjo ten šiuo metu būti.

Serą Nikolą tai baisiai prajuokino. Jis paaiškino Orlandai, kad ponams... (šioje vietoje jis paminėjo gerai žinomą leidėjų kom-

paniją) visiškai pakaks, jeigu jis pats brūkštels jiems žodelį kitą rekomenduodamas įtraukti knygą į jų sąrašus. Tikriausiai jis galėtų susitarti ir dėl autorinio honoraro – dešimt procentų nuo dviejų tūkstančių tiražo; jį viršijus, jau būtų penkiolika procentų. Kalbant apie recenzentus, tai jis pats parašysiąs žodelį pačiam įtakingiausiam ponui...; tada malonų laiškelį, lyg ir paramą jos eilėms, leidėjo... žmonai, nes tai niekada nekenkia. Jis aplankysiąs... Ir taip toliau. Orlanda nieko iš visų šių kalbų nesuprato ir senu papratimu ne visai pasitikėjo jo gerumu, tačiau nebuvo kaip nepaklusti akivaizdžiam Grino norui ir pačios poemos aistringam troškimui. Taigi seras Nikolas iš krauju sutaškyto ryšulio padarė tvarkingą paketėlį; priplojo vidinėje švarko kišenėje, kad negadintų dailiai gulinčios eilutės; ir, pažėrę vienas kitam krūvą komplimentų, jie išsiskyrė.

Orlanda nužingsniavo gatve. Poemai iškeliavus, – toje krūtinės vietoje, kur paprastai ją nešiodavo, jautė tuštumą, – ji galėjo mąstyti ką širdis geidė, o tai nuostabi galimybė, tenkanti žmogui. Štai ji Sent Džeimso gatvėje; ištekėjusi; su žiedu ant piršto; kavinės vietoje restoranas; dabar pusė keturių; šviečia saulė; antai trys balandžiai; negrynakraujis terjeras; du dailūs kebai ir lando. Tad kas vis dėlto yra gyvenimas? Mintis šovė į galvą aršiai, ne vietoje (nebent seniokas Grinas kažkaip prie to prisidėjo). Mes galim žiūrėti į tai kaip į jos santykių su vyru (dabar esančiu prie Horno kyšulio) teigiamą ar neigiamą – tai jau skaitytojo reikalas – paaiškinimą: kiekvieną kartą, kai mintis aršiai šaudavo jai į galvą, ji eidavo į artimiausią telegrafą ir siųsdavo jam telegramą. Kaip tyčia telegrafas buvo visai šalia. „Po galais Šelai, – parašė Orlanda telegramoje, – gyvenimas literatūra Grinas šiandien...“ toliau ji perėjo prie sutartinių ženklų kalbos, kurią jie išrado, kad pačią sudėtingiausią dvasinę būseną galėtų perteikti vienu ar dviem žodžiais, telegrafistui jų nesuprantant, ir pridūrė: „Ratiganas Glamfubu“, tiksliai viską apibendrindama. Mat ne tik ryto įvykiai sukrėtė Orlandą – pro skaitytojo akis neturėtų prasprūsti ir faktas, kad ji

keitėsi – nebūtinai į gerąją pusę – ir „Ratiganas Glamfubu“ nusakė labai painią dvasinę būseną, kurią, paaukojęs mums visus savo protinius gebėjimus, skaitytojas galėtų išsiaiškinti ir pats.

Kelias valandas ji tikriausiai nesulauks atsakymo į telegramą, pamanė Orlanda, pažvelgusi į dangų, kur skriete skriejo aukšti debesys, – prie Horno kyšulio šėlsta audra, taigi jos vyras tikriausiai stiebo viršūnėje arba šalina suniokotą rangauto dalį, o gal net vienas valtyje su džiūvėsiu. Taigi, išėjusi iš telegrafo, ji pasuko maloniai praleisti laiko greta esančioje parduotuvėje, tokioje tipiškoje mūsų dienų parduotuvėje, kad neverta jos nė aprašinėti, bet Orlandai ji pasirodė neapsakomai keista: joje buvo prekiaujama vien knygomis. Per visą savo gyvenimą Orlanda pažino tik rankraščius; buvo laikiusi rankose tik šiurkščius rusvus lapus, kuriuose smulkiomis, sunkiai įskaitomomis raidėmis rašė Spenseris; skyrė Šekspyro braižą nuo Miltono. Tiesą sakant, turėjo nemenką kiekį didesnių ar mažesnių foliantų su jos garbei įrašytais sonetais, o kartais su plaukų sruoga. Tačiau šie nesuskaičiuojami mažučiai tomeliai, ryškūs, niekuo nesiskiriantys, tokie netvarūs, nes atrodė kartoniniais viršeliais ir atspausdinti ant rūkomojo popieriaus, ją tiesiog pribloškė. Visi Šekspyro veikalai kainavo pusę kronos, ir galėjai juos įsidėti į kišenę. Kažin ar dėl smulkaus šrifto jie buvo įskaitomi, bet vis tiek stebuklas. „Raštai“ – visų jai žinomų arba girdėtų rašytojų kūryba ir dar daugybė kitų veikalų rikiavosi nuo vieno ilgų lentynų galo iki kito. Ant stalų ir kėdžių stūksojo šūsnys kitokių „raštų“, o jie, kaip įsitikino pavarčiusi Orlanda, dažniausiai buvo raštai apie raštus, parašyti sero Nikolo ir kokio tuzino kitų, kuriuos per savo neišmanymą ji palaikė – kadangi buvo įrišti ir išspausdinti – taip pat didžiais rašytojais. Galop, pritrenkusi pardavėją užsakymu atsiųsti jai viską, bent kiek verta dėmesio, Orlanda išėjo.

Ji pasuko į nuo seno gerai pažįstamą Haid Parką (po šiuo įskeltu medžiu, puikiai prisiminė ji, susmuko hercogas Hamiltonas, kiaurai pervertas lordo Mouheno), ir jos lūpos, kurias, dėl ko nors ginčijantis, dažnai galėtume apkaltinti, ėmė dėlioti

telegramos žodžius į beprasmę vieno tono dainelę; gyvenimas literatūra Grinas šiandien, Ratiganas Glamfubu; todėl net keli parko prižiūrėtojai įtariai nužvelgė ją ir tik tada pakeitė prastą nuomonę apie jos psichinę būklę į palankią, kai pamatė ant kaklo perlų vėrinį. Orlanda buvo pasiėmusi šūsnį popierių ir kritikos žurnalų iš knygyno, tad, parimusi po medžiu ant alkūnės, ji paskleidė viską aplink save ir pasistengė įsigilinti į kilnų prozos kūrimo meną, kurį buvo įvaldę šie meistrai. Ji dar nebuvo atsikračiusi senojo patiklumo; net susiliejantys savaitraščio spaudmenys tebeturėjo jos akyse tam tikro šventumo. Taigi ji skaitė, parimusi ant alkūnės, sero Nikolo straipsnį apie rinktinius raštus žmogaus, kurį kadaise pažinojo, – Džono Dono. Tačiau, pati to nejusdama, tysojo ant žemės netoli Serpentino. Tūkstančių šunų lojimas aidėjo ausyse. Karietų ratai be perstojo dardėjo aplink ją. Virš galvos šlamėjo lapai. Kartkartėm vos per kelis žingsnius nuo jos pereidavo žole juostele apsiūtas sijonas ir aptemptos raudonos kelnės. Sykį didžiulis guminis sviedinys nubumbsėjo per laikraštį. Violetiniai, oranžiniai, raudoni ir mėlyni atspalviai smelkėsi pro lapų tarpelius ir blykčiojo žiedo smaragde. Jos dėmesys buvo plėšomas į dvi puses. Ji tai dirsteldavo į popieriaus lapą, tai pažvelgdavo aukštyn; tai pakeldavo akis į dangų, tai nuleisdavo žemyn. Gyvenimas? Literatūra? Vieną reikia paversti kitu? Neįsivaizduojamai sunki užduotis! Nes – antai pro šalį eina ankštos raudonos kelnės – kaip tai būtų aprašęs Adisonas? Štai ant užpakalinių kojų atšokuoja du šuneliai. Kaip tai būtų pavaizdavęs Lembas? Nes, paskaičius serą Nikolą ir jo kolegas (tai ji darė protarpiais, kai nesidairė), jai kažkaip susidarė įspūdis... šioje vietoje ji atsistojo ir nuėjo, apėmė jausmas, be galo nejaukus jausmas, kad niekada ir jokiu būdu nereikia sakyti, ką manai. (Orlanda stovėjo ant Serpentino kranto. Vyravo bronziniai atspalviai; žaisliniai laiveliai slydo paviršiumi tai į vieną, tai į kitą pusę.) Juos paskaičius imdavo atrodyti, kad visada reikia rašyti taip, kaip rašė kas nors kitas. (Akys priplūdo ašarų.) Iš tikrųjų, pamanė ji, stumteldama bato nosimi mažą laivelį, nemanau, kad

galėčiau (ir tą akimirką visas sero Nikolo straipsnis iškilo jai prieš akis, kaip atsitinka su straipsniais praėjus dešimčiai minučių po jų perskaitymo, su jo kambario vaizdu, jo galva, jo kate, jo rašomuoju stalu ir į visa tai įpintu dienos metu), nemanau, kad galėčiau, mąstė ji, žvelgdama į straipsnį iš tokio taško, visą dieną sėdėti kabinete, – ne, tai ne kabinetas, veikiau senamadiška svetainė, – šnekučiuotis su dailiais jaunais vyrais ir pasakoti jiems visokias paskalas prigrasinus kitiems neišplepėt to, ką Taperis pasakė apie Smailzą; be to, mąstė ji, graudžiai verkdama, visi jie tokie vyriški; be to, aš pakęsti negaliu hercogienių; ir nemėgstu tortų; ir nors esu kandi, niekada nepasieksiu tokio kandumo lygio, o jeigu taip, tada kaip aš galiu būti kritikė ir rašyti geriausią savo laiko prozą? Tegu juos skradžiai! – sušuko ji, taip ryžtingai stumteldama garlaiviuką, kad vargšo laiviūkščio vos neprarijo bronzinio atspalvio bangos.

Iš tiesų, esant tokios psichinės būsenos (kaip sako auklės), – Orlandos akys tebebuvo pilnos ašarų, – daiktas, į kurį žiūri, tampa ne tuo, kas yra, o kitu, didesniu ir reikšmingesniu, išlikdamas, žinoma, toks pat. Jeigu, apimtas tokios nuotaikos, žiūri į Serpentiną, bangelės netrukus virsta didžiuliais Atlanto volais; žaisliniai laiveliai pasidaro panašūs į vandenyno lainerius. Taigi Orlanda žaislinį laivelį palaikė savo vyro brigu, o bato nosimi sukeltą bangą – vandens kalnu prie Horno kyšulio ir, stebėdama, kaip laivelis ropščiasi per ribulius, pamanė, jog regi, kaip Bontropo laivas kopia stikline siena; kaip vis aukščiau kyla balta ketera, o tūkstančiai joje glūdinčių mirčių išlinksta virš jo kaip arka; pro tūkstančius mirčių jis praneria ir išnyksta...

– Jis paskendo! – baisios kančios perimta sušuko Orlanda. Bet, žiū – jis vėl plūduriuoja sveikas ir saugus tarp ančių kitoje Atlanto pusėje.

– Beribė laimė! – sušuko Orlanda. – Beribė laimė! Kur yra paštas? – sukruto ji. – Turiu tuoj pat išsiųsti telegramą Šelui ir pranešti... – Ir pakaitomis kartodama: „Žaislinis laivelis Serpentine“

ir: „Beribė laimė“, nes mintis sukeitus vietomis prasmė visiškai nesikeitė, ji nuskubėjo Park Leino link.

– Žaislinis laivelis, žaislinis laivelis, žaislinis laivelis, – kartojo Orlanda, įteiginėdama sau, kad nei Niko Grino straipsniai apie Džoną Doną, nei aštuntos valandos skelbimai, nei testamentai, nei Gamyklų įstatymai neturi reikšmės; reikšminga tai, kas nenaudinga, staigu, aistringa; tai, kas kainuoja gyvybę; raudona, mėlyna, violetiška; purslas; kaip tie hiacintai (ji ėjo pro puikią lysvę); nesuteršta, nepriklausoma, be žmogaus prigimties ydingumo ar rūpinimosi į save panašiais; kas nors neapgalvota, juokinga „kaip mano hiacintas, tai yra mano vyras Bontropas; štai kas reikšminga – žaislinis laivelis Serpentine, tai beribė... laimė“.

Taip kalbėjo Orlanda, laukdama, kol karietos pravažiuos Stenep Geitu, nes negyvenimo su savo vyru padarinys, – išskyrus, kai vėjas aprimsta, – yra tas, kad žmogus garsiai kalba nesąmones Park Leine. Be abejo, viskas būtų buvę kitaip, jeigu Orlanda būtų gyvenusi su juo kiaurus metus, kaip patarė karalienė Viktorija. Todėl mintis apie vyrą ištiko kaip žaibas. Jai pasirodė būtina tuoj pat su juo pasišnekėti. Jai visiškai nerūpėjo, kokia tai bus nesąmonė arba kaip visa tai sutrikdys pasakojimo tėkmę. Niko Grino straipsnis įsviedė ją į nevilties gelmes; žaislinis laivelis pakylėjo į džiugesio aukštumas.

Taigi, laukdama, kol galės pereiti gatvę, Orlanda kartojo:

– Beribė laimė, beribė laimė.

Bet tą pavasario popietę eismas buvo smarkus ir ji turėjo stovėti, kur stovėjo, kartodama – beribė laimė – arba – žaislinis laivelis Serpentine, – o Anglijos galia ir gerovė sėdėjo tarsi skulptūra, skrybėlėta ir apsiaustuota, ketvertu traukiamuose ekipažuose, dviviečiuose ekipažuose ir keturvietėse karietose. Atrodė, aukso upė sukrešėjo ir aukso luitais pabiro po Park Leiną. Ponios pirštais laikė kortelių dėkliukus; ponai švelniai sūpavo lazdeles auksiniais antgaliais sau tarp kelių. Orlanda stovėjo negalėdama atplėšti akių, sužavėta, apimta pagarbios baimės. Ją

trikdė tik mintis, gerai pažįstama visiems, žiūrėjusiems į milžiniškus dramblius arba neįtikėtino dydžio banginius, ir mintis buvo tokia: kaip tie leviatanai, veikiausiai jaučiantys pasibjaurėjimą įtampa, kaita ir veiklumu, pratęsia savo giminę? Tikriausiai, svarstė Orlanda, žvelgdama į didingus, rimties kupinus veidus, jų dauginimosi laikas jau pasibaigęs, o čia jau vaisius; čia jau pabaiga. Tai, ką ji regėjo, buvo amžiaus triumfas. Puikūs ir orūs sėdėjo jie ten. Bet policininkas nuleido ranką; srautas praskydo; tiršta didingų objektų sankaupa pajudėjo, išsibarstė, išsisklaidė po Pikadilį.

Tada Orlanda perkirto Park Leiną ir nuėjo į savo namus Kerzono gatvėje, o ten, kai pražįsdavo pelkinė vingiorykštė, ji prisimindavo girdėjusi didžiąją kuolingą ir mačiusi labai seną žmogų su šautuvu.

Pamenu, mąstė Orlanda, žengdama per savo namų slenkstį, kaip lordas Česterfildas pasakė... tačiau prisiminimai nutrūko. Santūraus stiliaus prieškambaris, kur ji ne kartą matė, kaip lordas Česterfildas deda skrybėlę štai ten, o apsiaustą – anava ten ir jo elgsenos grakštumas džiugino akį, dabar buvo visas užšlemštas ryšuliais. Kol ji sėdėjo Haid Parke, knygų pardavėjas įvykdė užsakymą, ir dabar prieškambaris buvo kimšte prikimštas – ryšuliai net slydo laiptais – Viktorijos amžiaus literatūros, įvyniotos į pilką popierių ir tvarkingai surištos virvelėmis. Dalį ryšulių – kiek pajėgė – Orlanda nuvilko į savo kambarį, paliepė liokajui sunešti kitus ir, skubiai pjaustydama nesuskaičiuojamas virveles, netrukus paskendo tarp nesuskaičiuojamų tomų.

Pripratusią prie nedidelių šešiolikto, septyniolikto, aštuoniolikto amžiaus literatūros apimčių, Orlandą tiesiog pritrenkė užsakymo pasekmės. Aišku, jog patiems to laikotarpio anglams Viktorijos laikų literatūra paprasčiausiai reiškė keturis žymius vardus, ryškius ir savarankiškus, bet paskendusius ir įstrigusius elikzanderių, smitų, diksonų, bleksų, milmansų, baklzų, tainzų, peinzų, tapetų, džeimsonų liūne, – o visi jie iškalbūs, rėksmingi,

krintantys į akis ir reikalaujantys tiek pat dėmesio kaip ir bet kas kita. Orlandos pagarba spausdintam žodžiui iškėlė jai sunkią užduotį, tačiau, prisitraukusi kėdę prie lango, kad kuo daugiau šviesos prasiskverbtų tarp aukštų Meifero gatvės namų, ji pabandė padaryti išvadą.

Dabar jau aišku, kad yra tik du būdai padaryti išvadą apie Viktorijos laikų literatūrą: vienas – surašyti ją šešiasdešimtyje *in octavo* tomų, kitas – sukimšti į šešias maždaug šitokio ilgio eilutes. Iš dviejų būdų sparčiai mūsų laikais senkantis taupumas verčia pasirinkti antrąjį; taigi keliaujam toliau. Tuosyk, atsivertusiai pustuzinį knygų, Orlandai pasidarė keista, kad tarp jų nėra nė vienos, dedikuotos kokiam nors didikui; tada nusprendė (pavarčiusi nemenką krūvą memuarų), jog tik kelių rašytojų genealoginis medis teprilygo maždaug pusei jos genealoginio medžio; tada – kad būtų be galo netaktiška dešimties svarų banknotu apvynioti cukraus žnyples, panelei Kristinai Roseti atėjus išgerti puodelio arbatos; tada (čia buvo pustuzinis kvietimų paminėti šimtmečio jubiliejų kviestine vakariene) – kad, sukirtusi visas šias vakarienes, literatūra turėjo darytis vis apkūnesnė; tada (ji buvo pakviesta į kelias dešimtis paskaitų apie vieno įtaką kitam; apie klasicizmo atgijimą; apie romantizmo išlikimą ir kitais labai panašiais, žavingais pavadinimais) – kad, išklausiusi visas šias paskaitas, literatūra turėjo visiškai sudžiūti; tada (čia ji dalyvavo pero žmonos surengtame priėmime) – kad, vilkėdama visas šias kailines šerpes, literatūra turėjo kuo toliau, tuo labiau tapti oresnė; tada (čia ji aplankė Karlailio nepralaidų garsui kambarį Čelsyje) – kad genijus, jeigu jį būtina šitaip popinti, turėtų kuo toliau, tuo labiau gležnėti; ir pagaliau padarė baigiamąją, neapsakomai svarbią išvadą, kurią, kadangi gerokai viršijome mums suteiktą šešių eilučių normą, turime praleisti.

Padariusi šią išvadą, Orlanda ilgokai stovėjo ir žiūrėjo pro langą. Tas, kas padaro išvadą, lyg meta sviedinį per tinklą ir turi laukti, kol nematomas priešininkas jį grąžins. Kas dabar jai bus atsiųsta iš bespalvio dangaus virš namo Česterfildo gatvėje? – svarstė

ji. Ir, sunėrusi rankas, ilgokai stovėjo laukdama atsakymo. Staiga krūptelėjo – ir šioje vietoje mes tegalime trokšti, kad, kaip ir anąsyk, Skaistybė, Kuklybė ir Dorybė tik stumtels duris, paliks jas praviras ir suteiks valandėlę atokvėpio, kad galėtume pamąstyti ir, kaip dera biografui, padaryti santrauką to, kas taip švelniai buvo pasakyta. Deja, deja! Sviedusios baltą apdarą nuogos Orlandos pusėn ir pamačiusios, kad jis nukrito per sprindį jos nepasiekęs, šitos ponios, daugybę metų nepalaikiusios su ja jokių santykių, ir dabar turėjo kitų reikalų. Taigi ar nenutiks kas nors šį blyškų kovo rytmetį, ką, kaip nenuneigiamą įvykį, reiktų sušvelninti, pridengti, neatskleisti, paslėpti, apgaubti, kad ir kas tai būtų? Nes šitaip staigiai ir smarkiai krūptelėjusi Orlanda... tebūnie pašlovinti dangūs, kad kaip tik tą akimirką suskambo viena tų silpnų, spigių švelnių, trūkčiojančių senamadiškų rylų, kuriomis dar kartais atkampiuose skersgatviuose groja italai. Tad priimkime šį kad ir kuklų intarpą, lyg jis būtų dangiška muzika, ir leiskime jai, su visais aikčiojimais ir dejonėmis, pripildyti šį puslapį garsų, kol ateis akimirka, kurios artėjimo paneigti neįmanoma; kurią artėjant matė liokajus ir tarnaitė; kurią ir skaitytojas turės pamatyti, nes pati Orlanda jau nebegalėjo jos nepaisyti, – tad leiskime rylai skambėti, o minčiai, kuri skambant muzikai būna ne didesnė už žaislinį laivelį, gabenti mus mėtomus nuo bangos ant bangos; minčiai, kuri iš visų vežėjų pati nevikriausia, pati permainingiausia, lakdinti mus virš kraigų ir užpakalinių kiemelių su išdžiaustytais skalbiniais – kas tai per vieta? Ar atpažįstat žalią pievą, o jos viduryje – smailiaviršūnį bokštą ir abipus vartų gulinčius liūtus pakeltomis galvomis? Taip, tai Kju sodai! Gerai, tiks ir Kju. Taigi mes esame Kju, ir šiandien (kovo antrą) aš nulydėsiu jus prie slyvos, hiacinto, kroko ir žiedus sukrovusio migdolo medžio; o ten vaikštinėti – reiškia galvoti apie svogūnėlius, plaukuotus ir raudonus, įspraudžiamus į žemę spalį, dabar sužydusius; reiškia svajoti daugiau, negu galėtume tiksliai įvardyti, ir imti iš portsigaro cigaretę, o gal net cigarą, ir blokšti apsiaustą žolėn, nerti ąžuolo ūksmėn (kaip reikalauja rimas) ir

sėdėti laukiant ryškiaplunksnio tulžio, kuris, anot žmonių šnekų, vieną kartą pastebėtas vakare lekiantis nuo kranto prie kranto.

Palaukit! Palaukit! Tulžys atskrenda; ne, tulžys neatskrido.

Tuomet dar pažiūrėkit į fabrikų kaminus ir iš jų virstančius dūmus; pažiūrėkit į kontorų tarnautojus, praskriejančius irklinėmis valtimis. Pažiūrėkit į senutę, išvedusią pasivaikščioti savo šunelį, ir tarnaitę su kreivai pirmą kartą užsidėta skrybėlaite. Pažiūrėkit į juos visus. Nors Dangus gailestingai nusprendė, kad širdžių paslaptys bus nematomos ir mes amžinai būsim gundomi įtarti kažką, kas, ko gera, nė neegzistuoja; vis dėlto per cigarečių dūmus mes regėsim, kaip įsitvieskia, sušvinta ir išsipildo paprasčiausios mūsų svajonės - gauti skrybėlaitę, valtį, žiurkę griovyje; kaip kadaise regėjom suliepsnojant - štai kaip kvailai ir nesilaikydamas tvarkos šuoliuoja protas, kai išsilieja po visą lėkštelę, o ryla groja - regėjom lauke, netoli Konstantinopolio, suliepsnojant laužą priešais minaretus.

Būk pasveikintas, žemiškas troškime! Būk pasveikinta, laime! Dieviška laime! Ir visų rūšių malonumai, gėlės ir vynas, nors pirmosios nuvysta, o antrasis apsvaigina; ir pusę kronos kainuojantys bilietai sekmadieniais išvykti iš Londono, ir laidotuvinių giesmių giedojimas tamsioje koplyčioje, ir bet kas, bet kas, kas nutraukia ir supainioja rašomųjų mašinėlių taukšėjimą, laiškų rašymą ir Imperijos į vieną visetą siejančios grandinės kalimą. Būkit pasveikinti, net ryškūs raudoni lankeliai ant pardavėjos lūpų (tarsi Kupidonas būtų nevikriai įmerkęs nykštį į raudoną rašalą ir prabėgomis pakeverzojęs atminimo dovaną). Būk pasveikinta, laime! Tulžy, nardantis nuo vieno kranto prie kito, ir bet koks žemiško troškimo išsipildyme, - ar tai, apie ką kalba romanistai vyrai; ar malda; ar atsižadėjimas; būk pasveikintas! Visais pavidalais, bet kokia - kad ir keisčiausia - formų gausa. Nes skuba srautas tamsus, - ar tiktų, kaip siūlo rimas, „lyg kraujas klampus", - bet nykesnis, blogesnis nei mūsų dalia; be sapnų, bet žvalus, glotnus, sklandus, amžinas, po medžiais, kurių rusvas ir šviesžalis šešėlis nustelbia mėlyną

dingstančio paukščio sparną, jam staigia strėle šaunant nuo kranto prie kranto.

Tad būk pasveikinta, laime, bet po laimės tebūnie pasveikinti ne tie sapnai, kurie kaip dėmėti smuklės svečių kambario veidrodžiai užtemdo ryškų atvaizdą; sapnai, kurie sutraiško visumą, sugildo širdį, suluošina mus, kurie sudrasko į gabalus naktimis, kai turim miegoti; o tebūnie pasveikintas miegas, kietas miegas, sutrinantis visus pavidalus į begalinio švelnumo dulkes, į neįžvelgiamo blausumo vandenį, o tenai, apgarbstyti, suvystyti kaip mumijos, kaip naktiniai drugiai, gulėkim kniūbsti ant smėlio miego dugne.

Bet pala! bet pala! šį kartą mes to neketinam daryti lankydami aklą žemę. Mėlynas kaip degtukas, uždegtas vidinės akies obuolyje, jis plaikstosi, dega, nuplėšia sapno antspaudą; tulžys; ir plūsteli atgalios slūgstantis kaip potvynis, raudonas, tirštas gyvenimo srautas; burbuliuojantis, varvantis; ir mes pakylame, tik vienas mirksnis, ir mūsų žvilgsnis (kaip patogu pasinaudoti rimu, kai laukia nepatogus perėjimas nuo mirties prie gyvenimo) pagauna (šioje vietoje ryla staiga nutyla).

– Tikrai puikus berniukas, – ištarė pribuvėja, ponia Benting.

Kitaip tariant, antradienį, kovo dvidešimtą, trečią valandą ryto Orlanda laimingai pagimdė sūnų.

Orlanda ir vėl stovėjo prie lango, bet tegul skaitytojas nepradeda būgštauti; nieko panašaus neįvyks šią dieną, kuri jokiu būdu jau nebėra ta pati diena. Tikrai ne – nes jeigu pažvelgtume pro langą, kaip šią akimirką darė Orlanda, pamatytume, kad ir pats Park Leinas gerokai pasikeitė. Išties, būtų galima stovėti ten dešimt ar daugiau minučių, kaip dabar stovėjo Orlanda, ir neišvysti nė vienos keturvietės karietos.

– Jūs tik pažiūrėkit! – sušuko ji, praėjus kelioms dienoms, kai kažkokia kvailai sutrumpinta karieta be arklių pajudėjo pati savaime. Karieta be arklių, tik pamanykit!

Nespėjus ištarti šių žodžių, buvo pašaukta, bet ji dar grįžo pažiūrėti pro langą. Net oras šiomis dienomis buvo ypatingas. Orlanda negalėjo susilaikyti nepamaniusi, kad ir dangus nebe

toks. Jis jau nebuvo apniukęs, vandeningas, vaivorykštėtas, kai karalius Eduardas – matot, štai jis, lipa iš dailios dvivietės karietos ketindamas aplankyti priešais gyvenančią ponią – tapo karalienės Viktorijos įpėdiniu. Debesys susitraukė į ploną miglelę; dangus atrodė išlietas iš metalo, kuris karštu oru pajuosdavo, pažaliuodavo arba pasidarydavo oranžinis kaip metalas tirštame rūke. Šiek tiek neramino visas tas sumažėjimas. Atrodė, viskas susitraukė. Vakar vakare, važiuodama pro Bakingemo rūmus, Orlanda nepastebėjo nė žymės milžiniško statinio, kuris, jos įsitikinimu, turėjo būti amžinas; cilindrai, našlių gedulo rūbai, klausymo rageliai, jūriniai žiūronai, vainikai, visa išnyko nepalikdami nė dėmelės, nė balutės ant šaligatvio. Ir štai dabar – po dar vienos pertraukos Orlanda grįžo į savo mėgstamą vietą palei langą – tokiu metu, vakare, pasikeitimai tiesiog stulbino. Kad ir šviesos namuose! Vos prisilietus nušvisdavo visas kambarys; nušvisdavo šimtai kambarių, ir visi vienodai. Mažos keturkampės dėžutės buvo kiaurai permatomos; neliko jokio slaptumo; jokių susitvenkusių šešėlių ir keistų anų laikų kampelių; jokių moterų su prijuostėmis, atnešančių išklibusias lempas ir atsargiai statančių jas tai ant vieno stalo, tai ant kito. Vos prisilietus nušvisdavo visas kambarys. Ir dangus kiaurą naktį būdavo apšviestas; ir šaligatviai apšviesti; viskas apšviesta. Namo grįždavai tarsi vidurdienį. O kaip pastaruoju metu suplokštėjo moterys! Jos priminė javų stiebelius, tiesios, spindulingos, visos kaip viena. Vyrų veidai pasidarė pliki kaip delnai. Oro sausumas išryškino daiktų spalvas ir tartum sukietino skruostų raumenis. Dabar pravirkti buvo daug sunkiau. Žmonės tapo kur kas linksmesni. Vanduo užkaisdavo per dvi sekundes. Gebenės išnyko arba buvo nugrandytos nuo namų. Nebe taip gausiai derėjo daržovės; šeimos pasidarė mažesnės. Užuolaidos ir dangalai buvo sutraukti į viršų ir sienos liko plynos, todėl nauji nuostabių spalvų paveikslai, vaizduojantys tikrus dalykus, tokius kaip gatvės, skėčiai, obuoliai, buvo įrėminti ir pakabinti arba nutapyti ant medžio. Šis amžius pasižymėjo kažkuo aiškiu ir apibrėžtu ir tuo priminė

Orlandai aštuonioliktą amžių, išskyrus blaškymąsi ir neviltį, – jai šitaip mąstant, be galo ilgas tunelis, kuriuo tarytum keliavo ištisus šimtmečius, praplatėjo; į vidų plūstelėjo šviesa; jos mintys kažkaip paslaptingai įsitempė, tarytum pianinų derintojas būtų įkišęs jai į nugarą raktą ir standžiai suveržęs nervus; lygiai taip pat paaštrėjo klausa: kiekvienas šnabždesys ir trakštelėjimas kambaryje buvo puikiai girdimas, todėl ant židinio atbrailos stovinčio laikrodžio tiksėjimas buvo lyg plaktuko kalimas. Kelias sekundes šviesa stiprėjo, darėsi ryškesnė, Orlanda viską matė aiškiau, o laikrodis tiksėjo garsiau, kol pagaliau dešinėje ausyje pasigirdo baisus sprogimas. Orlanda pašoko, tarsi kas būtų trenkęs jai per galvą. Dešimt kartų trenkęs. Tiesą sakant, buvo dešimta valanda ryto. Spalio vienuolikta diena. Tūkstantis devyni šimtai dvidešimt aštuntieji metai. Ši akimirka.

Visai nereikia stebėtis, kad Orlanda krūptelėjo, prispaudė prie širdies ranką ir išblyško. Kas gali būti siaubingesnio už esamybės pajautimą? Jei išvis liekam gyvi po tokio sukrėtimo, tai tik todėl, kad iš vienos pusės mus priglobia praeitis, o iš kitos – ateitis. Tačiau dabar neturime laiko mąstyti; Orlanda jau ir taip siaubingai vėlavo. Ji nulėkė laiptais žemyn, įšoko į automobilį, nuspaudė automatinį starterį ir nuvažiavo. Didžiulis mėlynas namų masyvas kilo į viršų; raudoni dūmtraukių gaubtai buvo netvarkingai išsimėtę danguje; kelias spindėjo nelyginant sidabrinės vinių galvutės; omnibusai artėjo prie jos su skulptūras primenančiais baltaveidžiais vairuotojais; ji pastebėjo kempines, paukščių narvelius, dėžes žalio amerikietiško audinio. Tačiau, eidama siaura dabarties lenta, nė per nago juodymą neleido šiems reginiams įsigerti į atmintį, kad neįkristų į apačioje kunkuliuojantį srautą.

– Kodėl niekad nežiūrit, kur einat?.. Ar atkišt rankos negalit? – Tai buvo viskas, ką kandžiai, lyg žodžiai būtų patys iššokę, ištarė ji.

Visur buvo sausakimša; žmonės kirsdavo gatvę prieš tai net nepažiūrėję, kur eina. Jie ūžė, klegėjo aplink raudoniu tvaskančias, geltoniu švytinčias veidrodinio stiklo vitrinas, tarsi būtų bi-

tės, pamanė Orlanda, tačiau mintis, kad jie bitės, buvo šiurkščiai nutraukta ir ji, akies mirksniu atkūrusi tikrą vaizdą, pamatė, kad tai tik žmonių kūnai.

– Kodėl niekad nežiūrit, kur einat? – kirste nukirto Orlanda.

Pagaliau ji privažiavo „Marshall & Snelgrove“ parduotuvę ir įėjo į vidų. Šešėliai ir kvapai kaipmat apgobė ją. Dabartis nusirito nuo jos kaip deginančio vandens lašai. Šviesa siūbavo lyg plonas, vasaros vėjelio pūsčiojamas audeklas. Orlanda išsiėmė iš rankinės sąrašą ir užsikirsdama, keistu šaltu balsu ėmė skaityti tarsi palaikydama žodžius – vaikiški bateliai, vonios druska, sardinės – po įvairiaspalvio vandens čiaupu. Stebėjo, kaip šviesai krintant, daiktai keičiasi. Vonios druska ir batai – atbuko, atšipo; sardinės pasidarė dantytos kaip pjūklas. Taigi Orlanda stovėjo pirmame ponų Maršalo ir Snelgrouvo parduotuvės aukšte; žvalgėsi į šalis; uodė tai vieną kvapą, tai kitą ir taip sugaišo kelias sekundes. Paskui žengė į liftą vien todėl, kad durys buvo praviros; ir buvo sklandžiai nugabenta į viršų. Dabar, mąstė kildama į viršų Orlanda, pati gyvenimo sandara – tikras stebuklas. Aštuonioliktame amžiuje mes žinojom, kaip viskas padaroma, o dabar aš kylu oru; klausausi balsų Amerikoje; regiu skraidančius žmones, tačiau net nesistebiu, kaip visa tai padaroma. Todėl atgaunu tikėjimą stebuklais. Tuo metu, lengvai trūktelėjęs, liftas sustojo antrame aukšte; ir Orlanda išvydo gausybę vėjyje plevėsuojančių spalvotų daiktelių, nuo kurių sklido aiškūs keisti kvapai; ir kiekvieną kartą, liftui sustojus ir durims prasivėrus, pasirodydavo vis kita pasaulio riekė, aplipusi visais to pasaulio kvapais. Tai priminė upę už Vopingo karalienės Elžbietos laikais, kur prekių arba lobių prikrauti laivai paprastai išmesdavo inkarą. Kaip stipriai ir keistai jie kvepėdavo! Ji puikiai prisiminė, kaip slysta tarp pirštų negludinti rubinai, žarstomi lobių maiše. O paskui – kaip gulėjo su Suke – ar kuo ji vardu – ir kaip Kamberlando žibintas staiga juos apšvietė! Dabar Kamberlandai turi namus Portland Pleise, ir anądien, pusryčiaudama pas juos, ji išdrįso švelniai pajuokauti su senuku apie Šino gatvės elgetynus. Jis apsimetė neišgirdęs. Bet

pagaliau, kadangi liftas aukščiau nekilo, Orlandai teko išlipti – į dievažin kokį vadinamąjį „skyrių". Ji sustojo pasižiūrėti į pirkinių sąrašą, bet visiškai neįsivaizdavo, kur rasti tą vonios druską ar batukus berniukui, kaip jame buvo nurodyta. Jau ketino leistis žemyn nieko nenupirkusi, bet nesąmoningai ištartas paskutinis sąrašo punktas – „paklodės dvigulei lovai" – išgelbėjo nuo šio klaikaus nesusipratimo.

– Paklodžių dvigulei lovai, – pasakė ji vyrui už prekystalio, ir ypatingos Dievo malonės dėka vyras už šio prekystalio kaip tik paklodėmis ir prekiavo.

Mat Grimsdič, ne, Grimsdič buvo mirusi; Bartolemju, ne, Bartolemju buvo mirusi; tada Luiza – anądien Luiza atėjo pas ją didžiai susijaudinusi, nes aptiko skylę paklodėje ant karališkosios lovos. Daug karalių ir karalienių buvo joje miegoję: Elžbieta, Jokūbas, Karolis, Jurgis, Viktorija, Edvardas, tad nieko keista, kad paklodė prakiuro. Bet Luiza nė kiek neabejojo, kieno tai darbas. Karalienės vyro.

– Parsidavėlis bošas! – tarė ji (mat vėl vyko karas, šį kartą su vokiečiais).

– Paklodžių dvigulei lovai, – svajingai pakartojo Orlanda.

Dvigulei lovai su sidabro spalvos lovatiese kambaryje, įrengtame, – kaip dabar manė, gal kiek neskoningai, – vien iš sidabro; bet kambarys buvo apstatinėjamas tuo metu, kai ji buvo pametusi galvą dėl šio metalo. Kol vyriškis nuėjo atnešti paklodžių dvigulei lovai, Orlanda išsiėmė nedidelį veidrodėlį ir pudrinę. Moterų papročiai ne tokie tiesmukiški, pamanė ji, kuo ramiausiai pudruodamasi, kaip tada, kai ji pirmą kartą tapo moterimi ir gulėjo „Įsimylėjusios damos" denyje. Ji atsargiai suteikė savo nosiai reikiamą atspalvį. Skruostų niekada neliesdavo. Dievaži, jai jau trisdešimt šešeri, bet vargu ar atrodo bent diena vyresnė. Buvo tokios pat nepatenkintos išraiškos, tokia pat paniurusi, daili ir rausva (kaip kalėdinė eglutė su milijonu degančių žvakelių , anot Sašos) kaip ir tą dieną ant ledo, kai Temzė buvo užšalusi ir jie čiuožė...

– Puikiausios airiškos paklodės, ponia, – tarė pardavėjas, išskleisdamas paklodes ant prekystalio... ir jie sutiko senutę, renkančią žagarus. Tuo metu, kai Orlanda užsisvajojusi čiupinėjo paklodes, kažkurios durys prasivėrė ir pro jas dvelktelėjo, tikriausiai iš madingų prekių skyriaus, kvapas nelyginant vaško, su rausvų žvakių atspalviu, ir išsiraitė kaip kriauklė apie figūrą – vaikino ar merginos – su kailiniais, perlais, rusiškomis kelnėmis – jauną, liekną, gundančią, velniai rautų! merginos, bet neištikimos, neištikimos!

– Neištikimoji! – sušuko Orlanda (pardavėjas buvo nuėjęs), ir visa parduotuvė tarytum prisipildė siūbuojančio ir kilsuojančio geltono vandens, o tolumoje, atviroje jūroje, ji išvydo rusų laivo stiebus, ir tada, stebuklingai (tikriausiai durys vėl prasivėrė) – puskupolį, kurį kvapas pavertė pakyla, paaukštinimu, nuo kurio nužengė stora, į kailius įsisupusi moteris, stebuklingai gerai išsilaikiusi, gundanti, karūnuota, didžiojo kunigaikščio meilužė; toji, kuri, pasilenkusi prie Volgos krantų, kramtydama sumuštinius žiūrėjo, kaip skęsta vyrai; ir pradėjo eiti per parduotuvę prie jos.

– Saša! – sušuko Orlanda.

Ją išties pribloškė toks pasikeitimas, – Saša išstorėjo, pasidarė tokia apsnūdusi, – ir Orlanda pasilenkė prie paklodžių, kad pražilusios kailiniuotos moters ir merginos rusiškomis kelnėmis su visais vaško žvakių kvapais, baltomis gėlėmis ir rusų jūreiviais, kuriuos atsinešė su savimi, šmėkla praeitų už nugaros nepastebėta.

– Ar poniai nereikia servetėlių, rankšluosčių, šluosčių? – neatstojo pardavėjas.

Tik dėka pirkinių sąrašo, į kurį kaip tik užmetė akį Orlanda, sukaupusi visus savitvardos likučius, įstengė atsakyti, kad gyvenime jai stinga tik vieno dalyko – vonios druskos, o ji esanti kitame skyriuje.

Tačiau vėl leisdamasi liftu, – štai koks klastingas bet kokio veiksmo pasikartojimas, – Orlanda dar kartą giliai nugrimzdo po dabarties akimirka; ir liftui bumbtelėjus jai pasivaideno, kad išgirdo, kaip dūžta puodynė, atsitrenkusi į upės krantą. Užuot

ieškojusi reikiamo skyriaus, kad ir koks jis būtų, ji stovėjo paskendusi apmąstymuose tarp rankinių, kurčia pasiūlymams mandagių juodai vilkinčių, susišukavusių, žvitrių pardavėjų, kurie, panirdami – kartais gal net taip pat išdidžiai kaip ji – į praeities gelmes, pasiryžo nuleisti nepralaidžią dabarties širmą ir todėl šiandien paprasčiausiai atliko „Marshall & Snelgrove" pardavėjų vaidmenis. Orlanda neryžtingai delsė. Pro didžiules stiklines duris ji matė Oksfordo gatvės eismą. Atrodė, tarsi omnibusas rioglinasi ant omnibuso, o paskui, staigiai trūktelėdami, atkimba vienas nuo kito. Taip anuomet Temzėje suposi ir daužėsi ledo luitai. Senyvas didikas kailinėmis šlepetėmis sėdėjo apžergęs vieną tokį luitą. Taip ir nukeliavo – Orlanda jį regėjo be galo ryškiai – svaidydamas prakeiksmus airių maištininkams. Jis nuskendo ten, kur dabar stovėjo jos automobilis.

„Laikas praėjo pro mane, – pamanė Orlanda, bandydama sukaupti mintis. – Artinasi gyvenimo vidurys. Kaip keista! Joks daiktas jau nebėra vientisas. Štai aš imu rankinę ir matau seną valtininkę, gabenančią šviežią maistą į leduose įšalusius laivus. Kažkas įžiebia rausvą žvakę, o aš regiu merginą rusiškomis kelnėmis. Kai žengiu pro duris – kaip kad dabar, – ir ji pastatė koją ant Oksfordo gatvės šaligatvio, – kokį skonį jaučiu burnoje? Žolelių. Girdžiu ožkų skambalėlius. Regiu kalnus. Turkijos? Indijos? Persijos?" Orlandos akys priplūdo ašarų.

Toks Orlandos nutolimas nuo dabarties tikriausiai gerokai nustebins skaitytoją, matantį, kaip ji rengiasi sėsti į automobilį pilnomis ašarų ir Persijos kalnų vaizdų akimis. Iš tiesų negalima paneigti, kad gyvenimo meno virtuozai, – beje, dažniausiai niekam nežinomi žmonės, – kažkaip sugeba suderinti šešiasdešimt ar septyniasdešimt skirtingų laikų, vienu metu tiksinčių kiekvieno normalaus žmogaus gyvybinėje sistemoje, taigi, kai išmuša vienuoliktą, visi kiti suskamba kartu ir dabartis nei su trenksmu žlunga, nei nugrimzta į praeities užmarštį. Apie tokius pagrįstai galima pasakyti, kad jie išgyvena visus jiems antkapyje paskirtus šešiasdešimt aštuonerius ar septyniasdešimt dvejus metus. Kalbant apie

likusius, vieni, kaip žinom, yra mirę, nors tebevaikšto tarp mūsų; kiti taip ir negimę, nors lyg ir pereina visus gyvenimo tarpsnius; treti yra šimto metų, nors sakosi esą trisdešimt šešerių. Tikroji žmogaus gyvenimo trukmė, kad ir ką tvirtintų „Britų biografinis žinynas“, visada ginčytina. Šis laiko matavimas – išties painus dalykas; niekas greičiau jo nesujaukia, negu ryšys su bet kokiu menu; todėl turbūt būtų galima kaltinti poezijos meilę, kad Orlanda pametė pirkinių sąrašą ir pasuko namo be sardinių, vonios druskos ar batukų. Ir kai stovėjo padėjusi ranką ant automobilio durelių, dabartis vėl trenkė jai per galvą. Tai buvo vienuolika šiurkščių smūgių.

– Tegu juos skradžiai! – sušuko Orlanda, nes laikrodžio dūžiai gerokai supurtė jos nervų sistemą – taip supurtė, jog kurį laiką nelieka ko apie ją sakyti, tik kad truputį susiraukė, puikiai perjungė pavaras ir šūktelėjo kaip pirma: „Ko nežiūrit, kur einat!“ „Patys nežinot, ko norit?“ „Ko anksčiau nesakėt?“ – o automobilis tuo metu nudūmė, pasisuko, prasispraudė, praslydo, – nes ji buvo patyrusi vairuotoja, – Ridžento gatve, Heimarketu, Nortamberlando prospektu, per Vestminsterio tiltą, į kairę, tiesiai, į dešinę, vėl tiesiai...

Tūkstantis devyni šimtai dvidešimt aštuntų metų spalio vienuoliktą, antradienį, Kento gatvė buvo sausakimša. Žmonės netilpo ant šaligatvių. Moterys ėjo su pirkinių krepšiais. Bėgiojo vaikai. Audinių parduotuvėse vyko išpardavimai. Gatvės tai platėjo, tai siaurėjo. Tolimi vaizdai be perstojo liejosi į vieną. Štai turgus. Štai laidotuvės. Štai eitynės su plakatais, ant kurių didelėmis raidėmis parašyta „Ra... Un...“, bet kas dar? Mėsa buvo labai raudona. Mėsininkai stovėjo palei duris. Moterims tik per plauką jie nenurėždavo kulniukų. „Meilės Vynas“ – taip parašyta virš priebučio. Pro miegamojo langą pažvelgė moteris, sustingusi, paskendusi mintyse. „Applejohn & Applebed“, „Laidoji... Niekaip negalėjai pamatyti visumos ar perskaityti nuo pradžios iki galo. Pamatęs pradžią – kaip du draugai eina priešpriešiais skersai gatvę – niekada nebeišvysdavai, kuo tai baigsis. Po dvidešimties minučių kūnas

ir protas būdavo kaip iš krepšio krintantys popieriaus skuteliai, ir tikrai, greitas važiavimas per Londoną taip primena smulkų proto ir kūno sukapojimą, vykstantį prieš sąmonės praradimą ir tikriausiai mirtį, kad atviras lieka klausimas, kokia prasme būtų galima tarti, kad Orlanda tikrai šią akimirką gyveno. Iš tiesų mes būtume turėję laikyti ją galutinai suirusia asmenybe, jei pagaliau dešinėje nebūtų iškilusi žalia širma ir jos fone popieriaus skuteliai nebūtų ėmę kristi lėčiau; paskui kita širma iškilo kairėje, taigi jau galėjai matyti atskirus skutelius besivartaliojančius ore; po to jau žalios širmos nusitęsė abiejose pusėse, Orlandos protas atgavo iliuziją, kad laiko daiktus savyje, ir ji pamatė pirkią, sodybos kiemą ir keturias karves – viską natūralaus dydžio.

Kai taip nutiko, Orlanda su palengvėjimu atsiduso, užsidegė cigaretę ir vieną ar dvi minutes tyliai traukė dūmą. Paskui šūktelėjo dvejodama, lyg žmogaus, kurio jai reikėjo, galėjo čia nebūti: „Orlanda?“ Mat jeigu yra (apytikriai) septyniasdešimt šeši skirtingi tuo pat metu prote tiksintys laikai, tai kiek skirtingų žmonių – o dangau aukščiausias – vienu ar kitu metu įsikuria žmogaus dvasioje? Kai kas tvirtina, jog du tūkstančiai penkiasdešimt du. Todėl nieko ypatinga, jei likęs vienas žmogus ištaria – Orlanda? (jei toks yra jo vardas) turėdamas galvoje – Nagi, nagi! Man mirtinai įgriso toji asmenybė. Noriu kitos. Štai kodėl matom stulbinančias savo draugų permainas. Bet nėra taip paprasta kaip labryt, ir ištarus, kaip Orlanda ištarė (atsidūrusi užmiestyje ir, matyt, jausdama kito „aš“ poreikį): Orlanda? – ta Orlanda, kurios jai reikėjo, galėjo ir nepasirodyti; tie „aš“, iš kurių mes susidedame, sukrauti vienas ant kito kaip lėkščių krūva ant padavėjo rankų, jie prie kai ko prisirišę, turi būdo ar skonio panašybių, savo teises ir įstatymus, todėl šaukit juos kaip norit (o daugelis nė vardų neturi), ir vienas pasirodys, kai lyja, kitas – tik kambaryje su žaliomis užuolaidomis, trečias – kai čia nėra pono Džounso, o dar kitas – jei pažadėsi taurę vyno, ir taip toliau; kiekvienas, remdamasis savo patirtimi, gali prikurti skirtingų sąlygų atsižvelgdamas į tai, ką skirtingi jo

„aš“ su juo padarė, – o kai kurie tokie beprotiškai juokingi, kad jų išvis neįmanoma minėti literatūriniam tekste.

Taigi prie posūkio ties daržine Orlanda klausiamai sušuko: „Orlanda?“ – ir luktelėjo. Orlanda nepasirodė.

– Na, ir gerai, – tarė Orlanda, neprarasdama, kaip žmonės tokiais atvejais daro, geros nuotaikos; ir pabandė dar kartą.

Mat ji turėjo didelę savųjų „aš“, kuriuos galėjo šaukti, įvairovę, tokios gausybės mes nė nesutalpintume, nes biografija laikoma baigta, jeigu ji parodo kokius šešis ar septynis „aš“, o žmogus jų gali turėti per tūkstantį. Taigi mums pasirinkus tik tuos „aš“, kuriems radom vietos, Orlanda galėjo pašaukti jaunuolį, perkirtusį virvę, ant kurios tabalavo mauro galva; jaunuolį, kuris vėl ją pririšo; jaunuolį, sėdėjusį kalvos viršūnėje; jaunuolį, mačiusį poetą; jaunuolį, padavusį karalienei dubenį rožių vandens; arba ji galėjo pašaukti jauną vyrą, pamilusį Sašą; arba dvariškį; arba pasiuntinį; arba karį; arba keliauninką; o gal ji panoro, kad pas ją ateitų moteris; čigonė; diduomenės dama; atsiskyrėlė; gyvenimą įsimylėjusi mergina; rašytojų globėja; moteris, kuri šaukia Marą (turėdama omenyje karštas maudykles ir vakaro laužus) arba Šelmerdiną (turėdama omenyje vėlyvius rudens miškuose), arba Bontropą (turėdama omenyje mirtį, kuria kasdien mirštame), arba visus tris kartu, o tai daug daugiau, negu mums suteikta vietos aprašyti – visi šie „aš“ skyrėsi, ir ji galėjo šauktis bet kurio iš jų.

Galbūt, bet tikra buvo tik tai (kadangi dabar esame „galbūt“ ir „atrodo“ srityse), jog tas arba ta, kurio Orlandai labiausiai reikėjo, laikėsi nuošaliai, nes – klausant, kaip ji kalba – ji taip pat greitai keitė savuosius „aš“, kaip važiavo automobiliu, – ties kiekvienu kampu laukė vis naujas „aš“, – kaip nutinka tada, kai dėl kokios nors nepaaiškinamos priežasties sąmoningiausias „aš“, kuris yra pats svarbiausias ir apdovanotas galia norėti, trokšta būti ne kuo kitu, o pačiu savimi. Kai kurie žmonės tai vadina tikruoju „aš“, ir, anot jų, tame susispaudę visi „aš“, iš kurių mes susidedame; uždaryti ir rikiuojami vyriausiojo „aš“, pagrindinio „aš“, vienijančio

ir prižiūrinčio juos visus. Kad Orlanda ieškojo kaip tik to „aš“, skaitytojas gali spręsti iš nugirstų jos kalbų vairuojant (ir jeigu toji šneka padrika, nerišli, lėkšta, nuobodi ir kartais nesuprantama, kaltas pats skaitytojas, kam klausosi besikalbančios su savimi moters; mes tik užrašome jos žodžius taip, kaip girdim, paaiškindami skliausteliuose, kuris „aš“, mūsų manymu, kalba, bet šioje vietoje ir mes galim klysti).

– Kaip tada? Kas tada? – tarė ji. – Trisdešimt šešerių metų; automobilyje; moteris. Taip, bet dar milijonas kitų dalykų. Ar esu snobė? Keliaraiščio ordinas salėje? Leopardai? Mano protėviai? Didžiuojuosi jais? Taip! Esu godi, mėgstanti prabangą, ištvirkusi? Ar tikrai? (Dabar pasirodė kitas „aš“.) Ir man nusispjaut, jeigu tokia esu. Teisinga? Manau, taip. Dosni? Na, bet nesvarbu (dabar pasirodė kitas „aš“). Guliu lovoje rytais puikiuose pataluose; klausausi balandžių; sidabro indai, vynas; kambarinės; liokajai. Esu išlepusi? Tikriausiai (dabar pasirodė kitas „aš“). Mano knygos (šioje vietoje ji suminėjo penkiasdešimt klasikinių pavadinimų, kurie, mūsų manymu, reiškė jos ankstyvuosius, suplėšytus kūrinius). Esu paviršutiniška, iškalbi, romantiška. Bet (dabar pasirodė kitas „aš“) niekam tikusi ir bukaprotė. Nevikresnės nerastum pasaulyje. Ir... ir... (ji padvejojo ieškodama žodžio, o jei pasiūlytume „meilė“, suklystume, bet Orlanda, aišku, tik nusijuokė, paraudo, o tada sušuko) smaragdais papuošta rupūžė! Erchercogas Haris! Mėsinės musės ant lubų! (Dabar pasirodė kitas „aš“.) O Nelė. Kitė, Saša? (Ji nusiminė: akys priplūdo ašarų, o buvo seniai nustojusi verkti.) Medžiai, tarė ji. (Ji važiavo pro medžių guotą. Dabar pasirodė kitas „aš“.) Aš mėgstu medžius, tūkstantį metų čia augančius medžius. Ir daržines (ji kaip tik važiavo pro apgriuvusią pakelės daržinę). Ir aviganius (vienas kaip tik turseno skersai kelią. Ji rūpestingai aplenkė šunį). Ir naktį. O žmones (dabar pasirodė kitas „aš“). Žmonės? (Ji pakartojo tai kaip klausimą.) Pikti, plepūs, amžini melagiai. (Dabar ji pasuko gimtojo miesto Didžiąja gatve, nes buvo turgaus diena, pilna ūkininkų, piemenų, senučių su vištomis pintinėse.) Aš mėgstu kaimiečius. Išmanau apie pasėlius. Bet

(dabar kitas „aš" kaip švyturio spindulys liuoktelėjo į jos proto viršūnę). Šlovė! (Ji nusijuokė.) Šlovė! Septyni leidimai. Premija. Nuotraukos vakariniuose laikraščiuose (dabar ji padarė užuominą į „Ąžuolą" ir „The Burdett Coutts"* premiją, kurią buvo laimėjusi; šioje vietoje mes turim nugriebti šiek tiek laiko norėdami atkreipti dėmesį, kaip nejaukiai jaučiasi biografas, kad ši kalbos kulminacija ir pabaiga švystelima atsainiai, lyg koks juokelis; bet, tiesą sakant, kai rašome apie moteris, viskas ne vietoje – ir kalbų kulminacija, ir pabaiga; ir kirčio vieta visada skiriasi nuo vyrų).

– Šlovė! – pakartojo Orlanda. – Poetas – akių dūmikas; abu prisistato labai tiksliai, kaip rytiniai laikraščiai. Pietūs, pažintys; pažintys, pietūs; šlovė, šlovė! – (Dabar ji turėjo sumažinti greitį, kad pravažiuotų pro turgun susiruošusių žmonių minią. Bet niekas jos nepastebėjo. Delfinas žuvų pardavėjo vitrinoje būtų sulaukęs daugiau dėmesio negu moteris, apdovanota premija, nors ir užsidėtų vieną ant kitos net tris karūnėles.) Važiuodama labai lėtai, Orlanda ėmė niūniuoti tarsi senos dainos posmelį: „Už ginėjas nusipirksiu žydinčių medžių, žydinčių medžių, žydinčių medžių ir vaikštinėsiu tarp žydinčių medžių ir papasakosiu sūnums, kas ta garbė". Taip ji niūniavo, ir šit jos žodžiai pakibo (pasirodė kitas „aš") kaip barbariškas sunkių karolių vėrinys. – Ir vaikštinėsiu tarp žydinčių medžių, – dainavo ji, – ir matysiu, kaip lėtai kyla mėnuo, kaip rieda vežimai... – Ji staigiai nutilo ir, nugrimzdus į gilius apmąstymus, įsispoksojo į automobilio gaubtą priekyje.

– Jis sėdėjo prie Tvičet stalo, – perkratinėjo ji savo mintis, – su purvina rauktine apykakle... Ar miško išmatuoti buvo atėjęs senasis ponas Beikeris? O gal tai buvo Š-p-ras? (nes kai mes tariame vardus, kuriems jaučiame didelę pagarbą, niekada neištariame visų).

Dešimt minučių Orlanda spoksojo prieš save, ir automobilis beveik sustojo.

* Pasaulinio garso filantropė, baronienė Angela Georgina Burdett-Coutts (1814–1906). Pirma moteris, kuriai buvo suteiktas titulas už visuomeninę veiklą. Palaidota Vestminstero abatijoje.

– Vaiduoklių namas! – sušuko ji, staigiai nuspausdama akceleratorių. – Vaiduoklių namas nuo pat vaikystės! Štai skrenda laukinė žąsis. Pralekia pro langą ir nutolsta jūros link. Aš pašoku (ji stipriau sugniaužė vairą) ir tiesiu rankas norėdama ją pagauti. Bet žąsis skrenda per greitai. Mačiau ją ir čia, ir ten, ir ten – Anglijoje, Persijoje, Italijoje. Ji visada greitai skrenda jūros link, ir aš sviedžiu jai įkandin žodžius kaip tinklus (ji iškišo pro langą ranką), kurie – ne sykį mačiau – susiraukšlėja kaip ant denio ištraukti tinklai, pilni vien jūros dumblių. O kartais tinklo dugne – šeši žodžiai – kelios kruopelės sidabro. Bet niekada nepakliūna didelė žuvis, gyvenanti koralų miškuose.

Orlanda susimąsčiusi nuleido galvą.

Ir tada, kai liovėsi šaukusi „Orlanda" ir giliai nugrimzdo į apmąstymus apie kažką kita, toji Orlanda, kurios šaukėsi, atėjo pati; apie tai bylojo pasikeitimas, įvykęs važiuojant pro sargo būdelę prie parko vartų.

Visa joje apniuko ir nurimo; panašiai paviršių paryškinantis spalvos skirtumas viską užbaigia, suteikia vientisumo, ir tai, kas seklu, tampa gilu, o tolima – artima; ir niekas negali ištekėti, kaip negali ištekėti vanduo, sulaikomas šulinio rentinio. Taigi Orlanda dabar buvo apniukusi, ramesnė ir tapo, – pridėjus tą Orlandą, kuri, teisingai ar neteisingai, vadinama jos vienintele „aš", – tikrąja „aš". Ir nugrimzdo į tylą. Mat galbūt, kai žmonės kalba, tie visi „aš" (kurių gali būti daugiau nei du tūkstančiai) suvokia savo atskirumą ir bando užmegzti ryšį, bet, kai toks ryšys atsiranda, žodžių nelieka.

Meistriškai, greitai Orlanda lėkė vingiuotu parko keliu tarp guobų ir ąžuolų pro besileidžiančią veją, kurios nuolydis buvo toks nežymus, kad jei tai būtų vanduo, jis būtų užliejęs jūros paplūdimį lygiu žaliu potvyniu. Čia augo didingais guotais susodinti bukai ir ąžuolai. Tarp jų išdidžiai vaikštinėjo elniai, vienas baltas kaip sniegas, kitas palenkęs galvą, nes tarp jo ragų buvo įstrigęs vielos tinklas. Visa tai – medžius, elnius, veją – Orlanda stebėjo su tokia

palaima, tarsi jos protas būtų tapęs skysčiu, kuris užlieja daiktus suimdamas juos savin. Po valandėlės ji jau įvažiavo į kiemą, į kurį tiek šimtų metų atvykdavo raita, šešetu kinkyta karieta, vyrams jojant priekyje ar užpakalyje; kur kresčiojo plunksniniai pakinktų papuošalai, žybčiojo deglai, kur tie patys žydintys medžiai dabar buvo numetę lapus ir išbarstę žiedlapius. Dabar ji buvo viena. Durininkas pravėrė didžiules duris.

– Labas rytas, Džeimsai. Automobilyje yra keli daiktai. Gal malonėtumėt įnešti? – ištarė Orlanda žodžius, neturinčius nei grožio, nei svarbos, nei reikšmės, – reikia pripažinti, – bet dabar taip pritvinkusius prasmės, kad jie nukrito lyg pribrendę riešutai nuo medžio ir patvirtino, kad kai raukšlėtas įprastybės luobas prisipildo prasmės, jis stulbinamai užganėdina jausmus. Tai tiko ir kiekvienam judesiui, kiekvienam veiksmui, kad ir kokie įprasti jie buvo; ir matyti, kaip Orlanda nusisega sijoną, apsimauna rumbuoto gabardino kelnes ir apsivelka odinį švarką nesugaišdama nė trijų minučių, reiškė būti sužavėtam judesių grožio, tarytum savo tobulą meną būtų demonstravusi ponia Lopokova. Paskui plačiais žingsniais Orlanda įžengė į valgomąjį, kur seni jos draugai, Draidenas, Poupas, Sviftas, Adisonas, iš pradžių žvelgė į ją santūriai, lyg laukdami ištariant: „Štai premijos laimėtoja!“ – bet apsvarstę, jog galbūt rizikuoja dviem šimtais ginėjų, pritariamai sukinkavo galvomis. Du šimtai ginėjų, regis, sakė jie; du šimtai ginėjų – tai toks dalykas, kuris ant grindų nesimėto. Orlanda atsiriekė duonos ir atsipjovė griežinėlį kumpio, sudėjo juos ir, vaikštinėdama po kambarį, ėmė valgyti nesusimąstydama, kad per vieną akimirką atsikrato aukštuomenės įpročių. Penkis ar šešis kartus dideliais žingsniais perėjusi kambarį, ji išmaukė stiklą raudonojo ispaniško vyno, vėl prisipylė ir su stiklu rankoje leidosi ilgu koridoriumi per tuziną svetainių – pradėjo žygį per visus namus lydima tiekos briedšunių ir spanielių, kiek teikėsi paskui ją sekti.

Visa tai irgi buvo seniai nusistovėjusi tvarka. Orlanda veikiau būtų grįžusi namo ir nepabučiavusi močiutės, negu parvykusi ir

neapėjusi namų. Jai atrodė, kad kambariai nušvinta jai įėjus; prabunda, atmerkia akis nelyginant būtų snaudę jai nesant. Taip pat jai atrodė, – nors buvo mačiusi juos šimtus ir tūkstančius kartų, – kad jie niekada nebūna tokie patys, tarytum ilgas jų gyvenimas būtų sukaupęs nesuskaičiuojamą daugybę nuotaikų, kurios mainėsi stojus vasarai arba atėjus žiemai, išsigiedrijus arba sutemus, sukaupę jos pačios likimą ir charakterius juose buvusių žmonių. Jie visada būdavo mandagūs prašalaičiams, tačiau šiek tiek nuo jų pailsdavo; su Orlanda jie buvo atviri, ramūs. O kodėl neturėtų būti? Juk jie puikiai pažinojo vienas kitą net keturis šimtus metų. Neturėjo ko slėpti. Orlandai ne naujiena buvo jų džiaugsmai ir sielvartai. Ji žinojo, kokiam amžiui priklauso kiekviena jų dalis, žinojo mažas jų paslaptis: slaptą stalčiuką, užmaskuotą spintelę, gal net menkutę kliautį – vėliau sukomplektuotą ar pridarytą dalį. Ir baldai žinojo visas Orlandos permainas, visus nuotaikos pasikeitimus. Ji nieko nuo jų neslėpė; ateidavo pas juos kaip vaikas, kaip vyras, verkdama ir šokdama, užsisvajojusi ir linksma. Šioje vietelėje, ant šios sofos prie lango ji parašė pirmąsias eiles; šioje koplyčioje ji tuokėsi. Čia bus ir palaidota, mąstė ji, klūpodama ant palangės ilgoje galerijoje ir siurbčiodama ispanišką vyną. Nors sunkiai įsivaizdavo, bet nuo heraldinio leopardo kris geltonos dėmės ant grindų ir tą dieną, kai ji bus nuleista ir paguldyta tarp protėvių. Netikinti jokiu nemirtingumu, Orlanda sakytum jautė, kad jos siela atsiskiria ir amžinai iškeliauja su sienų panelių raudoniu ir sofos žalumu. Kambarys – ji įėjo į pasiuntinio miegamąjį – švytėjo kaip kriauklė, ilgus amžius išgulėjusi jūros dugne; jis buvo apsitraukęs grienele ir nusidažęs milijonais vandens atspalvių; buvo rožinis ir geltonas, žalias ir smėlinis. Buvo trapus kaip kriauklė, toks pat mirguliuojantis, toks pat tuščias. Čia jau nemiegos joks pasiuntinys. Ak, bet Orlanda žinojo, kur dar plaka namo širdis. Atsargiai atidariusi duris, ji sustojo ant slenksčio, kad kambarys (ji vylėsi) jos nematytų, ir žiūrėjo, kaip gobelenai kyla ir dumba amžino, niekada nepaliaujančio juos judinti vėjelio

sūpuojami. Medžiotojas vis dar jojo, Dafnė vis dar bėgo. Širdis tebeplaka, pamanė Orlanda, kad ir silpnai, kad ir labai nutolusi; trapi, nenuramdoma milžiniško namo širdis.

Pasišaukusi šunis, ji perėjo galerija, kurios grindys buvo iš perpjautų išilgai ąžuolo rąstų. Kėdžių eilės su išblukusiais aksomais rikiavosi palei sieną atkišusios atramas Elžbietai, Jokūbui, Jurgiui, gal net Šekspyrui arba Sesiliui, niekada neatvykusiems. Reginys nuliūdino Orlandą. Ji atsegė atitveriančią virvę. Atsisėdo karalienės krėsle; atsivertė rankraštinę knygą, gulėjusią ant karalienės Elžbietos stalo; pasklaidė senus rusvus lapus; persibraukė karaliaus Jurgio sidabrinėmis šukomis savo trumpai kirptus plaukus; pasisupo ant jo lovos (tačiau joks karalius nebemiegos joje, nors Luiza ir pakeitė paklodes) ir prispaudė skruostą prie susidėvėjusios sidabrinės lovatiesės. Tačiau visur prikaišioti levandų maišeliai nuo kandžių ir atspausdinti įspėjimai „Prašom neliesti“, – nors juos Orlanda išdėliojo pati, – tartum priekaištavo jai. Namas jau nevisiškai jai priklauso, atsiduso ji. Jis priklauso laikui; istorijai; jis jau netekęs ryšio su gyvaisiais, jų nebevaldomas. Čia jau nebebus laistomas alus, pamanė Orlanda (kažkada Nikui Grinui priklausiusiame miegamajame), ir kilimuose nebebus pradeginamos skylės. Niekada, garsiai skardendami, koridoriais nebeatbėgs du šimtai tarnų su metalinėmis šildyklėmis patalynei ir vos pavelkamomis šakomis didžiuliams židiniams. Niekada nebebus raugiamas alus, liejamos žvakės, siuvami balnai ir tašomi akmenys dirbtuvėse už namo. Nutilo kūjai ir mediniai plaktukai. Ant kėdžių niekas nebesėdi, lovose nebeguli; auksiniai ir sidabriniai alaus bokalai užrakinti už stiklo. Tuščiuose namuose plazda didžiuliai tylos sparnai.

Orlanda atsisėdo galerijos gale į kietą karalienės Elžbietos krėslą, o šunys sugulė aplinkui. Galerija tęsėsi taip toli, kad jos pabaigoje šviesa beveik išblėso. Tai buvo giliai į praeitį išraustas tunelis. Įtempusi žvilgsnį, Orlanda matė besijuokiančius ir besišnekučiuojančius žmones; didžius žmones, kuriuos kadaise pažinojo: Draideną, Sviftą ir Poupą; gyvai besišnekučiuojančius valstybės

veikėjus; ant sofų prie lango burkuojančius įsimylėjėlius; prie ilgų stalų valgančius ir geriančius žmones; apie jų galvas besiraitančius medžių dūmus, nuo kurių jie čiaudėjo ir kosėjo. O dar toliau Orlanda matė kadriliui susirikiavusias išvaizdžių šokėjų grupeles. Užgrojo švelni, fleitos garsą primenanti, bet iškilminga muzika. Sugaudė vargonai. Į koplyčią buvo įneštas karstas. Iš koplyčios išėjo vestuvių procesija. Ginkluoti ir šalmuoti vyrai išjojo į karą. Iš Flodeno ir Puatjė parsigabentos vėliavos buvo pritvirtintos prie sienų. Taip prisipildė visa ilga galerija, ir, skvarbydama žvilgsniu tolumą, Orlanda tarėsi įžvelgianti pačiame gale, už Elžbietos ir Tiudorų laikų žmonių, kažką senesnį, tolimesnį, tamsesnį; vienuolišką, rūsčią figūrą su gobtuvu; vienuolį, sunertose rankose laikantį knygą ir kažką murmantį...

Tarsi griaustinis arklidžių laikrodis išmušė keturias. Dar niekada žemės drebėjimas nebuvo šitaip sugriovęs viso miesto. Galerija ir jos gyventojai virto dulkėmis. Tarsi parako sprogimas apšvietė Orlandos veidą, niūrų ir liūdną. Toje šviesoje visa, kas buvo šalia, nušvito nepaprastai ryškiai. Ji pamatė dvi ratus sukančias muses, pastebėjo mėlyną jų žvilgesį; pro akis neprasprūdo medienos gumbas ties koja ir trūkčiojanti šuns ausis. Tuo pat metu ji išgirdo sode šakelę girgžtelint, parke sukosint avį, už lango spygtelint skrendantį čiurlį. Orlandai kūnas virpėjo ir dilgčiojo, tarytum ji būtų stovėjusi nuoga speige. Tačiau ji neprarado – to jai nepavyko padaryti laikrodžiui mušant dešimtą Londone – savitvardos (dabar buvo nesuskilusi, vientisa, gal šitaip suteikdama didesnį paviršių laiko smūgiui). Ji atsistojo, – bet visiškai neskubėdama, – pasišaukė šunis ir tvirtai, – bet visa suklususi, – nulipo laiptais ir išėjo į sodą. Augalų šešėliai buvo stulbinamai ryškūs. Gėlių lysvėse Orlanda įžiūrėjo kiekvieną žemės grumstelį, tarytum akyje būtų įtaisytas mikroskopas. Ji matė įmantrų kiekvieno medžio šakų raizginį. Ryškus buvo kiekvienas žolės stiebelis, lapų ir vainiklapių gyslelės aiškiai įžiūrimos. Ji matė takeliu ateinantį sodininką Stabsą ir kiekvieną jo blauzdinių sagą; matė sunkiuosius arklius,

Orlanda šiuo metu

Betę ir Princą, ir dar niekada taip aiškiai nebuvo įžiūrėjusi baltos žvaigždės Betės kaktoje ir trijų ilgiau už kitas nutįsusių Princo uodegos sruogų. Senų papilkėjusių sienų kvadrate namas priminė šviežutėlę nuotrauką; Orlanda girdėjo, kaip garsiakalbis terasoje groja melodiją, kurios žmonės klausėsi raudonu aksomu išmuštoje Vienos operoje. Surišta ir apmazgyta dabarties akimirkos, Orlanda kažkaip keistai būgštavo, kad praraja bet kada prasivers ir pro tą sekundę įsiverš nežinomas pavojus. Įtampa buvo per daug negailestinga ir rūsti, kad ją būtų galima ilgai ištverti. Orlanda ėjo per sodą į parką daug guviau, nei būtų geidusi, tarsi kas kitas būtų už ją kilojęs kojas. Tada tik labai prisivertusi stabtelėjo prie dailidės dirbtuvių ir pastirksojo it stulpas, stebėdama, kaip Džo Stabsas meistrauja vežimo ratą. Orlanda stingsojo neatitraukdama akių nuo jo rankos, kai laikrodis išmušė ketvirtį. It meteoras prašvilpė pro ją garsas, toks įkaitęs, kad pirštais jo niekaip nebūtum išlaikęs. Perimta šleikštulio, Orlanda pamatė, kad Džo dešinės rankos nykštys be nago, o jo vietoje išpurtusi rausvos mėsos lėkštelė. Vaizdas buvo toks atstumiantis, kad ji neteko sąmonės, tačiau tą tamsybių valandėlę, akių vokams sumirksėjus, Orlanda išsivadavo nuo dabarties įtampos. Buvo kažkas keista šešėlyje, kritusiame jai sumirksėjus, kažkas (tuo kiekvienas gali įsitikinti pasižiūrėdamas į dangų), ko niekada nėra dabartyje, – štai iš kur jo siaubas ir nenusakomybė, – kažkas, ką tiesiog drebėdamas nori persmeigti vardu ir pavadinti grožiu, tačiau jis bekūnis, jis šešėlis, jis nemedžiaginis, be jam vienam būdingų savybių, tačiau turintis galią keisti viską, kame įsikūnija. Kol Orlanda mirkčiojo prarasdama sąmonę dailidės dirbtuvėje, tas šešėlis išspruko ir, įsiliejęs į nesuskaičiuojamus ją pasiekiančius vaizdus, perdarė juos į kažką pakenčiama, suprantama. Taip, pamanė Orlanda, giliai, su palengvėjimu atsidusdama, kai, pasukusi nuo dailidės dirbtuvės, nutarė kopti į kalvą, – aš vėl galiu pradėti gyventi. Esu prie Serpentino, pamanė ji, maža valtelė stumiasi pro baltą tūkstančio mirčių arką. Man jau beveik aiškėja...

Tokie buvo žodžiai, kuriuos ji ištarė aiškiai, tačiau mes negalim nuslėpti fakto, kad dabar ji tapo visiškai abejinga tiesos liudytoja ir lengvai būtų galėjusi avį palaikyti karve arba senyvą žmogų, pavarde Smitas, kuo nors, pavarde Džounsas, su pirmuoju neturinčiu nieko bendra. Mat nykščio be nago sukeltas apalpimo šešėlis dar patamsėjo jos proto užkaboriuose, sunkiausiai matomoje dalyje, ir virto sietuva, kur daiktai glūdo tokioje gelmių tamsybėje, kad mes vargiai benutuokiame, kas jie yra. Orlanda dabar pažvelgė žemyn į tą sietuvą ar viską atspindinčią jūrą – ir išties kai kas tvirtina, kad beprotiškiausios mūsų aistros, menas ir religija yra atspindžiai to, ką išvystame tamsiausioje galvūgalio įduboje, kai regimasis pasaulis trumpai aptemsta. Orlanda dabar ten ir žvelgė, ilgai, labai įsigilinusi, visiškai tam atsidavusi, ir kaipmat paparčiais apaugęs takelis, kuriuo ėjo, virto ne tik takeliu, bet iš dalies Serpentinu; gudobelių krūmai iš dalies buvo ponios ir ponai, sėdintys su vizitinių kortelių dėžutėmis ir auksu aptaisytomis lazdelėmis; avys iš dalies buvo aukšti Meifero namai; viskas iš dalies buvo kažkas kita, viskas įgavo keistos, įkvėptos galios, kurią suteikė ši – savęs ir kažko kito – jungtis, ir nuo šito tiesos ir melo mišinio jos protas pasidarė kaip miškas su judančiais daiktais; šviesa ir šešėliai kaitaliojosi vieni virsdami kitais. Jei ne Kanutas, briedšunis, nusivijęs triušį ir taip priminęs, kad turėtų būti apie pusę penkių, – iš tikrųjų buvo be dvidešimt trijų minučių šešios, – Orlanda visai būtų pamiršusi laiką.

Paparčiais apaugęs takelis su daugybe posūkių ir vingių kilo aukščiau ir aukščiau prie ąžuolo, augančio kalvos viršūnėje. Medis buvo didesnis, tvirtesnis, gumbuotesnis negu tada, kai pažinojo jį apie tūkstantis penki šimtai aštuoniasdešimt aštuntuosius, bet vis dar pačiame gražume. Nedidukai aštriai karpyti lapeliai buvo tankiai apkibę šakas. Parpuolusi ant žemės, Orlanda pajuto po savimi medžio kaulus, it šonkauliai išlinkusius į vieną ir į kitą nugarkaulio pusę. Ji mėgo prisiglausti prie ko nors kieto. Jai griūnant po medžiu, iš odinio švarko vidaus kišenės išsmuko nedidelė

keturkampė raudona drobe įrišta knygelė – jos poema „Ąžuolas". „Reikėjo atsinešti kastuvėlį", – pamanė Orlanda. Žemės virš šaknų buvo tiek nedaug, kad ji suabejojo, ar pavyks įvykdyti tai, ką ketino, – palaidoti čia knygą. Be to, ir šunys netruks ją atkapstyti. Tokios simbolinės iškilmės niekada nenusiseka, pamanė Orlanda. Tikriausiai puikiai galima apsieiti ir be jų. Jai ant liežuvio galo net sukosi parengta neilga kalbelė, kurią ketino pasakyti knygos laidotuvių proga. (Tai buvo pirmo leidimo egzempliorius, pasirašytas autorės ir dailininko.) „Grąžinu kaip duoklę tam, – ketino pasakyti ji, – ką žemė man buvo davusi". Bet, o Dieve! Kaip kvailai nuskambėjo žodžiai, ištarti balsu! Ir ji prisiminė draugužį Griną, užlipantį ant pakylos anądien, lyginantį ją su Miltonu (išskyrus jo aklumą) ir įteikiantį dviejų šimtų ginėjų čekį. Orlanda tada prisiminė ąžuolą ant kalvos ir nustebo – ką visa tai turi bendra? Ką liaupsės ir šlovė turi bendra su poezija? Ką septyni leidimai (knyga jau buvo išleista tiek kartų) turi bendra su jos verte? Ar poezijos rašymas – ne slaptas sandoris, ne balsas, atsiliepiantis balsui? Todėl visi šie tauškalai, pagyros, priekaištai, susitikimai su žmonėmis, kurie tavimi žavisi, ir susitikimai su žmonėmis, kurie tavimi nesižavi, nederėjo, kaip tik įmanoma nederėti, su pačia esme – balsu, atsiliepiančiu balsui. Kas galėtų būti paslaptingesnio, mąstė ji, lėtesnio, panašesnio į įsimylėjėlių bendravimą negu užsikertantys žodžiai, kuriais visus tuos metus ji atsiliepdavo senovinei, tyliai miškų dainai ir viensėdijoms, ir sartiems arkliams, stovintiems suglaustais kaklais palei vartus, ir kalvei, ir virtuvei, ir laukams, taip darbščiai auginantiems javus, ropes, žolę, ir sodams, pražystantiems vilkdalgiais ir margutėmis?

Tad, numetusi ant žemės praskleistą ir neužkastą knygą, Orlanda užsižiūrėjo į platų vaizdą, šį vakarą besikeičiantį kaip vandenyno dugnas, saulės šviesinamas, o šešėlių tamsinamas. Tarp guobų matėsi kaimelis su bažnyčios bokštu; dvaro rūmai su pilkais kupolais parke, šviesos kibirkštis, blyksinti ant kažkokio šiltnamio, sodybos kiemas su geltonomis javų kupetomis. Laukus kur ne

kur buvo pajuodinę medžių guotai, o už laukų į tolumas driekėsi miškai, štai ten blizga upė, už jos vėl kalvos. Toliausiuose toliuose pro debesų properšas kyšo stačios Snoudono uolos; Orlanda matė tolimas Škotijos kalvas ir pašėlusias sroves, sūkuriuojančias aplink Hebridų salas. Ji išgirdo pabūklų šūvius jūroje. Ne, tai tik vėjas. Šiandien nėra jokio karo. Dreikas miręs; ir Nelsonas miręs. „O tai, – pamanė Orlanda, vėl nuleisdama į tolius žvelgusias akis sau po kojomis, – kažkada buvo mano žemė; ta pilis tarp kalvų buvo mano; ir kone visi ligi jūros nubėgantys viržynai buvo mano“. Bet štai kraštovaizdis (tikriausiai tai buvo kažkoks blėstančios šviesos pokštas) sudrebėjo, susikauburiavo, ir visa namų, pilių, miškų sunkmė nuslydo palapinę primenančiais šlaitais. Prieš Orlandą iškilo pliki Turkijos kalnai. Liepsnojo pusiaudienis. Orlanda žvelgė tiesiai į saulės išdegintą kalno šlaitą. Prie jos kojų ožkos skabė smėlėtus žolės kuokštus. Virš galvos sklandė erelis. Ausyse sušvarkštė gergždžiantis senojo čigono Rustemo balsas: „Kas tavo senovė, tavo padermė, tavo turtai, palyginti su mūsiškiais? Ko tikiesi pasiekti savo keturiais šimtais miegamųjų ir sidabro dangčiais ant visų indų, ir dulkes šluostančiomis kambarinėmis?“

Tą akimirką slėnyje ėmė mušti bažnyčios laikrodis. Palapinę primenantis kraštovaizdis supliuško ir subyrėjo. Orlandą vėl užgriuvo dabartis, bet dabar, šviesai blėstant, jau švelnesnė, neišryškinanti nieko smulkaus, nieko mažo, o tik pasimiglojusius laukus, žiburius sodybų languose, snaudžiantį mišką ir vėduoklės pavidalo šviesą, takeliu tarp gyvatvorių stumiančią prieš save tamsą. Orlanda nebūtų galėjusi pasakyti, ar išmušė devynias, dešimt ar vienuolika. Atėjo naktis, – nakties metą ji mėgo labiau už viską, – kai atspindžiai tamsioje proto sietuvoje atsimuša daug ryškiau negu dieną. Nebuvo jokio reikalo alpti, kad giliau pažvelgtum į tamsumą, kur daiktai įgauna pavidalus, ir proto sietuvoje išvystum tai Šekspyrą, tai merginą rusiškomis kelnėmis, tai žaislinį laivelį Serpentine, paskui ir patį Atlanto vandenyną, ritantį audringus volus pro Horno kyšulį. Tenai buvo į bangos keterą kylantis jos vyro

brigas! Jis kilo vis aukščiau, vis aukščiau, aukščiau. Balta tūkstančio mirčių arka išniro prieš jį. Ak, tas nutrūktagalvis, tas juokingas vyras, amžinai per didžiausią audrą taip beprasmiškai plaukiantis aplink Horno kyšulį! Bet štai brigas neria pro arką, jis jau kitoje pusėje, pagaliau saugus!

– Beribė laimė! – suriko Orlanda. – Beribė laimė!

Ir vėjas aptyko, vandenys nurimo; ji išvydo ramiai mėnesienoje ribuliuojančias bangas.

– Marmadiukai Bontropai Šelmerdinai! – stovėdama prie ąžuolo sušuko Orlanda.

Nuostabus, spindintis vardas nukrito iš dangaus lyg melsvai pilka plunksna. Orlanda stebėjo, kaip, nuostabiai skrosdama orą, ji sklendžia vartydamasi ir sukiodamasi it lėtai krintanti strėlė. Jis atvyksta, jis visada pasirodo mirtinos ramybės akimirkomis, kai bangos vos ribuliuoja, dėmėti lapai ramiai krinta ant kojų rudenio miškuose; kai nurimsta leopardas; mėnulis šviečia virš vandenų ir jokio judesio tarp jūros ir dangaus. Kaip tik tada jis ir atvyksta.

Visur viešpatavo rimtis. Buvo beveik vidunaktis. Virš miškingų pietų Anglijos laukų lėtai patekėjo mėnuo. Jo šviesoje atgijo vaiduokliška pilis. Štai tas didysis namas, ir visi jo langai apsiklėtę sidabru. Jokių sienų, nieko daiktiško. Viskas regimybė. Viskas rimtis. Viskas apšviesta kaip atvykstant mirusiai karalienei. Žvelgdama žemyn, Orlanda išvydo rūmų kieme kresčiojant tamsius plunksninius pakinktų papuošalus, švysčiojant deglus, priklaupiant šešėlius. Karalienė dar kartą išlipo iš karietos.

– Namai jūsų paslaugoms, jūsų didenybe! – sušuko Orlanda, pagarbiai nusilenkdama ir žemai tūptelėdama. – Niekas nepasikeitė. Miręs lordas, mano tėvas, įves jus į vidų.

Ir nuaidėjo pirmas pusiaunakčio dūžis. Lengvai it baimės dvelktelėjimas šaltas dabarties gūsis palietė Orlandai veidą. Ji nerimastingai pažvelgė į dangų. Dabar jis buvo tamsus ir debesingas. Ausyse suriaumojo vėjas. Bet pro jo staugimą Orlanda išgirdo besiartinančio lėktuvo burzgimą, vis arčiau, arčiau.

- Čionai! Šelai, čionai! - sušuko Orlanda, apnuogindama krūtinę prieš (dabar ryškiai šviečiantį) mėnulį, ir jos perlai suspindo lyg didžiulio mėnulio voro kiaušiniai.

Lėktuvas išnėrė iš debesų ir pakibo jai virš galvos. Jis suko ratus. Orlandos perlai žėrėjo kaip tamsoje švytinčios signalinės raketos.

Ir kai Šelmerdinas, išaugęs į šaunų jūrų kapitoną, tvirtas, gražiai vėjų nugairintas ir žvalus, nušoko ant žemės, virš jo galvos pakilo vienišas paukštis.

- Tai žąsis! - sušuko Orlanda. - Laukinė žąsis...

Suskambo dvyliktas pusiaunakčio dūžis; išmušė dvyliktą, buvo antradienis, spalio vienuolikta, tūkstantis devyni šimtai dvidešimt aštunti metai.

ILIUSTRACIJŲ TURINYS

TURINYS

Woolf, Virginia
Vo-145 Orlandas: romanas/Virginia Woolf; iš anglų kalbos vertė Irena Marija Balčiūnienė. – Vilnius: Alma littera, 2005. – 224 p.

ISBN 9955-08-798-6

Lietuvių skaitytojui V. Woolf kūryba pažįstama iš „Ponios Delovėj" ir „Savo kambario". „Orlandas" (1928) yra šviesiausias jos kūrinys, žaižaruojantis grakščia ironija. Romano veiksmas, prasidėjęs Elžbietos I laikais, smagiai šuoliuoja per keturis šimtmečius, o jo herojus, poetiškos sielos didžiūnas Orlandas, net sugeba virsti moterimi ir įsitikinti, kaip nesaldu ja būti.

Garsios anglų romanistės Virdžinijos Vulf (1882–1941) romanas „Orlandas" pirmą kartą išverstas į lietuvių kalbą.

UDK 820-3

Virginia Woolf

ORLANDAS

Romanas

Iš anglų kalbos vertė *Irena Marija Balčiūnienė*

Redaktorė *Zita Marienė*

Viršelio dailininkas *Edvardas Jazgevičius*
Korektorė *Marija Treigienė*
Maketavo *Zita Pikturnienė*

Tiražas 1500 egz
Išleido leidykla „Alma littera", A. Juozapavičiaus g. 6/2, 09310 Vilnius
Interneto svetainė: http://www.almalittera.lt
Spaudė AB spaustuvė „Spindulys", Gedimino g. 10, 44318 Kaunas
Interneto svetainė: http://www.spindulys.lt

Virginia Woolf (Virdžinija Vulf; 1882–1941) – anglų romanistė, eseistė ir kritikė. Išgarsėjo romanais „Jokūbo kambarys“ (1922), „Ponia Delovėj“ (1925), „Į švyturį“ (1927), „Orlandas“ (1928), „Bangos“ (1931) ir kt. Sukurti sąmonės srauto ir poetinio impresionizmo metodu, jie tapo modernizmo vėliava. V. Woolf buvo novatorė, išplėtusi romano galimybes ir praskynusi jam ateities kelią.

ISBN 9955-08-798-6